KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ŞİRKETLER, İSLÂMİ ŞİRKETLER, İSLÂMİ ŞİRKETLERİN BİRLEŞMESİ VE KONVANSİYONEL ŞİRKETLERDEN FARKLARI

Hayriye OKUTAN

Yüksek Lisans Tezi

KONYA
Şubat 2025

ŞİRKETLER, İSLÂMİ ŞİRKETLER, İSLÂMİ ŞİRKETLERİN BİRLEŞMESİ VE KONVANSİYONEL ŞİRKETLERDEN FARKLARI

Hayriye OKUTAN

KTO Karatay Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı
İşletme Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Osman OKKA

Tez Savunma Jürisi:
Doç. Dr. Aynur AKPINAR
Dr. Öğr. Üyesi Hasan KAZAK

Konya
Şubat 2025

BİLDİRİM

Enstitü tarafından onaylanan Yüksek Lisans/Doktora tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını basılı veya dijital biçimde arşivleme ve aşağıda belirtilen koşullar dahilinde erişime açma iznini KTO Karatay Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle, Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak ve gelecekteki çalışmalar (makale, kitap, lisans, patent vb.) için tezimin tamamının veya bir bölümünün kullanım hakları yalnızca bana ait olacaktır.

Tezimin bütünüyle kendi çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izinle kullanılması zorunlu olan kaynakları, yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde izinlerin suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" kapsamında, tezim, aşağıda belirtilen koşullar haricince, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve KTO Karatay Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

☐ Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.[1]

☒ Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 6 ay ertelenmiştir.[2]

☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.[3][4]

03 Şubat 2025

Hayriye OKUTAN

[1] MADDE 6(1) Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

[2] MADDE 6(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

[3] MADDE 7(1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

[4] MADDE 7(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Hazırlama ve Yazım Kurallarına uygun olarak Prof. Dr. Osman OKKA danışmanlığında tarafımdan üretilen bu tez çalışmasında; sunduğum tüm veri, enformasyon, bilgi ve belgeleri bilimsel etik kuralları çerçevesinde elde ettiğimi, tüm değerlendirme, analiz, bulgu ve sonuçları bilimsel usullere uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım kaynakların tümüne bilimsel normlara uygun biçimde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

03 Şubat 2025

_____

Hayriye OKUTAN

Hayatının her döneminde ilme olan aşkı ve öğrenme arzusu hiç bitmeyenlere…

TEŞEKKÜR

Üniversiteden mezuniyetim sonrası Türkiye'nin sosyal problemleri sebebiyle eğitim hayatıma ara vermek zorunda kalmıştım. Bu hüzünlü dönem içerisinde kendi sahamın dışında İslâmi finans bilimine ilgi duymaya başladım ve bu sahada kendimi yetiştirmeye yöneldim. KTO Karatay Üniversitesi İşletme Bölümü Finans Anabilim dalında açılan yüksek lisans imtihanı bilimsel geleceğime başlama açısından bana önemli bir fırsat sunmuş oldu. Aldığım yüksek lisans dersleri bilim dünyamı ve hayat görüşümü çok zenginleştirdi ve İslâmi finans anlayışının bu derece kapsamlı, modern, çağdaş ve adil olduğunu görmüş oldum. İslâmi finansın konvansiyonel finansın ötesinde hem iş hayatını hem de toplumu, kurumları düzenlediğini gördüğüm zaman bir ilahiyat mezunu olarak beni çok şaşırtmıştı. Bu sebeple tezimi bu sahada yapmaya, uzmanlık kazanmaya karar verdim. Bu imkânları bana sunan ve gerçekleri görmemi sağlayan Rabbime ne kadar şükretsem azdır.

Çalışmamda akademik hayatımın alt yapısını sağlayan hocalarıma katkılarından dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır. Her bir hocam kendi bilim alanıyla ilgili olarak benimle ilgilendi ve önümü açtı. Hocalarımın her birisine ayrı ayrı teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamın ortaya çıkması sürecinde rehberlik eden ve babamın da hocası olan Sayın Prof. Dr. Osman Okka Hocama ve çalışmam boyunca beni yönlendiren Doç. Dr. Aynur Akpınar, Dr. Öğr. Üyesi Hasan Kazak ve Dr. Öğr. Üyesi Hafize Ufuk hocalarıma ayrı ayrı şükranlarımı sunmayı borç bilim.

Son olarak, emek ve özveri isteyen bu zorlu, tez çalışması sürecinde maddi manevi en büyük desteği veren her şeyi başaracağıma inancı sonsuz olan ve sabırla çalışmalarımın gece geç saatlere kadar bitmesini benimle bekleyen hayat arkadaşım Erkan Okutan' a Sevgili oğlum Dr. M. Talha ve gelinim Dr. İrem’e, kızım Beyza Nur'a ve bu çalışmamda bana büyük destek veren sevgili damadım Gökberk’e, canı gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

Aynı zamanda bu süreçte ihmal ettiğim tüm sevdiklerime ve dualarını benden esirgemeyen tüm dostlarıma ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

03 Şubat 2025

Hayriye OKUTAN

ÖZET

Hayriye OKUTAN

ŞİRKETLER, İSLÂMİ ŞİRKETLER, İSLÂMİ ŞİRKETLERİN BİRLEŞMESİ VE KONVANSİYONEL ŞİRKETLERDEN FARKLARI

Yüksek Lisans Tezi

Konya, 2025

Bu çalışmanın amacı, genel olarak şirketler hakkında bilgi verdikten sonra İslâmi bir şirket yapılanmasının nasıl olması gerektiğini ve bu şirketlerin faaliyetlerini yürütürken uyması gereken konvansiyonel ve İslâmi kuralları ele almaktır. Şirketlerin büyüme süreçlerinde nasıl bir yöntem izlemesi gerektiği, hangi prensiplere dikkat edilirse kuruluş amacından sapmadan sürdürülebilir bir başarı elde edilebileceği üzerinde durulacaktır.

Çalışmada, İslâm hukuk kuralları ve ekonomi ilkeleri temel alınarak, İslâmi şirketlerin kendine özgü etik, mali ve hukuki yaklaşımları incelenecektir. Faizsiz finansman, risk paylaşımı, adil ticaret, sosyal sorumluluk ve haram faaliyetlerden kaçınma gibi İslâmi ekonomi ilkelerinin şirketlerin yapısında nasıl somutlaştığı üzerinde durulacaktır.

Konvansiyonel şirketlerin kâr maksimizasyonuna dayalı işleyiş modelleri ile İslâmi şirketlerin daha dengeli ve etik odaklı yaklaşımı karşılaştırılarak, aralarındaki temel farklar incelenecektir. Şirket birleşme süreçleri bağlamında, İslâm hukukuna uygun birleşmelerin nasıl gerçekleştiği, adalet ve şeffaflığın nasıl sağlandığı, ortak çıkarların korunması için hangi prensiplerin uygulandığı ele alınacaktır.

Literatür taraması ile İslâmi finans ve şirketler hukuku alanındaki akademik çalışmalar incelenmiş ve İslâmi birleşme modellerinin etik ve finansal açıdan sürdürülebilir olduğu sonucuna varılmıştır. İslâmi şirketlerin etik değerleri, günümüz iş dünyasında sosyal adalet, çevresel sürdürülebilirlik ve etik ticaret açısından önemli bir alternatif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Şirketler, İslâmi şirketler, İslami şirket birleşmeleri, Faizsiz finans, Konvansiyonel ve İslâmi şirket karşılaştırması

ABSTRACT

Hayriye OKUTAN

COMPANIES, ISLAMIC COMPANIES, MERGER OF ISLAMIC COMPANIES AND DIFFERENCES FROM CONVENTIONAL COMPANIES

Master's Thesis

Konya, 2025

The aim of this study, after giving information about companies in general, is to discuss how an Islamic company should be structured and the conventional and Islamic rules that these companies should follow while carrying out their activities. It will be emphasised what kind of method should be followed in the growth processes of the companies and which principles can achieve sustainable success without deviating from the purpose of establishment.

The study will examine the specific ethical, financial and legal approaches of Islamic companies based on Islamic legal rules and economic principles. It will focus on how Islamic economic principles such as interest-free financing, risk sharing, fair trade, social responsibility and avoiding haram activities are embodied in the structure of companies.

The fundamental differences between the profit maximisation-based operating models of conventional companies and the more balanced and ethically-oriented approach of Islamic companies will be examined. In the context of company merger processes, how mergers are realised in accordance with Islamic law, how justice and transparency are ensured, and which principles are applied to protect common interests will be discussed.

Through a literature review, academic studies on Islamic finance and corporate law are analysed and it is concluded that Islamic merger models are ethically and financially sustainable. The ethical values of Islamic companies offer an important alternative in terms of social justice, environmental sustainability and ethical trade in today's business world.

Keywords

Companies, Islamic companies, Islamic mergers, Interest-free finance, Comparison of conventional and Islamic companies

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM i
ETİK BEYAN ii
ÖZET v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR DİZİNİ ix
ŞEKİLLER DİZİNİ x
KISALTMALAR DİZİNİ xi
1. GİRİŞ 1
2. ŞİRKET KAVRAMI, İSLÂMİ VE KONVANSİYONEL ŞİRKETLER 3
2.1. Şirket Kavramının Tarihçesi 3
2.1.1. Dünya Tarihinde Şirket 3
2.1.2. İslâm Tarihinde Şirket 5
2.1.3. Şirket Birleşmelerinin Son Dönem Tarihsel Süreci 8
2.1.4. Şirket Birleşmelerinde Şirket Felsefesi ve Ahlak Etiği 16
2.1.5. Şirket, İşletme ve Firma Kavramlar 19
2.2. Konvansiyonel Şirket Nedir? 23
2.2.1. Şirketin Amacı ve Unsurları 23
2.2.2. Şirketlerin Sınıflandırılması 24
2.3. İSLÂMİ ŞİRKETLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER 30
2.3.1. İslâmi Şirket Nedir? 30
2.3.2. İslâm Hukuku'nda Şirket'in Delilleri 31
2.3.3. Şirket Akitlerinin Temel Esasları 32
2.3.4. İslâmi Şirketlerin Yapamayacağı Yasak İşler 38
2.3.5. İslâm Hukuku'nda Şirket Türleri 39
2.4. Konvansiyonel Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması 52
2.4.1. Şirketlerin İslâmi Boyutunda Niyet 52
2.4.2. Şirketlerin İslâm'da Yasaklanan Faaliyetler Bakımından Durumu 55
2.4.3. Şirketlerin Finans Kaynaklarının İslâm'a Göre Durumu 55
2.4.4. Adi Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması 57
2.4.5. Kollektif Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması 58
2.4.6. Komandit Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması 59

2.5. İSLÂMİ VE KONVANSİYONEL ŞİRKETLERİN KÂRŞILAŞTIRILMASI..67
2.5.1. İslâmi ve Konvansiyonel şirketlerin Benzerlikleri 69
2.5.2. İslâmi ve Konvansiyonel şirketlerin Farlılıkları 77
2.5.3. Şirketlerde Zekât Konusunun İncelenmesi 92
3. ŞİRKETLERDE BİRLEŞME VE BU BİRLEŞMELERİN İSLÂM'İ BOYUTU 93
3.1. Şirketlerde Büyüme ve Birleşme kavramları 93
3.1.1. Şirketlerde Büyüme İsteğinin Nedenleri 95
3.1.2. Şirketlerde Büyüme Çeşitleri 96
3.1.3. Şirketlerin Birleşme İsteğinin Nedenleri 98
3.1.4. Şirketlerde Birleşmenin Yönleri 109
3.1.5. Şirketlerin Birleşme Şekilleri 112
3.1.6. Şirketlerde Birleşme Süreci 119
3.2. Konvansiyonel Şirketlerde Birleşmelerin İslâmi şirketlere Uyarlanması 129
3.2.1. İslâmi Şirket Birleşmelerinde Sarf Akdine Göre Varlıkları ve Durumu ... 129
3.2.2. İslâmi Şirket Birleşmelerinde Haram Sermaye Unsurlarının Bulunması .. 137
3.2.3. Şirketlerin Birleşmelerinin İslâmi Finansa Göre İncelenmesi 138
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 159
ÖZGEÇMİŞ 176

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. ABD'de Şirket Birleşme Dalgaları 12
Tablo 2. Konvansiyonel ve İslâmi Şirket Modellerinin Karşılaştırılması 18
Tablo 3. Şahıs Temelli Şirketler ve Sermaye Temelli Şirketler Kıyaslanması 29
Tablo 4. Şirketlerle İlgili Temel İslâmi Düzenlemeler 38
Tablo 5. Şirketlerin yapamayacağı, haram kabul edilen işlemler 38
Tablo 6. AAOIFI Standart 12'nin, Adi Şirketlerle İlgili Bölümü 57
Tablo 7. AAOIFI Standart 12'nin, Kollektif Şirketlerle İlgili Bölümü 58
Tablo 8. AAOIFI Standart 12'nin, Adi Komandit Şirketlerle İlgili Bölümü 60
Tablo 9. AAOIFI Standart 12'nin, Hisseli Komandit Şirketlerle İlgili Bölümü 61
Tablo 10. AAOIFI Standart 12'nin, Anonim Şirketlerle İlgili Bölümü 62
Tablo 11. AAOIFI Standart 21'in, Pay Senetleriyle İlgili Bölümü 65
Tablo 12. Konvansiyonel ve İslâmi Şirket Anlayışının Mukayesesi 67
Tablo 13. Türkiye'de Yapılan 10 Satın Alma ve Birleşme İşlemleri 94
Tablo 14. Şirketin alıcı veya satıcı olmasına göre birleşme nedenleri 100
Tablo 15. Değer Oluşturan Potansiyel Kaynakların Belirlenmesi 106
Tablo 16. Birleşme türlerinin farklı yönlerden özellikler 113
Tablo 17. Merger, Takeover, Satın Almanın Finansal Amaçları ve Etkileri 116
Tablo 18. Sarf Akdiyle İlgili Özel Durumlar 133

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 1897-1904 Yılları Arası Şirket Birleşme Grafiği 9
Şekil 2. 1950-1973 Yılları Arasında ABD'de Birleşme Grafiği 11
Şekil 3. Küresel Pazarda 2002-2019 yılları Arasında Birleşme ve Satın-Alma Hacmi (Trilyon $) 13
Şekil 4. Türkiye'de Şirket Birleşmeleri Sayısı ve İşlem Hacmi 14
Şekil 5. 2013–2023 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleşen Birleşme ve Devralma İşlem Değerleri (Özelleştirmeler Hariç) 16
Şekil 6. Türkiye'deki Sukuk İhracının Yıllara Göre Değişimi (Milyon TL) 56
Şekil 7. Şirket Birleşme Nedenlerinin Oransal Dağılımı 98
Şekil 8. Birleşme Nedenleri 99
Şekil 9. Watson Wyatt'ın Araştırmasına Göre Birleşme ve Satın Alma Nedenleri 101

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
AAOIFI	İslâmi Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu
ABD	Amerika Birleşik Devletler
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Açıklama
(S.a.v.)	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
İZÜ	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
NBD	Net Bugünkü Değer
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TTK	Türk Ticaret Kanunu
İİT	İslâm İş Birliği Teşkilatı
IIFA	Uluslararası İslâmi Fıkıh Akademisi
IFSB	İslâm Finansal Hizmetler Kurulu
İKB	İslâm Kalkınma Bankası
IRTI	İslâmi Araştırmalar ve Eğitim Enstitüsü
ICIEC	Yatırım ve İhracat Kredileri Sigortası İçin İslâmi İş Birliği Kurumu
ICD	Özel Sektör Kalkınması İçin İslâmi İş Birliği Kurumu
ITFC	Uluslararası İslâmi Ticaret Finansmanı Şirketi
IIFM	Uluslararası İslâmi Finans Piyasası Kurumu
IIRA	Uluslararası İslâmi Derecelendirme Ajansı
IILM	Uluslararası İslâmi Likidite Yönetim Şirketi
MÜSIAD	Müstakil Sanayici ye İş adamları Derneği

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin her safhasında, insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için mal değişimiyle başlayan bir ticaret sistemini gerçekleştirmişlerdir. Paranın bulunması ile, bu mal değişimi ticaretin daha yaygın ve karmaşık hale gelmesine olanak sağlamıştır. Ticaret, insanların kendi ürettiklerinin yetmediği ve ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarından mal veya hizmet satın aldıkları bir süreçtir. Bu ihtiyaçların karşılanması için karşılıklı alım satımın yanı sıra, ürünlerin temini ve satışı da önemli hale gelmiştir. İnsanlar, ticaret yoluyla gelir elde etmeyi ve gelirlerini artırmak için ortaklıklar kurmayı devamlı bir faaliyet olarak yapmaktadırlar.

Şirketler, büyüme ve rekabet güçlerini artırmak için çeşitli yöntemler aramışlardır. Bu yöntemler arasında şirket birleşmeleri ön planda bulunmaktadır. Ekonomilerde şirketler çeşitli sebeplerle birleşmek suretiyle daha güçlü hale gelmek, kendi sektör segmentlerindeki paylarını artırmak, ölçek ekonomilerine ulaşarak rakiplerini geride bırakmak ve globalleşmenin de etkisiyle dünyaya açılmak istemektedirler. Büyüme yöntemlerinden birisi içsel büyüme olurken diğeri dışsal büyüme yani şirket birleşmeleri şeklinde olmaktadır. Şirket birleşmeleri şeklindeki büyümenin bazı riskleri bulunmasına karşılık çok büyük avantajlarda sağlamaktadır. Bu riskler iyi bir birleşme planının yapılmamasından veya birleşme olayının iyi gerçekleşmemesinden doğabilmektedir. İyi bir birleşmenin sonuçlarıysa şirketlerin ekonomik güçlerini birleştirerek büyümeleriyle ölçek ekonomisine ulaşmaları, belirli teknolojileri kullanmaları, üretim portföyünün genişlemesi, pazarlara girişlerin sağlanması ve pazar paylarının büyümesi, etkin organizasyonların kurulması, şirket giderlerinin azaltılması, Ar-Ge faaliyetlerinin güçlenmesi, sektörde ve dünya pazarlarında daha iyi bir konuma gelmeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Büyüme güdüleri ister konvansiyonel firmalarda olsun isterse İslâmi firmalarda olsun değişiklik göstermemektedir.

Şirket birleşmelerinde konvansiyonel ve İslâmi şirketlerin kullandıkları yöntemler de birbirlerinden fazla farklar göstermemektedir. Buradaki önemli fark konvansiyonel şirketler birleşme işlemlerinde herhangi bir dini saikle hareket etmezken, İslâmi şirketler İslâmi ticaret hukuku kurallarına uyarak helâl/haram ekseninde hareket ederler ve "Tablo 5'te" yer alan haram işlerden kaçınmaktadırlar. Bu konvansiyonel firmaların etik ve yasal kurallara uymadıkları anlamına gelmez fakat kurallarda dini bir düzenleme ve

hassasiyetleri bulunmamaktadır. İslâmi firmalar da bu etik kuralların ve yasal düzenlemelerin İslâmi olmasının yanında bu firmalar dinin diğer kurallarına da uymak zorundadırlar. Haramlardan kaçınmak İslâmi firmaların oluşumundan hayatlarının sona erişine kadar bütün faaliyetlerinde hep etkili olmaktadır. Sonuçta her iki firma tipi de konulan sermayenin maksimizasyonunu hedeflerken, İslâmi firmalar bunu İslâm'ın bütün kurallarına uyarak haram/helâl ekseninde gerçekleştirirken, ortakların, toplumun, devletin haklarını da korumak zorundadırlar. Şirketlerin birleşmesi ve birleşme işleminin sonucundaki faaliyetlerinde de bu kurallar geçerlilik arz etmektedir.

Son yıllarda, İslâmi finansın ve işletme yöntemlerinin küresel olarak daha fazla kabul edilirliğinin artmasıyla, İslâmi finansa göre şekillenmiş şirketlerin öneminde ve sayısında da artış olmaktadır. İslâmi şirketlerin birleşmeleri konusu literatürde yeni sayılabilen bir konudur, bu sebeple İslâmi şirketlerin birleşmeleri konusundaki akademik çalışmaların artması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, İslâmi şirketleri tanıtmak, İslâmi şirketlerin birleşmeleri ve konvansiyonel şirket yapılarından farklarını ele alarak, bu alanda akademik bir çerçeve sunmaktır. Bu çerçevede, öncelikle konvansiyonel ve İslâmi şirketler ile bu şirketlerin özellikleri açıklanacak ve devamında İslâmi şirketlerin birleşme süreçlerinde dikkate alınması gereken önemli unsurlara değinilecek ve konvansiyonel şirketlerden farklılıkları incelenecektir.

İslâmi şirketlerin birleşme süreçlerinde dikkate almaları gereken önemli unsurlar, İslâmi finansın temel ilkelerine uygunluk, İslâmi niyet, İslâmi şirketlerin yapamayacağı yasak işler, adil paylaşım, şeffaflık ve etik davranış gibi konulardır. Burada öncelikle İslâmi şirketlerin birleşme süreçlerinin nasıl yapılandırılacağına ve yönetileceğine dair önemli bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmada, İslâmi şirketlerin birleşme süreçleri ve bu birleşmelerin konvansiyonel şirketlerden farklarının incelenmesiyle, İslâmi finansın ve işletme modellerinin gelişimi açısından bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın İslâmi şirketlerin birleşme süreçlerinin etkili bir şekilde yönetilmesine ışık tutması ve alanındaki literatüre katkıda bulunması amaçlanmıştır.

2. ŞİRKET KAVRAMI, İSLÂMİ VE KONVANSİYONEL ŞİRKETLER

2.1. Şirket Kavramının Tarihçesi

2.1.1. Dünya Tarihinde Şirket

İnsanların ticaretle uğraşması ve kaynakları bir araya getirme ihtiyacı, medeniyetlerin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır (Doğan, 2006). Şirketleşmenin tarihsel gelişimi, geniş bir perspektiften ele alındığında aşağıdaki dönemler aracılığıyla incelenebilir.

2.1.1.1. Antik dönemler

Ticaretin ilk formlarının, insanların avcı toplayıcı yaşam şeklinden tarım ve yerleşik yaşama geçişleriyle birlikte başladığı düşünülmektedir. İnsanlık tarihinde paranın bulunmasından önce de insanlar değiş tokuş sistemiyle ticaret yapıyorlardı fakat paranın bulunmasıyla ticaretin gelişimi hız kazanmıştır (Demirbağ, 2020). Antik Sümerler gibi medeniyetler ticaret için ilk örgütlenmeleri oluşturmaktadırlar. Arkeolojik kazılarda bulunan Babil Kralı Hammurabi'nin yazdırdığı kil tabletlerde şirketleşmeyle alâkalı maddeler bulunmaktadır (Kaan, 2016). Eski Mezopotamya ve Mısır'da ticaret kervanları ve limanlar ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Roma hukukunda şirketle ilgili kurallar bulunmaktadır. Şöyle ki Roma Hukuku'nda adı geçen "Societas" birden fazla kişinin, meşru bir menfaat elde etmek amacıyla mallarını ve emeklerini bir araya getirmeyi kabul ettikleri tamamen karşılıklı rızaya dayalı bir anlaşma şeklidir. Bu anlaşma ile, taraflar arasında belirli hak ve sorumlulukları düzenler ve iş birliği içinde belirli bir iş veya faaliyeti gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Akıncı, 1996). Antik dönemle ilgili kaynaklarda ticaretle alâkalı birçok kuralın olduğu yapılan incelemelerde görülmektedir. Örneğin, Hammurabi kanunlarında şirket ortaklıklarına örnek teşkil edebilecek kurallar bulunmaktadır. Şöyle ki; "Bir kimse ziraat yapmak amacıyla bir tarla kiralar ve bu tarladan herhangi bir ürün elde edemezse, bu durum onun tarlada çalışmadığını gösterir ve komşusunun yetiştirdiği tahıl miktarı kadar ürünü tarla sahibine teslim etmesi gerekir" (Demirbağ, 2020).

2.1.1.2. Orta çağ ve feodalite

Orta Çağ'da; feodal sistem, yapısı gereği ticaretin ve sermayenin gelişimini sınırlamaktadır. Ayrıca İstanbul Ortadoks Patriği olan Yuhanna'nın (St. Chrysostome, ö. 407): "Kendi şahsi işin için hammadde temin edebilirsin; ancak mamul ürünü ticaret yapmak için alman büyük bir hata olur." şeklindeki söylemi Hıristiyan halk tarafından yapılacak ticareti kötü yönde etkilemiştir (Kaan, 2016). Fakat, Orta Çağ Avrupası'nda lonca teşkilatı (meslek örgütlenmeleri) ticaretin gelişmesini sağlamaktadır. Bu teşkilatlar, tüccarlar ve zanaatkarların bir araya gelmeleri ile oluşmuştur. Ayrıca bu oluşumlar, ticarette standardizasyon ve güvenceyi sağlamaya imkân tanımaktadır. Orta çağda da insanlar ticaret kervanları ve ticaret yolları kanalıyla yaptıkları ticaretlerini büyütmek için ortaklıklar yapmakta ve şirketleşmenin gelişmesine de katkı sağlamaktadırlar.

2.1.1.3. Rönesans ve reform

Rönesans ve reform hareketleriyle birlikte ticarette ve şirketleşmede büyük bir canlanma yaşanmaktadır. 16. yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin gelişimi, ticaretin ve sermayenin büyümesine büyük ölçüde katkı sağlamaktadır. Bu dönemde, ticareti devlet yönetimlerinin desteklemesi, denizaşırı keşifler ve büyük ticaret yollarının açılması ticaretin uluslararası boyutta gelişimine ve işlem hacminin büyümesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır (Kadioglu, 2021).

2.1.1.4. Sanayi devrimi ve şirketleşme

Sanayi Devrimi, üretim süreçlerinde ve toplumsal yapıda devrim niteliğinde değişiklikler yapmıştır. Bu dönemde deniz aşırı ticaretin yüksek risklerinden dolayı ortak havuz sistemli şirketler ile ticaret sistemi geliştirmişlerdir (Kadioglu, 2021). Buharla çalışan makinalar, büyük fabrikalar, gibi gelişmeler modern şirketlerin kurulmasına öncülük etmişlerdir. Büyük holdingler, karteller ve şirketlerin halka açılması bu döneme denk gelmiştir.

2.1.1.5. Yirmi ve yirmi birinci (20. ve 21.) yüzyıl

20. yüzyılın başlarında, şirketlerin gücü ve etkisi kendisini daha da belli etmiştir. Ekonomideki bu hızlı değişimlerin kontrol altına alınabilmesi için çeşitli yasal düzenlemeler ihtiyaçlar doğrultusunda yapılmaktadır. I. ve II. Dünya Savaşı sonrası, küresel ticaretin ve çok uluslu şirketlerin yükselişi kendini daha çok göstermektedir (Wells, 2009).

Günümüz ve gelecek

Günümüzde, şirketler dünya çapında faaliyet göstererek ekonomik büyümenin ana aktörleri haline gelmiş durumdadırlar. Teknolojik ilerlemeler, dijitalleşme ve yapay zekâ gibi faktörler, şirketlerin iş yapma biçimlerinde ve rekabet stratejilerinde değişiklik yapmaktadır. Sürdürülebilirlik, etik iş uygulamaları ve sosyal sorumluluk gibi konular daha fazla önem arz etmektedir. Kurumsallaşmanın yönetimsel olarak önem arz ettiği bu süreçte yeni kurallar ve teknikler geliştirilmekte, fakat bu herkes açısından doğru ve en uygun olduğu anlamına gelmemektedir (Kadioglu, 2021). Gelecekte şirketlerin, e-ticaretle birlikte güvenilirliğin azaldığı bir sistemde şeffaflık ve güvenirlik üzerine çalışmalara daha fazla önem vermeleri gerekmektedir.

2.1.2. İslâm Tarihinde Şirket

İslâm tarihinde şirketleşme, Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde başlayıp modern döneme kadar devam eden dinamik bir süreçtir. Bu süreçte ekonomik, sosyal ve ticari yapıların İslâm'ın ortaya koyduğu prensiplere uygun şekillendiği görülmektedir. Aşağıda, İslâm tarihinin farklı dönemlerindeki şirketleşmenin gelişimine değinilmektedir.

2.1.2.1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberliği Dönemi 610-632:

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik dönemi, İslâm'ın temellerinin atıldığı, ana kuralların yerleştirildiği ve Müslüman bir toplumda olması gereken sosyal ve ekonomik temellerinin atıldığı dönemdir (Şimşek, 1982).

Bu dönemde, ticaretin nasıl olması gerektiği ve ticaretin ana ilkelerinin neler olduğu ortaya konulmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) 'in tüccar olması ve ticareti teşvik etmesi, ticaretin İslâm toplumundaki önemine işaret etmektedir (Şimşek, 1982). Ayrıca Hz.

peygamberin ticaret şekli ve ticari ortaklıklar kurması ve ticaretindeki dürüstlük, güvenilirlik ve adaleti merkeze alması İslâmi bakış açısından ticaretin nasıl olması gerektiğine örnek teşkil etmektedir (Kazak ve Okka, 2022).

Mekke'nin güney-kuzey yönlü ticaret yolları üzerinde bulunması onu stratejik bir konuma getirmektedir. Mekke şehri konumu gereği ticaretin merkezi hâline getirilmiştir. Medine şehrinde hicret öncesinde ticaret yapılmakla birlikte Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretiyle ticaret hacminde artış görülmektedir. İslâm hukuk kuralları ticaret hayatına doğrudan etki etmiş ve ticaret, İslâm toplumunda sosyal dayanışma ve ekonomik kalkınma aracı olarak yeniden şekillenmiştir. Bu dönemdeki ticaret uygulamaları, İslâmi ekonomik sistemin şirketleşme süreçlerine de etki etmektedir (Kazak ve Okka, 2022).

2.1.2.2. Hûlafa-i Râşidin (Dört Halife) Dönemi 632-661:

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra Medine şehir devletinin yönetimine gelen ilk dört halife dönemi "Hûlafa-i Râşidin Dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Medine şehir devleti sınırları çok genişlemiş ve halkı zenginleşmiştir. İslâm devletinde; ticarette adil, dürüst, etik kuralların önem arz ettiği ve İslâm nizamına uygun ticarete önem verilmektedir (Kazak ve Okka, 2022).

Hûlafa-i Raşidin döneminde ticaret yollarının güvenliğini sağlanmaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda ticaret hacminde ve ticaret yapılan güzergâh sayısında artış olmuştur, ortaya çıkan bu durum ticarette ortaklıklar kurmayı gerektirmiştir (Fayda, 1981).

2.1.2.3. İlk İslâm Devletleri (Emevîler (661-750) ve Abbâsîler (751-1258) Dönemi:

Râşit halifeler döneminden sonra kurulan ilk İslâm devleti Emevîler (Yıldız, 1988) ve onların yıkılışından sonra kurulan İslâm devleti Abbasiler olarak adlandırılmıştır (Yiğit, 1985). Emevîler, kurdukları devlet düzeni ile hem yerel hem de uluslararası ticareti teşvik etmiş, ticaret yollarının güvenliğini sağlamak suretiyle ekonomik altyapıyı güçlendirmiştir (Kazak ve Okka, 2022).

Bu dönemde özellikle Arap Yarımadası'ndan Akdeniz çevresine, Endülüs'ten Kuzey Afrika'ya kadar genişleyen bir ticaret ağı oluşturulmuştur. Emevîler gibi Abbasiler de ticaret yollarının korunmasını sağlamak amacıyla askerî ve idarî düzenlemeler yapmış, önemli ticaret noktalarında garnizonlar ve karakollar kurarak ticaret yollarının

güvenliğini artırmıştır. Bu durum, tüccarların daha geniş coğrafyalara ulaşmasını kolaylaştırmış ve İslâm dünyasında ticaret hacminin artmasına zemin hazırlamıştır (Yiğit, 1985).

Bu İslâm devletleri dönemlerinde siyasi olarak İslâm medeniyeti daha fazla güçlenmiş ve yönetimleri altına çok büyük bölgeler girmiştir. Bu devletlerin siyasi iktidarları döneminde ticaret ve ticaret yollarının güvenli olması ve ticaretin aksamaması için gerekli tedbirler alınarak ticaretin gelişmesi sağlanmıştır. Emevîler ve Abbasiler döneminde uzak diyarlara yapılan ticaretler ile elde edilen maddi kazançla birlikte tüccarlar aracılığıyla İslâm'a davet yapıldığından dolayı ticaret ve ticaret yolları büyük önem arz etmektedir (Yıldız, 1988).

2.1.2.4. Selçuklular Dönemi (1040-1194):

Selçuklu Devleti, Türklerin İslâm'a girdikten sonra kurdukları devletler arasında yer almaktadır. İslâm dünyasında Abbasi devletinin zayıflaması ile halifeliğin hamiliğini üstlenerek önemli bir güç haline gelmişlerdir. Selçuklular dönemi, İslâm toplumunda ekonomik ve ticari canlılığın arttığı çok önemli dönemlerdendir (Yıldız, 1988).

Selçuklu Devleti'nin egemenliği döneminde, ticaret ve ticaret yollarındaki güvenliğin sağlanması sayesinde şirketleşme önemli ölçüde gelişme göstermektedir. Doğu batı eksenli ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması ve yol üzerlerine inşa edilen kervansaraylar ve ribâtlar sayesinde ticaret yollarının canlılığı sağlanmaktadır. Bu durum da ticari faaliyetlerin artmasına ve şehirlerin büyümesine katkı sağlamaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

Selçuklu Devleti'nin yönetiminde, ticaretin düzenlenmesi ve ticari ilişkilerin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Selçuklu imparatorluğu döneminde ahi teşkilatları ve lonca teşkilatları, ticaretin standartlaşmasını ve güvence altına alınmasını sağlamıştır. İslâm toplumunda ticaretin ve iş birliğinin genişlediği, ticari ortaklıklar ile şirketleşmenin yaygınlaştığı görülmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

2.1.2.5. Osmanlılar Dönemi 1299-1922:

Osmanlı Devleti, İslâm tarihinin önemli dönemlerindendir. Osmanlı Devleti de kendinden önceki İslâm devletleri gibi ticarete önem vermektedir. Ticaretin gelişmesi ve

ilerlemesi için ticaret yollarının güvenliği ve çeşitli ticaret antlaşmaları yaparak ekonomik yönden ilerlemeye önem vermektedirler (Yıldız, 1988).

Osmanlı Devleti, farklı coğrafyalara hükmettiği için bu bölgeler arasında köprü görevi görerek ticaretin ve ticari ilişkilerin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu bölgeler arasındaki tüccar kolonileri, esnaf loncaları ve ticari şirketler, Osmanlıda ekonomik hayatın önemli parçalarını oluşturmuşlardır (Küçük, 1988).

2.1.2.6. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi (1923-Günümüz):

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşuyla birlikte, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde bozulmaya başlayan ticari hayat yeniden canlanmış aynı zamanda da yapısal bir değişikliğe uğramıştır. Türkiye Cumhuriyeti'yle birlikte Osmanlının son dönemlerinde azalmaya başlayan İslâmi ekonomik sistemi yavaş yavaş yerini konvansiyonel ekonomik sisteme bırakmaktadır (Yılmaz, 2015).

Cumhuriyetin kurulmasıyla modern ekonomik sistem adı ile konvansiyonel ekonomik sisteme geçiş yapıldığı söylenebilir. Bu gelişme İslâmi ekonomik sisteme göre ticaret yapılmasının yasak olduğu anlamına gelmemektedir. Burada şirketlerin finansal ihtiyaçlarının bankalardan faizli sisteme göre temin edebilmesi ve İslâm'ın yasakladığı ticari işlemleri yapmasının önünde kanunen bir engelin kalmamış olduğundan bahsedilmektedir. Şirketler kendi tercihleri ile bu işlemlerden uzak kalıp İslâmi bir şirket olarak işlem yapması önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bu kapsamda İslâmi şirketlerle ilgili de son yıllara kadar bir düzenleme yapılmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ticaretin ve şirketlerin gelişmesini teşvik etmek için çeşitli yasal düzenlemelere yer verilmektedir (Yılmaz, 2015). Ayrıca, ticaret odaları, sanayi odaları ve ticaret borsaları gibi kurumlar ticaretin düzenlenmesi ve ticari ilişkilerin desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. Günümüzde teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme, ticaretin şeklini ve çalışma biçimlerini değiştirmiştir.

2.1.3. Şirket Birleşmelerinin Son Dönem Tarihsel Süreci

Şirketlerin birleşmesi, insanların ticaretle uğraşıp şirketler kurmaya başlamasından itibaren gelişen ve kökeni oldukça eskiye dayanan bir sistemdir. Antik çağlarda, şirket birleşmelerine benzerlik gösteren şirket yapılarından bahsedilmektedir. Ancak modern

anlamda şirket birleşmeleri ve satın alımlar, 1890'dan sonra sanayi devrimi sonrasında daha yaygın şekilde yapılmaya başlanmıştır (İ. E. Şahin ve Yılmaz, 2010).

Şirket birleşmeleri, 1980'den sonra günümüze kadar devam eden ve halen kullanılmakta olan bir sistemdir. Bu birleşmeler dalgalar halinde incelenmektedir. Şirket birleşmelerini incelerken önce ABD'de yapılan şirket birleşmeleri, sonra Avrupa ve devamında ülkemizde yapılan şirket birleşme süreçleri üzerinde durulacaktır.

2.1.3.1. ABD şirket birleşmeleri

ABD şirket birleşmeleri beş dalga halinde kategorize edilmektedir (Arı, 2010).

a. Birinci dalga (1897-1904)

Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, şirketlerin büyümesi ve güçlenmesi amacıyla büyük şirket birleşme dalgaları yaşanmıştır. Bu dönem şirket birleşmeleri, sektörü tamamen ele alıp tekelleşmeyi sağlamak üzere yapılmıştır (Arı, 2010). Bu dönemdeki şirket birleşmelerine getirilen yasaklamalar (Sherman Yasası) sebebiyle değil, yatay birleşmenin meydana getirdiği dezavantajlar sebebiyle devam edilemediği görülmüştür (İ. E. Şahin ve Yılmaz, 2010).

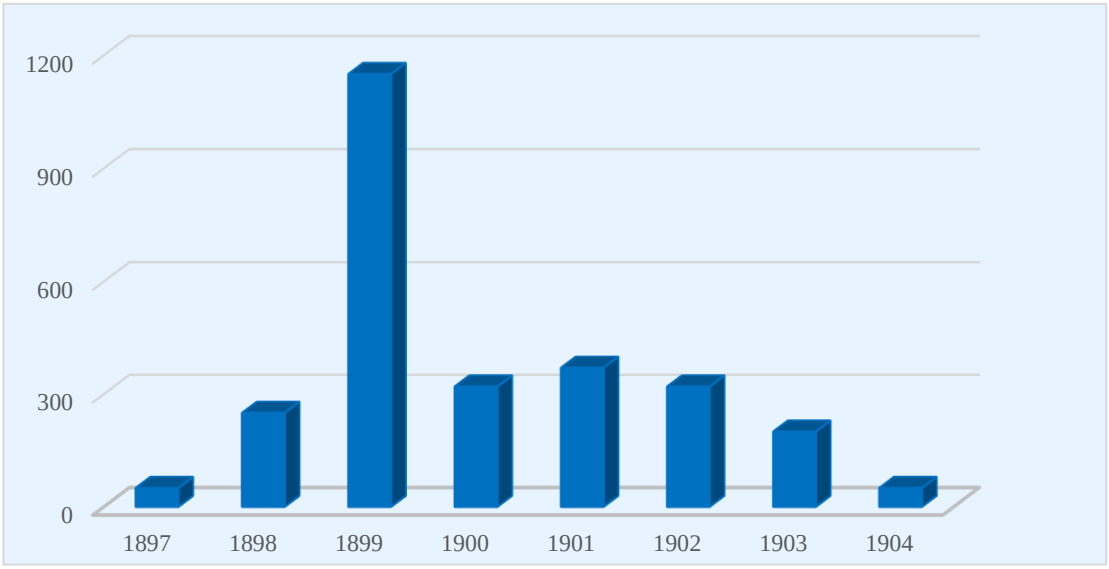

Şekil 1. 1897-1904 Yılları Arası Şirket Birleşme Grafiği

Kaynak: Şahin (2016)

b. İkinci dalga (1916-1929)

1916'da başlayan şirket birleşmeleri dönemi ekonomik buhran dönemine kadar devam etmektedir (Arı, 2010). Bu dönemde ise yatay birleşmeler dikey birleşmelere göre daha fazla yapılmakla birlikte dikey birleşmelerde de azımsanmayacak kadar fazla sayıda gerçekleştirilmiştir (Arı, 2010).

İkinci dalga birleşmelerde, ilk dalgaya göre tekelleşmenin önüne geçecek yasaklar daha sert ve katı bir şekilde ortaya konulmuştur. ABD'de yatay birleşme karşıtı üç temel yasa oluşturulmuştur;

1890 yılında yürürlüğe giren Sherman Anti Tröst Yasası,

1914 yılında kurulan Federal Ticaret Komisyonu,

1914'teki Clayton Yasasıdır (İ. E. Şahin ve Yılmaz, 2010).

Bu yasalardan dolayı şirketler büyümek için daha çok dikey birleşmelere yönelmişlerdir.

İkinci dalga ise "Kara Perşembe olarak adlandırılan 24 Ekim 1929'daki borsanın çöküşüyle ortaya çıkan ticari buhranla sona ermiştir (Şahin, 2016).

c. Üçüncü dalga (1950-1973)

Bu dönemde şirket birleşmeleri farklı birçok alanda gerçekleşmiştir. Sektör genişlemesi ve ürün çeşitliliği risklerini azaltmak için böyle bir sistem tercih edilmiştir (İ. E. Şahin ve Yılmaz, 2010). Karma şirket birleşmelerinin yapıldığı ve alanda uzmanlaşmalardan uzaklaşılan bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır (Arı, 2010).

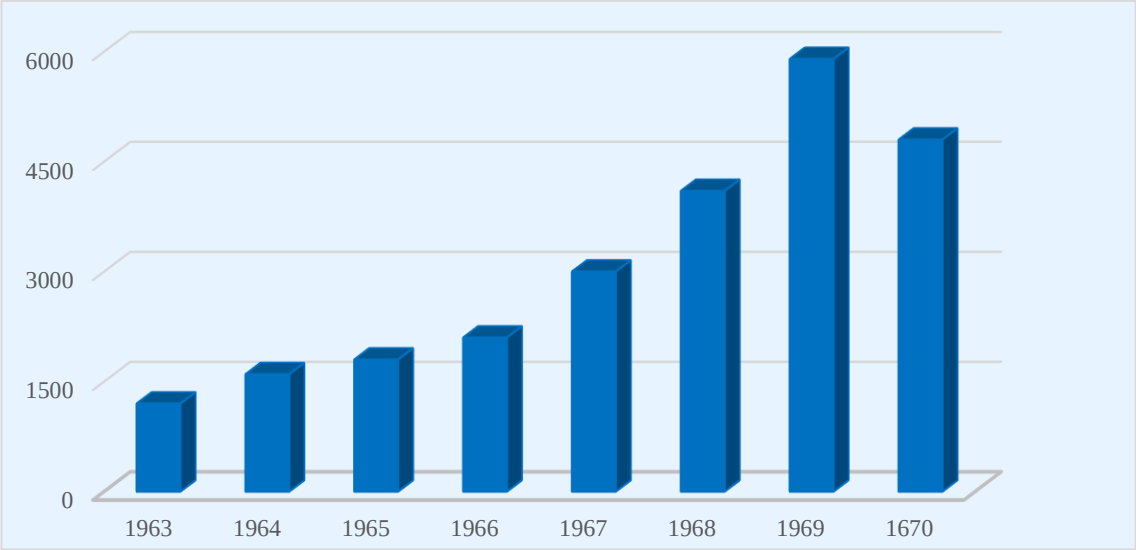

Şekil 2. 1950-1973 Yılları Arasında ABD'de Birleşme Grafiği

Kaynak: Şahin (2016)

d. Dördüncü dalga (1980-1989)

Bu dönem şirket birleşmelerinin en sert olduğu ve zorla birleşmelerin yapıldığı dönem olarak adlandırılmaktadır (O. N. Şahin, 2016'a). Stratejik ve yüksek kârlılık sağlayacak şirket birleşmeleri saldırgan bir tavırla yapılmaktadır (Arı, 2010). Bu dönem çoğunlukla banka birleşmelerinin yapıldığı bir dönem olarak adlandırılmaktadır (O. N. Şahin, 2016'a). Şirket birleşmelerinde 4. Dalga olarak adlandırılan süreçte yaklaşık olarak Amerika'da toplamda 34.000 şirket birleşmesi, Avrupa'da ise 13.000 şirket birleşmesi gerçekleştirilmiştir (İ. E. Şahin ve Yılmaz, 2010).

Şirket birleşmeleri bu dönemde hız kazanmıştır bunun başlıca nedenleri şunlardır:

ABD dolarının değer kaybı yaşamasıyla birlikte Amerikan şirketlerini ele geçirmek daha kolay hale gelmiştir,

Vergilendirme kanunları, piyasanın durumu birleşmeleri avantajlı hale getirmektedir,

Bu dönemdeki devlet politikaları, birleşmeleri teşvik etmektedir (İ. E. Şahin, 2011).

e. Beşinci dalga (1993 ve sonrası)

Bu birleşme sürecinde kıtalar arası birleşmeler ve çok büyük çaplı globalleşen şirket birleşmeleri bulunmaktadır (İ. E. Şahin ve Yılmaz, 2010). Dikey şirket birleşmeleri daha fazla olsa da yatay şirket birleşmeleri de azımsanmayacak kadar fazla sayıda yapılmıştır

(Arı, 2010). Bu dönemde yapılan birleşmelerin işlem hacimleri önceki birleşmelerin işlem hacimlerine göre oldukça büyük olmaktadır. Bu dönemde teknolojinin ileri derecede gelişim göstermesi şirket birleşmelerine de etki etmiştir, özellikle teknolojik alanda büyük hacimli şirket birleşmeleri gerçekleştirilmiştir (İ. E. Şahin, 2011).

Tablo 1. ABD'de Şirket Birleşme Dalgaları

Dönem	Hedefler-Çıktılar
1. Dalga	Yatay birleşmeler dönemi, tekelci güçlerin etkisiyle monopol oluşumlarına yol açan birleşmeler dalgasıdır. Bu birleşmeler, rekabeti engellemeyi ve pazarda hâkimiyet kurmayı amaçlayan büyük ölçekli işletmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1880'li yıllarda başlayan bu süreç, Sherman Yasası'nın monopol yaratmayı veya rekabeti zayıflatmayı engellemeye yönelik düzenlemeleriyle, 1900'lerin başlarında son bulmuştur.
2. Dalga	Dikey birleşmeler dönemi, arz tedarik zincirini tamamen kontrol altına almayı hedefleyen oligopolistik birleşmeler dalgasıdır. Bu dönem, dikey birleşmeler yoluyla tedarik kanallarını ele geçirme amacını taşımaktadır. 1910'ların başlarında başlayan bu süreç, 1920'li yılların sonlarına kadar devam etmiştir. Ancak, aynı dönemde kabul edilen Celler Yasası, bu birleşmeleri sınırlayarak bu dalganın etkilerini azaltmıştır.
3. Dalga	Karma birleşmeler dönemi, mevcut faaliyet alanının dışında, farklı sektörlerdeki işletmelerle birleşme ve satın alma işlemlerini içeren birleşmeler dalgasıdır. Bu dönem, karma birleşmeler çağı olarak kabul edilmektedir ve 1960'lı yılların başlarından sonlarına kadar sürmüştür.
4. Dalga	Merger Mania dönemi, "Büyüklük her zaman kötü değildir" anlayışıyla gerçekleştirilen, büyüme odaklı ve yoğun birleşme ile satın alma işlemlerinin yaşandığı bir dönemdir. Yüksek borçlanma imkanlarının etkisiyle, bu dönemde borçlanarak yapılan satın almalar önemli bir rol oynamıştır. 1980'li yıllardan 1990'lı yılların başlarına kadar devam etmiştir.
5. Dalga	Uluslararası birleşmeler dönemi, küresel ölçekte işletme olma amacını güden mega birleşmelerin yoğunlaştığı bir çağdır. 1990'lı yıllarda başlayıp günümüzde de hızla devam eden bu dalga, birleşme ve satın alma işlemlerinde ilk dört dalgadan farklı nedenler ve amaçların öne çıktığı bir süreçtir.

Kaynak: İ. E. Şahin (2011 s.39)

2.1.3.2. Avrupa'da şirket birleşmeleri

Avrupa'da şirket birleşmeleri, 1950'li yıllardan sonra büyümek amacıyla sıklıkla başvurulan bir sistemdir. Şirket birleşmeleri; çoğunlukla pazar payını artırmak, sinerji etkisinden faydalanmak, hareket kabiliyetini artırmak yeni pazarlara girmek ve rekabet avantajı sağlamak için yapılmaktadır (Arı, 2010).

ABD'deki kriz döneminde doların düşmesi AB ülkeleri için fırsat doğurmuş ve ABD şirketleri ile birleşmeler Avrupa ülkeleri için kârlı hale gelmiştir (Arı, 2010). Fransa sanayisini küçük hacimli şirketler oluşturmaktadır; devlet eliyle sermayesi büyük şirketlerin, rekabet gücünün fazla olmasından dolayı şirket birleşmeleri teşvik edilmektedir (İ. E. Şahin, 2011).

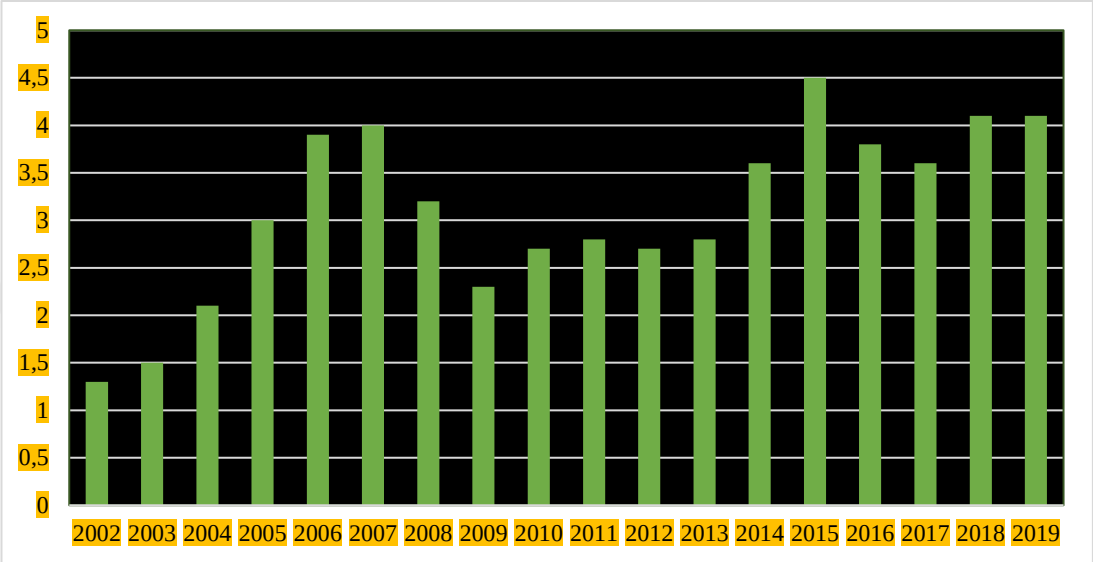

Şekil 3. Küresel Pazarda 2002-2019 yılları Arasında Birleşme ve Satın-Alma Hacmi (Trilyon $)

Kaynak: Paroje (2019)

Son yıllarda, teknoloji, sağlık, enerji ve otomotiv gibi sektörlerde Avrupa'da büyük şirket birleşmeleri gözlemlenmektedir. Özellikle dijital dönüşüm sürecinde, teknoloji şirketleri arasında birleşmeler ve satın almalar sıkça görülmektedir.

2.1.3.3. Türkiye'de şirket birleşmeleri

Ülkemizde kayıtlara geçen ilk şirket birleşmesi Osmanlı İmparatorluğu döneminde Avusturya sermayeli Avusturya Osmanlı Bankası ile Fransız ve İngiliz sermayeli Bank-ı Osman-i Şahane'nin birleşmesidir (Türk, 1986).

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise ilk şirket birleşmesi 1933 yılında yine bankalar (Üsküdar Bankası ile Türk Ticaret Bankası) düzeyinde meydana gelmiştir (Göktaş, 2001).

Bir dönem yabancı şirketlerle birleşmeler daha fazla gündeme gelmiştir. Bu durumu meydana getiren sebepleri şöyle sıralanabilir (Akay, 1997):

AB'ne girebileceği düşüncesiyle özellikle Japon şirketlerinin Avrupa pazarına açılabilmenin kapısı olarak Türkiye'yi görmelerinden dolayı,

Ucuz işgücünün Türkiye'de bulunmasından dolayı,

Büyük sanayi gruplarının gelişen teknolojiye yetişebilme ve 1980'den itibaren dar boğaza giren şirketlerin nakit akışı sağlama isteklerini karşılayabilmek amacıyla yabancı ortaklara açılması hedeflenmesinden dolayı şirketlerle birleşmeler daha fazla gündeme gelmiştir (Akay, 1997).

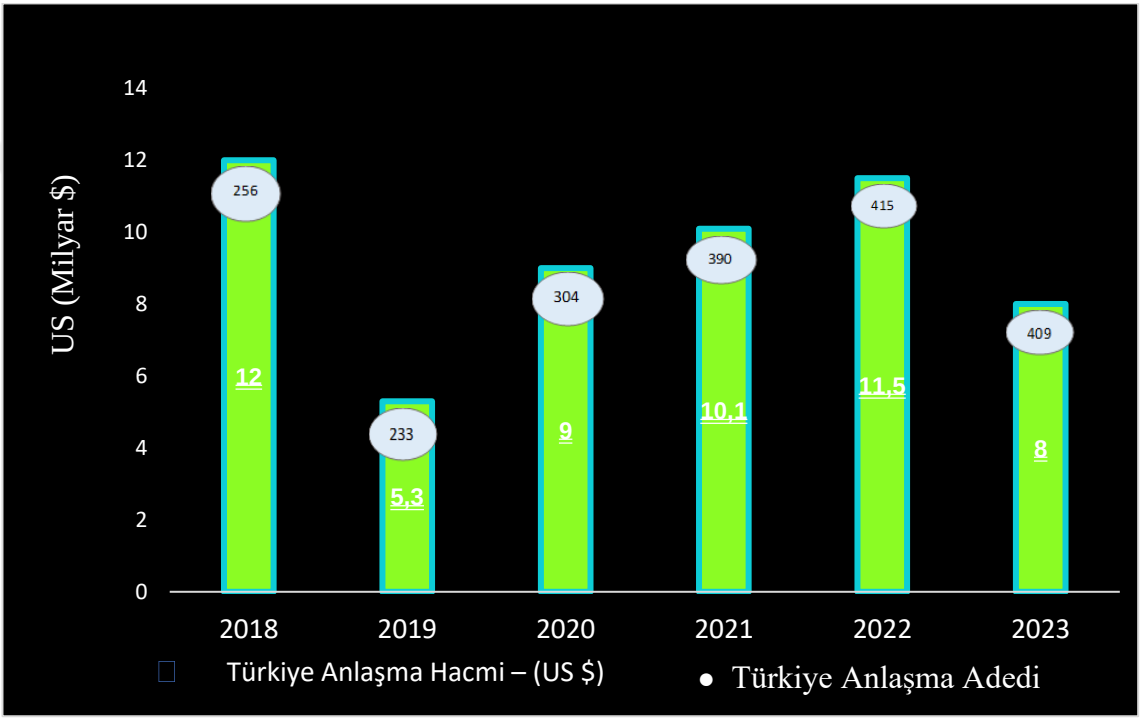

Şekil 4. Türkiye'de Şirket Birleşmeleri Sayısı ve İşlem Hacmi

Kaynak: Deloitte (2023)

1990'lı yıllar ve sonrasındaki ise yerli ve yabancı şirketlerle birleşmeler artarak devam etmiştir. 2000'li yıllardan sonra globalleşen dünyada, dijitalleşmenin de hızla gelişmesiyle şirket birleşmeleri sayısında ve işlem hacminde artış devam etmektedir.

"Deloitte Türkiye" yıl içinde gerçekleşen yatırımları ve satın almaları düzenli olarak analiz etmektedir. Yıllara göre bu kapsamdaki rapor özetleri şöyledir:

"Annual Turkish M&A Review 2020 raporuna göre; 2020 yılında Covid 19 pandemisi etkisiyle yavaşlayan birleşme ve satın alma işlemlerinde toparlanmanın başladığı ve işlem hacminin 304 adet işlem ile 9 milyar dolar seviyelerinde olduğu kaydedilmiştir. Son

yılların ortalamasının altında olmasına rağmen toparlanmanın olduğu kaydedilmiştir" (Deloitte, 2020).

"Annual Turkish M&A Review 2021 raporuna göre; birleşme ve satın alma faaliyetleri ivme kazanmaya devam etmiş ve toplam anlaşma hacmi 10,1 milyar dolar olan 390 işlemle yeni bir rekor kırmıştır. E-ticaret işlemleri, özellikle Trendyol ve Getir'e yapılan yatırımlar, pandeminin dijitalleşmeyi hızlandırıcı etkisiyle kayda değer bir katkı sağlamıştır. COVID-19 ile ilgili ekonomik belirsizlik henüz sona ermemiş olsa da 2021 yılında küresel birleşme ve satın alma faaliyetleri, toplam anlaşma değerinin 4,6 trilyon dolara ulaşması ve 55.000'den fazla anlaşmanın gerçekleştirilmesiyle tüm zamanların rekorlarını kırmıştır. Türkiye pazarı, bu yıl 390 işlem ve toplam 10,1 milyar dolar anlaşma değeriyle yeni bir rekor kırarak, son 5 yılın ortalama anlaşma değeri olan yaklaşık 8,8 milyar doları aşmıştır. Toplam anlaşma değerinin GSYİH'ye oranı %1,6'ya ulaşmıştır. 390 anlaşmadan 202'sinin açıklanan değeri yaklaşık 7,1 milyar dolar olarak kaydedilmiştir" (Deloitte, 2021).

"Annual Turkish M&A Review 2022 raporuna göre; küresel sorunlar ve sıkıntılara rağmen gerçekleşen birleşme ve satın almaların adeti 450 işlem ve işlem hacmi 11,5 milyar dolar seviyelerini görmüştür" (Deloitte, 2022).

"Annual Turkish M&A Review" 2023 raporuna göre; Türkiye'deki birleşme ve satın alma faaliyeti üst üste üç yıllık büyümenin ardından 2023'te yavaşlamıştır. 2023'teki toplam birleşme ve satın alma hacmi, 403 işlemde yaklaşık 8 milyar dolar olarak kaydedilmiştir" Bu rapora göre 2023'teki yavaşlama nedenlerinden birisi çok büyük ölçekli bir deprem yaşanması, bir diğeri ise yaklaşan seçim olduğu belirtilmiştir" (Deloitte, 2023).

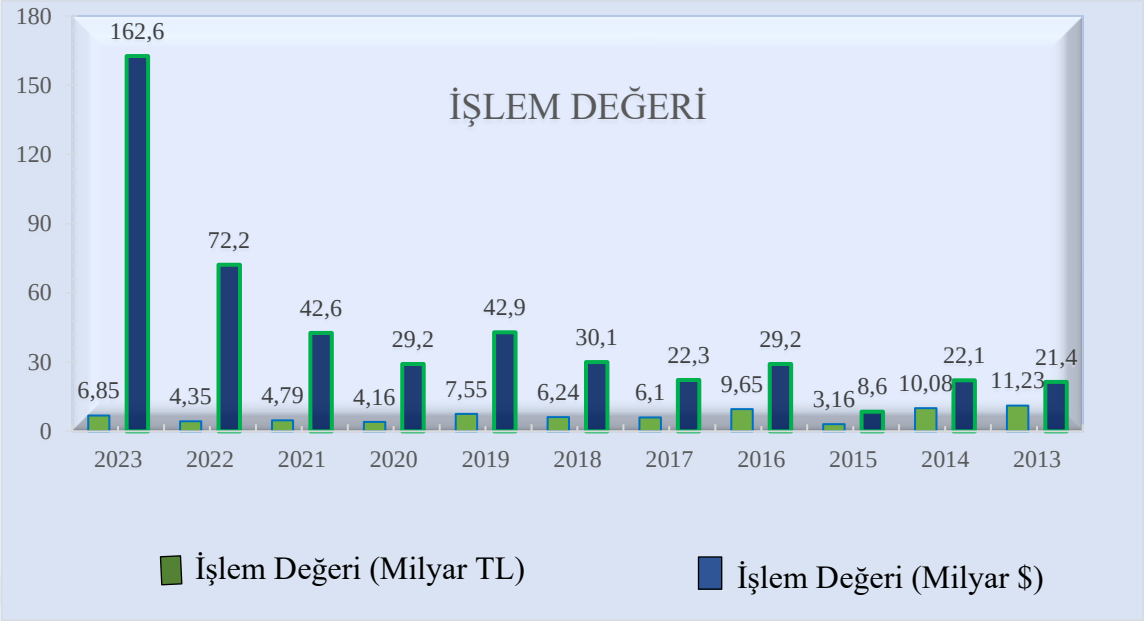

Şekil 5. 2013–2023 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleşen Birleşme ve Devralma İşlem Değerleri (Özelleştirmeler Hariç)

Kaynak: Rekabet Kurumu (2023; s.6)

2.1.4. Şirket Birleşmelerinde Şirket Felsefesi ve Ahlak Etiği

Ekonominin temelinde de felsefi ilkeler yatmaktadır. İnsanların olayları ve olguları anlamlandırma biçimlerini felsefi ilkeler etkilemektedir. Temelde inançlar, prensipler, kabuller ve düşünce yapıları ekonomik sistemlerin işleyişini belirlemektedirler. Bu gibi algılar insanların zihinlerindeki kabul ya da reddetme davranışları olarak şekillenmektedir. Şirketler, "Hangi mal ve hizmetler ne kadar, hangi yöntemlerle ve kimler için üretilecektir?" gibi temel sorulara verilen cevaplarla şekillenmektedir.

Konvansiyonel finansal alanın felsefi temeli ise şirket sermayesinin maksimizasyonu temeline dayanmaktadır. Konvansiyonel şirket felsefesi kapitalist felsefe temeline dayanmaktadır. Kapitalist felsefe bireysel çıkarı koruma üzerine kurulmuş bir felsefedir ve dini değerler onun ilgi alanına girmemekte ve "değer nötr" bir sistem arz etmektedir. Kapitalist sistemde birey dini değerler ve ahlaki ilkelere göre değil şirketlerin çıkarları doğrultusunda bir serbestliği öngörür. Şirketlerin kârlılığının maksimizasyonu dolaylı olarak ülke ekonomisinin büyümesi ve refah seviyesinin artacağı doktrinine dayanmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

İslâmi finansal sistemin felsefesi helâl/haram ekseninde şirkete konulan sermayenin maksimizasyonuna dayanmaktadır. Konvansiyonel finans felsefesinde sadece kazanmak önemli olduğu halde İslâm finans felsefesinde İslâmi kurallara göre haram/helâl ekseninde kazanmak, haram iş ve işlemlerden tamamen kaçınmak gereklidir. Ayrıca devlet dahil herkesin hakkının verilmesini, en modern işletmecilik kurallarının uygulanmasını yani hiçbir israfın yapılmamasını, işlerin en etkin ve verimli şekilde yapılması asıl olandır. İslâm da kişilerle, şirketlerle, kurumlarla ve devletle ilgili bütün kurallar Kur'an ve sünnet doğrultusunda üniversiter bir yapıda geliştirilmiştir ve çok sistematiktir. Bu Sistem fetva yöntemiyle çok canlı ve çağdaştır. Yani Kur'an ve sünnet çerçevesinde oluşturulan ekonomik doktrinler temel inanç esaslarına, ibadetlere ve ahlaki ilkelere sıkı sıkıya bağlıdır. Bu sistemde İslâmi ilkeler ve değerler finansal sistemin oluşturulmasında en önemli ilkeler bütünüdür. Sistemde şirketlerin kârlarının maksimizasyonu İslâmi ilkelere uygun olması gerekmekte ve sistem zenginliğin helal yollardan kazanılmasını teşvik ederken haram olan kazancı ve israfı yasaklamaktadır. İslâmi şirketler kâr elde ederken İslâm'ın helal kıldığı sistem üzerinden ve yapabilecekleri ticaretin serbest olduğu alanlarda çalışmalarını yürütmeleri gerekmektedir. Yani İslâmi bir şirketin; helal haram ekseninde, israftan uzak, toplumsal adalete uygun, İslâm ahlakı ve etik değerlerine uygun işlemler yapması gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

İslâmi şirketlerin ve konvansiyonel şirketlerin hedeflerinden ve amaçlarından başka ticaret politikalarında ve pazar stratejilerinde de farlılıklar bulunmaktadır. İslâmi bir şirket aşağıdaki işlemleri yapamaz (Kamacı & Öz, 2022);

İslâm'ın helal haram çerçevesinden ayrılamaz. Örnek olarak, bira fabrikasına üzüm satamaz, düşmana silah yapımı için hammadde satamaz, ribâ sayılan işlemler yapamaz, ihtikâr yapamaz gibi…

Piyasayı tekelleşmeye götürecek eylemler yapamaz.

Ticari işlerde adaletten ayrılamaz.

Ticarette hangi sebeple olursa olsun aldatıcı beyanda bulunamaz ve aynı şekilde aldatıcı reklam yapamaz.

Çalışanlarını, müşterilerini ve ticaret ilişkisinde bulunduğu insanları sömürme, ayrım yapma, kısıtlama gibi etik olmayan işlemlerde bulunamaz.

Şirket birleşmelerinde ahlaki ve etik değerlere uymak son derece önemlidir. Şirketlerin birleşmesi serbest piyasada rekabet şartlarını tehlikeye atmamalıdır. Sektörde tekelciliğe mahal vermemesi ve kendine rakip şirketleri karşı şirketin isteği dışında ele geçirmeye çalışarak rekabeti azaltmak veya bitirmeye çalışmak etik ilkeler bağlamında sakıncalar doğurmaktadır (İ. E. Şahin, 2011).

Tablo 2. Konvansiyonel ve İslâmi Şirket Modellerinin Karşılaştırılması

Konu	Konvansiyonel Şirket Anlayışı	İslâmi Şirket Anlayışı
Dini inanç	Sekülerizmin etkisindedir, din ve dünyevi işler birbirinden faklıdır.	Tevhit inancı hakimdir, dünya ve din ayrılmaz, bir aradadır. Şirketler de İslâmi hükümlere tabidirler.
Faaliyet sınırlılığı	Kapitalizmde bireylerin, sosyalizmde ise firmaların sınırlılıkları yoktur.	Bireyler ve firmalar İslâmi kurallar çerçevesinde sınırlılıklarını belirlerler.
Mülkiyet durumu	Kapitalizmde bireysel mülkiyet, sosyalizmde toplumsal mülkiyet anlayışı vardır.	Mülk sahibi Allah'tır, emanetini dilediğine verir. Hem özel hem de kamu mülkiyeti vardır.
Ekonomik sisteminin dayanağı	Faiz sistemi.	Faizsiz, kâr ve risk paylaşımına ve zekât sistemine dayanır.
Rekabet	Kapitalizmde etik olmayacak kadar sınırsız rekabet vardır, sosyalizmde rekabet yoktur.	Ahlaki ilkeler çerçevesinde ölçülü bir rekabet söz konusudur.
Servet durumu	Kapitalizmde kapitalist bir paylaşım vardır. Sosyalizmde eşit paylaşım esastır.	Adil bir paylaşım vardır.
Ana kaynaklar	İnsanların sahip olduğu ideolojiler çerçevesindedir.	Kur'an sünnet çerçevesindedir.
Ana sözleşmeler	Ortaklık spot, forward, emtia, opsiyon swap sözleşmeleri gibi…	Mudârebe, müşâreke, selem, istisna, icâre akdi gibi…
Ana yasaklar	Manipülasyon	Faiz, manipülasyon, alkol, domuz eti gibi İslâmi yasakların ticaretinin yapılması
Ana prensipler	Ahlaki kaygı gözetilmez, etik temellidir.	İslâm ahlakına uygun ticari işlemlere dayanır.
Model	Reel ekonomik kurallara uygundur. Ticari ve finansal işlemlerde üretkenlik ve kârın fazla olması üzerine kuruludur. Ahlaki ilkeler çok önem teşkil etmez.	Model Reel ekonomik kurallara uygundur. Ticari ve finansal işlemlerde üretkenlik ve kârın fazla olması üzerine kuruludur. İslâm ahlaki ilkeleri çok önemlidir.

Kaynak: Ali & Zada, (2019, s.66)

Türk kanunlarında piyasada tekel oluşturmayı yasaklayan temel kanun maddesi, 1994 yılında yürürlüğe giren 4054 sayılı “Rekabetin Korunması Kanunu” dur. Bu kanun, rekabeti kısıtlayarak tekel oluşturmayı engellemeye yönelik çeşitli düzenlemeler içermektedir.

2.1.5. Şirket, İşletme ve Firma Kavramlar

Firma, işletme ve şirket kavramları “Okka ve Kazak” kitaplarında hem tanımlanmış hem de bu kavramların birbirleriyle olan bağlantısı şöyle anlatılmıştır (2021): Firma, çeşitli üretim faktörleri; varlık, emek, doğal kaynaklar, teknoloji, müteşebbis gibi… Bu faktörler ile belirli üretim sistemlerini kullanarak mal ve hizmet üretip piyasadaki müşterilere sunan ekonomik birimler olarak adlandırılabilir. Firmanın bu faaliyetleri gerçekleştirmek istemesindeki amacı katma değer meydana getirip kâr elde etmeyi hedeflemesidir. Firma bu işleri birden fazla işletme üzerinden yapabilmektedir.

İşletme, teknik üretim birimine sahip üretimin yapıldığı iş yerleri olarak tanımlanabilmektedir. Üretim basit bir iş yerinde yapılabildiği gibi karmaşık fabrikalarda da yapılabilmektedir.

Firmanın tüzel kişilik kazandığı hukuki yapı "şirket" kavramı ile tanımlanabilir. Adi şirket, Medeni Kanun'da düzenlenirken, tüzel kişiliği olan diğer şirket türleri Ticaret Kanunu'nda düzenlenmektedir. Bu hukuki birimler firma olarak adlandırılmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

2.1.5.1. Şirket Kavramı

Şirket, kâr elde etmek amacıyla mal veya hizmet üretmek için girişimci tarafından üretim elemanlarının birleştirildiği, hukuki işlemlere konu olabilen, bağımsız ticari ortaklık veya girişimler şeklinde tanımlanabilmektedir (E. Arslan, 2007).

Türk Ticaret Kanunu’na göre, ticari şirketler beş ana türde sınıflandırılmaktadır: kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketler (TTK, 136).

Şirket kavramıyla ilgili daha geniş bilgilendirme 3. Bölümde yapılacaktır.

2.1.5.2. İşletme Kavramı

İşletme, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan ve ticari faaliyet gösteren yerler olarak adlandırılmaktadır. İnsan ihtiyaçları toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Her zamanın ve mekânın ihtiyaçları toplumun yaşam standartlarına göre şekil alabilmektedir. İşletmeler toplumun ihtiyaçlarına göre kurulur ve bu doğrultuda gelişme gösterirler. İşletme, çeşitli faktörleri bir araya getirerek bir organizasyonun belirli bir amaca ulaşma çabasını ifade etmektedir. Bu faktörler arasında insan, sermaye, teknoloji, malzeme, bilgi gibi çeşitli kaynaklar bulunmaktadır.

İşletmeler, genellikle belirli bir sektörde faaliyet gösterir ve bu sektördeki dinamiklere uyum sağlamaya çalışırlar. İşletmeleri; rekabet, teknolojik gelişmeler, tüketici talepleri ve bu taleplerdeki farklılıklar gibi faktörler etkilemektedir. Bu nedenlerden dolayı; işletmenin yönetim, stratejik planlama, risk yönetimi ve inovasyon gibi konulara odaklanması gerekliliği doğabilmektedir.

İşletmelerin; kâr elde etmek, topluma fayda sağlamak, varlıklarını sürdürmek ve büyümek gibi amaçları vardır. Bu amaçlara ulaşmak için; işletmeler içinde finansal kararlar belirlenerek, bu kararların uygulanması gerekmektedir (Okka, 2021).

Bir ticari işletmeyi, tamamen veya kısmen kendi adına işleten kişiye tacir denmektedir (TTK, 2021: Madde.12). Aşağıda yazılı olan veya mahiyet olarak bunlara benzer işlerle uğraşmak amacıyla kurulan kuruluşlar ticarethane olarak kabul edilir (TTK, 1956: madde 12):

- ✓ *"Menkul malların alımı veya kiraya verilmesi ve bunların işlenerek ya da işlenmeden satışı veya kiraya verilmesi,*
- ✓ *Kıymetli evrakın alınıp satılması,*
- ✓ *İnşa ve her türlü mal ticareti,*
- ✓ *Maden işletmeciliği,*
- ✓ *Basın ve yayın faaliyetleri, kitapçılık, matbaacılık,*
- ✓ *Kamuya açık yerlerin işletilmesi, örneğin tiyatrolar, sinemalar, oteller, lokantalar,*
- ✓ *Depo, ambar ve umumi mağazaların işletimi,*
- ✓ *Finansal hizmetler, bankacılık, borsa işlemleri,*
- ✓ *Sosyal sigortalar dışında sigorta hizmetleri,*

- ✓ *Taşımacılık hizmetleri, kara, deniz, hava ve iç su yollarında yolcu ve eşya taşımacılığı,*
- ✓ *Enerji ve haberleşme hizmetleri, su, gaz, elektrik dağıtımı, telefon ve radyo iletişimi,*
- ✓ *Acentelik, komisyonculuk ve benzeri aracılık işleri",* bu faaliyetlerin tümü ticari işletme kapsamına girmektedir.

Bir ekonomik faaliyetin "ticari işletme" olarak tanımlanabilmesi için, genellikle esnaf faaliyetlerinin belirli sınırları aşması gerekmektedir. Örneğin, Türk Ticaret Kanunu'nun 12. maddesi, taşımacılık işlerini ticarethane faaliyeti olarak tanımlamaktadır. Ancak hamal gibi bireysel taşıma faaliyetleri, ticarethane kapsamına girmemektedir. Benzer şekilde, at arabasıyla yapılan taşımacılık da ticarethane faaliyeti olarak kabul edilmemektedir (Aslan ve Ergün, 2007).

2.1.5.3. İşletmelerin Sınıflandırılması

İşletmeler ‘‘Sektörlerin incelenmesi sonucunda, genellikle tek kişilik işletmeler, adi ortaklıklar veya ticaret şirketleri şeklinde örgütlendiği görülmektedir’’ (Okka, 2021).

İşletme kavramı ile ilgili farklı şekillerde sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar aşağıda özetlenmiştir (Güneş, 2012):

a. Kâr amacına göre işletmeler

1. Kâr amacı güden işletmeler: Sahiplerine kâr sağlamak amacıyla kurulan işletmelerdir. Özel sektördeki çoğu işletme bu kategori içerisinde yer almaktadır.

2. Kâr amacı gütmeyen işletmeler: Topluma hizmet etmek, belli bir amaç için çalışmak veya insani ihtiyacı karşılamak amacıyla kurulan işletmelerdir. Sivil toplum kuruluşları ve vakıflar gibi…

b. Boyutlarına göre işletmeler

1. Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler): Çalışan sayısı, cirosu açısından sınırlı ölçekte olan işletmelerdir.

Büyük ölçekli işletmeler: Geniş bir çalışan tabanına ve yüksek ciroya sahip olan işletmelerdir.

c. Sektörel kategoriye göre işletmeler

    1. Faaliyet gösterdikleri sektöre göre sınıflandırılabilirler. Örneğin, imalat, hizmet, perakende, tarım, finans gibi sektörler bu kategoriye örnek verilebilir.

d. Mülkiyet yapısına göre işletmeler

    1. Özel işletmeler: Bireylere veya özel şirketlere ait işletmelerdir.

    2. Kamu işletmeleri: Devlete ait işletmelerdir.

    3. Karma işletmeler: Hem özel hem de kamu sektörü tarafından ortaklaşa işletilen işletmelerdir.

e. Uluslararası faaliyet gösterme durumuna göre işletmeler:

    1. Yerel işletmeler: Sadece yerel pazarda faaliyet gösteren işletmelerdir.

    2. Uluslararası İşletmeler: Yabancı pazarlara açılan veya uluslararası düzeyde faaliyet gösteren işletmelerdir.

2.1.5.4. Firma Kavramı

Firma kavramıyla ilgili araştırma yapıldığında ekonomi kitaplarında genellikle fiyat teorisi başlığı altında ele alınmakta ve firmaların girdi ve çıktılara dayalı faaliyet gösteren birimler olduğu üzerine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca ekonomi kitaplarında farklı piyasa yapılarında firmaların davranışlarına ilişkin temel varsayımlara dayalı olarak incelendiğini belirtilmektedir (Rehber, 2020).

Firma kavramı neoklasik bir yaklaşımla, girdi ve çıktılarının gerekli şartları sağlayarak karı maksimize ettikleri bir kara kutudur şeklinde tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2002).

Firma, ticari faaliyetlerde bulunan, belirli bir hukuki statüye sahip, kâr amacı güden, ürün ve hizmetleri üreten, üretilmiş malların satış veya dağıtımını yapmak amacıyla kurulan işletme ve ortaklıklar şeklinde tanımlanabilir. Firmalar, genellikle belirli bir ekonomik faaliyet alanında uzmanlaşmakta ve bu alanda faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Hukuki olarak tanımlanmış şartlar ile ticari faaliyetlerini sürdürmektedirler.

2.2. Konvansiyonel Şirket Nedir?

Sözlükte ortaklık anlamına gelen şirket kelimesi, ifade ettiği anlam olarak birbirine benzerlik gösteren farklı anlatımlarla birçok tanımı yapılmaktadır. "İki ve ikiden fazla gerçek ya da tüzel kişinin, gelir elde etme amacıyla ortaklaşa iş ve ticaret yaparak, elde edilen kar ve zararın paylaşılması temelinde bir araya gelerek oluşturdukları birleşmeler, ortaklıklardır. Birden fazla gerçek ya da tüzel kişinin gelir elde etmek amacıyla ortak iş ve ticaret yaparak elde edecekleri kar ve zararı paylaşmaları şartıyla birleşmeleri, ortaklık kurmalarıdır" (Okka, 2021).

Şirket, bir amaca ulaşmak için iki ve ikiden fazla gerçek veya tüzel kişinin iş gücü ve finansal varlıklarını birleştirmesiyle oluşturulan kuruluştur (Doğan, 1999). Şirket başka bir ifadeyle şöyle de tanımlanmakta, ortaklık kurmak suretiyle gerçek veya tüzel kişiliklerin finansal ve entelektüel güçlerini birleştirerek meydana getirdikleri yasalar ile belirlenen, iktisadi ve teknik yapılanmalardır (Çaldağ, 2003).

Şirket oluşumu için gerekli nitelikler aşağıda sıralanmıştır (Akay, 1997):

1. Şirketin oluşumunda iki ve ikiden fazla kişinin bulunması,
2. Ortak bir hedefin bulunması,
3. Ortak hedefe erişmek için hissedarlar arasında bir antlaşmanın bulunması,
4. Ortak hedefe erişmek için hissedarlar tarafından ortaklığa finansal kaynak bulunması gereklidir.

Şirket ortaklıklarında ortaklar arasında resmi veya gizli antlaşmalar bulunmakta ve ortaklık şartları bu antlaşmalara göre belirlenmektedir. Şirketler kâr etmek amacıyla kurulurlar ve ortakların yapmak istedikleri veya kâr getirisi yüksek olan alanlarda çalışma yürütürler. Bu çalışmalarda devletlerin ortaya koyduğu kanunlar çerçevesinde işlem yaparlar. Şirketler, üretim ve satış süreçlerinde faaliyet gösterirken, mal ve finansal piyasalarda binlerce işlem gerçekleştirmek zorunda kalabilirler (Okka ve Kazak, 2021).

2.2.1. Şirketin Amacı ve Unsurları

Şirketlerin kuruluş amaçlarını genel ve özel amaçlar olarak iki başlıkta inceleye biliriz (Karapınar, 2010). Genel olarak şirketler kâr etmek ve hizmet sağlamak amaçlarını gütmektedir. Şirketlerin özel amaçlarına ise şirket sahiplerinin kâr edebilmeleri,

çalışanların ücretlerini alabilmeleri, hammadde sağlamak, işlenmiş ürün tedariği sağlamak, tüketicilere uygun fiyatlı ürün sağlamak gibi amaçlar güdülmektedir (Karapınar, 2010).

Şirket kavramında aşağıdaki unsurların olması gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021):

a. Katılımcı unsuru,
b. Sermaye Unsuru,
c. Sözleşme Unsuru,
d. Amaç unsuru.

Bir şirketin kurulabilmesi için birden fazla kişinin bir araya gelmesi ve bu kişilerin gerçek veya tüzel kişilikli olması gerekmektedir (Karapınar, 2010).

Şirkette kurucu ve kurucu ortak veya bir şirkete ortak olabilmek için belli yeterliliğe sahip olunması gerekmemektedir. Genel hükümlere göre çocuk ve kısıtlılar vasileri aracılığı ile şirket ortaklıklarına katılabilir veya ortaklık kurabilmektedirler (Deryal, 2005).

2.2.2. Şirketlerin Sınıflandırılması

2.2.2.1. "Borçlar Kanunu'na" Göre Şirket Türleri

a. Adi şirket türü

Adi şirket; en az iki ortak arasında belirli bir ticaret amacı ve gayesi için kurulan ve ticari faaliyetlerde bulunan bir şirket türüdür. Adi şirketlerde kişiler emek ve mallarını ortaya koyarlar ve ortaklar şirketin yaptığı işlemlerinden kişisel olarak sorumlu olduklarından dolayı şirketin borçlarından da kişisel mal varlıklarıyla sorumlu olmaktadırlar.

b. Hususi (gizli) ortaklık

Adi ortaklıkta, ortaklardan birisinin diğer kişiler tarafından bilinmemesi üzere kurulan ortaklık çeşididir. Burada ortaklardan birisi görünür durumda diğeri gizli durumda olabilmektedir. İşleri dışarıya karşı görünür durumdaki ortak yürütüyor gözükmektedir. Kâr zarar durumu iki ortak arasındaki sözleşme şartları ile belirlenmektedir.

2.2.2.2. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Şirket Türleri

a. Şahıs temelli şirketler;

1. Kollektif şirketler

Kollektif şirket, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 211. maddesinde, "Ticari bir işletmenin bir ticaret unvanı altında işletilmesi amacıyla, yalnızca gerçek kişiler arasında kurulan ve ortakların her birinin, şirketin alacaklılarına karşı sınırsız sorumluluğa sahip olduğu bir şirkettir." şeklinde tanımlanmaktadır (TTK, 2011). Kollektif şirketler gerçek kişiler tarafından kurulurlar ve tüzel kişiler kollektif şirketlerde ortak durumunda bulunamamaktadırlar. Kollektif şirketler iki ve ikiden fazla gerçek kişi tarafından ticari bir unvanla kurulmaları gerekmektedir.

2. Adi komandit

Şahıs şirketleri içerisinde yer alan ve bir ticari işletmeyi işletmek üzere bir araya gelen, en az iki kişiden birinin sınırsız (komandite) birinin mutlaka sınırlı (komanditer) yetkiye sahip olacak şekilde kurulan şirketler adi komandit olarak isimlendirilir. Özel kişiler veya tüzel kişiler, komanditer (sınırlı sorumlu) ortaklık yapabilirler. Ancak komanditer ortaklar şirket yöneticisi konumunda olamazlar. Komanditer (sınırlı sorumlu) ortaklar, taahhüt ettikleri sermaye payları oranında sınırlı bir sorumluluğa sahiptirler. Tüzel kişiler, şirkette komanditer (sınırlı sorumlu) ortak olarak yer alabilirler, ancak yöneticilik pozisyonunda bulunamazlar (Okka ve Kazak, 2021).

b. Sermaye temelli şirketleri;

1. Anonim şirket

Anonim şirket, ilgili madde 329-569'a göre tüzel kişiliği bulunan ve hissedarlarının sorumluluğunu sermaye payları oranı ile sınırlayan ticari bir ortaklık türü diye tanımlanabilir (TTK, 2011). Bu şirket türünde, ortaklar sermaye paylarıyla sınırlı bir risk taşırken, şirketin faaliyetleri tüzel kişilik tarafından yönetilir ve belirli yasal düzenlemelere tabi bulunmaktadır.

"Bir önceki dönemde yürürlükte olan Ticaret kanununa göre; Ticaret siciline tescil edilerek tüzel kişilik kazanan anonim şirket, en az beş gerçek ya da tüzel kişi tarafından

kurulması gerektiği belirtilmektedir. Yeni ticaret kanununa göre ise bir veya birden fazla kişi ile anonim şirket kurulabilmektedir. Şirket ortakları gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişilerden de oluşabilmektedir. Bu şirket türünde, İlgili madde 364'e göre yönetim ve temsil edilebilme yönetim kurulu tarafından gerçekleştirilmektedir (TTK, 2011). "Türk Ticaret Kanunu'nun" ilgili maddesi (317. Madde) gereğince yönetim kurulu tarafından yönetilir ve temsil edilir. Bu şirket türünü; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu olmak üzere üç ayrı organ oluşturmaktadır (Akay, 1997).

Anonim şirket türü kamuya açık veya kapalı olacak şekilde kurulabilmektedir. Halka kapalı anonim şirketlerinin pay sahibi sayısı 500'ü geçmemektedir. Kamuya açık anonim şirketlerde ise pay sahibi 500 hisseden fazladır. Kamuya açık anonim şirket kanunlar çerçevesinde hisselerinin halka arz edilebilir şekilde kurulması gerekir.

Anonim şirketlerin unsurlarını şu başlıklarda toplamıştır (Okka ve Kazak, 2021):

1. "Ortak sayısı ve nitelikleri,
2. Amaç ve konu,
3. Sermaye,
4. Asgari sermaye miktarı,
5. Sermayenin paylara bölünmesi,
6. Tüzel kişilik ve ehliyet,
7. Şirketin Sorumluluğu,
8. Ortakların Sorumluluğu."

Anonim şirketlerle alâkalı diğer düzenlemeler, Türk Ticaret Kanunu'nun 6102 Sayılı Kanun'un 329 ile 563'üncü maddelerinde yer almıştır. Bu maddeler, anonim şirketlerin kuruluşundan faaliyetlerine, yönetiminden denetimine kadar birçok yönünü kapsayan detaylı düzenlemeleri kapsamaktadır.

2. Limited şirket

Limited şirketler sermaye şirketleri kategorisinde olup tüzel kişiliğe sahip şirket türleri arasında yer almaktadır. İlgili kanunun 573 ila 644'üncü maddeleri "Limited Şirketler" ile ilgili düzenlemeleri kapsamaktadır (TTK, 2011). Limited şirketler sermaye şirketi olarak kurulsalar dahi birçok özellikleri ile şahıs şirketlerine benzemektedirler.

Limited Şirketler ilgili kanunun 573'üncü maddesinde şöyle tanımlanmaktadır: Limited şirket, bir veya birden fazla gerçek ya da tüzel kişinin, belirli bir ticaret unvanı altında oluşturduğu; sermayesi belirli ve bu sermayenin, esas sermaye paylarının toplamından oluştuğu bir şirket türüdür (TTK, 2011). Limited Şirket yapılanmaları, ilgili kanunda yasaklanmamış (sigortacılık, bankacılık ve finansal kiralama gibi) birçok alanda ekonomik faaliyet amacıyla kurulabilmektedir. Bu şirketlerin ortakları, şirketin borçlarından şahsi olarak sorumlu olmayıp, yalnızca taahhüt ettikleri sermaye paylarını ödeme yükümlülüğü taşırlar.

Limited Şirketler, kanunen yasak olmayan (örneğin sigortacılık, bankacılık ve finansal kiralama alanlarında faaliyet gösteremez) her türlü ekonomik amaç ve konu için kurulabilmektedir. Limited şirketlerinde şirket ortakları şirket borçlarından sorumlu değildirler sadece taahhüt ettikleri sermaye paylarını ödemekle yükümlüdürler.

Limited şirketler az ortaklı anonim şirketlere benzemekle birlikte, limited şirketlerin anonim şirketlerden en önemli farkı hisse senedi ihraç edebilme yetkinliğinin bulunmamasıdır (Huysal, 2016). Limited Şirketlerde şirket ortak sayısı Türk Ticaret Kanunu ilgili maddesi gereği en az bir en fazla elli kişi ile sınırlandırılmış bulunmaktadır (TTK, 2011).

3. Hisseli komandit şirket

Hisseli komandit şirketler kuruluş yapısı bakımından adi komandit şirketlere benzemektedirler. Sermaye yapısı yönünden ise anonim şirketler gibi şirket sermayesi hisselere bölünmüş bir yapı göstermektedir. Hisseli komandit şirketler ortakların sorumlulukları bağlamında ise kollektif şirketlerle benzerlik göstermektedirler.

Adi komandit şirket iki ve ikiden fazla kişi ile kurulabilirken, hisseli komandit şirket kurulabilmesi için beş ve beşten fazla kişinin (gerçek veya tüzel kişi) bulunması ayrıca sermaye miktarı olarak en az 50.000 liranın bulunması gerekmektedir (TTK, 2011). Hisseli komandit şirketler kanunda olmayan hükümlerde anonim şirketlere benzerlik gösterdiklerinden dolayı anonim şirket hükümlerini uygulayabilmektedirler (Okka ve Kazak, 2021).

4. Holding şirket

Holding şirket, faaliyet türü olarak anonim şirket gibi yapılanmakta ve temelde ise diğer şirketlere katılımcılık üzerine odaklanmaktadır. Holding şirket, genellikle diğer şirketlerin hisselerini satın alarak veya kontrol ederek, yönetim ve stratejik kararlara etki eden bir mekanizma gösterir.

Türk Ticaret kanununda şirket türleri ilgili ayrıntılı hükümler bulunmasına karşın holding şirketlerle ilgili sadece "… başlıca hedefi başka işletmelere katılmaktan ibaret olan…" hükmü bulunmaktadır (TTK, 2011:514). Bu hükümde de kuruluş amacına değinilmiştir (Okka ve Kazak, 2021: s.263). Türk Ticaret Kanunu'nda yukarıda açıklanmış olan madde haricinde holding şirketlerle ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Holding şirketlerle ilgili konularda anonim şirketlerle ilgili kanunlara başvurulmaktadır.

Globalleşen dünyada iletişimin hızlanması ile ticaretin gelişmesi daha çok olmuştur. Holding şirketlerin oluşumu anonim şirketlerin gelişmesinde ve tanınmasında etkili olmaktadır. Ülkemizde ve dünyada çok büyük holding şirketler oluşmuştur. "Piramit yapısını andıran bu toplulukların en tepesinde, grup içerisindeki bütün şirketleri aldığı kararlarla yöneten holding şirketler bulunmaktadır" (Okka, 2021: s.263).

5. Kooperatif

İnsanlar eski zamanlarda imece usulü İşlerini birlikte yapmaktaydılar. Bu yardımlaşma eylemi zaman içerisinde birlikte çalışarak kazanç elde edilecek işletmelere doğru evrilmektedir.

Kooperatif işletmeler, uluslararası arenada demokrasi, barış ve çevre koruması gibi önemli hedeflere katkı sağlayan örgütlerdir. Bu işletmeler, kendi kendine yardım, ortak sorumluluk, demokrasi, eşitlik, adalet ve dayanışma gibi temel değerleri benimseyerek, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişiminde önemli bir etkiye sahip olmuşlardır (Turan, 1998).

Kooperatifler belli bir alanda ekonomik faaliyette bulunmak için kurulan gönüllü ortaklık şirketleridir. Kooperatifler yedi ve yediden fazla kişi tarafından imzalanacak kuruluş antlaşması ile oluşturulmaktadır (Okka, Kazak ve Alım, 2021).

Kooperatifler Çalışma alanı yönünden;

- ✓ Üretim Kooperatifleri,

- ✓ Tüketim kooperatifleri,
- ✓ Kredi kooperatifleri, olmak üzere üç farklı türde sınıflandırılır (Turan, 1998).

Tüketim kooperatifçiliği alanında İngilizler öncü olarak bilinirken, kredi kooperatifçiliği konusunda Almanlar, Fransızlar ise üretim kooperatifçiliği konusunda önemli bir rol oynamışlardır (Deryal, 1994).

Kooperatifler, ortakların ihtiyaçlarını karşılamak ve ortak amaçlara ulaşmak için ortakların güçlerini birleştirdikleri önemli bir işletme şeklidir. Kooperatif ortaklıkları, sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlayarak sürdürülebilirlik ve toplumsal refahın artırılmasına yönelik bir araç olarak da görülmektedir.

Tablo 3. Şahıs Temelli Şirketler ve Sermaye Temelli Şirketler Kıyaslanması

	Şahıs Temelli Şirketler	Sermaye Temelli Şirketleri
Ortaklar Bakımından	Komandit şirketlerde, komanditer ortak haricindeki ortaklar yalnızca gerçek kişilerden oluşur.	Ortaklar hem gerçek kişi hem de tüzel kişi olabilir.
Ortakların Sorumluluğu Bakımından	Komandit şirketlerde, komanditer ortak hariç diğer ortaklar, şirketin borçlarından dolayı sınırsız sorumluluğa sahiptir ve tüm malvarlıklarıyla bu borçları ödemekle yükümlüdürler.	Ortakların sorumluluğu, yalnızca şirkete koymayı taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlıdır.
Sermaye Sınırı Bakımından	Kuruluş için gerekli sermaye miktarı, kanunda belirli bir rakamla ifade edilmemiştir, sadece faaliyet konusu ile uyumlu ve gerekli olma şartı bulunur.	Anonim ve limited şirketlerin kuruluşunda gereken asgari sermaye miktarı, "Türk Ticaret Kanunu'nda" (TTK) açıkça belirlenmiştir.
Sermaye Niteliği Bakımından	Komandit şirketlerde, komanditer ortak dışında kalan ortaklar, kişisel emek ve ticari saygınlıklarını sermaye olarak ortaya koyabilirler.	Kişisel emek ve ticari saygınlık, sermaye olarak ortaya konulmaz.
Sözleşme Değişikliği Bakımından	Ortakların oybirliğiyle değişiklik yapılması mümkündür.	Ortakların oy çokluğu ile değişiklik yapılması mümkündür.
Sona Erme Bakımından	Ortaklardan birinin ölmesi, iflası veya malvarlığının haciz altına alınması, şirketin sona ermesine neden olur.	Ortağın ölümü, iflası veya malvarlığının haciz altına alınması, şirketin sona ermesine neden olmaz.

Kuruluş Amacı Bakımından	Sadece ticari işletme faaliyetinde bulunmak amacıyla kurulabilir.	Her türlü ekonomik amaç ve faaliyet için kurulabilir.
Sermaye Payları Bakımından	Sermaye, paylara ayrılmamıştır.	Sermaye, paylara ayrılmıştır.
Yönetim Bakımından	Her ortağın, yönetim, temsil ve denetim hakkı bulunur.	Yönetim, temsil ve denetim yetkileri, şirketin belirli organlarına tahsis edilmiştir
Oy Hakkı Bakımından	Her ortağın, eşit oy hakkına sahip olduğu kabul edilir.	Oy hakkı, ortağın şirketteki sermaye payı oranı ile belirlenir.
Ortaklık Devri Bakımından	Ortaklık devri zordur.	Şirket pay sahipliği devri kolaydır.
Kuruluş İzni Bakımından	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan izin alınması zorunlu değildir.	Eshamlı komandit şirketler haricinde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığından izin alınması gerekmektedir.
Ticaret Ünvanı Bakımından	Ticaret ünvanında, en az bir tane ortağın adının bulunması gereklidir.	Ticaret ünvanında, ortaklardan en az bir tanesinin adının bulunması gerekli değildir.
Yedek Akçe Ayrılması Bakımından	TTK'na göre yedek akçe ayrılmak zorunda değillerdir	Eshamlı komandit şirket dışında, TTK hükümlerine göre yedek akçe ayrılmak zorundadırlar.
Vergi Mükellefiyeti Bakımından	Şirket, kurumlar vergisi mükellefi değildir.	Şirketin, kurumlar vergisi mükellefiyeti vardır.

Kaynak: Yücebaş (2005: s.6-7)

2.3. İSLÂMİ ŞİRKETLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.3.1. İslâmi Şirket Nedir?

Arapça ş-r-k fiilinden türemiş olup karışıp bir arada olma, iki malın karıştırılması ve ortaklık anlamına gelen şirket "Birden fazla kimsenin bir şeyde ortak olmaları" anlamına gelmektedir (Duman, 2011: s.15). Şirket bir malda, amelde ve karda iki şahsın kendi istekleri veya kendi istekleri dışında ortak olmaları durumuna denilmektedir (Bilmen, 1969). İslâm hukukunda şirket tanımı mezheplere göre farklılık gösterse de hepsinde ortak kullanılan yargıya göre; iki ya da daha fazla kişi, belirli alanlarda ticari faaliyet yürütmek ve kâr elde etmek için bir antlaşma doğrultusunda birlikte çalışma amacında olmaları gerekir.

Ömer Nasuhi Bilmen'e göre şirket kavramının muhtevası şöyledir: "Şirket sahiplerinden birine 'şerik' diğerine ise 'müşterik' veya 'müşârik' denir. Şirkete sermeye olarak ortaya konulan mala 'mal-ı müşterek' veya 'mal-i müşterekün fih' denir. Ortaklık 'iştirâk' tabiri ile ifade edilmektedir" (Bilmen, 1969).

"Şirket, birden fazla şahsın sermaye, emek veya itibarlarını bir araya getirerek oluşturduğu bir ortaklık olup, aynı zamanda bir mal, hak veya menfaate ortaklaşa sahip olmayı ifade eder" (Gözübenli, 2010).

"İslâmi Şirketin unsurları şunlardır":

1. "Şahıs Unsuru,
2. Sermaye Unsuru,
3. Akit Unsuru,
4. Gaye Unsuru" (Duman, 2011).

Şirketlerin kuruluş bileşenleri ister konvansiyonel olsun isterse İslâmi şirket olsun farklılık yoktur. İslâm hukukunda şirketlerin kuruluş, yönetim ve dağılma süreçleri belirli hükümlere tabidir ve İslâm'a uygunluğu açısından özel bir öneme sahiptir.

2.3.2. İslâm Hukuku'nda Şirket'in Delilleri

2.3.2.1. Kur'an-ı Kerimden Deliller

"Zaten aralarında ortaklık ilişkisi bulunan birçok kişi, birbirlerine haksızlık eder; ancak sadece inanan ve dünya ile ahiret için faydalı işler yapanlar farklıdır" (Sad, 38/24).

Bu ayet, Müslümanların ortaklık kurarak iş yapabileceklerine işaret etmektedir (Duman, 2011).

Kur'an-ı Kerim'de "...Birbirinizin mallarını haksız bir şekilde yemeyin. Ancak karşılıklı rızaya dayanan bir ticaret (ile olabilir) ..." şeklinde geçmektedir (Nisâ, 4/29). Bu ayete göre, ticari ilişkilerde güven ve rızanın esas olduğunu vurgulamakla birlikte, ortaklıkların da bu ilkeler doğrultusunda kurulması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, iş birliğine ve istişareye dikkat çeken şu ayet, şirketleşmenin temel prensiplerinden biri olan ortak karar alma mekanizmasını desteklemektedir: "Onlar işlerini, aralarında karşılıklı istişareye

dayandırmaktadırlar…" (Şûrâ, 42:38). Yapılan ortaklıklarda ortakların birbirlerine danışarak hareket etmesi hem ekonomik anlamda hem de sosyal uyumu artıracak bir yöntem olarak Kur'an'da yer almaktadır (Kaan, 2016).

2.3.2.2. Sünnetten Deliller

Ebû Hüreyre'den nakledilen Kutsi hadis derecesinde olan rivayette ortaklıkla alâkalı Hz. Peygamberin şunları söylediği bildirilmektedir, "Biri arkadaşına hainlik etmediği müddetçe, ben (Buradaki benden kasıt Kutsi hadis olduğu için Allah'a (c.c.) işaret etmektedir) iki ortağın üçüncüsü olarak onlara yardımcı olur ve onları korurum; ancak onlardan birisi ihanet ederse, ben onların arasından ayrılırım" (Ebû Dâvûd, Büyû, 26). Abdullah b. Ömer Hz. Peygamber'in Hayber arazisiyle ilgili olarak yaptığı ortaklık hakkında şu şekilde rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.v.), Hayber arazisini, meyve ve ekinden elde edilecek ürünün yarısı karşılığında Yahudilere vermiştir" (Sahih-i Buhari, Müzâraa, 23; Sahih-i Müslim, Müsâkât, 16).

Bu hadislerin işaretine bakılarak İslâmi kurallar çerçevesinde yapılan ticarete İslâm'ın izin verdiğini anlaşılmaktadır.

2.3.3. Şirket Akitlerinin Temel Esasları

2.3.3.1. Vekalet Durumu

İslâmi şirketlerde ortaklar birbirinin vekili konumunda bulunmaktadırlar. Mufâvada şirket şeklinde ise vekilliğe ilaveten kefili durumunda da bulunmaktadırlar. Günümüzde ise çok ortaklı şirketlerde bu vekalet yönetim kuruluna devredilmektedir. Yönetim kurulları süreli olarak ve ücreti mukabilinde bu işi şirket ortakları adına yürütmektedirler (Çeker, 1999).

2.3.3.2. Ortaklar Arasında Kârın Dağılımı Durumu

İslâmi şirketlerde elde edilecek kârın miktarı yüzde hesabı ile pay edilmeli ve yüzdenin miktarı açık olarak belirtilmelidir (Çeker, 1999). Şirketin elde ettiği kârlar ortakların arasındaki anlaşmaya göre paylaşılmasına karşın şirket zararları her ortağın hissesi

oranında olacağından şirket ortaklık yüzdeleri İslâmi şirket yapısında önemlidir (Okka ve Kazak, 2021).

İslâmi şirketlerde kâr paylaşımı; şirket türüne, taraflar arasındaki sözleşme şartlarına ve faaliyet alanlarına göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, AAOIFI (İslâmi Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu) standartları, klasik İslâm hukuku kaynaklarıyla birlikte modern İslâmi finans uygulamalarında kâr paylaşımına yönelik önemli veri kaynağı durumundadır.

Günümüzde İslâmi finans alanında, AAOIFI'nın Faizsiz Finans Standardında ortaklık sözleşmelerine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır. Bu standartlardan, kâr paylaşımıyla alâka olanlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Kâr paylaşımı sözleşmede önceden belirlenmiş oranlara göre yapılmalıdır.
2. Zarar, sermaye oranına göre paylaşılır; emeğini ortaya koyan tarafın kaybı ise boşa giden emeğidir.
3. Sabit getirili bir oran taahhüt etmek haram kabul edilir; çünkü bu, faizli işlemlerle benzerlik taşır.
4. Ortakların mali tablolarda, faaliyet gelirleri ve harcamaları şeffaf bir şekilde beyan edilmelidir (AAOIFI, 2015).

İslâmi finansta şirket yapılanmalarında kâr paylaşımı, adalet ve hakkaniyet ilkeleri bağlamında şekillenmektedir. Mudârebe, Müşâreke, Müzâraa, Müsâkât gibi farklı ortaklık türleri, sermaye, emek ve katlandıkları riske göre adil bir kâr paylaşım modeli sunmaktadır. Modern İslâmi finans uygulamaları, AAOIFI standartları başta olmak üzere uluslararası düzenlemelere dayalı olarak bu klasik İslâmi finans modellerini günümüze uyarlamaktadır. Faizsiz finans sistemi, böylelikle ekonomik kalkınma ve sosyal adalet açısından sürdürülebilir bir çözüm olmaktadır.

2.3.3.3. Şirket Mallarının Durumu

İslâmi finansta şirket malları, ortakların şirkete koydukları sermaye ve bu sermaye ile yürütülen faaliyetlerden elde edilen malları ve kârı kapsamaktadır. Klasik dönem fıkıh kaynaklarında bu mallar "müşterek mal" olarak isimlendirilir ve her ortağın, şirkete

koyduğu sermaye oranında bu mallar üzerinde hak sahibi olduğu belirtilmektedir (Gözübenli, 2010).

Şirket malı ortakların elinde emanet hükmündedir. Bu mal ortaklardan birinin elinde ortağın kusuru olmadan zarar görürse tazmini o ortak için gerekmez, ortaklar arasında zarar paylaşılarak tazmin edilmektedir. Fakat şirket malının zararı şirket ortaklarından birinin tam kusuru ile meydana gelirse ortaklık malının tazminini zarar veren ortağın karşılaması gerekmektedir (Çeker, 1999).

İslâmi finansta şirket mallarının durumu, İslâm hukukunun temel prensiplerine uygun olarak düzenlemektedir. İslâmi şirketlerde şirket malları, bireysel mülkiyet statüsünde değil ortak mülkiyet statüsüne sahiptir. Şirkete ait bu malların mülkiyeti şirket ortaklarının tamamına aittir. Bu mallarda tasarruf hakkı ve yetkisi yalnız bir ortağa ait değildir. Şirket malları üzerinde her ortağın eşit ve yahut sermaye oranına göre tasarruf hakkı bulunmaktadır (Sevgi, 2022). Malların tasarrufu konusunda bir veya birden fazla ortağa yetki verilebilir.

AAOIFI Standartları'nda şirket mallarının niteliği şu şekilde belirtilmiştir:

- Şirket mallarının, şeriata uygun iş ve faaliyetler için kullanılması şarttır.
- Faizli işlemlerden ve haram kabul edilen mal ve hizmetlerden kaçınılması zorunludur.
- Şirket malları, ortakların rızasına ve yapılan sözleşmelere uygun şekilde yönetilmesi gerekmektedir (AAOIFI, 2015).

AAOIFI, bu tür şirketlerde malların yönetimi ve paylaşımı için standartlar geliştirmiştir. Bu standartlar, özellikle hisse senetleri ve diğer menkul kıymetlerin şeriata uygunluğu konusunda da önemli derecede rehberlik sağlamaktadır.

İslâmi finansta, şirket mallarının korunması büyük önem arz etmektedir. Bu konuyla ilgili AAOIFI standartlarında bu konu şöyle standartlaştırılmıştır:

- Şirket mallarının, Şer'i kuralların yasakladığı gelirlerden (faiz, haram ticaret) korunması ve arındırılması gerekmektedir.

- Şer'i kurallara göre haram sayılan gelirler tespit edildiğinde, bu gelirlerin belirli bir oranı hayır kurumlarına bağışlanarak sermaye haram gelirlerden arındırılır (Okka ve Kazak, 2021).

2.3.3.4. Şirket Sermayelerinin Durumu

Şirket sermayesi mal, emek ve kârdan oluşmaktadır. Bir kişide bu üç şarttan birisi yok ise şirketten kâr talep etmesi caiz olmamaktadır (Çeker, 1999). Ortaklık sermayesi olarak sunulan mal veya paranın helal yollardan kazanılmış olması gerekmektedir. Haram yollardan elde edilmiş olduğu bilinen bir malın sermaye olarak kabul edilmesi caiz değildir. Ortaklık kapsamında yapılacak tüm işlemlerin Şer'i kurallarına uygun olması ana ilkelerdendir. Ayrıca, sermayenin kaynağının belirsiz olduğu durumlarda detaylı inceleme yapılması gerekmektedir (AAOIFI, 2015),

2.3.3.5. Şirketin Kuruluş Konusunun Durumu

Şirketin kuruluş amacına göre ortakların meşru bir ticareti yapmak üzere bir araya gelmiş olmaları gerekmektedir. Şirketlerin yapmasının yasak olduğu işler üzere akdedilmişse o akit, fasit akit durumundadır ve bu ticareti yapmak caiz olmamaktadır (Çeker, 1999). İslâmi şirketler Kur'an ve Sünnette yasaklanan alanlarda ticaret yapmak üzere kurulamaz.

İslâm ticaret hukukuna göre; sakıncalı işlemler barındırmayan ticari işlemler için Müslüman olmayan kişilerin veya konvansiyonel finans kuruluşlarının ortaklığa dahil edilmeleri uygundur. Ancak bu kabul için belli şartlar bulunmaktadır (AAOIFI, 2015):

- Ortaklığın yönetiminde, faizsiz finans kurumunun veya fıkıh kurallarına bağlı bir üçüncü tarafın denetmen konumunda olması gerekmektedir.
- Şer'i kurallara uyulacağı konusunun güvence altına alınması gerekmektedir.
- Faizli işlemler veya diğer haram faaliyetlerin yapılması kesinlikle yasaklanmalıdır.

Ortaklık Kuruluşuna İlişkin Esaslarda AAOIFI'nın standartları şöyle özetlenebilir (2015):

- Ortaklık, taraflardan birinin teklif (îcâb) yapması ve diğer tarafın teklifi kabul etmesiyle hukuken geçerlilik kazanır. Tarafların ortaklık kurma niyetlerini açıkça ortaya koymaları gerekmektedir.

- Modern uygulamalarda, ortaklık işlemlerinin yazılı bir antlaşma ile resmi olarak kayda alınmış olması ve bu sözleşmenin resmî kurumlara tescil ettirilmesi gerekmektedir. Bu tescil işlemi ile tarafların hak ve sorumlulukları güvence altına alınmaktadır.
- Şirketin kuruluş amacının şirket sözleşmesinde açık ve net bir şekilde belirtilmesi, ortaklık amacının, İslâm'ın Şer'i hukuk kurallarına uygun olması gerekmektedir.
- Ortaklık sermayesi olarak ortaya konulan mal veya paranın helal ve Şer'i kurallara uygun olması zorunludur. Haram statüsündeki bir malın sermaye olarak kabul edilmemesi gerekmektedir.
- Kurulan ortaklığın türüne (Mudârebe, Müşâreke vb.) göre tarafların hak ve yükümlülüklerinin sözleşmede ayrıntılı bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir.
- Ortaklık sürecinde tarafların, yapılan işlemleri denetleyebilmesi ve şeffaf bir şekilde şirketin yaptığı işlem bilgilerine erişebilmesi gerekmektedir. Bu işlem ortaklığın sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlar.

2.3.3.6. Şirketin Zararı Durumu

İslâmi şirketlerde kârlar ortaklar arasındaki anlaşmaya göre paylaşılabilmektedir. Fakat şirketin zarar ettiği durumlarda bu zararın şirket ortakları arasında ortaklık payları oranında paylaşılması zorunludur (Okka ve Kazak, 2021). Şirketin bu zararı şirket ortaklarından birinin bilinçli ihmali gibi bir durumdan kaynaklanıyorsa o zararın tazmininin zarar veren ortak tarafından yapılması gerekmektedir.

Ortaklıkta Kâr Paylaşımı ile İlgili Esasları (AAOIFI, 2015):

a. Şirket kârının ne şekilde ve ne oranda paylaşılacağı, ortaklık sözleşmesinde açık ifadelerle belirtilmelidir. Kâr payı oranlarla kesin ve net ifadelerle belirlenmiş olmalıdır.
b. Kârın paylaşımı ortakların müşterek kararı ile sonradan değiştirilebilir, ancak ortakların karşılıklı anlaşmış olmaları gereklidir.
c. Şirket ortaklarının kâr payı, ortaya koydukları sermaye ile orantılı olabilir. Ortakların anlaşması ile kâr oranı ortaya koydukları sermaye oranından farklı olarak da belirlenebilir.

d. Şirketin zarar ettiği durumda, ortaklar zarara sermayedeki payları oranında iştirak etmek zorundadır. Bu oran, sözleşmede değiştirilemez bir kural olarak yer almalıdır.

e. Şirket kâr paylaşımı dönemlere göre almak üzere antlaşma yapılabilir. Bu durumun, şirket ortaklardan birinin şirket kârından tamamen mahrum kalmasına sebebiyet vermemelidir.

f. Şirket kârının kesin ve nihai paylaşımı, yapılan tüm masraflar düşüldükten ve ortaya konulan sermaye geri alındıktan sonra yapılır.

g. Şirket ortaklarından birine sabit bir kâr payı veya sermayeden belli bir oran verilmesini içeren şartlar geçersizdir. Ortaya konulan bu şart düzeltilmez ise, kâr ortakların sermayedeki hisselerine göre paylaştırılır.

h. Şirket beklenen oranların üzerinde kâr ettiği durumlarda, kazanılan bu tutar ortaklık sözleşmesinde baştan belirlenmesi durumunda hissedarlardan birine bırakılabilir.

i. Şirketin gerçek veya hükmi tasfiyesi yapılmadan şirket kârının kesin ve nihai paylaşımını yapmak mümkün ve şer'i kurallara göre uygun değildir.

j. Şirket ortaklarına sonradan mahsuplaşmak üzere avans kâr ödemesi yapılabilir. Ancak verilen avans ortaklara dağıtılacak kârdan fazla olması durumunda nihai paylaşım sonrası avans alan ortak tarafından bu fazlalık şirkete geri ödenmelidir.

k. Şirketin kira veya hizmet gelirleri gibi düzenli gelirleri, şirket ortaklarına avans kâr ödemesi olarak dağıtılabilir. Bu avans ödemesi, nihai kâr paylaşımında dikkate alınır.

l. Şirketin daha güçlü ve nakit sıkıntısı olacak durumlar için hazırlıklı olması amacıyla kârın belirli bir kısmını yedek akçe olarak ayırabilir. Bu karar, şirket kuruluş sözleşmesine veya ortakların müşterek aldıkları kararla alınabilir.

m. Şirket kârının belirli bir kısmı, şirket ortaklarının kararıyla ortaklar dışında üçüncü taraflara bağış olarak verilebilir.

2.3.4. İslâmi Şirketlerin Yapamayacağı Yasak İşler

İslâmi şirket birden fazla kişinin kâr elde edebilmek amacıyla ticaret yapmak için sermayelerini, emeklerini ve itibarlarını ortaya koyarak gerçek veya tüzel kişilikli ekonomik yapılar meydana getirdikleri yapılanmalarına denir (Okka ve Kazak, 2021). İslâmi şirketler bütün faaliyetlerini İslâmi kuralları nazara alarak yapmak zorundadırlar. İslâmi şirketlerde kaynakların kullanımında tasarruf ve gelirin optimize edilmesi asıldır. Gelirler optimize edilirken şirketle ilgili bütün tarafların haklarının korunması haramlara düşülmemesi asıldır.

İslâmi şirketlerin uyması gereken kuralların delillerine birkaç tane örnek tablo 4'te verilmiştir. İslâmi ekonomi sistemlerinde şirket işlemlerinden şirket ortakları sorumludur fakat şirket çalışanları da kasti hataları ve İslâmi kurallara uymamaları sebebiyle ortaklarla birlikte manen ve gerekirse madden sorumlu olurlar (Okka ve Kazak, 2021).

Tablo 4. Şirketlerle İlgili Temel İslâmi Düzenlemeler

"Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getiriniz." (Maîde 5/1), *"Verdiğiniz sözleri yerine getirin çünkü verilen sözlerde sorumluluk vardır." (İsrâ 17/34).* *"Müslümanlar aralarındaki antlaşmalara uyarlar. Ancak haramı helâl, helâli haram kılan bir şart söz konusu olduğunda, bu şart geçersiz olur." (Tirmizî, Ahkâm, 17).* *"Şirkette kâr paylaşımı, ortakların belirlediği şartlar doğrultusunda yapılır. Ancak Zarara katlanma durumu ise sermaye oranlarına göre gerçekleşir" (Zeylâi, Nasb'r-Râye, III, 475)*

Kaynak: Okka & Kazak (2021: s.253-254)

İslâm'ın belirlediği kurallar çerçevesinde ticaret yaparak kazanç elde etmek isteyen şirketlerin uyması gereken diğer şartlar, Okka ve Kazak tarafından Tablo 5'te belirtildiği şekilde açıklanmıştır (Okka ve Kazak, 2021):

Tablo 5. Şirketlerin yapamayacağı, haram kabul edilen işlemler

1. *"Faize dayalı finansal işlemler, ticaret, hizmetler, aracılık, bankacılık, finansal kiralama, sigorta, faktöring ve benzeri faaliyette bulunmak.*
2. *Altın, döviz ve benzeri malların alım satımında peşin ödeme yapılmaması, sarf akdi kurallarına uyulmaması.*
3. *Devletten izinsiz olarak silah sanayine girmek veya ticaretini yapmak.*
4. *Akitlerde verilen sözleri yerine getirmemek.*
5. *Aşırı risk taşıyan ve belirsiz faaliyetlerde bulunmak.*

6. *Alkol, uyuşturucu, tütün ve benzeri zararlı ürünlerle ilgili faaliyetlerde bulunmak.*
7. *Domuz eti ve benzeri necis gıdalarla, İslâmi kurallara göre kesilmeyen et endüstrisinde faaliyet göstermek.*
8. *Kumar, rüşvet, şans oyunları, gazino ve benzeri eğlence sektörlerinde yer almak, bu tür faaliyetleri desteklemek ve bunlarla ilgili ticaret yapmak.*
9. *Pornografi, pornografik yayınlar, genelev ve pavyon işletmeciliği gibi faaliyetlerde bulunmak.*
10. *Bireylerin, kurumların ve devletin haklarına tecavüz etmek, vergi kaçırmak ve verilen sözleri yerine getirmemek.*
11. *Ticarette, akitlerde ve işlerde hile, aldatmaca, desise, yanıltıcı beyanlarda bulunmak.*
12. *Defolu, tağşiş edilmiş ya da topluma zarar verecek ürün ve hizmetleri üretmek, ticaretini yapmak, müşterileri kandırmak.*
13. *Ölçü, tartı ve kalite açısından hile yapmak.*
14. *Ekonomik kaynakları verimsiz kullanmak, israf etmek.*
15. *Tekelci uygulamalardan, spekülatif faaliyetlerden ve manipülasyonlardan kaçınmamak.*
16. *Yıkıcı rekabetten ve doğru olmayan bilgiler vermekten kaçınmak.*
17. *Faizli satışlardan kaçınmamak.*
18. *Fiyatları adil seviyede tutmamak, fakirleri ve toplumu korumamak, çevreyi ve ekolojik dengeyi bozacak faaliyetlerde bulunmak.*
19. *Fıkıh kitaplarında belirtilen diğer haram faaliyetlerden kaçınmamak''*

Kaynak: Okka & Kazak (2021: s.253-254)

Tablo 5'te belirtilen şartları yerine getiren ve AAOIFI'nın standartlarına uygun düzenlemeler yapan bütün konvansiyonel şirketler İslâmi şirket statüsünde dönüşebilmektedir. Bu şartlara uymayan İslâmi şirketler de konvansiyonel şirketlere dönüşürler.

2.3.5. İslâm Hukuku'nda Şirket Türleri

İslâm hukukçuları, ticari, sanayi ve tarımsal ortaklıkları "şirket" kavramı altında ele almaktadırlar. Bu yaklaşım, İslâm hukukunda geniş bir yelpazeye yayılan birçok şirket türünün ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, şirketlerin sınıflandırılmasında bazı zorluklar ortaya çıkabilmektedir.

Tüm ortaklık ilişkilerinin "şirket" kavramı çatısı altına girmesi nedeniyle, genel olarak İslâmi şirketler şöyle kategorize edilmektedir (Duman, 2011);

- ✓ İbaha şirketi,
- ✓ Mülk şirketi,

- ✓ Akit Şirketi.

2.3.5.1. İbaha Ortaklığı

Şirket-i ibaha her ortağın kendi sermayesini koyarak kâr ve zarar paylaşımı yapılan bir ortaklık türünü ifade etmemektedir. Buradaki ortaklık kamuya ait mallardan yararlanmayı ifade etmektedir. Yani kamuya açık, ammenin kullanımına sunulmuş yerlerden faydalanmanın mübahlığını ifade etmektedir. Denizden balık avlamak, ammeye ait suları kullanmak, ormanlık alanlardan meyve toplamak gibi…

Bu alanların kullanımı kanun koyucuların bu alanla ilgili yaptıkları şartlar doğrultusunda olabilmektedir.

Şirket-i ibaha'nın özelliklerini Okka şöyle tanımlamaktadır (Okka ve Kazak, 2021):

a. Şirket-i ibaha eşya hukukunun konusudur,
b. Ortak kullanım alanlarında kişiler diğer kullanıcılara zarar vermeden istenildiği gibi yararlanılabilmektedir,
c. Ortak kullanım alanlarından elde edilen ürünlerin mülkiyeti ürünleri elde eden kişiye ait olmaktadır,
d. Ortak kullanım alanları kanun koyucuların sınırlandırması ile şartlara bağlı olarak kullanılabileceği gibi, kanun koyucuların bu alanları özel mülkiyete devrettiklerinde ortak kullanım alanı özelliğini kaybetmektedirler (Okka ve Kazak, 2021).

Şirket-i ibahadaki şirketlik durumu hukuki işlem gerektiren bir şirket ortaklığını tanımlamamaktadır, sadece toplumun kullanımına sunulmuş ortak alanlarla ilgili ortaklıktan bahsedilmektedir (Duman, 2011).

2.3.5.2. Mülk Şirketi

Birden fazla kişinin ortaklık sözleşmesi şartı olmadan bir malı mülk edinmeleri sonucu ortaya çıkan ortaklık türü şirket-i mülk olarak adlandırılmaktadır.

Mecelle Md. 106093'te şirket-i mülk 'ün tanımı şöyle yapılmaktadır:

> *"Mülk ortaklığı, çeşitli sebeplerle mal sahipliğinin birden fazla kişi arasında paylaşılmasıdır. Bu sebepler arasında satın alma, bağış, vesayet kabulü veya*

miras yoluyla edinim yer alabilir. Ayrıca, malların birbirine karıştırılması (halt) veya karışması (ihtilat) durumunda, bu malların birbirinden ayırt edilemeyecek bir şekilde birleşmesi söz konusu olur ve bu şekilde ortaklık, birden çok kişinin mal üzerinde hak sahibi olmasına yol açar" (Haydar, Gündoğdu ve Erdem, 2005).

Mülk şirketini iki başlık atında incelemek daha sağlıklı olacaktır.

a. İhtiyari mülk şirketi

Birden fazla kişinin kendi fiilleri sonucu oluşan ortaklığa ihtiyari mülk şirketi olarak adlandırılabilir. Mesela; birlikte alınan ev, altın, buğday gibi mallar. Şirket-i mülkte ortak olan malların hasılatı hissedarlar arasında hisseleri oranında paylaşılır, aynı şekilde zararda hisseleri oranında paylaşılması gerekmektedir. Hissedarlar ortaklığa konu olan malın tasarrufunda diğer ortağın yerine tasarrufta bulunma yetkisi bulunmamaktadır (Bilmen, 1969).

b. Gayrı ihtiyari mülk şirketi

Birden fazla kişinin kendi fiilleri olmaksızın bir malda ortaklık gerçekleşmesi (miras gibi…) durumunda oluşan ortaklığa gayri ihtiyari mülk şirketi olarak adlandırılabilmektedir. Mesela; iki kişinin ölen yakınlarından kalan mallara miras hukukuna uygun olarak belli oranlarda ortak olmaları gibi. Bu ortaklıklarda her ortak kendi hissesi oranında kâr ve zarardan mesuldür. Malın tasarruf hakkı ortaklar arasında müşterek olarak yapılmaktadır.

Şirket-i mülk Türk Ticaret Hukuku konuları arasında ele alınmamaktadır. Medeni kanunun eşya hukukunda ele alınmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

2.3.5.3. Akit Şirketi

Akit şirketi, iki ve ikiden daha fazla kişinin sermaye, kâr veya itibar gibi unsurları birleştirerek oluşturdukları ortaklık sözleşmesi olarak tanımlanabilir (Okka ve Kazak, 2021). Akit şirketi, İslâm hukukunda sermaye para cinsinden olabileceği gibi emek veya itibar olarak da katkıda bulunulabilen bir ortaklık çeşididir. Ancak akit şirketlerinin

kurulabilmesi için ortaklar arasında her birinin sermaye olarak katkıda bulunması gerekliliği vardır.

Akit şirketinin oluşumu için icap (teklif) ve kabul (onay) esastır (Çeker, 1999). Bir ortaklık kurulması durumunda, iki ve ikiden daha fazla kişi arasında icap ve kabulün gerçekleşmesi gerekmektedir. Akit şirketleri sermaye ve kuruluş şekillerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırılabilmektedir.

A. Sermayelerine göre akit şirketleri

1. Şirket-i emval (Mal şirketleri)

Sermaye şirketi olarak değerlendirilen şirket-i emval; sermayenin iki ve ikiden daha fazla ortak arasında birleştirilerek ticaret veya yatırım faaliyetlerinde kullanıldığı, kâr ve zararın ortaklar arasında belli şartlara göre paylaşıldığı ortaklık sözleşmesi olarak adlandırılabilir (Duman, 2011).

Şirket-i emvalde, ortaklar arasında yapılan ticaretten doğan gelirlerin kârının paylaşımı söz konusudur. Şirket kârının paylaşımı ortaklar arasında sermaye katkılarına veya kendi aralarında belirledikleri kriterlere göre yapılmaktadır. Şirketin zarar ettiği durumlarda ise ortaklar kendi ortaklık payları oranında zararı karşılamaktadırlar (Okka ve Kazak, 2021).

Şirketi emvalde konulan sermayenin peşin olarak ve tedavülde olan para, altın vb. şeklinde vermesi gerekmektedir. Ortaklardan bazıları şirketin işlerinde emek veya sorumluluk katkısında bulunmuşsa yapmış oldukları hizmet karşılığında belirli bir ücret veya kâr payı verilebilir (Okka ve Kazak, 2021).

Şirket-i Emval, Mufâvada ve İnan şirketi şeklinde de kurulabilmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

2. Şirket-i A'mal (İş şirketi)

İş gücü şirketi olarak adlandırılabilen Şirket-i a'mal; iki ve ikiden daha fazla kişinin belirli bir işi icra ederek kâr elde etmek üzere yaptıkları ortaklık türü olarak tanımlanabilir.

İş gücü ortaklığı olarak kurulan bu şirketlerin nakit sermayesi bulunmamaktadır (Okka ve Kazak, 2021). Buradaki iş gücünden kasıt sadece bedenle yapılan iş gücünün yanında; fikri, bilgiye dayalı danışmanlık, yönetimsel hizmetler gibi ticaretin her alanındaki

uzmanlıklar olabilmektedir. Şirket ortakları birbirinin vekili konumundadır. Bu ortaklıktan elde edecekleri kârları aralarında anlaştıkları oranda paylaşabilmektedirler (Duman, 2011). Fakat bu ortaklıktan elde ettikleri zararı ise ortaklıktaki hisseleri oranında paylaşmaktadırlar (Okka ve Kazak, 2021). Kurulan bu ortaklıkta süre belirlenmesi şart değildir fakat yapılacak işlerin helal işlerden olması gerekmektedir (Bilmen, 1969). Hanefilere göre; iş ortaklıklarında aynı işi icra ediyor olmaları şartı yoktur. Bir terzi ile marangozun iş şirketi kuması caizdir (Duman, 2011).

Şirketi a'mal Mufâvada ve İnan şirketi şeklinde kurulabilmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

3. Şirket-i Vucûh (Kredi ve itibar ortaklığı)

Kredi ve itibar ortaklığı olarak adlandırılan şirket-i vucûh; tarafların ortaya sermaye koymadan itibarlarına dayanarak vadeli ürün alıp bu ürünleri peşin satış yoluyla kâr elde etmek ve bu elde edilen kârın paylaşımı üzerine yapılan antlaşma ile kurulan şirket şeklinde tanımlanabilir.

Vucûh şirketinde kâr dağıtımı ortakların kredi bulurken girdikleri risk durumuna ve ortakların şirketi kurarken yaptıkları sözleşmeye göre düzenlenmektedir (Duman, 2011). Şirkettin yaptığı zarar ise ortakların hissesi oranında paylaşılması gerekmektedir (Bilmen, 1969).

Şirket-i Vucûh Mufâvada ve İnan şirketi şeklinde kurulabilmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

B. Kuruluş şekillerine göre akit şirketleri

1. Mufâvada şirketi

Mufâvada ortaklığında pay sahiplerinin ortaya koydukları sermayede, kâr ve zararda, şirket adına yapılan tasarrufta kuruluş anında ve sonraki süreçte eşit olması üzerine kurulan şirket türüdür, yani genel eşitlik esasına dayanmaktadır (Çeker, 1999).

Şirket ortaklarının sermaye olabilecek nitelikte özel malları olamaz, sadece şirket hesabına çalışmaları gerekmektedir. Şirket ortaklarının sermaye olabilecek başka malları oluştuğunda ortaklığın şekli inan şirketine dönüşmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

Şirket ortaklarından her birinin şirket sermayesi olabilecek para, altın, gümüş nevinden şeylerinin şirket sermayesine katılması gerekmektedir. Fakat şirket sermayesi olarak kabul edilemeyecek olan ticaret malları, gayrimenkuller, alacaklar ve kayıp mallar bu kapsam dışında bırakılmaktadır Şirket ortakları kendi adlarına başka ticari işler yapamamaktadırlar.

Her ortak birbirinin hem vekili hem de kefili durumundadır. Bundan dolayı her ortak vekalet ve kefalet ehliyetine sahip olması gerekmektedir (Duman, 2011). Mufâvada ortaklığı, şirket-i emval, şirket-i a'mal, şirket-i vucûh şeklinde kurulabilmektedir (Duman, 2011).

Şirket-i Mufâvada'nın şartlarının aşağıda verilen üç şirket şekline uygulandığı durumlarda (Duman, 2011):

Şirket-i emval Mufâvada şeklinde bir ortaklık ise, ortakların sermaye miktarları eşit olmalı ve elde edilecek kâr şirket ortaklar arasında eşit olarak paylaşılması gerekmektedir. Her ortak, nakit para veya nakit para değerindeki tüm mallarını ortaklığa katmakla zorundadır. Bu sebeple, ortaklardan birisi, diğer ortaktan bağımsız olarak ticaret yapamamaktadır. Şirket zarar ederse, bu zarar ortaklar arasında eşit olarak dağıtılmaktadır.

Şirket-i a'mal mufâvada şeklinde bir ortaklık ise, şirket ortaklarının hepsi, iş almak, tasarrufta bulunmak, işten kaynaklanabilecek zararlara katlanmak gibi hususlarda eşittir ve işten elde edilecek kâr ve zarar da ortaklar arasında eşit olarak dağıtmaktadır. Örneğin, iki doktor ortaklaşa bir iş alıp yapması, mufâvada türü bir emek şirketi oluşturur. Her iki doktor da işte eşit oranda çalışmaları gerekir.

Şirket-i vucûh mufâvada türünde bir ortaklık ise, şirket ortaklarının hepsi sermaye koymadan kredilerini kullanarak veresiye mal alıp satarak, alınan mal ile satış bedeli ve kârı arasında eşit olarak paylaşmaları gerekmektedir. Yapılan bu ticaretten zarar edilirse, zarar ortaklar arasında eşit olarak dağıtılmaktadır (Duman, 2011).

Mufâvada şirketinde şirket ortaklarının hepsinin Müslüman olması gerekmektedir. Duman, Osman Şekerci'nin "Şirketler Hukuku" isimli eserinde Mufâvada'nın pratikte uygulama sahasının bulunmadığından bahsetmektedir (Duman, 2011). Bu çalışmaya istinaden şirketi Mufâvada'nın kullanışlı bir finansal enstrüman olamadığı kanısına varılmaktadır.

2. İnan şirketi

Ticaret yapmak maksadıyla iki veya ikiden fazla kişinin sermayelerini birleştirerek yaptıkları sözleşme sonucunda meydana gelen şirket türü olarak tanımlanabilir (Bilmen, 1969).

Şirket ortakları sermaye miktarında belli bir şart yoktur, istedikleri oranda koyabilirler. Sermayeleri oranında şirkette pay sahibi olurlar. İnan şirketinde ortakların ortaya koyduğu sermayelerde aynı tür ve şekilde olma (altın, gümüş, nakit olabileceği gibi ticari mal veya gayri menkul cinsinden vb. farklı şekillerde olabilir) zorunluluğu da bulunmamaktadır.

Şirket ortaklarından her biri şirket sermayesinde tasarrufta bulunabilmektedir (Okka ve Kazak, 2021). Şirket kârları ortakların sermayeye katkıları oranında olabileceği gibi kendi aralarında antlaştıkları şekilde de paylaşılabilmektedir. Şirketin zarar ettiği durumda ise her ortağın hissesi oranında zararı paylaşması gerekmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kâr paylaşımı, ortaklar tarafından serbestçe belirlenen koşullara göre gerçekleşir. Zarara katlanma ise sermaye oranlarına bağlı olarak yapılır." (İbn Mâce, Ticârât 63). Şirket ortaklarının her biri birbirinin vekilidir fakat kefili değildir (Duman, 2011).

İnan şirketinin kuruluş için belli bir iş sektörü yoktur, her iş alanında kurulabilmektedir. İnan şirketinde ortaklarının hepsinin Müslüman olması zorunluluğu da bulunmamaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

Şirket-i İnanın şartlarını şimdi bu üç şirket şekline uygulandığında (Duman, 2011):

- Şirket-i Emval İnan türü bir ortaklık ise;

Şirket ortaklarının eşit oranda sermaye koymaları zorunlu olmamaktadır. Ortaklar, sermaye olarak katkıda bulunabilecekleri mallarının tamamını şirket sermayesine dahil etmek zorunda değildirler. Şirketten bağımsız olarak kendi mal ve nakit varlıklarına da sahip olabilmektedirler. Şirket kâr paylaşımı, ortaklar arasında sermaye hisseleri oranında olabileceği gibi, belirlenen diğer yöntemlerle de olabilmektedir Şirket ortaklarından biri şirket sermayesinin dörtte üçünü, diğeri ise sadece dörtte birini verse ve kâr paylaşımını eşit olarak kararlaştırsalar bu kâr paylaşımı uygundur. Ancak şirket zarar ederse, her ortağın sermaye katkısına oranlı olarak zararı tazmin etme yükümlülüğü bulunmaktadır.

- Şirket-i A'mal, İnan türü bir ortaklıkta ise;

Şirket ortakları iş alımı, yapılan işi gerçekleştirme, işten elde edilen kârın paylaşımı gibi konularda eşitlik esasına uymak zorunluluğu bulunmamaktadır. Örneğin, iki doktor özel muayene için klinik açmaya karar verseler ve biri sadece tek hastayı muayene etse, diğeri üç hastayı muayene etse, kurulan bu ortaklık bir a'mal ortaklığı olmaktadır. Kazançları, katkıları oranında paylaşabilecekleri gibi istedikleri oranda da paylaşabilmektedirler. Bu ortaklık türünde işi alan kişi, aldığı işi bizzat yapmak zorunda değildir; istediği takdirde başka birini bu işi yapmak için işe alabilmektedir.

- Şirket-i Vucûh İnan türü bir ortaklık ise;

Şirket ortakları itibarları sayesinde veresiye olarak aldıkları malların kârından, aralarında yapacakları anlaşmaya göre hisse sahibi olabilirler. Örneğin; iki ortak, sermaye koymadan itibarları sayesinde piyasadan mal alarak ortaklık oluştursalar ve bu malın üçte birini, diğeri ise üçte ikisini sağladığı durumda, yaptıkları bu ticarette ortaklardan birisi malın değerinin üçte birini, diğeri ise malın değerinin üçte ikisini piyasaya borçlanmış olmaktadır. Kâr paylaşımı ortakların hisse oranlarına göre olabileceği gibi kendi antlaşma şartlarına göre de olabilmektedir. Zarara katlanma ise hisseleri oranında olmaktadır (Duman, 2011).

İnan şirketi, temelde şirket-i emvâl (mallar), şirket-i a'mal (bedenler) ve şirket-i vücûh (itibar ve kredi) olmak üzere üç yapı üzerine de kurulabilmektedir.

Güncel dönemde İslâmi şirketleri konvansiyonel şirketlere uyarlamak istediğimizde kullanılabilecek en önemli şirket türü inan ortaklığıdır.

Ancak uygulamada temel olarak Mudârebe ve Müşâreke olmak üzere iki türü bulunmaktadır. İnan ortaklığı, bu iki türün karışımı şeklinde de kurulabilmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

a. Mudârebe Şirketi:

Sözlükte "yol tepmek" anlamındaki (Kallek, 2020) Mudârebe ortaklığı, taraflardan birsinin emeği ile ortaklığa katkı sağlaması diğerinin sermaye kısmını finanse ettiği ortaklık şekli diye tanımlanabilmektedir (Çeker, 1999). Başka bir tanımla; sermaye

sahibi olan kişinin ticaret yapması için çalışan bir kişiye mal vermesi ve belli şartlarla elde edilen kârı paylaşmak için yapılan ortaklık olarak tanımlanmaktadır (Duman, 2011).

Mudârebenin tarafları; sermaye veren kişiye rabbu'l-mal, işi yapan kişiye ise mudarib adı verilmektedir (Çeker, 1999). Taraflar arasında icap ve kabulün olması gerekmektedir (Duman, 2011). Mudârebe sözleşmesinde kâr paylaşımı, tarafların anlaşmaya dayalı olarak önceden belirlediği oranlara göre yapılır. Ancak zarara yalnızca sermaye sahibi katlanır; emeğini ortaya koyan tarafın kaybı, boşa giden emeğidir (Çeker, 1999).

Mudârebe sözleşmesi yapacak kişilerde bulunması gereken bazı şartlar vardır; rabbu'l-mal'ın vekil kılmaya, mudarib'in ise vekil olma ehliyetine sahip olması gerekmektedir. Mudârebeye konu olan sermayenin ise tedavülde olan para, altın, gümüş gibi nakit şeylerden olması gerekmektedir. Nakit olmayan arsa, ev, alacak gibi şeyler Mudârebe ortaklığının sermayesi olmaya uygun olmamaktadır. Fakat nakit olmayan sermayenin ortaklık anındaki nakit bedeli belirlenmesi durumunda caiz olmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

Mudârebe ortaklığının geçerli olması için sermaye miktarının belirtilmiş ve mudaribe teslim edilmiş olması, ortaklıktan elde edilecek kârın paylaşılma oranın belirlenmiş olması, sermayeyi işletenin tasarruf hakkının açık olarak belirtilmiş olması, şartları bulunmaktadır (Duman, 2011).

Kâr payı sermaye üzerinden değil elde edilen kâr üzerinden oranlanarak verilmesi gerekmektedir. AAOIFI'nın Faizsiz Finans Standardının 13. Maddesine göre, "Mudârebe ortaklığında kâr paylaşım anlaşmazlığa mahal vermeyecek şekilde maldan miktar belirterek değil, elde edilen kâr üzerinden önceden belirlenmiş oranlara göre paylaşılmalıdır. Anlaşmanın geçerliliği açısından kâr oranının mutlak olması zorunludur" (AAOIFI, 2015).

Usmani (2002), "Mudârebe sözleşmesinde kâr paylaşımının değişken oranlar üzerinden değil, önceden belirlenmiş sabit oranlara dayalı olarak yapılması gerektiğini" belirtmektedir. Örneğin, kârın %65'i sermaye sahibine, %35'i emek sahibine ait olabilir; ancak sermaye sahibine sabit bir getiri sağlanacağı konusunda bir taahhüt edilmemelidir.

Modern finans uygulamalarında, özellikle İslâmi bankacılık sektöründe Mudârebe sözleşmesi sıkça kullanılmakta ve özellikle katılım bankaları tarafından kâr-zarar ortaklığı modeli ile fon toplanmaktadır (İ. Çelik, 2017).

Mudarabe ortaklığında sermayenin kullanılacağı alanın belirlenip belirlenmemesine göre iki çeşit Mudârebe ortaklı vardır (Duman, 2011).

1. Mutlak Mudârebe: Ticaret yapılacak alanda herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Mal sahibinin mudarib'in ticaret alanında uzmanlığına güvenin sonucudur.
2. Mukayyed Mudârebe: Ticaret yapılacak alanla ve ticaretin şekliyle ilgili belli şartlar bulunmaktadır. Ticaret alanını ne olacağı, alıcı ve satıcının durumuyla ilgili şartların belirlemesi durumu oluşmaktadır.

Mudârebe ortaklığı sermayesine ihmal veya bir kusurdan dolayı zarar gelirse bu zararın tazmini kusurlu taraf karşılamalıdır (Çeker, 1999). Bu zarar tarafların kusuru olmadan kâr zararın tazminde yeterli değilse ortaya konulan sermayeden tazmin edilmektedir. Mudarib'in bu zararda bir şey ödemez onun kaybı emeğidir, rabbu'l malın kaybı ise kâr ve sermayesi olmaktadır.

Mudârebe ortaklıklarında taraflardan birinin isteğiyle ortaklığın feshedilmesi bu ortaklığın finansman açısından kullanımını zorlaştırmaktadır (Yanpar, 2015).

Günümüzde İslâm'a uygun şartlarda ticaret yapan şirketlerin finansman sağlamak üzere katılım bankalarının başvurduklarında bankaların sıklıkla kullandıkları İslâmi finans enstrümanlarından biridir.

b. Müşâreke Şirketi:

Müşâreke şirketi şirket-inan'ın hükümlerine tabi bir mülk şirketidir (Okka ve Kazak, 2021). Bir ve birden fazla kişinin ticaret yapma ve kâr elde etme amacıyla oluşturdukları basit ortaklık olarak tanımlanmaktadır (Yanpar, 2015). Bir başka tanımlama ile; inan şirketi tipi olan müşâreke şirketi, birden fazla şahsın ticaret ve üretim gibi yollardan kâr elde edip bunları aralarında paylaşmak üzere kurdukları adi ortaklık şeklidir diye tanımlanmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

Müşâreke ortaklığında sermaye olarak nakdi (para, altın, gümüş nevi) sermaye olması gerektiği üzerine ittifak bulunmaktadır. Ayni (menkul, gayri menkul ve alacaklar) sermaye ise belli şartlarda sermaye konumuna gelebilmektedir (Yanpar, 2015). Müşâreke

ortaklığında kâr paylaşımı tarafların kendi anlaştıkları şartlara göre belirlenirken, zarar paylaşımı sermayeye katkıları oranında gerçekleşir (Okka ve Kazak, 2021).

Müşâreke şirketinde sermaye ve şirketin yönetimi her iki ortak tarafından sağlanmaktadır (Okka ve Kazak, 2021). Bu ortaklık çalışmasında elde edilen kâr ortaklar arasında eşit paylaşılabileceği gibi ortaklık hisseleri oranında da paylaşılabilmektedir. Yani kârın paylaşımı ortakların inisiyatifinde bulunmaktadır. Müşâreke ortaklığında zarar edilmesi durumunda ise ortaklar arasında hisseleri oranında tazmin edilmesi gerekmektedir (Yanpar, 2015).

AAOIFI Faizsiz Finans Standardının 12. Maddesine göre, "Müşâreke ortaklığında kâr oranlarının ortaklar arasında önceden belirlenmesi gerektiğini; ancak zararın sermaye oranına göre paylaştırılacağını" hükme bağlamıştır. Kâr payı miktarını önceden ve sermaye oranında değil ortakların aldığı karara göre belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca sermaye olarak ortaya konulan miktar kazanılmadıkça kardan söz edilememektedir (AAOIFI, 2015).

Müşâreke ortaklığı sözleşmesinin İslâmi finansın adil ortaklık modellerinin en önemlisidir. Çünkü hem kâr hem de zararın ortakların katkısına uygun olacak şekilde paylaşılmaktadır (Siddiqi, 2006). Modern uygulamalarda özellikle proje finansmanında ve risk sermayesi yatırımlarında Müşâreke modeli, faizsiz finansmanın önemli bir aracı olarak görülmektedir (İ. Çelik, 2017).

Müşâreke ortaklığı, günümüzde en yaygın kurulan ticari ortaklık türleri olan anonim ve limited şirketler gibi yapılarla temsil edilmektedir, öncelikle anonim şirketler olmak üzere günümüz finansal sistemlerinde kritik bir rol üstlenmektedir. Ancak bir anonim şirketin İslâmi nitelik taşıması için, AAOIFI tarafından belirlenen Faizsiz Finans Standartları'na uygun bir yapılanma içine girmesi gerekmektedir. Bu standartlarda anonim şirketlerle ilgili 12 numaralı standart ve hisse senetleriyle ilgili 21 numaralı standart öne çıkmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

c. Özel yapılı şirketler

1. Müzâraa ortaklığı

Müzâraa şirket nevinden olup, taraflardan birisi arazi diğeri ise emek ile katılıp ziraat yapılan ortaklık şeklidir diye tanımlanmaktadır (Bilmen, 1969). Bir başka tanımda, sözlükte ekin ekmek manasına gelen müzâraa, taraflardan birisi tarla temini diğeri ise bu tarlayı ekip mahsul elde etmek ve bu mahsulün kârını paylaşmak üzere kurulan ortaklık olarak tanımlanmaktadır (Çeker, 1999).

Müzâraa akdi icap kabulle sahih olur (Duman, 2011). Müzâraa akdinde tarla sahibi, ekim yapacak emek sahibi ve sözleşme mahalli gibi üç taraf vardır (Duman, 2011). Müzâraa akdinin fasit olmaması için arazi ve amel (emek) aynı tarafın icra etmemesi gerekmektedir.

Müzâraa akdinin tarafları sözleşme yapma ehliyetine sahip olması gerekmektedir (Bilmen, 1969). Müzâraa akdinde tohumun araziye uygun miktarda emek sahibine verilmesi gerekmektedir. Müzâraa yapılacak arazinin ziraata uygunluğu şartı bulunmaktadır (Bilmen, 1969). Yani taşlı ve çorak arazilerde ziraat yapılamamaktadır.

Müzâraa akdinde hasılattan elde edilecek paylaşımın sözleşmenin başında belirtilmiş olması gerekmektedir. Yapılan ortaklıkta hasılat telef olsa emek sahibinin alacağı bir şey yoktur, çünkü ortaklık hasılata göre kurulmuştur. Hasılatın ziyanı emek sahibinin kusuru ile olursa arazi sahibinin hissesinden sorumlu olmaktadır (Bilmen, 1969).

Müzâraa akdi taraflardan birisinin ölümü veya hastalığı sebebiyle, tohum tarlaya atılmadan önce tarafların akdi feshetme isteği ile akit son bulabilmektedir.

2. Müsâkât ortaklığı

Ekildiğinde birden fazla yıl toprakta kalan bitkilerin (ağaçlar, üzüm bağları, yonca gibi çok yıllık bitkiler) bakımı, sulaması ve bunların hasılatından (meyve ve yaprakları) elde edilen kârın ve paylaşılması üzerine kurulan şirket olarak tanımlanabilir (Bilmen, 1969). Ağaç ve bahçe bakımına müsâkât denilmektedir. Müsâkât kavramının bağlamına ağaç bakımı girdiği gibi sebze bakımı da bu bağlama girmektedir denilmektedir (Çeker, 1999).

Müsâkât akdi icap ve kabul ile sahih olmaktadır (Duman, 2011). Müsâkât ortaklığı sadece bağ- bahçe işlerinin yapılması üzerine kurulabileceği gibi bunların sulama işleri için de kurulabilmektedir.

Müsâkât akdinde taraflardan birisinin vefatı, emek sahibinin hastalanması ve uzun yolculuğa çıkması ve taraflardan birisinin hainlik etmesi durumunda ortaklık fasid duruma gelmektedir (Bilmen, 1969).

3. Muğârese ortaklığı

Üzerinde ağaç cinsinden hiçbir şeyin ekili olmadığı boş arazisi olan bir kişi bu arazisine ağaçların; dikimi, bakımı ve bu ağaçlardan elde edilecek kazancı aralarında belirledikleri orana göre paylaşmak üzere bu işleri yapacak olan kişiyle yaptıkları ortaklığa Muğârese ortaklığı denilmektedir (Okka ve Kazak, 2021; Bilmen, 1969).

C. Akit şirketlerini sona erdiren durumlar

1. Müşterek antlaşma: Akdi yapan tarafların kendi istekleriyle veya taraflardan birinin bu ortaklıktan vazgeçmesi durumunda ortaklık durumu sona ermektedir. Fakat bu durum diğer taraf veya taraflara zarar veriyor ise İslâm hukuku bu durumlarda (bazı şirket türlerinde) akdin bir süre feshine engel şartlar koymaktadır (Çeker, 1999).
2. Şirket akdinin gerçekleşmesi veya akdin süresinin dolması: Bazı ortaklıklar belli bir işi tamamlamak üzere kurulmaktadırlar. Bu sürenin dolması akdi otomatik olarak sonlandırmaktadır (Çeker, 1999).
3. Şirket ortaklarından birinin ölümü: Şirket ortak sayısı iki ise ortaklardan birisinin ölümü ortaklığı sonlandırmaktadır. Fakat ortak sayısı fazla ise ortaklığın sonlanması sadece ölen ortağın hakkı ile ilgilidir (Duman, 2011) Müzâraa ve Müsâkât ortaklıklarının feshi özel şartlara bağlıdır.
4. Şirket ortaklarından birinin irtidat etmesi (dinden dönmesi): İslâm hukukunda irtidat eden hükmi ölü kabul edildiğinden dolayı ortaklıktaki durumu ortakların birisinin ölümündeki durum ile aynı işlem yapılmaktadır (Çeker, 1999).
5. Şirket Sermayesinin yok olması: Ortaklığa konu olan sermayenin telef olması şirketi otomatik olarak sonlandırmaktadır. Sermaye, emek ortaklıklarında ise

emek ortağının hastalanması da aynı şekilde sermayenin telef olası hükmünde olmaktadır (Çeker, 1999).

6. Şirket ortaklarından birinin ehliyetinin yok olması: Şirketlerde akdin geçerliliği için tasarruf ehliyeti şartı bulunmaktadır. Şayet bu şartta bir kayıp olduğunda şirket sonlanmaktadır (Çeker, 1999).
7. Şirketi Mufâvada da eşitliğin bozulması durumu: Bu şirkette her şeyin ortak olma şartı olduğu için, eşitliği bozan her durum şirketi sonlandırmaktadır. Bu durumda şirket mufâvada şirketinden inan şirketine dönüşmektedir (Duman, 2011).

2.4. Konvansiyonel Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması

Konvansiyonel şirketlerin yaptıkları ticari işlemlerde İslâmi finansa uygunluk bağlamında; niyet boyutuna ve şirketlerin yapmasının yasak olduğu faaliyetlere değinildikten sonra şirket çeşitlerini tek tek incelenecektir. Konvansiyonel şirketlerin İslâmi finans bağlamında faaliyetlerini düzenlemesi için oluşturulan AAOIFI'nin standartları verilecek ve bu çerçevede yorumlamalar yapılacaktır. AAOIFI, İslâmi finans alanında fıkıh hükümleri, muhasebe, denetim, etik ilkeler ve kurumsal yönetim ile ilgili standartlar geliştiren bir kuruluştur. İslâmi finans kuruluşları için gerekli olan, faizsiz finansal ürünler, ticaretin İslâmi ilkelerle uyumlu hale getirilmesi ve diğer konularla ilgili standartları yayınlamaktadır. Bu Standartların Türkçeye çevrilmesi BDDK'nın desteği, TKBB'nin sponsorluğunda, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi tarafından yapılmıştır.

2.4.1. Şirketlerin İslâmi Boyutunda Niyet

Konvansiyonel bir şirketin İslâmi bir şirkete dönüşümünde veya kurulacak yeni bir şirkette İslâmi finans prensiplerine uygun olarak düzenlenmesi için niyet çok önemlidir. Bu düzenleme sürecinde, şirketin yöneticileri ve sahipleri tarafından yapılacak ticarettin amacının Allah'ın rızası ve onun kullarının faydasının gözetileceği ve İslâm'ın ticaretle ilgili kurallarının benimseneceği ilkesi önemli bir yer tutmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

İslâmi finans ilkelerine dayalı bir iş modelini benimsemek, faizsiz finansal araçlarını kullanmak, gelirin helal kaynaklardan elde edilmesini sağlamak ve topluma faydalı bir şekilde hizmet etmek gibi hususları kuruluş amacının içerisinde barındırması gerekmektedir. Böyle bir dönüşüm süreci içerisine girilmesi planlanması durumunda

öncelikle İslâmi finans ilkeleri şirketin resmî belgelerine yansıtılmalı ve ilgili taraflara bu durum iletilmelidir.

İslâm dini ticaret yapmayı ve kazanç elde etmeyi desteklemiştir ve İslâm'a göre zenginlik kazanmak için herhangi bir engel bulunmamaktadır. Helal haram ekseninde faaliyet gösterildikten sonra İslâmiyet'te her türlü ticarete izin verilmektedir.

> ''*Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, "Alım satım da ancak faiz gibidir" demeleridir. Oysaki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. Artık Allah'tan bir öğüt erişen kimse faizciliği bırakırsa önceki kazançları kendisinindir, durumunun takdiri Allah'a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bu faiz yiyenler devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir''* (Bakâra, 275).

Yukarıdaki ayette görüleceği üzere alım satım değil faiz (Helal- haram eksenindeki davranışlar) yasaklanmıştır.

İnsanlar, ticaretlerini Allah'ın (c.c.) rızasını gözeterek ve kulluk bilincinin bir gereği olarak çalışkanlıkla sürdürdüklerinde mutlaka başarıya ulaşacaklardır. Bu çabanın sonucunda hem dünyevi hem de uhrevi kazançlar elde edeceklerdir.

AAOIFI (İslâmi Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu); İslâmi finansal kurumlar için muhasebe, denetim ve şeriat standartlarını belirleyen uluslararası bir kuruluş olarak, şirketin ana sözleşmelerinde bulunmaması gereken hükümler konusunda da belli maddeler koyarak bir standart oluşturmuştur. Bu bağlamda, AAOIFI'nin standartları, İslâmi esaslarla uyumsuz olan faaliyetlerin şirket sözleşmelerinde yer almamasını öngörmektedir. Bu standartlara göre, bir şirketin ana sözleşmesinin düzenlenmesinde, aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir (Faizsiz Finans Kurumu, 2015):

1. Şirket Ana Sözleşmesinde Faizli İşlemler veya Haram Mallar Olmamalıdır:

Şirketin ana sözleşmesinde faizli işlemler veya içki, domuz eti gibi haram malların ticaretini yapan hükümler bulunmamalıdır (AAOIFI, 21, 3/4/1).

2. Faizli Kredi Oranı:

Şirketin kullandığı faizli kredilerin toplamı, hisse senetlerinin piyasa değerinin %30'unu geçmemelidir.. Faizli kredi almak ise her durumda haram kabul edilir (AAOIFI, 21, 3/4/2).

3. Vadeli Faizli Hesaplar:

Şirketin faiz geliri sağlamak amacıyla konvansiyonel bankalarda bulundurduğu vadeli hesapların toplamı, hisse senetlerinin piyasa değerinin %30'unu aşmamalıdır. Faizli hesaplara para yatırmak ise haramdır (AAOIFI, 21, 3/4/3).

4. Haram Gelir Oranı:

Şirketin, fıkhi açıdan meşru olmayan faaliyetlerden elde ettiği gelir, toplam gelirinin %5'ini geçmemelidir. Bu haram gelirlerden arındırma işlemi yapılmalıdır (AAOIFI, 21, 3/4/4).

5. Arındırma Yöntemi ve Uygulama:

Şirketin mahzurlu gelirlerinden hisse senedi başına düşen kazanç, haram gelir oranı göz önünde bulundurularak hesaplanma yapılmalıdır. Arındırma işlemi, hisse senedi sahipleri veya bu işlemleri yönetenler tarafından yapılmalıdır (AAOIFI, 21, 3/4/6).

6. Komisyon ve Ücretler:

Aracı kurumlar veya hisse senedi alım satımlarını yönetenler, aldıkları komisyonlardan dolayı arındırma işlemi yapmalarına gerek yoktur çünkü bu gelir, sağladıkları hizmetin karşılığıdır (AAOIFI, 21, 3/4/6/3).

7. Faizli İşlemlerden Kazanç Arındırma Yükümlülüğü:

Faizsiz finans kurumunun, faizli kazançtan arınarak bu kazancı sevap beklenmeksizin hayır işlerinde kullanması gerekir. Kurum, müşterilerine arındırma hizmeti verebilir (AAOIFI, 21, 3/4/6/6).

8. Yatırım ve Ticaretin Uygunluğu:

Şirketlerin yukarıdaki kurallara uygun olarak yatırım yapması ve ticaret yapması gereklidir. Bu kurallara uyulmadığı takdirde, bu yatırımdan çekilmek gerekir (AAOIFI, 3/4/7-8).

Bu şartlar, İslâmi finans ilkelerine uygun olarak şirket faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Bu kurallardan herhangi birinin ihlal edilmesi durumunda, haram kazanç elde edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu nedenle kurallara uyulması ve dikkatli bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

2.4.2. Şirketlerin İslâm'da Yasaklanan Faaliyetler Bakımından Durumu

İslâmi şirketler Tablo 5'te belirtilen yasaklara uyarak ticari faaliyetleri gerçekleştirmektedirler. Yasaklanan bu faaliyetler, kuruluştan tasfiyeye kadar şirketin işleyişini kapsar ve bunların gerçekleştirilmesi, İslâm'a aykırıdır ve haram olarak kabul edilmektedir. Örneğin, faizle ilişkili işlemlerin, içki ve kumar gibi faaliyetlerin hem tabloda belirtilenlerin hem de İslâm fıkıh kitaplarında haram olarak kabul edilen diğer faaliyetlerin şirketler tarafından yapılması yasaklanmaktadır. Bu tür faaliyetlerin gerçekleştirilmesi hem şirket sahiplerini hem de çalışanlarını manevi yönden sorumlu tutmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

2.4.3. Şirketlerin Finans Kaynaklarının İslâm'a Göre Durumu

İslâmi finans sistemine göre çalışan şirketler nakit ihtiyaçlarını faizli finans araçlarından karşılayamayacaklarından dolayı İslâmi şirketler nakit ihtiyaçlarını karşılamak için faizsiz finans araçlarını tercih etmektedirler. Türkiye'deki faizsiz finans sistemi ile işlem yapan katılım bankaları birliği faizsiz finans ürünlerini şu şekilde sıralamışlardır.

Faizsiz Finans Araçları (TKBB, 2023):

- ✓ Mudârebe (Emek ve Sermaye Ortaklıkları)
- ✓ Vekâlet (Yatırım Temsilciliği)
- ✓ Karz-ı Hasen (Faizsiz Borç Verme)
- ✓ Murâbaha (Kâr Paylaşımlı Satış)
- ✓ Müşâreke (Kar-Zarar Ortaklıkları)
- ✓ İcâre (Kullanım ve Fayda Sağlama Anlaşması)
- ✓ Leasing (Finansal Kiralama-Mülkiyetin Transferiyle Tamamlanan Kiralama)
- ✓ Selem (Peşin Ödemeli Satış)
- ✓ İstisna (Hizmet veya Eser Üzerine Sözleşme)
- ✓ Sarf (Döviz Alım Satımı)
- ✓ Kefâlet (Borç İçin Garantör Olma)

- ✓ Teverruk (Vade ile Alım, Peşin Satış)
- ✓ Sukuk (Yatırım Katılım Sertifikaları)
- ✓ Tekafül (İslâmi Sigorta Sistemi)
- ✓ Katılım Fonları (Yatırım Fonları)

Katılım bankacılığı sistemleri İslâmi şirketlere nakit sağlamak için Mudârebe, müşarake, istisna, selem ve sukuk araçlarını yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Nakit ihtiyacı olan şirketin ihtiyacı için hangi finans aracı uygunsa o doğrultuda bir araç tercih edilmelidir. İcare şeklinde finans aracı inşaat, deniz araçları yapımı gibi projelerde tercih edilmektedir (Vural ve Kök, 2022).

Sukuk, yani İslâmi tahvil olarak adlandırılabilecek finans aracı, konvansiyonel tahvillere alternatif olarak geliştirilmiştir. Sukuk, reel varlıklara dayalı olması ve yatırımcıya bu varlıklardan elde edilen gelir üzerinden getiri sağlaması sebebiyle, spekülatif riskleri azaltır ve finansal istikrarı destekler. Bu bağlamda, Sukuk 'un Türkiye'deki kullanım oranlarının yıllar içinde arttığı ve katılım bankalarının sukuk ihraçlarıyla piyasaya fon sağladıkları gözlemlenmiştir (Vural ve Kök, 2022)

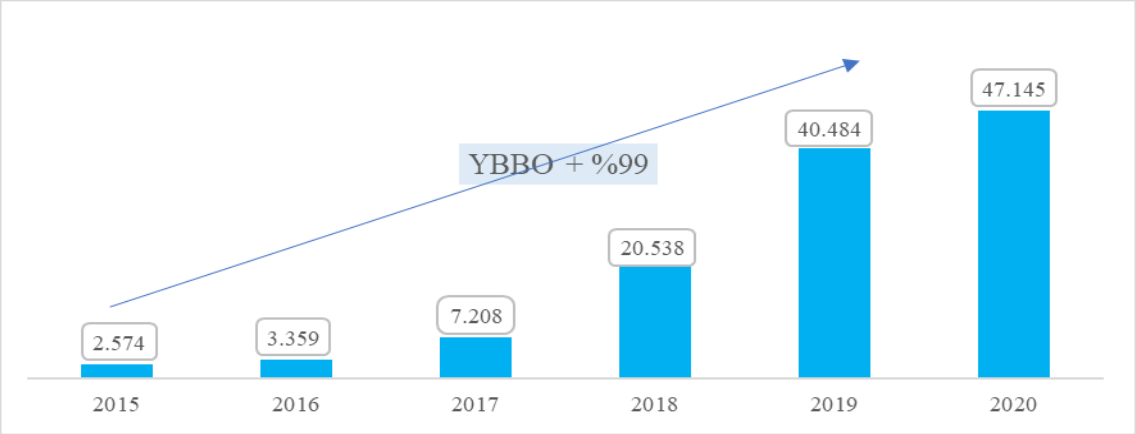

Şekil 6. Türkiye'deki Sukuk İhracının Yıllara Göre Değişimi (Milyon TL)

Kaynak: (Vural ve Kök, 2022)

Ayrıca, faizsiz finans sisteminde risk paylaşımı ve varlık temelli işlemler ön plandadır. Bu yapı, finansal krizler sırasında faizsiz finans kurumlarının daha dirençli olmasını sağlamaktadır (Yurttadur, 2021). Dünya ekonomisini kötü yönde etkileyen 2008 finansal krizinden sonra Müslüman olmayan devletler nakit akışı sağlayacak yeni yatırım ürünleri ve finansal araçlar için bir arayışa girmişlerdir. Bu arayışlar sonucunda faizsiz finans

ürünlerinin faizli finans ürünlerine, göre daha az riskli ve kriz dönemlerine daha dayanıklı bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle faizsiz finans ürünleri daha fazla ilgi görmeye başlamıştır (Büyükakın ve Bilal, 2016). Korona sürecindeki ekonomik sıkıntıların görüldüğü süreçte İslâmi finans çevrelerinde görülen problemlerin daha az olması nedeni ile "2021 yılında İngiltere Başbakanı Cameron, 300 milyon dolar değerinde İslâmi finans prensiplerine uygun bir sukuk ihracı gerçekleştireceklerini duyurmuştur" (Bloomberght, 2013).

İslâmi sermaye piyasası, genellikle yeni projelerin geliştirilmesi veya mevcut yatırımların finansman gereksinimlerini karşılamak için tercih edilmektedir. Katılım bankacılığının geniş bir finansal ihtiyaç yelpazesine yanıt verme kapasitesi bulunmaktadır. Faizsiz finansal araçlar risk paylaşımı, varlık temelli yapıları ve faiz içermemeleri, onları konvansiyonel finansal araçlara kıyasla daha sağlam ve istikrarlı kılmaktadır (Yurttadur, 2021).

2.4.4. Adi Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması

İslâmi finans prensiplerine uygun adi ve hususi şirketlerin oluşturulması, AAOIFI'nin faizsiz finans standartlarının bazı hükümlerine tabi olmaları ile gerçekleşmektedir. Özellikle, AAOIFI'nin 12. standardının 4/5. maddesi iş ortaklığıyla ilgili hükümleri içermektedir ve yapılanmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Önerilen değişikliklerin, İslâmi prensiplere daha uygun hale getirilmesi gereken mevcut maddeleri içermesi gerekmektedir. AAOIFI'nin Faizsiz Finans Standartlarına göre Adi şirket ve Hususi şirket İnan şirketinin hükümlerine bağlanmıştır (Okka ve Kazak, 2021).

Tablo 6. AAOIFI Standart 12'nin, Adi Şirketlerle İlgili Bölümü

"12.4/5- İş Ortaklığı (Özel İş İçin Kurulan Ortaklık/Ortak Girişim/Joint Venture/Allotment/Particular Partnership)
4/5/1- İş Ortaklığının/Özel İş İçin Kurulan Ortaklığın/Ortak Girişimin Tanımı:
4/5/1/1- Özel bir iş için kurulan ortaklık/iş ortaklığı hakkında, inan şirketi için yapılan tanım esas alınır. (3/1. maddeye bakılabilir.) İş ortaklığı, şahıs şirketleri kapsamında ele alınmaktadır. Çünkü bu ortaklıkta, ödeme gücü ve kendi şahsi mal varlığı ile sorumluluk bakımlarından ortağın şahsı dikkate alınmaktadır.

4/5/1/2- İş ortaklığı, ortaklar dışındaki üçüncü taraflardan gizlendiği için tüzel kişiliğe sahip olmadığı gibi bağımsız mali sorumluluğu da yoktur.

4/5/2- İş Ortaklığıyla/Özel İş İçin Kurulan Ortaklıkla/Ortak Girişimle İlgili Fıkhî Hükümler

4/5/2/1- İş ortaklığı, yapısı ve hükümleri bakımından inan şirketinden farklılık arz etmez. (3/1. maddeye bakılabilir.)

4/5/2/2- Ortaklar birbirlerinin kefili olup ve şirketin borçlarına karşı kendi şahsi mallarını da kapsayacak şekilde müteselsil sorumludurlar.

4/5/2/3- İş ortaklığı, bağlayıcı olmayan (gayr-i lazım) bir akittir. Ancak ortaklar, şirketin süresinin sınırlı olmasını kararlaştırmışlarsa buna bağlı kalmakla yükümlüdürler. (4/2/2/2. maddeye bakılabilir.)

4/5/2/4- Ortaklardan herhangi biri, diğer ortaklara bildirmek ve onlara ya da şirket ile işlem yapmış olan üçüncü taraflara zarar vermemek şartıyla ortaklığı feshetme hak ve yetkisine sahiptir. Bu şekilde ortaklıktan çekilen ortağın ortaklığının sona erdirilmesi, şirket varlıklarının gerçek veya hükmi olarak tasfiye edilmesi yöntemine uygun olarak sağlanır.''

Kaynak: Okka ve Kazak (2021: s. 256), Faizsiz Finans Standartları, (2015: s. 340)

Türk ticaret kanunun 6098 sayılı ve 620 ve 649 numaralı maddeleri İslâmi sisteme göre düzenleme gerektirmektedir (Okka ve Kazak, 2021). Bu maddelere göre sermayeler ile ilgili kanunun ve ortakların birbirine verdiği avansların ödemesinde faiz işletilmesi ve zarara katlanma maddelerine düzenleme yapılarak bu tür şirketler İslâmi şirketler gibi işlem yapabilmektedirler (Okka ve Kazak, 2021).

2.4.5. Kollektif Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması

Kollektif şirketin de AAOIFI'nın 12.standartının 4/2. maddesinde İslâmi şirket olabilme standartları ele alınmıştır. Kollektif şirkette bir inan şirketi gibi düzenlenmektedir. Bu standart ile konvansiyonel bir şirket yapısının İslâmi tarzda ticaret yapabilme şartları belirtilmektedir. Bölümün başında belirtilen İslâmi niyet ve İslâmi şirketin yapamayacağı yasak işlerle ilgili kurallara uyduğu takdirde İslâmi şirket gibi ticaret yapmış olmaktadır ve İslâmi inan şirketine dönüşmektedir..

Tablo 7. AAOIFI Standart 12'nin, Kollektif Şirketlerle İlgili Bölümü

"12.4/2- Kollektif Şirket

4/2/1- Kollektif Şirketin Tanımı

4/2/1/1- Şahıs şirketi türlerinden biri olup muhakkak surette özel bir ticaret ünvanı altında ilan edilmesi gerekir.

4/2/1/2- Kollektif şirket tüzel kişiliğe ve ortakların zimmetlerinden bağımsız mali sorumluluğa/zimmete sahiptir. Bununla birlikte şirket ortakları gerçek kişiler olarak, şirketin sermayesinin yeterli olmadığı durumlarda şirket borçlarından ve yükümlülüklerinden kendi özel sermayeleriyle sorumludurlar.

4/2/1/3- Kollektif şirkette ortaklar, şirket defterlerine ek olarak şirket dışındaki diğer işleriyle ilgili ticari defterler tutmakla da yükümlüdürler.

12.4/2/2- Kollektif Şirketlerle İlgili Fıkhî Hükümler:

4/2/2/1- Kollektif şirketten alacağı bulunan taraf isteğine göre alacağının tamamını veya bir kısmını ortaklardan herhangi birinden talep etme hakkına sahiptir. Alacaklının, alacağını talep etme hakkı konusunda, öncelikli olarak ortaklara değil, şirket tüzel kişiliğine müracaat etme zorunluluğu yoktur.

4/2/2/2- Kollektif şirket, bağlayıcı olmayan (gayr-i lazım) bir akit olup ortaklardan her biri aşağıda sıralanan şartlarla şirketten çekilme hakkına sahiptir:

(a) Ortakların, şirketin süresini sınırlandırmak konusunda herhangi bir anlaşmaya varmamış olması gerekir. Bunun aksine ortaklar şirket için bir süre sınırlamasına gitmişlerse buna bağlı kalmakla yükümlüdürler.

(b) Ortağın, çekilme istek ve talebini diğer ortaklara bildirmesi gerekir.

(c) Ortaklıktan çekilme hâlinde diğer ortakların zarar görmemesi gerekir.

4/2/2/3- Diğer ortakların tamamının onayı olmadıkça herhangi bir ortağın hissesini başka birisine devretme hakkı yoktur."

Kaynak: Okka ve Kazak (2021: s. 257), Faizsiz Finans Standartları (2015: s. 336)

2.4.6. Komandit Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması

.3.1.1. Adi komandit şirketin İslâmi şirkete uyarlanması

Adi komandit şirketle ilgili, AAOIFI'nın 12. standardının 4/3/1 numaralı standardında konvansiyonel finansa göre kurulmuş bir adi komandit şirketin İslâmi finansa göre işlem yapabilme şartları düzenlenmiştir. Bu şartlara göre ve başta belirtilen niyet ve İslâmi şirketin yapamayacağı yasaklara uyarak İslâmi şirket gibi ticaret yapmış ve İslâmi inan şirketine dönüşmüş olmaktadır.

Tablo 8. AAOIFI Standart 12'nin, Adi Komandit Şirketlerle İlgili Bölümü

"12.4/3- Komandit Şirket

12.4/3/1-Komandit Şirketin tanımı

4/3/1/1- Komandit şirket, şahıs şirketi türlerinden birisidir. Çünkü sorumluluğu sınırsız ve zincirleme olan komandite ortağın şahsı/ kişiliği, sorumluluğu şirketteki sermayesi ile sınırlı olan komanditer ortak açısından şirket ile bütünlük arz etmekte ve ayrıca ortakların şirketteki mülkiyetlerinin sınırlandırılması birbirinden farklı olmaktadır. Zira bu ortaklıkta ortakların hisseleri, birbirine eşit değerde olan pay senetleriyle değil, birbirinden farklı paylar halinde tespit edilmektedir.

4/3/1/2- Komandit şirkette yer alan iki sınıf ortak bulunmaktadır: Komandite ortaklar, şirket alacaklılarına karşı sınırsız ve zincirleme bir şekilde kendi şahsi mal varlıklarıyla sorumludurlar. Buna karşılık komanditer ortakların sorumlulukları şirkette sahip oldukları paylarıyla sınırlıdır ve bu sorumluluk kendi şahsi mal varlıklarına geçmez. Ortaklıktaki sorumluluklarının sınırlandırılmış olması dolayısıyla kendilerinden herhangi bir ücret alınmaması kaydıyla bazı ortakların sorumluluklarının sınırlandırılması caizdir. Bu şekilde komandit şirkette yukarıda belirtildiği gibi iki grup ortak yer alacaktır: Sorumlulukları sınırsız ve zincirleme olan komandite ortaklar ile sorumlulukları sınırlı olan komanditer ortaklar. (4/1/2/9. maddeye bakılmalıdır.)

4/3/1/3- Komanditer ortağın şirketin işlerine ve yönetimine karışması caiz değildir. Hatta genelde Kanun'i olarak, şirket ilan edilirken komanditer ortakların isimlerinin açıklanmasına da müsaade edilmemekte; bunun yerine komanditer ortaklardan sağlanan sermayenin açıklanmasıyla yetinilmektedir.

4/3/1/4- Komandit şirketin yönetimi komandite ortaklardan birisine veya ortaklar dışında üçüncü bir tarafa bırakılır. Komanditer ortakların şirketi yönetme ve şirket işlerini görme yetkileri yoktur.

4/3/2- Komandit Şirketle İlgili Fıkhî Hükümler

4/3/2/1- Kâr paylaşımı şirketteki sermaye oranına göre olabileceği gibi kâr payı oranı anlaşma ile de belirlenebilir (İşbu standardın 3/1/5/7 numaralı maddesine bakılmalıdır.) Ancak zarar durumunda komandite ve komanditer ortaklar, şirket sermayesindeki hisseleri oranında zarardan sorumlu olurlar. Zararın şirket sermayesini geçmesi durumunda bu zarardan komandite ortaklar sorumlu olurlar.

4/3/2/2- Komanditer ortak lehine olmak üzere kârdan oransal olmayan maktu bir tutar veya sermayesine göre oransal bir kâr alma şartı ileri sürülmesi caiz değildir. (3/1/5/8. maddeye bakılabilir.)"

Kaynak: Okka ve Kazak (2021: s.265), Faizsiz Finans Standartları (2015: s.337-338)

.3.1.2. Hisseli komandit şirketin İslâmi şirkete uyarlanması

Hisseli komandit şirketin İslâmi finansa göre işlem yapabilmesi için AAOIFI'nın 12. standardının 4/4 numaralı maddelerinde belirtilen şartlar göre işlem yapmaları ve bölümün başında belirtilen İslâmi niyet ve İslâmi şirketlerin yapamayacağı yasak işlere uyduğu zaman İslâmi şirket gibi ticaret yapabilmektedir.

Tablo 9. AAOIFI Standart 12'nin, Hisseli Komandit Şirketlerle İlgili Bölümü

"12.4/4- Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket (Hissedarlarının Sorumluluğu Hisselerle Sınırlandırılmış Şirket)

4/4/1- Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirketin Tanımı:

Sermaye şirketleri arasında yer alan sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde iki grup ortak bulunur: Komandite ortaklar ve komanditer ortaklar. Bu tür şirketlerin halka arzı birbirine eş değer pay senetleri ihraç etmek suretiyle olur.

4/4/2- Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirketlerle İlgili Fıkhî Hükümler:

4/4/2/1- Bu şirkette yer alan komandite ortaklar, şirket alacaklılarına karşı sınırsız ve zincirleme bir şekilde kendi şahsi mal varlıklarıyla sorumludurlar. Bu ortaklar, emeğiyle mudârib sermayesiyle müşârik olan ortaklarla aynı hükme tabidirler. Buna karşılık komanditer ortakların sorumlulukları şirkette sahip oldukları pay senetleriyle sınırlıdır ve bu sorumluluk kendi şahsi mal varlıklarına geçmez. Bunlar da mudârebe (emek-sermaye ortaklığı) akdinde yer alan sermaye sahibi ile aynı hükümdedir. Ortaklıktaki sorumluluklarının sınırlandırılmış olması dolayısıyla kendilerinden herhangi bir ücret alınmaması kaydıyla bazı ortakların sorumluluklarının sınırlandırılması caizdir. Bu şekilde komandit şirkette yukarıda belirtildiği gibi iki grup ortak yer alacaktır: Sorumlulukları sınırsız ve zincirleme olan komandite ortaklar ile sorumlulukları sınırlı olan komanditer ortaklar. (4/1/2/9 maddesine bakılmalıdır.)

4/4/2/2- Komanditer ortağın şirketin işlerine ve yönetimine karışması caiz değildir. Hatta genelde kanuni olarak, şirket ilan edilirken komanditer ortakların isimlerinin açıklanmasına müsaade edilmemekte; bunun yerine komanditer ortaklardan sağlanan sermayenin açıklanmasıyla yetinilmektedir.

4/4/2/3- Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketin yönetimi komandite ortaklardan birisine veya ortaklar dışında üçüncü bir tarafa bırakılır. Komanditer ortakların şirketi yönetme ve şirket işlerini görme yetkileri yoktur.

4/4/2/4- Kâr paylaşımı şirketteki sermaye oranına göre olabileceği gibi kâr payı oranı anlaşma ile de belirlenebilir. Zarar durumunda

komandite ortaklar ve komanditer ortaklar şirket sermayesindeki hisseleri oranında zarara katlanırlar. Zarar sermayeyi aşacak olursa komandite ortaklar, bu zarardan sorumlu olurlar.

4/4/2/5- Komanditer ortak lehine olmak üzere kârdan oransal olmayan maktu bir tutar veya sermayesine göre oransal bir kâr alma şartı ileri sürülmesi caiz değildir.''

Kaynak: Okka ve Kazak (2021: s.267-268), Faizsiz Finans Standartları (2015: s.338-340)

(a) Limited Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması

Limited şirketin İslâmi bir şirket olarak uyarlanabilmesi için AAOIFI'nın hazırlamış olduğu faizsiz finans standardına göre işlem yapılmalıdır. Anonim şirketlerle ilgili 12. standardın 4/1 numaralı maddesi aynen geçerli olduğundan dolayı Anonim şirketlerle ilgili bölümde bu standartlar belirtildiğinden burada tekrar bahsedilmeyecektir.

(b) Anonim Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması

Konvansiyonel şirket türlerinden olan anonim şirketin İslâmi tarzda işlem yapabilmesi için AAOIFI'nın belirlediği 12. Standardının 4/1 numaralı maddesinde belirtilen şartlara göre işlem yapması gerekmektedir. Ayrıca bölümün başında belirtilen İslâmi niyet konusuna ve İslâmi bir şirketin yapmasının yasak olduğu işlemlere uygun şekilde düzenlemeler yaptığı zaman İslâma uygun bir ticaret yapabilmektedir. Ayrıca AAOIFI'nın 21. standardının 2. Maddesindeki pay senetleriyle ilgili düzenlemelere de uyması gerekmektedir.

Tablo 10. AAOIFI Standart 12'nin, Anonim Şirketlerle İlgili Bölümü

"12.4/1- Anonim Şirket

4/1/1- Anonim Şirketin Tanımı

4/1/1/1- Ana sermaye tutarı tedavül kabiliyetini haiz birbirine eşit paylara/hisselere bölünmüş şirketlerdir. Bu şirket türünde ortaklardan her birinin şirket borçlarından sorumluluğu sadece ödedikleri sermaye ile sınırlıdır. Sermaye şirketleri arasında yer alan anonim şirkete uygulanacak hükümler, ortakların sorumluluklarının sınırlandırılması ve ortaklardan birisinin tek taraflı olarak sözleşmeyi feshe dememesi dışında inan şirketinin hükümleri ile aynıdır. (4/1/2/1 ve 4/1/2/9 maddelerine bakılmalıdır.)

4/1/1/2- Anonim şirketi, resmî makamlar tarafından, şirketle ticari ilişkiye giren tarafların aldatılmasını önleyecek şekilde tescil ve ilan edilmesiyle tüzel kişiliğini kazanır. Buna istinaden;

• Anonim şirketin mali sorumluluğu (ez-zimmetü'l-mâliyye), şirket ortaklarının (mülkiyet hakkı sahipleri) şahsi sorumluluğundan ayrılmış ve müstakil bir tüzel kişilik kazanmış olur.

• Anonim şirket, ortakların sahip oldukları ehliyet dışında kanuni düzenlemelerin gerekli gördüğü sınırlar ölçüsünde kanuni ehliyet kazanır.

• Anonim şirket temsilcileri vasıtasıyla kanuni taleplerini arama ve takibata geçme hakkı kazanır. • Anonim şirketle ilgili mahkeme tebligatları konusunda, şirketin tescil edildiği yer dikkate alınır.

4/1/2- Anonim Şirketle İlgili Fıkhî Hükümler

4/1/2/1- Ortakların oy çokluğu ile onay alınmaksızın şirketin sonlandırılamayacağı konusunda şirket ana sözleşmesinde yer alan taahhüt dolayısıyla anonim şirketi, belirlenen süre boyunca bağlayıcılık arz eden (lazım) bir ortaklık sözleşmesidir. Bu yüzden herhangi bir ortak kendisi açısından ortaklığı fesih hakkına sahip değildir. Buna karşılık ortaklardan her biri hisselerini satma veya başkası lehine hisselerinden feragat etme hakkına sahiptir.

4/1/2/2- Şirketin halka arzı sırasında, ihraç giderlerini karşılamak maksadıyla hisselerin değerini belirli bir oranda artırmak caizdir. Ancak bu durumda, belirlenen oranın uygun bir şekilde takdir edilmesi şartı aranır.

4/1/2/3- Önceki hisse senetlerinin gerçek değerine uygun adil bir değerle ihraç edilmesi koşuluyla şirket sermayesini artırmak üzere yeni pay senetleri ihraç etmek caizdir. Gerçeğe uygun adil değer, uzmanların şirket varlıklarını esas alarak yaptıkları değerlemeye göre belirlenir. Yani yeni ihraçlar, pay senetlerinin nominal değerinin üstünde veya altında ya da piyasa fiyatına göre gerçekleştirilir.

4/1/2/4- İhraç edilecek pay senetlerinin satın alınacağının taahhüt edilmesi bu taahhüt karşılığında herhangi bir ücret alınmaması şartıyla caizdir. Pay senedi ihraç eden şirket ile yüklenici arasında şirket kurulurken bu yönde bir anlaşma sağlanır. Bu tarz bir taahhüt, ya ihraç edilecek senetlerin tamamını almaya yönelik tümünü yüklenim ya da ihraç sonrasında satılmayan kısmın tamamını nominal değeri karşılığında satın almaya yönelik bakiyeyi yüklenim şeklinde olur. Taahhüt/yüklenim dışındaki, fizibilite çalışmaları yapmak ve pay senetlerini pazarlamak gibi, hizmetler karşılığında ücret alınması ise caizdir.

4/1/2/5- Arz edilen pay senedi bedelinin taksitli olarak tahsil edilmesi caizdir. Buna göre pay senedinin bir taksitini ödeyip kalan taksitlerin ödenmesini vadeye yaymak mümkündür. Bu durumda pay senedini alan kişi, peşin olarak ödediği tutar oranında şirkete ortak olmuş ve şirketteki sermayesini arttırmayı da yüklenmiş demektir.

Ancak verilen taksitin tüm hisselere şamil ve şirketin sorumluluğunun halka arz edilen hisselerin değeriyle sınırlı olması şarttır.

4/1/2/6- Alınan pay senedini teminat göstererek borsa acentelerinden (broker) veya başkalarından sağlanan faizli borç (kredi) ile pay senedi almak caiz değildir.

4/1/2/7- Bir kimsenin malik olmadığı pay senetlerini satması caiz değildir. Borsa acentelerinin, pay senetlerini teslim vadelerinde satıcıya borç vereceğine dair taahhütte bulunması, pay senedinin mülkiyetini satıcıya geçirmediği için, bu hükme etki etmez. Borsa acentesinin, faizli mevduat yaparak vermiş olduğu kredinin karşı lığını almak amacıyla, başlangıçta şart koşarak pay senedi bedelini alması ise asla caiz değildir.

4/1/2/8- İlgili resmî makamların yasal birtakım kamu sal yararları gerçekleştirmek amacıyla, bazı pay senetlerinin işlem görmesi için gerekli işlemleri sadece bu konularda uzman ve lisanslı kurumlar aracılığıyla düzenlemesi caizdir.

4/1/2/9- Halka ilan edilmiş olması ve şirketle işlem yapan taraflar nezdinde herhangi bir kapalılık kalmaksızın tam anlamıyla malum olması şartıyla şirketin sorumluluğunu sermayesiyle sınırlandırmak caizdir. Bu şeffaflık sağlandığında şirketle işlem yapan tarafların aldatılması da önlenmiş olur.

4/1/2/10- Şirket ortaklarının şirket hissesini alım konusunda öncelik hakkına sahip olmaları gibi fıkhî hükümlerle çelişmeyen şartları içeren şirket ana sözleşmesinde bulunan maddeleri dikkate alarak pay senetlerinin satılması caizdir.

4/1/2/11- Şirket ana sözleşmesinde pay sahiplerinin şirketteki şayi nitelikli hisselerini teminat olarak vermelerini engelleyen maddeler yoksa pay senetlerinin teminat verilmesi caizdir.

4/1/2/12- Pay senedinin nâma yazılı olarak ihraç edilmesi caizdir.

4/1/2/13- Pay senedinin hamiline yazılı olarak ihraç edilmesi caizdir. Hamiline yazılı pay senetle rinde devir işlemi hisseyi temsil eden senedin teslimi ve bunun bedelinin nakit veya senet olarak teslim alınmasıyla tamamlanmış ol maktadır. Ortaklıkta şayi hisseyi temsil eden bu tarz bir senedin hamili her hâlükârda pay senedinin maliki olur.

4/1/2/14- Şirketin tasfiye edilmesi veya kâr dağıtımı sırasında sahiplerine imtiyazlı haklar verilmesini sağlayan imtiyazlı pay senetleri ihraç edilmesi caiz değildir. Ancak adi pay senetlerinde bulunan oy hakkı gibi birtakım haklara ek olarak bazı senetlere icra ve yönetimle ilgili özellikler tanınması caizdir.

4/1/2/15- Kâr dağıtımına bağlı olarak aşamalı bir şe kilde itfa edilen pay senetleri (temettü pay senetleri) ihraç etmek caiz değildir. Bu tarz

bir uygulama ortaklık sona ermeden önce pay sahibine ait hisselerin geri alınması sonucunu doğurmaktadır."

Kaynak: Okka ve Kazak (2021: s.260-261), Faizsiz Finans Standartları (2015: s.332-336)

Tablo 11. AAOIFI Standart 21'in, Pay Senetleriyle İlgili Bölümü

"21.2- Pay senedi İhracıyla İlgili Hükümler

21.2/1- Şirketin kuruluş amacı meşru ise yani içki imalatı, domuz ticareti ve faizli işlemler gibi fıkhen haram işler yapma gayesi güdülmeyerek şirket kurulmuş ise söz konusu şirketin pay senetlerinin ihracı caizdir. Haram bir amaç için şirket kurulması caiz olmadığı gibi buna bağlı (tabi) olarak ortaklığın oluşumunu sağlayan pay se netlerinin ihracı da meşru değildir.

21.2/2- Pay senedi satılırken ihraç masrafları karşılığında pay senedinin değerine belirli bir oran da ilavede bulunmak caizdir. Ancak bu oranın uygun miktarda takdir edilmesi gerekir.

Ortaklık hakkındaki 12 numaralı standardın 4/1/2/2. maddesine bakılabilir

21.2/3- Sermaye artırımı için yeni pay senetleri ihraç etmek meşrudur. Ancak yeni pay senetlerinin değeri tespit edilirken eskiler dikkate alınarak adil bir şekilde davranılmalıdır. Bunun için bilirkişilerin şirket varlıklarının değerini tespit etmesi yolu kullanılabileceği gibi ihraç değerinin eklenmesi ya da eklenmemesi yoluyla tespit edilen şirketin piyasa değeri de esas alınabilir.

Ortaklık hakkındaki 12 numaralı standardın 4/1/2/3. maddesine bakılabilir.

21.2/4- İhraç edilecek pay senetlerinin satılacağının taahhüt/garanti edilmesi bu taahhüt karşılığında herhangi bir ücret alınmaması şartıyla caizdir. Bu taahhüt anlaşmasıyla şirket kurulurken, bir kişi ihraç edilecek bütün hisseleri ya da onların bir kısmını satın almayı vaat eder. Bu vaatle başkaları tarafından alınmayan pay senetlerinin nominal değerleri üzerinden vaatte bulunan kişiye satılması garantilenmiş olur. Fizibilite çalışmaları ve pay senetlerinin pazarlanması için yapılan işlemler karşılığında ücret alınabilir. Bu işlemleri pay senetlerini alma garantisi ve ren taraf yapabileceği gibi başkası da yapabilir. Garanti veren tarafından yapılan işlemler için alınacak ücretin içine vaat karşılığı bir ücret eklenmemelidir.

Ortaklık hakkındaki 12 numaralı standardın 4/1/2/4. maddesine bakılabilir.

21.2/5- Pay senedinin taksitli bedelle satılması meşrudur. Buna göre pay senedinin bir taksitini ödeyip, kalan taksitlerin ödenmesini vadeye yaymak mümkündür. Ancak verilen taksitin tüm hisselere

şamil ve şirketin sorumluluğunun halka arz edilen hisselerin değeriyle sınırlı olması şarttır.

Ortaklık hakkındaki 12 numaralı standardın 4/1/2/5. maddesine bakılabilir.

21.2/6- Tasfiye veya kâr dağıtımında öncelik hakkı ve ren mali özellikler taşıyan imtiyazlı pay senedi ihraç etmek caiz değildir. Ancak adi pay senetlerinin sahip olduğu haklara ilaveten birtakım pay senetlerine oy verme hakkı gibi bazı idari ve icraî hakların verilmesi caizdir.

Ortaklık hakkındaki 12 numaralı standardın 4/1/2/14. maddesine bakılabilir.

21.2/7- Temettü pay senetleri ihraç etmek caiz değildir. Bu hisseler şirketin varlığı süresince be deli elde edilen kârdan aşamalı olarak ödenen/ geri verilen pay senetlerine karşılık olarak ortağa verilen hisselerdir. Bu ortak, bu işlem neticesinde temettü hissesine sahip olur. Temettü pay senetleri, kârda ve tasfiye halinde şirketin varlıklarının paylaşımında hak sahibi olma dışında sermaye hisseleriyle ilgili tüm hakları sağlar. Ancak temettü pay senedine sahip olan kişi sermaye pay senedine sahip olana göre daha az kâr alır ve tasfiye halinde sermaye pay senetlerine sahip olanların hakları ödenme dikçe temettü pay senetlerine sahip olanlar şirket varlıklarında hak sahibi olamazlar.

Ortaklık hakkındaki 12 numaralı standardın 4/1/2/15. maddesine bakılabilir.

21.2/8- Pay senedi sertifikası ya da onun yerine geçen başka bir belge fıkhen şirket varlıkları üzerinde ortağın mülkiyet hakkını tespit eden bir vesikadır. Bu vesika malikin nâmına olabileceği gibi emre muharrer ya da hamiline yazılı da olabilir."

Kaynak: Okka ve Kazak (2021: s.261-262), Faizsiz Finans Standartları (2015: s.552-554)

(a) Holding Şirketlerin İslâmi Şirketlere Uyarlanması

Holding şirketlerle ilgili TTK'nın özel bir düzenlemesi (sadece holding şirketlerin amacı ile ilgili 519/4'üncü maddesinde "… başlıca hedefi başka işletmelere katılmaktan ibaret olan…" şeklinde bir kısım bulunmaktadır.) bulunmamaktadır. Holding şirket yapılanmaları ile ilgili işlemler anonim şirketlerle ilgili kanunlara göre düzenlenmektedir. İslâmi şirket şeklinde uyarlandığında AAOIFI'nın 12 numaralı faizsiz finans standardının anonim şirketlerle alakalı 4/1 numaralı maddesine göre düzenlemeler yapılmalıdır. Anonim şirketlerle ilgili bölümde bahsedildiğinden dolayı burada tekrar edilmeyecektir.

Konvansiyonel şirketlerin İslâmi şirkete uyarlanması ile ilgili olarak tüzel kişilikle probleminin çözümünü şu cümleyle özetlemek mümkündür. Sınırlı sorumlu olan komandit, limited ve anonim şirketlerde bütün borçların alacaklara ödenme zorunluluğu İslâm'da mevcuttur. Bu şirketler ise sermayeleri ile sınırlı sorumludurlar. İslâmi şirket sözleşmesinde şirketlerin borçları konusunda sınırlı sorumlu oldukları belirtilip bu şart önceden alacaklılara duyurulursa şirkete borç verecek alacaklılar şirketin iflası halinde alacaklarını şirketin mevcutları ile tahsil edeceklerini bildiklerinden bu hukuki hükmü kabul etmiş olurlar ve bu üç sınırlı sorumlu şirket tipide İslâmi şirkete dönüşür.

2.5. İSLÂMİ VE KONVANSİYONEL ŞİRKETLERİN KÂRŞILAŞTIRILMASI

Konvansiyonel ve İslâmi finans anlayışının karşılaştırılması yapıldığında aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır. Bu tablo; iki sistemin ekonomik, dini, ahlaki ve sosyal temelleri çerçevesinde, insan hayatına ve finansal süreçlere yaklaşımını karşılaştırmaktadır. Konvansiyonel anlayış, seküler, bireyci ve sadece şirket menfaatlerini önceleyen bir yapı gösterirken; İslâmi anlayış, Tevhit inancı ve Şer'i kurallar çerçevesinde şekillenen adalet, etik ve sosyal değerler ile ortaklık esaslarını öncelemektedir.

Bu bağlamda, tabloda; dini inanç, faaliyet özgürlüğü, ekonomik sistemin temeli, rekabet, servet dağılımı, temel kaynaklar, sözleşme türleri, yasaklar, etik prensipler ve paradigma bağlamındaki farklılıklar gibi çeşitli başlıklar üzerinden karşılaştırma yapılmaktadır. Konvansiyonel anlayışın genellikle bireysel çıkarlar ve serbest piyasa dinamikleri üzerine kurulu yapısı, İslâmi anlayışın ise ahlaki değerler, toplumsal fayda ve şeriat kurallarına uyum ekseninde şekillendiği tabloda açıkça ortaya konulmaktadır. Bu farklılıklar, konvansiyonel ve İslâmi finans anlayışlarının hem teorik temellerini hem de pratikteki uygulamalarını derinlemesine anlamak açısından önem arz etmektedir.

Tablo 12. Konvansiyonel ve İslâmi Şirket Anlayışının Mukayesesi

Konu	Konvansiyonel Anlayış	İslâmi Anlayış
Dinsel İnanç	Seküler bir yapıya sahiptir ve din, bireylerin yaşamlarının diğer alanlarından ayrı tutulur.	Tevhit inancı baskın bir rol oynar ve bu inanç, insan hayatının ekonomik boyutlarıyla da ilişkilidir.
Faaliyet Özgürlüğü	Sosyalizmde ekonomik özgürlük hükümetler tarafından, kapitalizmde ise bireyler tarafından deneyimlenir.	İslâm'da ise, bireyler ve hükümetler açısından özgürlükleri, İslâmi hükümler çerçevesinde belirler.

Mülkiyet Hakkı	Sosyalizm, devlet mülkiyetini savunurken, kapitalizm bireysel mülkiyet anlayışını benimser.	İslâm'a göre ise, mülkün gerçek sahibi yalnızca Allah'tır ve insanlar, O'nun verdiği emanetleri yönetme sorumluluğuna sahiptir.
Ekonomik Yapının Temeli	Faiz veya riba.	İslâmi finansman anlayışında ise, kâr ve zarar paylaşımı, zekât ve tazminat gibi temel ilkeler üzerine inşa edilmiştir.
Rekabet	Sosyalizmde rekabet bulunmazken, kapitalizmde ise hem makul hem de etik olmayan rekabet türleri mevcuttur.	İslâmi ekonomi anlayışında ise, belirli bir çerçevede rekabetin yanı sıra, finansal iş birliği de teşvik edilmektedir.
Varlık Dağılımı	Sosyalizmde eşitlik ön planda tutulurken, kapitalizmde eşitlik genellikle sağlanmaz.	İslâmi ekonomide ise, adil bir paylaşım ve kaynakların dengeli bir şekilde dağıtılması esastır.
Ana Kaynaklar	Referans, bireyin kişisel çıkarları doğrultusunda benimsediği ideolojik bir bakış açısıdır.	İslâm hukukunda ise referans kaynakları, Kur'an, sünnet, icmâ, kıyas ve içtihattır.
Temel Antlaşmalar	Spot, forward, vadeli işlem, opsiyon, swap sözleşmeleri, depo (emtia) sertifikaları ve diğer tüm finansal sözleşmeler, finansal piyasalarda kullanılan araçlardır.	Selem, istisna, icare, murâbaha, mudârebe, müşâreke, arbun gibi İslâmi finansal sözleşmeler kullanılır.
Temel Yasaklar	Manipülasyon.	Faiz, spekülasyon, manipülasyon, kumar, alkol, domuz eti gibi İslâm'a göre yasaklanan sektörlerde yapılan yatırımlar, açığa satış ve türev ürünler gibi finansal işlemler
Ana İlkeler	Etik temellere dayalıdır. Değerlerden arındırılmıştır. Toplumsal ve bireysel etik normlar konusunda kaygı gözetmez.	Etik ve değer odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu konseptte, risk paylaşımı ve iş birliği esaslı sözleşmelere vurgu yapılırken, kredi ve borçlanma ürünlerinin teşvik edilmesi söz konusu değildir.
Paradigma	Geleneksel ticaret ve finans paradigması, finansal işlemler ve ticaretin geniş bir yelpazeye dayalı olarak gerçekleştirilmesini öngörür. Bu anlayış, reel ekonomiyle bağlantılı olan ve üretkenliği ile istikrarı artıran finansal ve ticari hizmetlerin sağlanmasını hedefler. Ancak, sınırlı bir ahlaki boyutla şekillenen bu paradigmada, finansal işlemler daha çok ekonomik fayda üzerine odaklanır.	Alternatif finans ve ticaret paradigması, finansal işlemleri gerçek ve dayanıklı varlıklara dayandırarak şekillendirir. Bu yaklaşım, reel ekonomi ile doğrudan ilişki kurarak finansal ve ticari hizmetlerin üretkenliğini ve istikrarını artırmayı amaçlar. Aynı zamanda güçlü bir ahlaki boyut da taşıyan bu paradigma, ekonomik faaliyetlerin sadece finansal kazanç değil, etik ve toplumsal sorumluluklar göz önünde

		bulundurularak gerçekleştirilmelerini teşvik eder.

Kaynak: Ali ve Zada (2019, s.66).

Tabloya 12'ye göre, konvansiyonel finans sistemleri ile İslâmi finans sistemi arasında derin bir epistemolojik ve metodolojik farkların olduğunu açıkça görülmektedir. Konvansiyonel şirket anlayışının seküler, birey merkezli ve kısa vadeli kazanca odaklı yapısı, İslâmi şirket anlayışının ise etik değerler, adalet ve toplumsal faydayı gözeten, uzun vadeli kazanç yaklaşımı iki finansal sistem arasında büyük farklılıklar olduğunu göstermektedir.

İslâmi finans, Allah'a ait mülkiyet ilkesi ile hem bireysel hem de toplumsal sorumluluğu öncelerken, konvansiyonel sistemin bireysel çıkar ve rekabet odaklı yapısı çoğunlukla adil olmayan sonuçlar ortaya koymaktadır (Çemberlitaş, 2022). İslâmi finans anlayışında, faizin kesinlikle yasak olması, spekülasyonun ve manipülasyonun uygun görülmemesi, sermayenin adil dağıtılması ve ekonomik aktivitelerin etik kurallara uygun şekilde yapılması gerekmektedir. Konvansiyonel finans sisteminde ise sosyal adalet ve etik değerlerin çok fazla önemi bulunmayıp bunlar piyasa şartlarına göre yol almaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

İslâmi finans anlayışı, günümüz dünyasının en önemli problemlerinden olan sürdürülebilirlik ve krizlere dayanıklılık gibi pek çok soruna alternatif yaklaşımlar sunmaktadır (Aladağ, 2023). Ancak, İslâmi finansın küresel ölçekte daha geniş kabul görmesi için teorik altyapının uygulamada daha güçlü bir şekilde hayata geçirilmesi, standartların uluslararası düzeyde genişletilmesi ve sistemin daha şeffaf hale getirilmesi önem arz etmektedir (Çemberlitaş, 2022).

2.5.1. İslâmi ve Konvansiyonel şirketlerin Benzerlikleri

İslâmi şirketler faaliyetlerini İslâm hukuk kurallarında belirlenmiş olan kurallara göre gerçekleştirmektedirler. Bağlı bulundukları yasalar ilahi kaynaklıdır. Konvansiyonel şirketler faaliyet gösterdikleri bölgede geçerli yasalara göre faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Her ne kadar insan eliyle oluşturulmuş yasalar olsalar da bu

yasaların bazı benzerlikleri dikkat çekicidir. İslami ve konvansiyonel şirketler arasındaki benzerliklerin belirli başlıklar altında incelenmesi, karşılaştırmalı bir analiz yapılabilmesi açısından önemli bir yöntem olacaktır.

2.5.1.1. Şirket Ortaklıkları ve Ortak Sayıları:

- İslâmi ve konvansiyonel şirketlerin her ikisinde de şirketin kuruluşunda birden fazla şahsiyetin bulunması gerekmektedir (Kaan, 2016).
- İslâmi şirketlerde şirketler gerçek kişilikler tarafından kurulmaktadır. Yeni İslâmi yaklaşımlar, tüzel kişilikle ilgili olarak bazı farklı düzenlemeler ve hükümler getirmektedir. Bu yenilikler, özellikle İslâmi finansın gelişimi ve iş dünyasındaki uygulamalara daha uyumlu hale gelmesi için şekillendirilmiştir. (Gökmen, 2022). Konvansiyonel şirketler, genellikle adi ortaklık türünde yalnızca gerçek kişiler tarafından kurulmakta olup, tüzel kişilik statüsüne sahip olmayan bu yapılar, ortakların kişisel sorumluluğuna dayalıdır. (Köse, 1998).

2.5.1.2. Şirket Kuruluş Amacı ve Kuruluş Unsurları:

- İslâmi ve konvansiyonel şirketlerin temel kuruluş amacı, ekonomik faaliyetler yaparak kâr elde etmektir; ancak İslâmi şirketler bu amacı gerçekleştirirken, İslâmi prensiplere uygunluğu gözetirken, konvansiyonel şirketler ise genellikle ekonomik kazancı ön planda tutmaktadır. (Köse, 1998). Her iki şirket türü de ekonomik alanda, üretim, ticaret, hizmet sağlama ve yatırım yapma gibi çeşitli faaliyetlerde bulunabilirler; ancak İslâmi şirketler, bu süreçleri İslâmi finans ilkelerine uygun şekilde yürütmek zorundayken, konvansiyonel şirketler daha çok piyasa şartlarına ve kâr elde etmeye odaklanır (Güçlü ve Kılıç, 2020).

İslâmi ve konvansiyonel şirketlerde kuruluş amacının ana bağlamında farklılık görülmemektedir.

- Şirket kuruluş unsurları;

İslâmi Şirketin unsurları (Duman, 2011: s.4-6):

1. “Şahıs Unsuru,
2. Sermaye Unsuru,

3. Akit Unsuru,
4. Gaye Unsuru”

Konvansiyonel Şirket unsurları (Okka ve Kazak, 2021: s.):

1. “Kişi unsuru,
2. Sermaye Unsuru,
3. Sözleşme Unsuru,
4. Amaç unsuru” bulunmaktadır.

İslâmi ve konvansiyonel şirketlerde kuruluş unsurları bağlamında birebir aynıdır aralarında farklılık bulunmamaktadır.

2.5.1.3. Şirket Faaliyet Alanı ve Rakiplerle Rekabet Durumu

- İslâmi ve konvansiyonel şirketler, faaliyet gösterdikleri sektördeki rakip firmalarla rekabet edebilmek için çeşitli stratejiler geliştirmekte ve müşteri taleplerini karşılamak amacıyla farklı fırsatları değerlendirmektedirler. Ancak İslâmi şirketler, bu stratejileri oluştururken, aynı zamanda İslâmi değerler ve etik kurallara uygun hareket etmeyi gözetirken, konvansiyonel şirketler genellikle kâr maksimizasyonu ve piyasa koşullarına dayanarak kararlar alırlar (Okka ve Kazak, 2021). Konvansiyonel şirketler, genellikle düşük maliyet, ürün çeşitliliği ve müşteri sadakati stratejilerine odaklanırken, İslâmi şirketler ise bu stratejilere ilave olarak Şer’i kurallara uygunluk ve etik değerlere dayalı yaklaşımlar benimsemektedirler (Acar, 2020). Özellikle İslâmi şirketlerde müşterinin talep ettiği ürün ve hizmetlerin faizsiz finans ilkelerine uygunluğunu sağlamak, rekabet stratejilerinin merkezinde yer almaktadır (Özdemirci, 2024).
- Konvansiyonel şirketler müşteri taleplerini karşılamak ve rekabet avantajı elde etmek için dijital dönüşüm, inovasyon ve müşteri odaklı stratejilere yatırım yapmaktadır (Tiftik, 2022). Rekabet stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanması İslâmi şirket türünde de uygulanmaktadır. Bu stratejiler sürdürülebilir büyüme ve pazar payını artırma hedeflerine hizmet etmektedir (Acar, 2020). Bununla birlikte, İslâmi şirketler, müşterilere daha fazla değer sunabilmek için sosyal sorumluluk projelerine ve

toplumsal fayda sağlayacak girişimlere ağırlık vermekte, böylelikle ahlaki bir duruş sergilemektedir (Beyyur ve Parıltı, 2018).

Her iki şirket yapılanmasında faaliyet alanlarında rakiplerle rekabet etme stratejisi geliştirme bağlamında da farklılık bulunmamaktadır.

2.5.1.4. Şirket Yönetim Yapısı ve Hukuki Statüsü:

- İslâmi ve konvansiyonel şirketler şirket yönetiminde belli bir stratejiye göre işlemler yapmaktadırlar (Okka ve Kazak, 2021).
- İslâmi ve konvansiyonel şirketler, kuruluş ve operasyonel süreçlerinde her iki yapı da belirli bir hukuk sistemi çerçevesine tabi olup, faaliyetlerini bu yasal düzenlemelere uygun olarak sürdürmektedir (Yurtseven, 2023).

Her iki şirket yapısı da yönetim stratejisi belirleme ve belli bir hukuk sistemine bağlılık bağlamında farklılık bulunmamaktadır. Ancak İslami şirketler faaliyetlerini İslam hukukuna uygun şekilde yürütürken, konvansiyonel şirketler bulundukları ülkenin ticaret ve şirketler hukuku çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

2.5.1.5. Şirket Paydaşları ve Sosyal Sorumluluk:

- İslâmi ve konvansiyonel şirketler, topluma karşı belirli sosyal sorumluluklar taşımaktadır. Bu bağlamda, İslâmi şirketler, inançları gereği ihtiyaç sahiplerine yardım sağlama ve adil çalışma ortamları oluşturma gibi görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Konvansiyonel şirketler ise, aldıkları kararlarla bu tür sosyal sorumluluk projelerine katılabilirler (Okka ve Kazak, 2021).
- İslâmi ve konvansiyonel şirketlerin her biri, farklı paydaşlara hizmet sunmayı hedeflemektedir. Bu paydaşlar arasında çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler, hissedarlar, toplum ve devlet gibi gruplar yer almaktadır (Kamacı ve Öz, 2022).

Sosyal sorumluluk ve paydaşlar bağlamında genel bir çerçevede benzerlik göstermekle birlikte, detaylara inildiğinde İslâmi finansın ilerleyen bölümlerde ele alınacak önemli üstünlükleri bulunmaktadır (Yacoub, 2022).

Her iki şirket türünde de paydaşlara yönelik stratejiler geliştirerek onların beklentilerini karşılamaya yönelik çalışma yapmaları bağlamında farklılık bulunmamakla birlikte,

sosyal sorumluluk uygulamalarının kapsamı ve öncelikleri açısından dikkat çekici farklılıklar bulunmaktadır. İslâmi şirketler sosyal sorumluluğu bir etik görev olarak görürken, konvansiyonel şirketlerde bu, daha çok stratejik bir araç olarak ele alınmaktadır (Asutay, 2007).

Bu çerçevede, sosyal sorumluluk konusunda genel ilkeler benzerlik gösterse de, İslâmi finansın bu alandaki derinlemesine etik ve ahlaki yaklaşımlarının ilerleyen bölümlerde detaylandırılacak önemli üstünlükler sunduğu ifade edilebilir (Yacoub, 2022).

2.5.1.6. Şirketin Vergi Ödemesi ve Ekonomik Katkısı:

- İslâmi ve konvansiyonel şirketler, tüketici taleplerini karşılamak üzere mal ve hizmet üretimi yapmakta ve bu üretimlerin sunumunu gerçekleştirerek ekonomik sisteme katkıda bulunmaktadır.
- Ayrıca eleman çalıştırmak suretiyle istihdam sağlamaktadırlar. Şirketler, insanların çalışıp geçinebilmeleri için kazanç elde etmelerine imkân sağlayarak ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Şirketler, vergi ödeyerek ekonomiye belirli bir mali katkı sunmaktadır. İslâmi şirketlerin bu bağlamda zekât ibadetini yerine getirmeleri, benzer bir katkı olarak değerlendirilebilir (Baysa, 2023).

Ekonomik katkı sağlama bağlamında mal, hizmet ve üretim gibi alanlarda her iki şirket yapısında da farklılık göstermemektedir (Güçlü ve Kılıç, 2019). Fakat İslâmi ve konvansiyonel şirketlerin vergi ödemeleri yönü ile ekonomik katkı sağlama bağlamında farklılıklar bulunmaktadır. Konvansiyonel şirketler, devlet tarafından belirlenen vergi yükümlülüklerini yerine getirirken, İslâmi şirketler aynı zamanda zekât gibi gönüllü hayır ödemeleri aracılığıyla da ekonomik alanda katkı sağlamaktadır (Sırım, 2018).

Zekâtın, ekonomik kalkınmayı destekleyen ve toplumda gelir dağılımını iyileştiren bir mekanizma olarak etkinliği, yeni finansal modellerle güçlendirilebilir. Bu bağlamda, crowdfunding (kitlesel fonlama) uygulamalarının zekât sistemine entegrasyonu, İslâmi finansın etkinliğini artırarak ekonomik büyümeyi destekleyecek bir model sunabilir. Bu yaklaşım, sadece şirketlerin vergi ödemelerinin ötesine geçerek, daha geniş toplumsal fayda sağlamaya yönelik bir adım olabilir (Kazak, 2023).

İslâmi bankaların ekonomik büyümeye katkıları son yıllarda hem akademik çevrelerde hem de uygulayıcılar arasında çok fazla ilgi görmektedir. Burada İslâmi ve konvansiyonel

bankaların ekonomiye etkilerini inceleyen makalelerden hareketle kısa bir karşılaştırma yapılmaktadır.

Kazak vd. tarafından yapılan Türkiye'deki konvansiyonel ve İslâmi bankaların reel sektör büyümesine etkilerini zamana bağlı nedensellik analiziyle inceleyen bu çalışmada; İslâmi bankaların kredi tahsis mekanizmalarının uzun vadeli sermaye oluşumunu destekleyerek reel sektöre daha stabil bir finansman sağladığı belirtilmektedir. Ayrıca İslâmi bankaların kriz dönemlerinde konvansiyonel bankalara kıyasla daha dirençli bir performans sergilediği vurgusu yapılmaktadır. Bunun temel nedeni olarak da risk paylaşımına dayalı finansman modellerinde spekülatif işlemlere maruziyetlerin düşük olduğu açıklanmıştır (Kazak, Uluyol, Akcan ve Iyibildiren, 2023).

Abduh ve Azmi tarafından Endonezya örneklemine dayalı olarak yapılan başka bir çalışmada ise, İslâmi bankaların ekonomik büyümeye olan etkisi zaman serisi analiziyle incelemektedir. İslâmi bankaların mevduat toplama, kredi verme ve ekonomik aktiviteleri destekleyici rol oynadığı belirtilmektedir. Ayrıca bu çalışma ile İslâmi bankaların büyük ölçekte reel ekonomiye odaklanması ile kaynakların etkin kullanımının sağladığı ve uzun vadede ekonomik büyümeye katkı sunduğu üzerinde durulmaktadır. Risk paylaşımı ve etik finans ilkelerinin, bu pozitif etkinin ana çerçevesini meydana getirdiği belirtilmektedir (Abduh ve Azmi Omar, 2012).

İslâmi bankacılığın ekonomik büyümeye katkısını geniş bir uluslararası çerçevede incelendiği İmam ve Kpodar tarafından yapılan başka bir çalışmada, İslâmi bankaların farklı ekonomilerde konvansiyonel bankalara kıyasla ekonomik yönden farklı şekilde büyümeye etki ettiği bildirilmektedir. Risk paylaşımına dayalı finansal modellerin ekonomik istikrarı desteklediği ve kriz dönemlerinde dahi ekonomik devamlılığı desteklediği belirtilmektedir. Bu makalede önemli bir noktaya vurgu yapılarak İslâmi bankaların operasyonel etkinliğinin ve inovasyon kapasitesinin geliştirilmesi gerektiği konusuna dikkat çekilmiştir (Imam ve Kpodar, 2016).

Türkiye'de 2005:Ç4 - 2015:Ç2 dönemlerinde İslâmi finansın ekonomik büyümeye etkisi üzerine Koçak tarafından yapılan bir çalışmada, ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Granger nedensellik testleri kullanılarak yordanmıştır. Yapılan testler sonucunda İslâmi finansın ekonomik büyümeye pozitif ve tek yönlü anlamlı bir etki ettiği sonucu elde edilmiştir (Koçak, 2018).

İslâmi bankacılık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik üzerine Tunay tarafından yapılan bir çalışmada, İslâmi bankacılığın, konvansiyonel bankalara kıyasla finansal işlemleri daha etkin bir şekilde gerçekleştirdiği ve uygulandığı ülkelerde ekonomik sürdürülebilirliği desteklediği iddia edilmektedir (Tunay, 2016).

İslâmi bankaların ekonomik büyüme üzerindeki sürdürülebilir etkisini ampirik olarak analiz etmek ve boşlukları gidermek amacıyla Kurtaran ve Aslın tarafından yapılan çalışmada, öncelikle fon bulma, işletme seçimi, güncel ekonomik şartlar doğrultusunda İslâmi yapıdaki bankaların ekonomik büyümeyi destekleyici bir rol oynadığını göstermektedir (Kurtaran ve Aslan, 2024).

İslâmi bankalar faiz yerine risk paylaşımına dayalı olan konvansiyonel bankalardan farklı bir finansman modelini benimsemektedirler. İslâmi bankaların ekonomik büyümeye olan etkilerinin doğrudan reel sektöre odaklanmasının nedeni bu yapısal farklıktan meydana gelmektedir. Anlatılmış olan çalışmaların ortak bulguları şöyle sıralanmaktadır:

- İslâmi bankalar büyük oranda reel ekonomiyi destekleyen bir finansman modelinde çalışmaktadırlar. Bu durum, büyüme için uzun vadede sürdürülebilir olumlu bir etki meydana getirmektedir.
- İslâmi bankalar konvansiyonel bankalara kıyasla kriz dönemlerinde ekonomik istikrarı desteklemekte ve böyle dönemlerde daha az zarar görmektedirler. İslâmi bankaların gösterdiği bu dirençlilik risk paylaşımı ve spekülatif işlemlerden uzak durma ilkelerine dayanmaktadır.
- İslâmi bankacılık sistemi toplumun genel refahını artırmayı hedefleyen etik ilkelere bağlı bir finansman yaklaşımı sergilemektedir. Bu model ise ekonomik aktivite çeşitliliği ve kapsayıcılığını artırmaktadır.
- İslâmi bankacılık sektörü, konvansiyonel bankacılık sektörüne kıyasla geliştirilmeye açık bir sektör olması sebebiyle ekonomik büyümeye katkı sağlama potansiyeli yüksek olan bir finansal sistem sunmaktadır.

2.5.1.7. Şirketin Kâr Hedefi ve Finansal Performansı:

- Hem İslâmi hem de konvansiyonel şirketler finansal performanslarını kontrol altında tutmaktadırlar. Şirket kârlılığını artırmak amacıyla gelir ve gider dengesini sağlamaya çalışmaktadırlar.
- İslâmi ve konvansiyonel şirketlerin kuruluş amaçları şirketin kârlılığını artırmayı hedeflerken, bu hedefe ulaşma yöntemleri ve finansal yaklaşımları farklılıklar göstermektedir. Şirketin ticari çalışmaları neticesinde elde edilen gelir ve giderlerden sonra elde kalan kazanç şirketin kârını ifade etmektedir.
- Konvansiyonel şirketler, kâr maksimizasyonunu ön planda tutarak, piyasa koşullarına ve hissedar beklentilerine odaklanmaktadırlar. Bu yaklaşım, konvansiyonel şirketlerin finansal performanslarını artırmayı ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamayı amaçlamaktadır (Okka ve Kazak, 2021). İslâmi şirketler, kârlılık hedeflerini, faiz ve spekülasyon gibi yasaklı işlemlerden kaçınarak, risk paylaşımı ve adil ticaret ilkeleri bağlamında gerçekleştirmektedirler. İslâmi finansal sistem, reel ekonomiye dayalı işlemleri teşvik ederek, ekonomik kalkınmayı destekler ve toplumda gelir dağılımının adil olmasını hedefler. Bu yaklaşım, şirketlerin finansal performanslarını artırırken, aynı zamanda toplumsal sorumluluklarını da yerine getirmelerini sağlamaktadır (Yazıcı, 2018).

İslâmi ve konvansiyonel şirketlere geniş bir perspektiften bakıldığında, kuruluş unsurları, ortak sayıları, kanunlara bağlı yönetilmeleri, yönetim stratejisi, paydaş ilişkileri, ekonomik katkıları gibi bağlamlarda önemli benzerlikleri bulunmaktadır. Bu kadar benzerlik göstermelerine karşın yapılanmalarını birbirinden ayıran çok önemli farklılıkları bulunmaktadır.

Her iki finansal model de kârlılığı artırmayı amaçlasa da yöntemleri ve öncelikleri farklıdır. Konvansiyonel şirketler, piyasa dinamiklerine ve hissedar değerine odaklanırken, İslâmi şirketler, şeriat kurallarına uygunluk ve toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket ederler. Bu farklılıklar, şirketlerin finansal stratejilerini, risk yönetimini ve uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerini şekillendirir (Okka ve Kazak, 2021).

2.5.2. İslâmi ve Konvansiyonel şirketlerin Farlılıkları

İslâm iktisadı, İslâm dininin ana (Kur'an-ı kerim, sünnet, kıyas, icmâ) kaynaklarını merkeze alan ve çağın ekonomik meselelerini İslâm'ın öğretilerine uygun çözümler sunmaya çalışan bir disiplindir. İslâm iktisadının temelinde, İslâm'ın temel kaynaklarına dayalı olarak üretim, tüketim ve paylaşım anlayışı ön plana çıkmaktadır.

İslâmi şirketler, İslâm iktisadının ortaya koyduğu kurallar doğrultusunda faaliyet gösteren, ekonomik faaliyetlerini İslâm'ın prensiplerine göre gerçekleştirmeyi amaçlayan ve toplumun ekonomik hayatına katkı sağlamayı hedefleyen bir yapı sergilemektedir.

İslâmi şirketlerin temel amacı, sadece şirket karlılığı olmayıp kullanılacak kaynakların en iyi şekilde kullanması, insanların refahının artırılması için ekonomik faaliyetlerini düzenlenmesi ve insanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çözümler geliştirmesidir. İslâmi şirketlerin temel amacı insanlığa hizmet etmektir.

İslâmi ekonomik yapılar, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için üretim, hizmet ve bunların sunulması gibi faaliyetleri gerçekleştirirken tablo 5'te anlatılan İslâmi prensiplere uygun ve İslâm'ın helal ve haram kıldığı kurallar çerçevesinde işlemlerini gerçekleştirmektedirler. İslâmi şirketler, ekonomik ve finansal kararlarını alırken İslâm hukukuna ve İslâmi prensiplere dayalı bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu bağlamda, İslâmi finansal sistemin temel ilkeleri, toplumsal faydayı ve bireylerin refahını öncelikli olarak dikkate almayı gerektirir. Dolayısıyla, İslâmi şirketlerin faaliyetlerini bu prensiplere uygun şekilde planlaması esastır. İslâmi şirketlerde etik ve ahlaki kurallar, tüm iş ve finansal kararların merkezinde yer alır. İnsanlara zarar verecek veya adaletsizliğe yol açacak herhangi bir eylem, etik ve ahlaki açıdan kabul edilemez olarak değerlendirilir. Bu yaklaşım, İslâmi şirketlerin, sadece kâr elde etmeyi değil, aynı zamanda toplumsal adaleti ve bireysel refahı da gözetmelerini zorunlu kılar. Bu nedenle, İslâmi şirketler, sürdürülebilir ve adil bir ekonomik yapı oluşturmayı hedefleyen bir strateji izlerler.

Konvansiyonel ekonomik sistemler, çeşitli faktörlere dayanan karmaşık ve dinamik yapılara sahiptir. Bu sistemlerde faaliyet gösteren konvansiyonel şirketler, genellikle kâr maksimizasyonunu öncelikli hedef olarak benimser. Sektörde rekabet avantajı elde etmek amacıyla, bazı şirketler agresif stratejilere başvurabilir ve bu süreçte etik ve ahlaki değerlerden ödün verebilirler. Adaletsizlik, aşırı maddi kazanç peşinde koşma ve tüketim

kültürünü teşvik etme gibi uygulamalar, toplumsal dengeleri olumsuz yönde etkileyebilir. Bununla birlikte, konvansiyonel şirketler, yasal çerçeve içinde kaldıkları sürece, etik ihlalleri veya toplumsal sorumlulukları göz ardı edebilirler. Bu durum, kârlılık hedefinin etik değerlerin önüne geçtiği bir işletme anlayışını yansıtabilir. Bu bağlamda, konvansiyonel şirketlerin uzun vadeli sürdürülebilirlik ve toplumsal refah üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek şekilde hareket etmesi, eleştirilere neden olmaktadır.

Konvansiyonel şirketlerin kuruluş yapıları, bulundukları ülkelerin yasal düzenlemeleri ve ekonomik sistemlerine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. İslâmi şirketlerle konvansiyonel şirketler arasındaki farklılıklar sadece kuruluş yapılarında değil, birçok alanda meydana gelmektedir. Bu farklılıkların daha iyi anlaşılabilmesi için, her iki şirket türünün çeşitli yönlerden incelenmesi gerekmektedir. Aşağıda her iki şirket yapısının işleyişine ve toplum üzerindeki etkilerine dair derinlemesine açıklamalar yapılmıştır.

2.5.2.1. Şirket Türleri

İslâmi ve konvansiyonel şirket türleri, yapılandırılma şekilleri ve işleyiş mekanizmaları açısından belirgin farklılıklar sergilemektedir. İslâmi şirketler, Şeriat ilkelerine dayanan etik ve adil finansman prensiplerine uygun olarak faaliyet gösterirken, konvansiyonel şirketler daha esnek ve piyasa odaklı yapılandırmalara sahiptir. Bu farklılıklar, iki sistemin ekonomik süreçlerdeki temel yaklaşımlarını belirlemektedir.

- İslâmi şirket türleri

İslâmi şirket türleri, kâr-zarar paylaşımı, riskin dengeli dağılımı ve faizden kaçınma gibi prensiplerle tanımlanır. Mufâvada Şirketi, sermaye, kâr ve zararın eşit paylaşıldığı bir ortaklık modelidir. Bu tür bir yapı, taraflar arasında tam eşitlik sağlayarak, her bir ortağın eşit katkı yapmasını ve kazançların veya kayıpların eşit şekilde paylaşılmasını öngörür (Çeker, 1999). Bu model, İslâm hukukunun adalet ve eşitlik ilkelerini yansıtır.

İnan Şirketi, bir veya daha fazla kişinin belirli bir amaca ulaşmak için sermaye ve emeğini bir araya getirdiği esnek bir ortaklık modelidir (Çeker, 1999). Bu tür ortaklıklar, tarafların farklı oranlarda sermaye veya emek koymasını mümkün kılar ve zarar sermayelerine oranlı olarak paylaşılırken kârın, taraflar arasında önceden belirlenen oranlarda paylaşılmasını sağlar. İnan şirket tipi günümüzde medeni ve ticaret kanununda düzenlenen adi şirket, kollektif, komandit, limitet ve anonim şirketlerin kurulmasına ve

faaliyet göstermelerine imkân sunar. Günümüzdeki bu şirketler faaliyetlerinde İslâmi kurallara uyarlarsa İslâmi inan şirketinin birer alt setini oluştururlar (Okka ve Kazak, 2021).

İslâmi finans sisteminde önemli bir yer tutan Mudârebe modeli, sermaye sağlayıcı (rabb-ul-mal) ile emeğini ortaya koyan girişimci (mudarib) arasında kurulan bir ortaklık şeklidir. Kâr paylaşımı, önceden mutabık kalınan oranlarda gerçekleştirilir, ancak sermaye sahibi, ana sermaye kaybı riskini üstlenirken, girişimci yalnızca emeğinin karşılığını kaybeder (Duman, 2011). Benzer şekilde, Müşâreke, tüm ortakların sermaye ve emek katkılarını birleştirerek ortaklaşa iş yaptıkları ve kârın belirli oranlarda, zararın ise sermaye oranında paylaşıldığı bir ortaklık türüdür (Duman, 2011).

Mudarebe ve Müşareke şirketleri günümüzde genel yapısına uyulmak şartıyla limited ve anonim şirket şeklinde düzenlenebilir. Buradaki asıl olay bu şirketlerin faaliyetlerini İslâmi kurallar çerçevesinde yürütmeleridir. Diğer bir alternatif olarak Mudarebe ve Müşareke şirketleri Ticaret kanununda ticaret şirketlerinin altına ilave edilerek ticari şirket sayısı artırılabilir.

- Konvansiyonel şirket türleri

İslâmi şirketler faaliyetlerinde İslâmi kurallara uyarak haram helal ekseninde faaliyet gösterirlerken konvansiyonel şirketler İslâmi kuralları dikkate almazlar ve ekonomik verimliliği, kâr maksimizasyonunu ön planda tutan bir felsefeye sahiptirler. Anonim Şirketler (A.Ş.), sermayesi paylara ayrılmış olup, ortakların yalnızca sermaye payları oranında sorumluluk taşıdığı şirketlerdir. Bu tür şirketler, pay senedi ihraç ederek halka arz yapabilir ve geniş bir yatırımcı kitlesine ulaşabilirler (Okka, 2015).

Limited Şirketler (Ltd. Şti.), ortakların sorumluluğunun yatırdıkları sermaye ile sınırlı olduğu, genellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için tercih edilen bir şirket modelidir (Okka, 2021). Komandit Şirketler, bir veya birden fazla ortağın sınırsız sorumlu olduğu, diğer ortakların ise sadece yatırdıkları sermaye kadar sorumlu olduğu şirket yapılarıdır (Okka, 2015).

Sınırlı sorumlu olan komandit, limited ve anonim şirketlerde bütün borçların alacaklılara ödenme zorunluluğu İslâm'da mevcuttur. Bu şirketler ise sermayeleri ile sınırlı sorumludurlar. İslâmi şirket sözleşmesinde şirketlerin borçları konusunda sınırlı sorumlu oldukları belirtilip bu şart önceden alacaklılara duyurulursa şirkete borç verecek

alacaklılar şirketin iflası halinde alacaklarını şirketin mevcutları ile tahsil edeceklerini bildiklerinden bu hukuki hükmü kabul etmiş olurlar ve bu üç sınırlı sorumlu şirket tipide İslâmi şirkete dönüşür.

Kollektif Şirketler, ortakların sınırsız sorumlu olduğu ve genellikle aile şirketlerinde veya küçük çaplı işletmelerde tercih edilen bir modeldir (Okka, 2021). Bu şahıs şirketleri de faaliyetlerinde İslâmi kurallara uymak kayıt ve şartı ile İnan şirketlerin bir alt setini oluştururlar. Kooperatif Şirketler, ortaklarının ekonomik menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacıyla kurulan ve demokratik yönetim ilkelerine dayanan yapılardır (Okka ve diğerleri, 2021).

Son olarak, Holding Şirketleri, farklı sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin kontrolünü sağlamak amacıyla oluşturulan büyük yapılar olarak dikkat çeker. Bu şirketler, çeşitli iştirakler aracılığıyla geniş bir sektör yelpazesinde etkinlik gösterebilir ve stratejik yönetim avantajları sunarlar (Okka ve Kazak, 2021).

İslâmi ve konvansiyonel şirket türleri arasındaki karşılaştırma, İslâmi şirketlerin etik, adalet ve sosyal sorumluluk gibi temel değerler üzerine inşa edilerek, sürdürülebilir ve insani bir ekonomik model sunduğunu ortaya koymaktadır. İslâmi şirketler kâr ve zararın dengeli bir şekilde paylaşılmasını ve taraflar arasında adil bir iş birliğini teşvik eder. Bu yapı, risklerin eşit dağılımı ve faizsiz finansman gibi ilkeler sayesinde daha sürdürülebilir ve krizlere dayanıklı bir model sunar (Çeker, 1999; Duman, 2011).

Konvansiyonel şirketlerde ticari ve hukuki etik kurallara uyarak birçok noktada İslâmi şirketlere benzer olmakla beraber faaliyetlerinde helal haram dairesine dikkat etmedikleri için İslâmi şirketlerden ayrılmaktadırlar. Her iki şirket tipinde de amaç karın maksimizasyonu olduğu halde İslâmi şirketler bu amacına helal haram dairesinde kalarak ulaşmak zorundadırlar. Bu kural İslâmi şirketlerde faaliyetlerinde bazı sınırlamalar getirmektedir. Mesela, İslâmi şirketler tablo 5'teki (Şirketlerin yapamayacağı, haram sayılan işlemler) haram işlemleri yapamazlar.

İslâmi ve konvansiyonel şirketler aldıkları isim ve türler bağlamında birbirinden farklılıklar göstermektedir. İslâmi ortaklık türleri, İslâmi finans sisteminin temelini oluşturmaktadır ve İslâm hukukuna (Şeriat) uygun olarak ekonomik faaliyetlerini icra etmektedirler. Konvansiyonel şirket türleri, işletmelerin büyüklüğü, faaliyet alanı ve yasal düzenlemeler çerçevesinde farklılık ve çeşitlilik göstermektedir

2.5.2.2. Şirketlerin Faaliyet Gösterdikleri Alanlar

- İslâmi şirketlerde faaliyet alanları

İslâmi şirketler İslâm'ın helal saydığı sektörlerde faaliyet göstermektedirler. İslâm hukukuna uygun sektörler helal alanlar içerisinde bulunmaktadır ve İslâmi şirketler bu alanlarda faaliyet göstermektedirler (Kamacı ve Öz, 2022). İslâm hukukunda yasaklanan haram işlerden (Tablo 5. Şirketlerin yapamayacağı, haram sayılan işlemler tablosuna bakınız.) uzak durma zorunlulukları bulunmaktadır.

Örneğin, Üzüm bağı yetiştiricilerin ürünlerini sirke üzüm suyu gibi sektörlere satışını yapabilirler şarap firmalarına satmaları İslâm hukukuna aykırı işlerdendir (Okka ve Kazak, 2021).

AAOIFI'nın şirketlerin kuruluşunda ana sözleşmelerinde bulunmaması gereken unsurlara yönelik standarda göre (AAOIFI, 2015):

1. Faiz (Riba): Şirketlerin ana sözleşmelerinde faizli işlemler yer almamalıdır. Faiz, İslâmi finansın temel yasaklarından biri olup, tüm finansal sözleşmelerde faiz unsurlarının bulunması yasaklanmaktadır.
2. Spekülasyon: Şirketlerin ana sözleşmelerinde belirsizlik içeren ve aşırı risk taşıyan spekülatif işlemler yer almamalıdır. İslâmi finansın temel prensiplerinden biri, spekülatif işlemlerden kaçınılması gerekmektedir.
3. Belirsizlik (Garar): İslâmi finansın yasakladığı bir diğer unsur ise ana sözleşmelerde belirsizliğin olmaması gerektiğidir. Şirket ana sözleşmelerinde, tarafların haklarını belirsiz hale getirecek unsurların bulunmaması gerekmektedir.
4. Haram İşler: Haram işler, şirket ana sözleşmelerine dahil edilememelidir. Alkol, kumar veya diğer haram sektörlerde faaliyet gösteren şirketlere yatırım yapmak, İslâmi finansın temel ilkelerine aykırı bir durum arz etmektedir.
5. Şer'i Kurallara Uygunluk: İslâmi finans, İslâm hukuk kuralları doğrultusunda şekillenmektedir. Şirket ana sözleşmelerinde Şer'i hükümler dışında unsurların bulunmaması gerekmektedir.

6. Risk Paylaşımı: İslâmi finansa göre, şirketin alacağı risklerin adil bir şekilde paylaşılmasını gereklidir. Şirket ana sözleşmelerinde, riskin tek bir tarafa yüklenmesini veya adil olmayan risk paylaşımını yasaklamaktadır.

- Konvansiyonel şirketlerde faaliyet alanları

Her türlü sektörde faaliyet göstermektedirler. Şirketin faaliyet alanındaki ulusal veya uluslararası şirketlerle ilgili kanunların uygun gördüğü her türlü alanda ve çalışma potansiyelinin olduğu her alanda faaliyet göstermektedirler. Çok çeşitli sektörlerde faaliyet göstermektedirler. Bu şirket yapılarının bağlı oldukları yasalar haricinde bir sınırlılıkları bulunmamaktadır (Kamacı ve Öz, 2022).

2.5.2.3. Şirketlerin Kuruluş Amaçları

- İslâmi şirketlerde kuruluş amaçları

İslâmi şirketin kuruluş amacı Allah'ın koyduğu helal dairesinde faaliyet göstererek şirketin kâr elde etmesi aynı zamanda toplumun ve paydaşların kârlılığının sağlanmasıdır. Sadece şirket hissedarlarının kârlılığı tek amaç olmamaktadır (Kamacı ve Öz, 2022). İslâm dinin temelinde olan toplumun yararına olan, sosyal adalet ve sosyal ahlak ilkelerine uygun çalışmalar yapma gerekliliği bulunmaktadır. İslâmi şirketler, ekonomik faaliyetlerini sürdürürken İslâmi ahlaki etik kurallara ve toplumsal sorumluluk ilkelerine ve Allah'ın helal ve haram kıldığı emirlerine sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadırlar (Okka ve Kazak, 2021).

- Konvansiyonel şirketlerde kuruluş amaçları

Öncelikle şirketin kârının maksimizasyonu ve hissedarların paylarının değerini artırma hedefleri doğrultusunda faaliyet göstermektedirler. Kurumsal stratejilerinde sosyal sorumluluk ve etik kurallara bağlılık genellikle öncelikli ilkeler arasında yer almamaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

2.5.2.4. Şirketlerde Kişilik Durumu

- İslâmi şirketlerde kişilik

İslâmi şirketler faaliyetlerinde şirket kişiliğini uzun yıllar boyunca gerçek kişilik esasına dayalı olarak sürdürmekteydi. Güncel dönemde konvansiyonel ekonomi sistemleri ise

tüzel kişilik üzerine sistemlerini kurmaktadırlar. Konvansiyonel şirket yapılarının kullandığı bu tüzel kişilik yapısı İslâmi şirketler için sorun teşkil etmektedir. İslâm hukuku âlimlerinin tüzel kişilik konusunda yaptıkları incelemeler sonucunda İslâm hukukuna aykırı olmadığı kanısı hasıl olmuştur. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgilendirme 5. bölüm tüzel kişilik konusunda yapılmıştır.

İslâmi şirketlerin karar alma süreçlerinin ve iş yapma yöntemlerinin sadece yasal çerçevelere uygunluk göstermekle kalmayıp, aynı zamanda İslâmi öğretiler, etik kurallar ve ahlaki değerlere de tam anlamıyla uygun olması beklenmektedir. Bu uyum, şirketin faaliyetlerinde şeffaflık, adalet ve toplumun refahını gözetme gibi temel ilkelerin benimsenmesiyle sağlanmalıdır (Balta, 2021).

- Konvansiyonel şirketlerde kişilik

Konvansiyonel şirketler, faaliyetlerini gerçekleştirmek için belirlenen ulusal veya uluslararası şirket kanunları çerçevesinde gerçek veya tüzel kişilik türlerini benimsemektedirler. Bu şirketler, organizasyonel yapıları ve iş süreçleri itibarıyla, ticari yasal düzenlemelere ve piyasa dinamiklerine uygun bir şekilde hareket etmek zorundadırlar. Bu bağlamda, şirketlerin sürdürülebilir bir şekilde faaliyet gösterebilmesi için yasal sorumluluklarını yerine getirmeleri ve piyasa koşullarını dikkate alarak stratejik kararlar almaları gerekmektedir. Aynı zamanda, şirketlerin ulusal ve uluslararası ticaretin gerekliliklerini yerine getirmeleri, ekonomik sistem içinde etkin bir şekilde yer alabilmeleri için önemli bir faktördür (Deryal, 2005).

2.5.2.5. Şirketler Hukuku Bağlamında

- İslâmi Şirketlerde Hukuk

Şirketlerin iş ve işlemlerinin tamamını İslâm hukuku (Şer'i hukuk) kurallarına uygun olması en öncelikli şartlar arasında yer almaktadır. Güncel dönemde finans alanında Şer'i hukuk ile ilgili danışma kurulları oluşturulmuş bulunmaktadır. Bu kurullar İslâmi şirketlere faaliyetleri ile ilgili dini prensiplere uygun olup olmadıkları konusuna bilgilendirme ve danışmanlık yapmaktadırlar. Ayrıca İslâmi Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) tarafından İslâmi şirketlerle alâkalı "Faizsiz Finans Standartları" yayınlanmıştır (AAOIFI, 2015). Bu standartlar güncel dönem için önemli bir kaynaklık arz etmektedir.

- Konvansiyonel Şirketlerde Hukuk

Konvansiyonel şirketler faaliyet alanlarında geçerli olan ulusal veya uluslararası şirketler hukukuna bağlı olarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Ticaret, borçlar, şirketler hukuku gibi alanlarda düzenlemeler yapan ve rekabetin sağlanmasına yönelik kurallar koyan pek çok modern yasal yapı ve kurum bulunmaktadır. Konvansiyonel şirketler, bu düzenlemeler çerçevesinde faaliyet göstermekle yükümlüdürler (Okka, 2015).

Ülkemizde, özellikle Türk Ticaret Kanunu (TTK), ticaret hayatını düzenleyen ve şirketlerin hukuki süreçlerini belirleyen temel yasal çerçeveyi sunmaktadır. Bu yasa, şirketlerin kuruluşu, yönetimi, ticaret sözleşmeleri, ticari işlemler ve diğer ticari faaliyetlere ilişkin kuralları içermektedir. Ayrıca, bu yasal düzenlemeler, şirketlerin rekabet kurallarına, borçlar hukukuna ve diğer ilgili yasaların hükümlerine uygun bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlar. Buna ilaveten faaliyet alanlarına göre farklı kurumların da koyduğu yasalar vardır (Kendigelen ve Kırca, 2021). Örneğin Rekabet Kurumunun koyduğu düzenlemeler gibi.

2.5.2.6. Şirketlerde Kurucu Ortak Sayısı

- İslâmi Şirketlerde kurucu ortak sayısı

Ortak sayısı ve yapısı: İslâm hukukunda şirket tanımlanırken “iki veya ikiden fazla kişi” ibaresindeki en az iki kişinin olması şartına istinaden; İslâmi şekilde işlem yapan şirketlerde kurucu ortak sayısı en az iki kişi ile sınırlandırılmaktadır (Duman, 2011). Kurucu ortak sayısında belli bir kişi sayısı belirtilmemiştir. Kurucu ortak sayısında sınırlamayla ilgili bir bilgi bulunmadığından dolayı kurucu ortak sayısında üst sınırla ilgili bir kısıtlama yoktur. Kurucu ortak sayıları İslâmi finans prensiplerinden yola çıkarak ortaya konulmaktadır (Çeker, 1999).

- Konvansiyonel Şirketlerde kurucu ortak sayısı

Ortaklık sayısında esneklik: Türk Ticaret Kanunu’nda şirket yapılanma şekline göre kurucu ortak sayısında değişiklik bulunmaktadır. Türk Ticaret Kanunu'na göre hem anonim şirketler hem de limited şirketler tek bir kişi tarafından kurulabilmektedir. Anonim şirketler, birden fazla ortakla kurulabileceği gibi, tek kişiyle de kurulabilir. Limited şirketlerin ise belirli bir ortak sayısı ile sınırlıdır. Limited şirketlerin ortak sayısı,

Türk Ticaret Kanunu'na göre en az 1 ve en fazla 50 kişiyle sınırlandırılmıştır (TTK, 2011). Buna karşın, anonim şirketlerde ortak sayısına dair herhangi bir üst sınır bulunmamaktadır. Bu durum, anonim şirketlerin daha geniş bir ortaklık yapısına sahip olabilmesini sağlar. Dolayısıyla, şirket türüne göre ortak sayısı ve yapısı bakımından belirli düzenlemeler ve sınırlandırmalar mevcuttur (E. Arslan, 2007).

2.5.2.7. Şirketlerde Yönetim Usulü

- İslâmi Şirketlerde yönetim usulü

Şer'i Danışma Kurulu: İslâmi şirketlerde, ortakların yönetim süreçlerinde aktif bir rol oynamaları, temel bir ilke olarak kabul edilir. Her bir ortak, şirketin işleyişinde söz sahibi olup, şirketin yönetiminde etkin olma hakkına sahiptir. Bu doğrultuda, ortaklar, şirketin yöneticilerini belirleme ve atama yetkisine sahip olup, bu yetki şirketin işleyişine dair stratejik kararların alınmasında da belirleyici bir faktör oluşturur. İslâmi şirketlerde, bu yöneticilerin seçimi, yalnızca ekonomik çıkarları değil, aynı zamanda ahlaki ve İslâmi ilkelere uygunlukları gözetilerek yapılır. Bu, ortakların şirketin yönetiminde yalnızca finansal değil, aynı zamanda etik sorumluluklarını da dikkate alarak karar almalarına olanak tanır (Şekerci, 1997). İslâm şer'i hukukuna göre şirket ortaklarının şirkette çalışmalarına karşılık şirketten maaş alma hakları bulunmamaktadır (Kaan, 2016).

İslâmi şirketlerde, yönetim kurullarının yanı sıra, faaliyetlerin İslâmi ilkelere uygunluğunu denetlemek için Şer'i Danışma Kurullarının varlığı büyük bir önem taşımaktadır. Bu tür kurullar, şirketin yürüttüğü işlemleri İslâmi hukukun ve ahlaki standartlarının çerçevesinde değerlendirir ve uygunluğunu denetler. Şer'i Danışma Kurulu, şirketin iç yapısına entegre edilebileceği gibi, dışarıdan hizmet sağlayan bağımsız danışmanlık firmaları aracılığıyla da temin edilebilir. Böylelikle, şirketin faaliyetleri sadece finansal açıdan değil, aynı zamanda dini ve etik açıdan da gözetilmiş olur. Bu yapı, İslâmi finansal sistemin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlayan önemli bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

- Konvansiyonel Şirketlerde yönetim usulü

Yönetim Kurulu ve Hissedarlar: Konvansiyonel şirketlerde, yönetim kurulu pay sahipleri tarafından seçilir ve şirketin stratejik kararları, genellikle pay sahiplerinin onayına sunularak alınır. Bu yapı, pay sahiplerinin şirketteki yönetim süreçlerine etkin bir şekilde

katılımını sağlar. Ayrıca, şirketin faaliyet alanına hâkim olan ortak, şirkette aktif bir şekilde çalışması durumunda, yaptığı katkılara karşılık maaş alabilmektedir. Bu düzenleme, şirket ortaklarının şirketin işleyişine katkıda bulunmalarını teşvik etmek amacıyla uygulanır ve şirketin işlevsel yönetimi ile ekonomik sürdürülebilirliğine katkı sağlar (Kaan, 2016).

Şirketin yönetim kurulu, şirketin faaliyetlerini izlemek, performansını değerlendirmek ve yönetim süreçlerini yönlendirmekle sorumludur. Bu kurul, şirketin hedeflerine ulaşması için gerekli stratejik kararları alarak, organizasyonel etkinliği ve verimliliği artırmayı amaçlar (Okka, 2015).

2.5.2.8. Şirketlerde Sosyal Sorumluluk

- İslâmi Şirketlerde Sosyal Sorumluluk

İslâmi şirketlerin ticari faaliyetlerinin, sadece şirketin kârlılığı üzerine değil, İslâm'ın etik ve ahlaki kurallarına, toplum yararına ve sosyal sorumluluk alanlarına uygun olması gerekmektedir. Ayrıca İslâm dininin izin verdiği helal haram dairesinde gerçekleştirdiği faaliyetler kapsamında İslâmi şirketlerin zorunlu olarak sosyal alanda belli sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

İslâmi şirketlerde etik ve sosyal sorumluluk, İslâm'ın temel ilkeleri ve değerleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu ilkeler, dürüstlük, adalet, şeffaflık, topluma fayda sağlama ve çevreye saygı gibi kavramları içermektedir (Kamacı ve Öz, 2022).

İslâmi finans sistemlerinde yer alan etik kurallar, sadece bireylerin veya şirketlerin çıkarlarını gözetmekle kalmaz, aynı zamanda toplumun refahını da hedeflemektedir. İslâmi finansın yalnızca kâr elde etmeyi değil, aynı zamanda toplumsal kalkınmaya ve refaha katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Şirketlerin sosyal sorumluluklarını yerine getirirken, yalnızca hissedarlarını değil, tüm toplumu gözetmeleri gerekmektedir (Asutay, 2007).

İslâmi şirketler gerçekleştirdiği bütün faaliyetlerinde müşterilerine, iş paydaşlarına karşı dürüst ve şeffaf olmaları, çalışan ve hissedarlarına karşı adaletli ve eşit davranmaları gerekmektedir. İslâmi şirketler toplumun refahını artırmak için eğitim, sağlık, sosyal yardım gibi alanlarda çalışmalar geliştirmesi, çevreyi koruma çalışmaları yapması, çevre

dostu projeler üretmesi ve bu tür çalışmalara destek vermesi gerekmektedir. Kendinden daha küçük işletmeleri yok edici tekelleşme politikalarından kaçınması gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021). İslâm dininin zekât ve sadaka ibadeti başlı başına bir sosyal sorumluluk etkinliğidir (Sırım, 2018).

İslâmi şirketler, iş dünyasında etik, ahlaki ve sosyal sorumluluk açısından örnek teşkil edecek yaklaşımlar sergilemek zorunlulukları bulunmaktadır.

- Konvansiyonel Şirketlerde Sosyal Sorumluluk

Konvansiyonel şirketler faaliyet gösterdikleri bölgenin kanunları doğrultusunda şirket ortaklarının çıkarlarına uygun olarak çalışmalarını yapmaktadırlar. Bu şirket yapılarında sosyal sorumluluk ve etik kurallar kanunların emrettikleri ve yasal yönlendirmeler dışında şirket faaliyetlerinin ilk öncülleri arasında yer almamaktadır (Kamacı ve Öz, 2022).

Son dönemlerde, konvansiyonel finans sektörü yalnızca kar maksimizasyonu ön planda tutulmamaktadır. Toplumsal faydayı da ön planda tutan stratejiler benimsenmeye başlamıştır. Bu değişim, etki yatırımları kavramının önemi giderek artmaktadır. Etki yatırımları, finansal kazançların yanı sıra ölçülebilir toplumsal ve çevresel faydalar sağlama amaçlayan yatırımları ifade etmektedir. Globalde 1 trilyon doları aşan etki yatırımları hâlâ toplam varlıkların küçük bir kısmını oluşturmakta olup, bu alanda daha fazla büyümeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Aksoy, 2024). İslami ekonomi sistemlerinde bu kavram ve uygulaması peygamber döneminden itibaren bulunmaktaydı, konvansiyonel ekonomi sistemlerinde ise son dönemlerde dile getirilmektedir.

2.5.2.9. Şirket Sermaye Yapısı

- İslâmi şirketlerde sermaye yapısı

İslâmi finansta şirket kuruluş sermayesinde ve finansal işlemler gerçekleştirilirken faizsiz finans enstrümanları (Sukuk, Müşâreke, Mudarabe, Murâbaha, Selem, İstisna, İcâre gibi) kullanılmaktadır. İslâm'da haram gelirler şirketlere sermaye olarak konulamaz. Şirket sermayesini geliştirmek için, İslâmi prensiplere bağlı kalınarak faaliyetlerin gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Sermaye oluşturulması ve kazanç sağlanması süreçlerinde, İslâm'ın yasakladığı haram faaliyetlerden kaçınılmakta ve İslâmi hukuk kurallarına titizlikle uyulmamaktadır (Duman, 2011).

- Konvansiyonel şirketlerde sermaye yapısı

Konvansiyonel şirketler faaliyet gösterdikleri bölgenin yasalarının belirlediği kurallar çerçevesinde, çalışmalarını yaptıkları sektörün şartlarına ve finansal ihtiyaçlara göre faizli sistemde sermayelerini temin edebilmektedirler. Şirket sermayesinde sermaye olarak konulan öz sermayeye ilaveten kredi, tahvil, bono gibi diğer faizli finansal enstrümanlar da kullanılmaktadır. Faizli sistemler toplumda adaletsiz gelir dağılımına, yüksek enflasyona, ekonomik istikrarsızlıklara, borç krizlerine, verimlilik kayıplarına, toplumun ekonomik yapısının bozulmasına neden olan bir sürü problemi beraberinde getirmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

Konvansiyonel şirketlerde sermaye yapısı, bir firmanın finansal stratejisinin temel taşlarını meydana getirmektedir. Sermaye piyasaları bu yapının şekillendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Sermaye piyasaları, şirketlerin özkaynakları ile borç finansmanının dengede kalmasını sağlayarak, optimal sermaye yapısının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Ersoy, 2015).

Dengeleme Teorisi'ne göre, firmalar borçlanarak vergi avantajlarından faydalanabilmektedirler; ancak artan borçlanma, finansal sıkıntı ve iflas maliyetlerini artırmak suretiyle firma değerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, sermaye piyasaları aracılığıyla sağlanan finansman, şirketlerin borç ve özkaynak arasında denge kurmalarına yardımcı olmaktadır (Ar ve Sakur, 2021).

Finansal Hiyerarşi Teorisi ise, firmaların finansman kaynakları arasında bir öncelik sıralaması olduğu savını öne sürmektedir. Bu teoriye göre, şirketler öncelikle iç kaynakları, ardından borçlanmayı ve son olarak tahvil veya yeni hisse senetleri ihracını tercih etmektedirler. Sermaye piyasaları, özellikle yeni hisse senedi ve türev ürünleri ihracı yoluyla dış finansman sağlama imkânı sunarak, şirketlerin sermaye yapılarını çeşitlendirmelerine olanak tanımaktadır (Ar ve Sakur, 2021).

Sermaye piyasaları, şirketlerin finansal yönden esnekliklerini artırma suretiyle yatırım fırsatlarını değerlendirmelerine ve büyüme stratejilerini desteklemelerine yardımcı olmaktadır. Özellikle hisse senedi ve tahvil gibi finansal araçlar, şirketlerin uzun vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır (Soydemir, 2001).

Sermaye piyasaları, konvansiyonel şirketlerin sermaye yapısının oluşturulmasında ve finansal stratejilerinin belirlenmesinde vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza

çıkmaktadır. Bu piyasalar, şirketlerin finansman kaynaklarına erişimini kolaylaştırarak, sürdürülebilir büyüme ve değer yaratma süreçlerine katkı sağlamaktadır.

2.5.2.10. Şirketlerde Borçlanma Durumu

- İslâmi şirketlerde borçlanma durumu

İslâmi şirketlerde nakit ihtiyacını gidermek için, faizsiz finans yöntemleri kullanılmaktadır. Borçlanma ve fon bulma faaliyetleri, İslâm Şer'i hukuku çerçevesinde düzenlenmektedir. Bu düzenlemede adalet, risk paylaşımı, etik sorumluluk gibi ilkeler temel alınmaktadır. Bu sisteme göre, borçlanma ve fon bulma faaliyetleri, Şirketlerin nakit ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kullanılan araçlar arasında murâbaha, sukuk, Mudârebe, müşarake, karz-ı hasen gibi yöntemler ve risk yönetimi açısından kritik bir öneme sahip olan tekâfül, modeli önemli bir yer tutmaktadır (Yazıcıoğlu ve Kazak, 2019).

Murâbaha, bir malın maliyetine belirli bir oranda kâr eklenerek yapılan satış işlemi şeklinde tanımlanabilir. Murâbaha işlemi, İslâmi finans kurumlarının şirketlerin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla sıklıkla kullandıkları bir yöntemdir. Örneğin, İslâmi fon sağlayan bir banka, ekipman ihtiyacı olan bir işletmeye ihtiyacı olan ekipmanı satın alır ve belli bir oranda kar koyarak işletmeye taksitli olarak satar. Bu işlem sonunda işletme ne kadar ödemesi olduğunu ve ödemesinin kaç ayda tamamlanacağını net olarak bilir. Faizsiz ve şeffaf bir işlem yapmış olur. Murâbaha, şirketlere faizsiz bir finansman modeli sunmasının yanı sıra nakit akışlarını planlamalarına da olanak tanımaktadır (Kazak ve Alim, 2022).

Sukuk, İslâmi finansın varlığa dayalı menkul kıymetleri olarak tanımlanabilmektedir. Sukuk aracılığıyla şirketler, belirli bir projeye veya varlığa yatırım yapan yatırımcılardan fon temin etmektedir. Geleneksel tahvillere benzer bir işlev görmesine karşın, sukuk faiz getirisi yerine varlıklardan sağladığı kârın getirisini paylaşmaktadır. Örneğin, bir inşaat şirketinin yaptığı bir yatırım projesi için çıkarılan sukuk, yatırımcılara projenin kira gelirlerine veya satış gelirlerine ortak olma imkânı sunmaktadır. Sukuk aracılığı ile hem yatırımcılar hem de şirketler için faizsiz bir finansman alternatifi oluşturulmaktadır (Döndüren, 2024).

Mudârebe, taraflardan birinin sermaye, diğerinin ise yönetim ve iş gücünü sağladığı bir ortaklık modelini ifade etmektedir. Müşarake ise sermaye ve riski paylaşarak

gerçekleştirilen ortaklık modelini ifade etmektedir. Bu iki model hem yatırımcılar hem de şirketler için faizsiz ve etik finansman fırsatları sunmaktadır. Şirketler, Mudârebe ve Müşâreke modeli aracılığı ile risk paylaşımı ilkesine uygun bir şekilde sermaye temininde bulunmaktadırlar (Kazak & Alım, 2023).

Karz-ı hasen, faiz ve ek bir kazanç talep edilmeden geri ödeme beklentisiyle verilen bir borç türünü ifade etmektedir. Bu yöntem, İslâm'ın sosyal sorumluluk odaklı bir finansman aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu finans aracı genellikle acil nakit ihtiyacı olan işletmeler veya bireyler kullanması için verilmektedir. Karz-ı hasen, dayanışma ile ekonominin güçlendirilmesine katkı sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. İslâmi finans kurumları, verdikleri kredilerle ihtiyaç sahiplerine destek olurken, toplumsal refahın artmasına ve ekonomik dengenin korunmasına katkıda bulunmaktadırlar (Asmawi, 2023).

Tekâfül, İslâmi finans sisteminin risk yönetimi ile ilgili çözüm yöntemi olarak tanımlanabilmektedir. Karşılıklı yardımlaşma prensibine göre çalışmaktadır. Geleneksel sigortacılıkta olduğu gibi faiz ve spekülasyona yer verilmemektedir. Faiz ve spekülasyon yerine, katılımcılar belirli bir fona katkıda bulunmakta ve riskler bu fon aracılığıyla paylaşılarak çözümlenmektedir. Şirketler için tekâfül, olası risklere karşı korunmak ve finansal istikrarlarını sağlamak için kritik bir finansal araç konumundadır. Örneğin, bir işletme, doğal afetlere karşı sigorta ihtiyacını tekâfül aracılığıyla karşılayabilmektedir. Tekâfül, aynı zamanda şirketlerin etik ve şeffaf bir risk yönetim sistemi oluşturmalarına fırsat tanımaktadır (Asmawi, 2023).

İslâmi finans araçları, şirketlerin nakit ihtiyaçlarını karşılamada faizsiz, şeffaf ve etik bir çözüm yolu sunmaktadır. Murâbaha, sukuk, Mudârebe, müşarake, karz-ı hasen ve tekâfül gibi araçlar, şirketlerin sermaye yapılarını güçlendirmelerine, nakit akışlarını düzenlemelerine ve büyümelerine yardımcı olmaktadır. Bu araçlar, İslâmi ilkelere uygun bir şekilde, risk paylaşımı ve adalet esasına dayanarak ekonomik sürdürülebilirliği teşvik etmektedir. Ayrıca, İslâmi finansın sunduğu bu araçlar, konvansiyonel finans sistemine alternatif oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal refaha katkıda bulunmaktadır (Kazak ve Okka, 2022).

- Konvansiyonel şirketlerde borçlanma durumu

Konvansiyonel şirketler nakit ihtiyacını gidermek için faizli finans yöntemlerini kullanmaktadırlar. Faizli finans enstrümanlarından banka kredileri, tahvil ihraçları, hazine senetleri, repo işlemleri, vadeli mevduatlar, finansman senetleri kullanılmaktadır. Faizli borçlanma, sermaye yapılarına göre ayarlanmaktadır (Beyyur ve Parıltı, 2018), (Okka ve Kazak, 2021).

2.5.2.11. Şirketin Fesih İşlemleri

- İslâmi şirketlerin fesih işlemleri

İslâmi şirketlerde şirketin feshedilmesi İslâm hukuk kurallarına göre yapılmaktadır. Örneğin; İslâm Hukuk'unda süresiz ortaklıklarda şirket ortaklarından birisinin ortaklılıktan çekildiğini bildirmesi ile şirket sonlanmaktadır. Şirketlerin fesih işlemleri şirketin durumuna ve şirket hissedarlarının durumuna göre farklılık arz etmektedir (Duman, 2011). İslâmi şirketlerin fesih süreci, İslâm Şer'i kurallarında ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

- Konvansiyonel şirketlerin fesih işlemleri

Konvansiyonel şirketlerde şirket fesih işlemleri şirketin faaliyet alanına göre uyması gereken ulusal veya uluslararası kanunların ortaya koyduğu kurallar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Şirket ortakları şirketin feshedilmesini gerektirecek bir durumun varlığında mahkeme kararı ile şirketi sonlandırabilmektedirler (Kaan, 2016). Şirketlerin feshedilmesi bağlı oldukları ulusal ve uluslararası ticaret hukukuna uygun olarak gerçekleştirilmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

Yukarıda değinilen farklılıklar, İslâmi ve konvansiyonel şirketlerin kuruluşlarından fesih süreçlerine kadar çalışma biçimlerini, yönetim şekillerini, sektörde faaliyet alanlarını ayrıntılı olarak etkilemektedir. İslâmi şirketler, Şer'i Hukuk'un ticari kurallarına, ahlaki ve etik değerlere uygun olacak şekilde faaliyetlerini yürütürlerken, konvansiyonel şirketler ise genellikle piyasa dinamiklerine ve laik düzenin yasalarına göre faaliyetlerini yürütmektedirler.

2.5.3. Şirketlerde Zekât Konusunun İncelenmesi

Devletler görevlerini icra ederlerken bu işleri yapabilmek için mali kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar (Baysa, 2023). Bu mali ihtiyaçlarını vatandaşlarından vergi almak suretiyle karşılamaktadır. İslâm hukuk kurallarının işletilmediği ülkelerde zekât konusu dikkate alınmamakta ve İslâmi şirketler hem zekât hem de vergi verme yükümlülüğünden dolayı maddi olarak zorlanmaktadır. Aynı ülkede faaliyet gösteren şirketler arasında bu maddi külfet farkı son dönemlerde sorun haline gelmiş bulunmaktadır (Baysa, 2023). Vergi ve zekâtı aynı anda ödeyen şirketler mali olarak zorlanmaktadırlar. Bu eşitsizliğe çözüm yolları bulunması gerekmektedir. Öncelikle çözüm yolu bulunurken İslâmi sistemle işlem yapan şirketlerin dini hassasiyetleri göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Şirketlerin ilk kuruluş aşamasında veya sonrasında şirketin İslâmi finansal sistemle yönetileceği kararından sonra bu şirketlerden vergi yerine zekât adı altında, zekât şartlarına uygun ödeme alınması ve bu ödemeleri zekâtın verileceği yerlerde kullanılarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Baysa, 2023). Konvansiyonel şirketlerin ise aynı düzende devam etmeleri uygun olmaktadır. İslâmi şirket olarak işlem yapanlardan zekâtın vergiden mahsup edilmesi adaletin sağlanmasını kolaylaştırır (Kazak, 2023).

Müslümanlara farz olan zekâtın yükümlülüğünün asıl muhatabı tüzel kişilikler değil şirket ortaklarının kendileridir. Ortaklar sermayeleri oranında zekâttan sorumludur. İslâmi şirket verilmesi gereken zekâtı, yukarıda bahsedilen zekât fonuna aktardığında bu zekât miktarını şirket ortaklarının hisseleri oranında ödenmesi gerekmektedir (M Ali, 2018).

Zekâtın toplanması ve uygun yerlere dağıtılması Hz. Peygamber döneminden itibaren kamu gücü tarafından yerine getirilmektedir. Resulullah'ın döneminde ve ondan sonraki dönemde uygulanma şekli böyle devam etmiştir. Zekât kişisel bağış şeklinde değildir, zekât vermekle sorumlu olanların mallarının zorunlu olarak ayette belirtilen gruplara verilmesi gerekmektedir. Zekâtın kurumsal sistemler ile uygun yerlere verilmesi ve bu uygulamanın devlet eliyle yerine getirilmesi bu durumu daha adaletli ve güvenilir hale getirmektedir, hatta zekât vergisi adı ile direkt devlet kurumları tarafından toplanması ve dağıtılması daha da uygun olmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

3. ŞİRKETLERDE BİRLEŞME VE BU BİRLEŞMELERİN İSLÂM'İ BOYUTU

3.1. Şirketlerde Büyüme ve Birleşme kavramları

Şirketlerde büyüme, şirketin faaliyet gösterdiği sektörde, gelirlerini, varlıklarını, çalışan sayısını, pazar payını ve genel etkisini artırmayı ifade etmektedir. Büyüme, şirketin hedeflerine ulaşabilme, rekabet gücünü artırabilme, daha fazla müşteriye ulaşabilme ve kârlılığı artırabilme amacıyla gerçekleştirilmektedir. Hızlı büyüyen sektörlerde şirket diğer şirketlerin büyüme hızını yakalayamazsa ayakta kalma olasılığını kaybetmektedir.

Şirketlerde büyüme nicel veya nitel büyüme şeklinde olabilmektedir. Satışların artması, gelirlerin artması, kapasite artışı, personel artışı, ürün çeşitliliği, yatırımların artması gibi büyümeye nicel büyüme adı verilmektedir. Şirket unsurlarının kalitesindeki artışlar ise nitel büyümeyi göstermektedir (Nurcan ve diğerleri, 2016).

Büyüme sürecinde, rekabetten geri kalmamak ve pazar paylarını artırmak için stratejik birleşmeler ve iş birlikleri önemli rol oynamaktadır. Böylece, şirketler başarılı olma ve pazarda güçlerini devam ettirme konusunda çaba göstermektedirler (Şahin, 2011). Günümüzde globalleşmenin artmasıyla ulusal birleşmelerden çok ulusla arası birleşmenin yapıldığı ve sayısında önemli bir artış olduğu görülmektedir.

Amerikan hukukuna göre, şirket birleşmeleri, çoğunlukla daha güçlü durumda olan bir şirketin, diğerini bünyesine dahil etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu durumda, devralan şirket kendi hukuki varlığını devam ettirirken, devreden şirket ise tüm varlığıyla birlikte devralan şirkete dahil olmakta ve hukuki varlığı sona ermektedir. Bu süreç, devralan şirketin mevcut faaliyetlerine ve büyüme stratejilerine entegre ettiği bir birleşme şeklini temsil etmektedir (Özçelik, 2008).

Türk Ticaret Kanunu'nda birleşme şöyle tanımlanmıştır:

Şirketler;

a) "Bir şirketin, diğerini bünyesine katması, teknik bir terimle "devralma yoluyla birleşme" olarak adlandırılmaktadır.

Veya;

b) Birleşen şirketlerin, yeni bir şirket kurarak birleşmeleri, teknik bir terimle "yeni kuruluş şeklinde birleşme" olarak adlandırılmaktadır (TTK, 2011).

KPMG Türkiye'nin hazırladığı rapora göre Türkiye'deki yapılan 10 satın alma ve birleşme işleminin en büyüğü yapılan toplam işlem hacminin %68'ini oluşturmaktadır. Bu işlemler arasında ilk sırada, Tofaş'ın Stellantis Otomotiv Pazarlama'yı 439,1 milyon dolara satın alması yer almaktadır (KPMG, 2024).

Tablo 13. Türkiye'de Yapılan 10 Satın Alma ve Birleşme İşlemleri

Açıklanma Tarihi	Hedef Şirket	Hedef Şirketin Sektörü	Alıcı	Alıcının Kökeni	İşlem Değeri	Hisse Oranı
					($ Milyon)	
Temmuz 23	Stellantis Otomotiv Pazarlama	Endüstriyel Üretim ve Otomotiv	TOFAŞ	Türkiye	439,1	100%
Nisan 23	Aytemiz	Enerji	PJSC Tatneft	Rusya	336	100%
Mayıs 23	Artmin Madencilik	Enerji	SSR Mining	ABD	270	40%
Haziran 23	Murat Kablo	Endüstriyel Üretim ve Otomotiv	Volex	Birleşik Krallık	195,8	100%
Ocak 23	Akfen Yenilenebilir Enerji	Enerji	Akfen Holding	Türkiye	169,5	33,10%
Ocak 23	Kale Kimya	Endüstriyel Üretim ve Otomotiv	Univar Solutions	ABD	143,6	100%
Eylül 23	Greeneco Enerji elektrik Üretim	Enerji	İş Bankası	Türkiye	130,9	50%
Aralık 23	Gama Recycle	Endüstriyel Üretim ve otomotiv	Öncü GSYO	Türkiye	83	70%
Mayıs 23	Proteksan Yat ve Gemi sanayi	Taşımacılık	MB Holding	Umman	65	Açıklanmadı
Ocak 2023	Defacto	Perakende	EBRD	Birleşik Krallık	59	Açıklanmadı

Kaynak: KPMG Türkiye (2024)

3.1.1. Şirketlerde Büyüme İsteğinin Nedenleri

Şirketler, piyasa değerlerini artırmayı, yeni pazarlarda faaliyet gösterebilmeyi, başarı elde edebilmeyi ve sektörde önemli bir yere sahip olabilmeyi, hatta mümkünse sektör lideri olabilmeyi ve ortaklarının yatırımlarını maksimize edebilmek için büyümeyi hedeflemektedirler.

Şirketlerin başarı sağlayabilmesi ve büyüyebilmesi için güçlü ve sağlam finansal kaynaklara ilaveten, iyi bir teknolojiye, vizyona, misyona, kaliteli bir işgücüne, Ar-Ge çalışmalarına ve rakiplerinden üstün bir hizmet ağına ve marka imajına sahip olmaları gerekmektedir (Okka, 2021).

Şirketler piyasa değerlerini artırmak ve şirket ortaklarının kârlarını maksimize etmek için büyüme isteği duymaktadırlar. Şirketlerin büyüme istekleri doğrultusunda büyümenin en hızlı yolu olan şirket birleşmeleri tercih edilmektedir. Şirketlerde büyüme veya birleşmede amaç ortakların şirketteki paylarının artırılması ve sosyal alanda da fayda sağlanması amaçlanmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

Şirketlerin büyüme istekleri aşağıdaki maddelerde özetlenmiştir (Okka, 2021; Nurcan vd, 2016).

- ✓ Ölçek ekonomisinde faaliyet göstererek şirketin kârlılığını maksimize etmek,
- ✓ Pay senetlerinin pazar değerini maksimize etmek
- ✓ Piyasaya hâkim olmak ve hammaddeye erişimi kolaylaştırmak,
- ✓ Teknolojik alanda gelişimlere takip ederek inovasyon ve Ar-Ge çalışmalarına daha fazla ağırlık vermek,
- ✓ Kaliteli yönetim elemanları ve çalışan ekibine sahip olmak,
- ✓ Sektörün önde gelen şirketlerinden olmak,
- ✓ Şirketin faaliyet sahasını ve ürün yelpazesini genişletmek ve bu sayede zarar riskini azaltmak,
- ✓ Ürün çeşitliliğini artırarak sektörde rekabet gücünü artırmak,
- ✓ Dış piyasalarda rekabet gücü kazanmak ve faaliyette bulunmak gibi,

- ✓ Büyük şirketler, genellikle sektördeki diğer şirketlerle, yerel yönetimlerle, resmî kurumlarla ve medya ile güçlü ilişkilere sahip olmaktadırlar.

3.1.2. Şirketlerde Büyüme Çeşitleri

Şirketler sektörde daha etkili olabilmek varlıklarını idame ettirebilmek ve kazançlarını artırabilmek için büyümek isterler. Bu isteklerini gerçekleştirebilmek için farklı yöntemler izlerler. Bazı şirketler kendi içinde büyümek ister bazı şirketler ise büyümenin daha kolay yolu olan dışa açılmayı tercih ederler. Bu eğilimler doğrultusunda içsel ve dışsal büyüme şekilleri gelişmiştir.

3.1.2.1. İçsel Büyüme

Şirketlerin kendi kaynaklarını kullanarak büyümesi içsel büyüme olarak adlandırılmaktadır (Nurcan vd, 2016). Şirketler varlıklarını güvenli bir şekilde devam ettirmek, faaliyet gösterdikleri alanları geliştirmek ve genişletmek, riskleri minimize ederek her yıl ana sermayesini büyütme eğiliminde olmaktadırlar (Okka, 2015). Böylece içsel bir büyüme ile sektörün büyükleri arasına girme isteklerini gerçekleştirmiş olmaktadırlar. İçsel büyüme şeklinde Ar-Ge çalışmaları, bilgi, beceri ve tecrübe gibi değerler itici güç olarak görülmektedir (Çiftçi ve Aykaç, 2011).

Şirketler ölçek ekonomilerini gerçekleştirdiklerinde belli bir büyüklüğü gerçekleştirmiş olmaktadırlar. İçsel büyüme uzun vadeli bir büyüme şeklidir ve büyük kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. İçsel büyüme dışsal büyümeye göre daha fazla risk taşımaktadır (Okka, 2015). Bu nedenle şirketlerin sermaye temini, yatırım yapma, mal ve hizmet üreterek satışa sunma ve piyasada başarılı olması gerekmektedir. Ancak bu süreçlerde yaşanan herhangi bir başarısızlık, şirket için ciddi finansal zorluklar doğurabilmektedir (İ. E. Şahin, 201). İçsel büyüme fazla risk barındırdığından dışsal büyümenin tercih edilmesi şirketler açısından daha verimli ve risk oranı düşük olmaktadır.

3.1.2.2. Dışsal Büyüme

Şirket yöneticileri genellikle uzun süren içsel büyümek yerine, daha kısa sürede, riski az olan ve sinerji etkisi fazla dışsal büyümeyi tercih etmektedirler (Okka, 2015). Dışsal

büyüme sağladığı güvenli büyüme stratejisinden dolayı fazla tercih edilen bir büyüme şekli olmamaktadır.

Dışsal büyümenin, içsel büyümeye kıyasla çeşitli avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar şu şekilde sıralanabilir (İ. E. Şahin, 2011):

1. Dışsal büyümenin içsel büyümeye göre daha hızlı bir süreçte gerçekleşmektedir. Hedef bir şirketin satın alımı veya birleşme sürecinin tamamlanması ile dışsal büyüme sağlanırken, içsel büyüme süreci genellikle daha uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bugünün dinamik pazarlarında zamanın etkin kullanımı, rekabet gücünü sürdürebilme açısından kritik bir faktör olmaktadır.
2. Dışsal büyüme içsel büyümeye kıyasla daha az risk içermektedir. İçsel büyüme, şirketin kendi öz kaynaklarıyla aynı faaliyet alanında büyümeyi planladığı için belirli bir risk taşırken, dışsal büyüme sürecinde ise farklı sektörlerden veya faaliyet alanlarından şirketlerle birleşerek risklerin çeşitlendirilmesi ve minimizasyonu mümkün olmaktadır.
3. Rekabetçi piyasada birleşen rakip şirketlerin, rekabetin yarattığı ek maliyetlerden kurtulması ve daha etkin bir konuma gelmesi mümkün olmaktadır. Ancak bu durum, ekonomideki rekabetin kısıtlanması riskini de beraberinde getirebilmektedir.
4. Dışsal büyüme, birleşen şirketlerin birbirlerinin deneyimlerinden ve uzmanlıklarından faydalanarak sinerjik bir etki yaratmasına sağlanmaktadır.
5. Dışsal büyüme, daha geniş pazar fırsatlarına erişim imkânı sunar. Bu sayede, daha önce ulaşılması güç olan pazarlara giriş yapılabilir ve birleşen şirketin işlem hacmi ile marka bilinirliği önemli ölçüde artabilir.
6. Nakit yerine birleşen şirketin hisse senetlerinin kullanılması halinde, nakit akışı sağlanmadığından dolayı finansman gereksinimleri kolaylıkla karşılanabilmekte ve finansman kolaylığı sağlanmış olmaktadır.

Dışsal büyüme aşağıdaki şekillerde gerçekleştirilmektedir:

a) Satın alma (devir) şeklinde büyüme,

b) Birleşme (konsolidasyon) şeklinde büyüme (Okka, 2021),

c) Ele geçirme (takeover) şeklinde büyüme (İ. E. Şahin, 2011).

3.1.3. Şirketlerin Birleşme İsteğinin Nedenleri

Şirket birleşmeleri, farklı dillerde çeşitli terimlerle ifade edilmektedir. Latince kökenli Almanca "Fusion", Fransızca "Fusion" ve İtalyanca "Fusiona" kelimeleri, bu süreci tanımlamak için kullanılırken, Anglo-Sakson hukuk çevrelerinde "Merger" terimi daha yaygın olarak kullanılmaktadır. İngiliz hukukunda "amalgamation" ve Amerikan hukukunda ise "consolidation" terimleri de birleşmeyi ifade eden diğer terimler arasında yer almaktadır (Türk, 1986).

Birleşme kararları genellikle şirketin büyüme stratejileri, rekabet avantajlarını artırma, maliyet tasarrufu sağlama, yeni pazarlara girme veya iş gücü ve kaynakların etkin bir şekilde birleştirilmesi gibi faktörlerden kaynaklanabilir. Ayrıca, birleşme isteği, şirketin mali yapısını güçlendirme, riskleri azaltma veya mevcut piyasa koşullarına daha hızlı adapte olma amacı güdebilir. Bu süreç hem yönetsel hem de finansal açıdan dikkatli bir planlama gerektirir ve genellikle detaylı piyasa analizleri, risk değerlendirmeleri ve potansiyel sinerjiler üzerine derinlemesine tartışmalar yapılır (Okka, 2015).

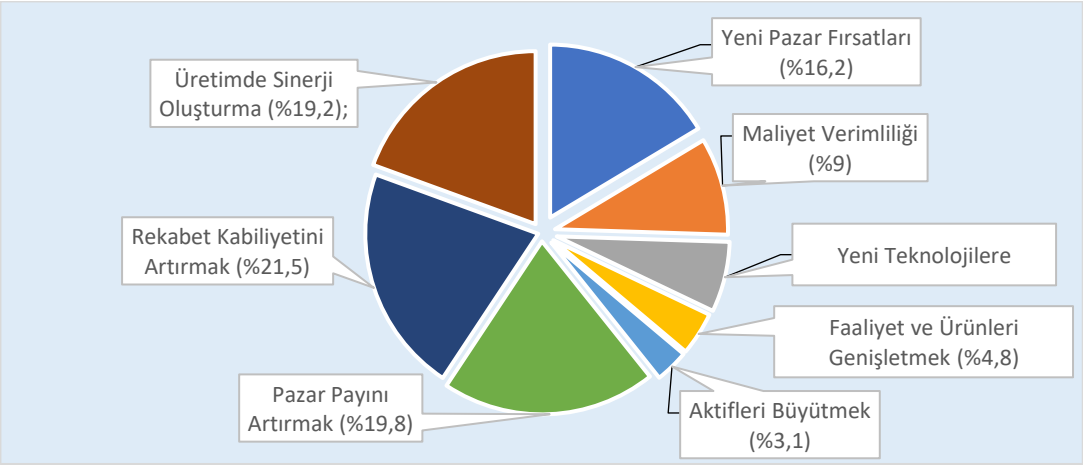

Şekil 7. Şirket Birleşme Nedenlerinin Oransal Dağılımı

Kaynak: O. N. Şahin (2016)

Şekil 7'de şirketlerin birleşme nedenlerini oransal dağılım tablosu verilmiştir. Birleşme dışsal büyümenin çeşitlerindendir. Dışsal birleşmelerde de içsel birleşme nedenlerinde

olduğu gibi şirketin kârlılık oranını maksimize etme isteğinden kaynaklanmaktadır (Arı, 2010).

Şekil 8'de birleşme ve devralama işlemlerinin nedenlerinin temel faktörlerinde farklılık bulunsa da şirketleri böyle bir karar almaya götüren önemli sebepler; Makro düzey, sektör düzeyinde ve firma düzeyinde olmak üzere üç ayrı başlık altında sınıflandırılmıştır (M. Ü. Aslan, 2018).

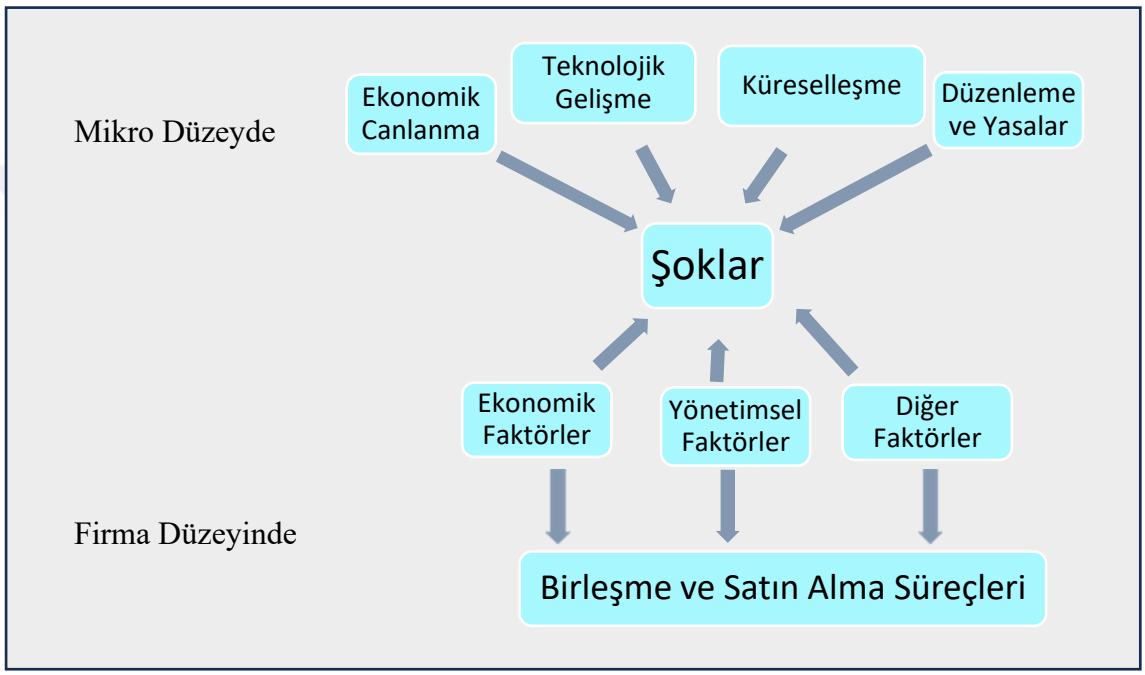

Şekil 8. Birleşme Nedenleri

Kaynak: M. Ü. Aslan (2018)

Birleşmenin asıl sebebi genellikle büyüme olmakla birlikte, farklı hedeflere ulaşılabilmektedir. Birleşme ile elde edilen ekonomik güç, her bir işletmenin üretim, yatırım ve pazarlama kapasitelerinin tümünden daha geniş ölçekli olabilmektedir. Bu durum, "sinerji" etkisi olarak adlandırılmaktadır. Sinerji etkisi, bir bütünün, bireysel parçalarının toplamından daha fazla değer üreteceğini belirtir (Yücebaş, 2005).

Şirket birleşmelerinde şirketin alıcı veya satıcı şirket olma durumuna göre farklı nedenler bulunmaktadır. Tablo 14'te bu nedenler belirtilmektedir.

Tablo 14. Şirketin alıcı veya satıcı olmasına göre birleşme nedenleri

Satıcı Firmaların Başlıca Nedenleri	Alıcı Firmaların Başlıca Nedenleri
Emeklilik planlaması	Büyüme amacı
Varisin olmaması	Kârı artışı potansiyeli
İş yerindeki zorluklar	Çeşitlendirme stratejisi
Rekabet edebilmede eksiklikler	Değer odaklı satın alım stratejisi
Sermaye artırımındaki başarısızlıklar	Rakiplerin elde edilmesi
Yetersiz pazarlama altyapısı	Âtıl sermayenin etkin kullanılması
Kişisel garantilerin yahut yükümlülüklerin kaldırmak	Yeni dağıtım kanalları veya faaliyetlerin edinilmesi
Çeşitlendirme kapasitesinin eksikliği	Yeni ürün veya bölgesel pazarları çeşitlendirme
Yaş ve sağlık kaygıları	Belirli kişiler, mevcut işler veya varlıklara olan ihtiyaç
Mülk edinimi için belirli bir sermaye gereksinimi	Yeni veya gelişen teknolojilere entegrasyon fırsatları
Şirket sahipleri arasında uzlaşılamaz anlaşmazlıklar	Anahtar kişilerin veya kaynakların etkin kullanımı
Anahtar kişilerin veya müşterilerin kaybolmasın	Alıcı ve satıcı şirketler arasında cari stratejik uyum gereksinimi

Kaynak: O. N. Şahin (2016)

2000 yılında Watson Wyatt Worlwide danışmanlık şirketi tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, Avrupa'da faaliyet gösteren 300 firmadan 120'si üzerinde yapılan araştırmada, birleşme ve satın alma nedenleri aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

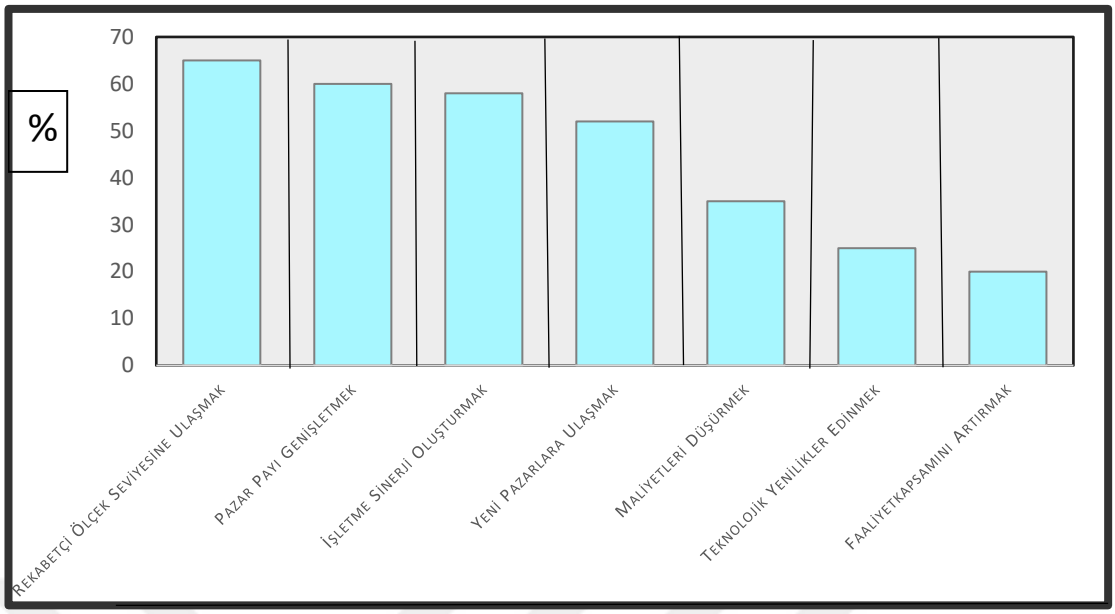

Şekil 9. Watson Wyatt'ın Araştırmasına Göre Birleşme ve Satın Alma Nedenleri

Kaynak: M. Ü. Aslan (2018)

3.1.3.1. Rekabetin Azaltılması

Şirket birleşmelerinde rekabetin azaltılması, çoğunlukla sektördeki rekabetin azalması veya rekabetin sınırlanması şeklinde tanımlanmaktadır. Çünkü birleşen şirketlerin pazar paylarını artırarak rekabeti sınırlandırabilmeleri veya sektördeki rekabetçi baskıyı azaltabilecekleri mümkün olmaktadır.

Rekabetin azaltılması, çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir. Örneğin, birleşme ile pazarda daha az oyuncu kalabilmekte veya birleşen şirketler, artan pazar paylarıyla rakiplerine şirketlere karşı daha güçlü bir konuma geçmektedirler. Ayrıca, birleşme sonucunda ortaya çıkan şirket, daha büyük bir ölçekte ekonomik fayda sağlayarak maliyet avantajı elde edebilmekte, bu da rakipler üzerinde rekabet avantajı sağlayabilmektedir.

Fakat, rekabetin azaltılmasının olumlu sonuçları olabileceği gibi, olumsuz etkileri de olabilmektedir. Rekabetin azalması, tüketicilerin çeşitlilik ve kalite gibi faydalara erişimini sınırlandırabilmekte veya fiyatların yükselmesine yol açabilmektedir. Bu sebeple, rekabet kurallarını düzenleyici mekanizmaların etkin bir şekilde uygulanması, birleşme sürecinde rekabetin korunması ve tüketici çıkarlarının gözetilmesi önem arz etmektedir.

3.1.3.2. Nitelikli Yönetim Kadrosuna Sahip Olma

Şirket birleşmelerinde nitelikli yönetim kadrolarına sahip olma, birleşme sürecinin önemli bir stratejik hedefi olmaktadır. Çünkü birleşen şirketlerin, sahip oldukları yönetim yeteneklerini ve tecrübelerini birleştirerek güçlü bir yönetim yapılanmasının oluşturulmasını hedeflenmektedir. Birleşmeden sonra, farklı sektörlerden ve farklı uzmanlık alanlarından oluşan yöneticilerin bir araya gelmesiyle geniş bir yetenek havuzu oluşmaktadır. Bu yöneticiler, kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili bilgi ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşarak, birleşen şirketin stratejik hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmaktadırlar.

Yönetimdeki uzmanlık ve tecrübedeki çeşitlilik, birleşen şirketin daha etkin ve yerinde kararlar almasını sağlayarak Rekabet üstünlüğü sağlamasına katkı sunmaktadır. Ayrıca, yetenekli ve uzman yönetim kadrolarına sahip olmak, şirketin uzun yıllar büyüme ve sürdürülebilirlik stratejilerini geliştirmesine olanak tanımaktadır. Birleşme sürecinde, yöneticilik pozisyonundakilerin uyum ve iş birliği içinde olmaları birleşme sonrası başarı için kritik öneme sahip olmaktadır.

Nitelikli yönetim kadrolarına sahip olma, şirket birleşmelerinde önemli bir motivasyon ve sinerji etkisi kaynağı olmaktadır ve Birleşme sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için stratejik bir öneme arz etmektedir. Bu durum, birleşen şirketlerin rekabet gücünü artırmaları ve uzun vadede başarıları sağlayabilmeleri için kilit faktör durumundadır.

3.1.3.3. Önemli Sınaî Hakların Kazanılması

Bir şirketin sınai haklarına (patentler, ticari markalar, tasarım hakları vb.) sahip olma durumunu ifade etmektedir (M. Ü. Aslan, 2018). Şöyle ki, bir şirketin kendi tasarlayarak ürettiği ürünleri, bu ürünlerin süreçleri ve teknolojileri üzerinde yasal koruma altına alınmış haklarını ifade etmektedir.

Değerli sınai hakları, bir şirketin rekabet avantajını güçlendirebilmekte, pazarda eşsiz bir konum elde etmesini sağlamakta ve potansiyel rakiplerin benzer ürün veya hizmetler geliştirmesini engelleyebilmektedir.

Bir şirketin ürettiği bir ürününe patent almış olması durumunda, bu ürünü piyasada sadece kendisinin satabilmesini sağlayabilir ve rakiplerin aynı ürünü üretmesini yasal olarak engelleyebilir. Ticari markalar, müşterilerin ürünleri tanımasını ve tercih etmesini kolaylaştırabilirken, tasarım hakları ve estetik özelliklerinin korunmasına yardımcı olmaktadır.

Fikri ve sınai mülkiyet hakları, birleşme ve satın alma süreçlerinde yer alan şirketlerin değerlerinin tespiti sırasında önemli bir etken olarak şerefiye hesaplamalarında etkili olmaktadır. Şerefiye, şirketin birleşme öncesindeki faaliyetlerinden elde ettiği ancak varlıklarına yansımamış birikimlerinin yanı sıra, şirketin gelecekteki projeleri ve pazardaki stratejik konumunu da içerir. Bu nedenle, şerefiye maddi olmayan bir değer olup, şirketin değerlemesinde önemli bir faktör teşkil etmektedir. (Özçelik, 2008).

"Bu faktörler şunlardır;

- ✓ *Şirketin ve hissedarlarının sektördeki ve iş dünyasındaki itibarı,*
- ✓ *Şirketin ürün ve hizmetlerinin pazardaki konumu veya pazar payı,*
- ✓ *Şirketin sahip olduğu markaların gücü ve bilinirliği,*
- ✓ *Şirketin know-how, patent ve lisans hakları gibi maddi olmayan duran varlıkları,*
- ✓ *Şirket yönetimi ve çalışanlarının tecrübesi ve yetkinlikleri gibi"* (Özçelik, 2008).

Şirketler patent edinme potansiyeline sahip firmalar ile birleşerek mevcut patent durumlarını güçlendirerek, ileride oluşabilecek rekabeti önleyebilmektedirler (Akgüç, 1998). Birleşen şirketlerin değerli endüstriyel haklara sahip olmaları, birleşme sürecinin başarılı bir şekilde ilerlemesi ve yeni oluşacak şirketin rekabet gücünün artırılması için stratejik bir öneme sahip olmaktadır. Bu hakların etkin bir şekilde kullanılması ve korunması, şirket değerinin maksimize edilmesini sağlamaktadır.

3.1.3.4. Vergi Avantajı

Birleşmelerde bazen vergi avantajı önemli rol oynamaktadır. Birleşecek şirketlerden alıcı şirket kârlı diğeri ise zarar etmiş durumda ise; zarar eden firmanın zararı birleşmeden sonra vergi matrahından düşülerek vergiden avantaj sağlanmış olmaktadır. Ayrıca zarar eden şirketin daha uygun fiyata alınması mümkün olmaktadır (Okka, 2015).

Bazı ülkelerde şirket birleşmeleriyle ilgili uygulamalarda, Birleşme sonucunda elde edilen kâr, vergilendirilmez (Türk Vergi Sistemi'nde, şirket devirleri 'vergisiz birleşme' olarak adlandırılmaktadır) ya da elde edilen kârın vergilendirilmesi ilerleyen yıllara ötelenir (M. Ü. Aslan, 2018). Yukarıda belirtilen imkân 1994 yılına kadar uygulanırken 3946 sayılı kanunla bu uygulama iptal edilmiştir (Okka, 2015).

3.1.3.5. Finansal Nedenler

Şirket birleşmeleri, finansal performanslarını artırmak amacıyla şirketleri bir araya getiren stratejik bir yapılanma şeklinde olmaktadır. Bu birleşmeler, ya şirketlerin yeni bir şirket meydana getirmesi veyahut da birleşilen ana şirketin bünyesinde kaybolması şeklinde olabilmektedir (M. Ü. Aslan, 2018).

Birleşmeler genellikle, birlikte büyük ölçekte faaliyet göstererek ölçek ekonomisinden yararlanma isteğinden kaynaklanmaktadır. Ölçek ekonomisi, maliyeti düşürmek için üretimin artırılması politikasına denilmektedir. Büyük çaptaki şirketler, satın alma gücünden ve operasyonel verimlilikten dolayı maliyet avantajı elde edebilmektedirler.

Hızla büyüyen şirketler, büyüme süreçlerini desteklemek için gereken likit finansal kaynaklara ulaşmakta zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Likit kaynakları sağlamak amacıyla, likiditesi yüksek olan şirketlerle birleşme yolunu tercih edebilmektedirler. Bu birleşme stratejisi, büyüyen şirketlerin sermaye ihtiyaçlarını karşılamak ve büyümeyi devam ettirebilmek için alternatif bir finansman kaynağı sağlamaktadır. Böylelikle, büyüyen şirketler likiditesi yüksek olan şirketlerin finansal gücünden ve kaynaklarından faydalanarak büyüme süreçlerini devam ettirebilmektedirler (Özçelik, 2008).

Şirket birleşmelerinin finansal nedenleri maliyetin azaltılması operasyonel verimliliğin artırılması, ürünlerin çeşitlendirilmesi, pazar payının genişletilmesi ve riskin azaltılması olarak sıralanabilmektedir. Örneğin, benzer alanlarda faaliyet gösteren iki şirketin birleşmeleri durumunda, ortak satın alma yoluyla maliyetleri azaltabilmektedirler. Coğrafi olarak farklı bölgelerde veya endüstrileri alanında faaliyet gösteren şirketlerin birleşmesi, ürün çeşitliliği ve pazar payını genişletmede etkili olabilmektedir.

3.1.3.6. Sinerji Etkisi

Şirket birleşmelerinde sinerji etkisi, birleşen şirketlerin birlikte daha fazla değer kazanmasına imkân sağlar. Bu sinerji etkisi farklı şirketlerin bir araya gelerek ortak kaynaklardan faydalanması ve faaliyetlerini daha verimli bir şekilde yürütmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Sinerji etkisi aşağıdaki faktörlerden dolayı ortaya çıkmaktadır (Okka ve Kazak, 2021);

a) İşletme ekonomisi sebebiyle, yönetim, pazarlama, üretim ve dağıtım gibi işletme fonksiyonlarının ölçeğindeki artış veya azalışlarla sonuçlanabilmektedir.

b) Finansal ekonomi sebebiyle; kaynakların daha düşük maliyetlerle bulunması, işlem giderlerinin düşürülmesi ve fonların etkin kullanılmasının sağlanmasıdır.

c) Yeni teknolojiler ve sınai haklar sebebiyle; firma birleşme veya satın alma yöntemiyle hedef firmanın teknolojilerine, sınai haklarına sahip olmak suretiyle büyüme hızını artırabilmektedir.

d) Yönetimin etkinliği sebebiyle; zayıf şirketin aktiflerinin daha iyi yönetilmesi sebebiyle verimliliğin artmaktadır.

e) Artan pazar gücü sebebiyle, rekabetin güçlenmesi ve rakip firmanın ele geçirilmesi en önemli etken olmaktadır.

Ayrıca, birleşme sonucunda pazar gücünün artması ve rekabet avantajı elde edilmesi de sinerji etkisinin sonucu olabilmektedir. Sinerji etkisi, birleşen şirketlerin toplam değerinin, ayrı ayrı faaliyet gösterdikleri durumdaki değerinden daha fazla olmasını sağlayabilmektedir. Sinerji etkisi şirket fonlarının daha etkin kullanılmasını sağlamaktadır(Okka ve Kazak, 2021).

Sinerji etkisini Özçelik aşağıdaki üç başlıkta incelemiştir (Özçelik, 2008);

- ✓ İşletimsel Sinerji Etkisi
- ✓ Finansal Sinerji Etkisi
- ✓ Yönetimsel Sinerji Etkisi

Sinerji etkisi, birleşme ve satın alma süreçlerinin en belirgin avantajlarından biridir ve değeri artırmada önemli bir rol oynamaktadır (M. Ü. Aslan, 2018).

Tablo 15. Değer Oluşturan Potansiyel Kaynakların Belirlenmesi

Potansiyel Değer Kaynakları	Örnekler	Potansiyel Etkiler
Faaliyet Sinerjisi		
Fonksiyonel uyumsuzluğu ortadan kaldırma	Üst yönetimdeki eş pozisyon sayısının azaltılması	Kârda artış
Üretim kapasitesinin artırılması	Çalışan başına verimlilik artışı	Aynı
Satış indirimleri	Toptan satış indirimleri	Aynı
İşletme sermayesi yönetimi	Alacak tahsilatındaki artış ve alacak devir hızının yükselmesi Stok devir hızındaki artış	Artan aktif karlılığı Aynı
Tesis Yönetimi Sinerjisi		
Ölçek ve Kapsam Ekonomileri	Az kullanılan tesislerde artan üretim Veri merkezleri, Ar-Ge birimleri, çağrı merkezleri gibi çoklu ürün hattı/operasyonu destekleme	Artan aktif karlılık Aynı
Organizasyonel yeniden yapılanma	Yönetim katmanlarının sadeleştirilmesi	Bürokratik süreçlerin hızlandırılması
Finansal Sinerji		
Borçlanma kapasitesinin artması	Hedef firmanın borç yükünün düşük olması ve varlıklarının ipotekten muaf olması	Finansman imkanlarına erişimde kolaylık
Kaldıraç etkisinin artması	Uygun maliyetli finansman kaynaklarına ulaşım	Sermaye maliyetinin azalması
Pazarlama Sinerjisi		
Yeni dağıtım ağlarına ulaşım	Artan satış fırsatları	Gelir artışı sağlanması
Çapraz satış olanakları	Alıcının ürünlerinin hedef şirketin müşterilerine satılması ve hedef şirketin ürünlerinin alıcıya sunulması	Aynı
Ar-Ge	Fikirlerin çapraz entegrasyonu	Daha inovatif çözümler
Ürün inovasyonu	Reklam harcamalarının artırılması	Artan pazar payı
Kontrol Sinerjisi		
Fırsat analizi	Alıcı, hedef şirketin yönetimi tarafından değerlendirilmeyen fırsatları keşfeder	Yeni büyüme imkanları

Proaktif yönetim yaklaşımı	Daha net ve kesin kararlar alabilme	Yükselen finansal kazanç

Kaynak: M. Ü. Aslan (2018)

3.1.3.7. Psikolojik Nedenler

Şirket birleşmelerindeki psikolojik nedenler, yöneticilerin duygusal ve algısal etkenlerin etkisiyle hareket etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu etkenler arasında rekabet baskısı, yönetici egosu, prestij arayışı, kişisel hırslar ve güç arzusu gibi unsurlar bulunabilmektedir. Bunlarla birlikte ekonomik kararların çoğunluğu, ekonomik amaç için değil yöneticilerin kişisel motivasyonu ve egosuyla alınmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

Yöneticiler, rakip şirketlere karşı üstünlük sağlamak ve sektörde asıl söz sahibi olma arzusuyla birleşme kararı alabilmektedirler. Birleşmenin yöneticilere ve çalışanlara duygusal tatmin ve güven duygusu sağladığı düşünülürse, psikolojik anlamda motive ettiği düşünülmektedir. Bu sebeple, sadece maddi kazanç elde etmek için değil yönetici ve çalışanların motivasyonunu artırmak için de şirket birleşmeleri düşünülmektedir.

3.1.3.8. Ölçek Ekonomilerinden Faydalanma

Şirket birleşmelerinde ölçek ekonomisinden fayda sağlamak, bir şirketin üretim kapasitesini artırarak ortalama maliyetlerini düşürebilme yeteneğinin gelişmiş olması gerekmektedir. Şirketler, büyüme veya diğer şirketlerle birleşme yoluyla ölçek ekonomisinden yararlanmak için, üretim hacimlerini artırarak maliyetleri azaltabilmektedirler.

Bir işletmenin, üretim ölçeğini genişlettiğinde, yani girdi miktarını artırdığında, ortalama maliyetlerin düştüğünü ve ölçek ekonomilerinin devreye girdiğini gösterir. Bu durum, azalan maliyetlerle birlikte artan getiri oranlarının varlığını işaret eder. Pozitif ölçek ekonomisi olarak da adlandırılabilmektedir. Pozitif ölçek ekonomisi, bir şirketin üretim hacmi arttığında, toplam ürün miktarının da bu artış oranından daha hızlı bir şekilde artış göstermesini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, girdilerin artırılmasıyla elde edilen çıktı miktarında artış görülmektedir (M. Ü. Aslan, 2018).

Ölçek ekonomileri genellikle şu faktörlerden oluşur (Özçelik, 2008);

- ✓ Ar-Ge çalışmalarına fazla ağırlık verilmesi,

- ✓ Yetenekli yönetici ve personel ile çalışma fırsatlarının artırılması,
- ✓ Büyük ölçekli üretimin maliyetleri azaltmada etkili olması,
- ✓ Risk faktörünün düşürülmesi,
- ✓ Firmanın piyasa değeri üzerinden değerlendirilmesinde kapitalizasyon oranının düşmesi,

Ölçek ekonomilerinden yararlanma, koşullar sabit kaldığında firmanın kârını artırabilir.

Fakat, ölçek ekonomisinden yararlanmanın başarıya ulaşması ve birleşme sürecinin başarılı olabilmesi sürecin dikkatli yönetilmesini gerektirmektedir. Birleşme stratejisinin başarıya ulaşabilmesi, kültürel uyum, operasyonel entegrasyon ve verimlilik artışı gibi faktörleri kapsamaktadır. Ölçek ekonomisinin getirdiği bazı sınırlılıklar da bulunmaktadır ve büyüme, olduğundan daha büyük boyutlara ulaşmanın getirdiği ek maliyetler sebebiyle bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Bu sebeplerden dolayı, ölçek ekonomisinden yararlanma isteği, birleşme kararlarının ve stratejilerinin iyi incelenerek dikkatlice değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Yatay birleşmeler ölçek ekonomilerinden faydanın en fazla sağlandığı birleşmeler şeklinde tanımlanmaktadır (M. Ü. Aslan, 2018).

3.1.3.9. Ele Geçirilmeyi Önlemek İçin Birleşme

Bir firma, zaman zaman düşmanca bir devralma girişiminin hedefi haline gelebilir. Böyle bir durumda, hedef firma farklı tepkiler gösterebilir. İlk olarak, devralınmayı veya birleşmeyi önlemek amacıyla çeşitli engeller koyarak direnebilir. Alternatif olarak, daha iyi şartlarla birleşmeyi isteyen bir firma ile anlaşarak daha fazla kazanç elde etmeyi tercih edebilir. Başka bir seçenek ise, kendisi ana firma konumunda hareket edip hedef bir firma belirleyerek bu firma ile borçlanarak birleşebilmektedir. (Leveraged buyout). Bu stratejiler, ele geçirilmeye çalışılan hedef firmanın finansal kaldıraç derecesini artırarak riskini yükseltir ve bu nedenlerden dolayı ele geçirme girişimi başarısız olabilmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

Birleşmenin bu şeklini ‘Okka ve Kazak’ şu şekilde ifade etmektedirler: Hedef firmanın isteği dışında ele geçirme girişimi durumunda hedef firma çeşitli tepkiler gösterebilmektedir (2021). Öncelikle, birleşmeyi engellemek ve ele geçirilmemek için

çeşitli engelleri ortaya koyarak direnme yoluna gidebilmektedir. Bu direnme stratejisi ile bağımsızlığını sürdürmeyi ve yönetimi mevcut ekiple devam ettirebilmeyi beklemektedir. Başka bir yol olarak, birleşme için daha uygun şartlar sağlayan başka bir firma ile birleşerek daha fazla kazanç elde etmeyi sağlamayı tercih edebilmektedir. Son yol olarak ise, hedef firma, düşmanca ele geçirme girişimine karşı kendisini korumak için başka bir firma ile birleşebilir veya borçlanarak (leveraged buyout) ana firma konumunda hareket edebilir. Bu stratejiler, finansal kaldıraç derecesini artırarak ele geçirme girişimini daha riskli hale getirir ve ele geçirme sürecini durdurabilir. Bu durumda, hedef firma, ele geçirme girişimini başarısız kılarak kendi bağımsızlığını ve işletme kontrolünü koruma amacını taşımaktadır.

3.1.4. Şirketlerde Birleşmenin Yönleri

3.1.4.1. Yatay birleşme (Horizontal)

Aynı işkolunda faaliyet gösteren şirketlerin büyümek için, kendi sektöründeki benzer şirketleri satın almak, onlara iştirak etmek veya onlarla birleşmek şeklinde büyümeye yatay birleşme denilmektedir (Okka, 2021).

Yatay birleşmeler, benzer tüketici veya müşteri portföyüne sahip olan şirketlerin bir araya gelerek, birbirlerini tamamlayıcı ürünler veya hizmetler üretmelerini sağlamaktadır (M. Ü. Aslan, 2018). Bu birleşme şekli genellikle genç şirketler tarafından tercih edilir, çünkü bu şekilde rekabetin yoğun olduğu pazarlara hızlı bir giriş yapabilmektedirler. Bu çeşit bir birleşme, farklı stratejilerin mümkün olmadığı durumlarda tercih edilir (Varlik, 1989).

Yatay birleşmeler de kaynakları verimli kullanabilmeyi, maliyetleri azaltabilmeyi (M. Ü. Aslan, 2018) ve birleşen şirketlerin bulunduğu sektörde söz sahibi olabilmeyi sağlamaktadır. Rekabet Kurumunun yayınlamış olduğu Kılavuzda; yatay birleşme ve devralma süreçlerinin analiz edilmesi hakkında: “Rekabet hukuku çerçevesinde, benzer ürün pazarlarında ve potansiyel rakipler arasında gerçekleşen birleşme ve devralma işlemleri yatay birleşme ve devralmalar olarak adlandırılmaktadır” (Rekabet Kurumu, 2013).

Yatay birleşmeler sektörde tekelleşme ve rekabet sistemini bitirebilecek bir yöntem olabilmektedir. Bu durumu önlemek için Anayasa'nın 167. maddesinin ilk fıkrasında;

“Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiilî veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler.” denilmektedir (Anayasa Mahkemesi, 2021).

Dünya ekonomisinde şirket birleşmeleri ile ilgili en bilinen yatay birleşme örnekleri aşağıda verilmiştir (M. Ü. Aslan, 2018).

- ✓ *"Facebook, 2012 yılında Instagram'ı 1 milyar dolara satın alarak sosyal medya alanında büyük bir yatırım gerçekleştirmiştir.*
- ✓ *Disney, Pixar Studios'u devralarak animasyon sektöründe önemli bir adım atmıştır.*
- ✓ *Exxon, Mobil'i satın alarak enerji alanındaki gücünü pekiştirmiştir.*
- ✓ *Amerikalı kimya şirketleri DuPont ve Dow Chemical Co., 86 milyar sterlinlik bir birleşme anlaşması yaparak sektördeki etkinliklerini artırmıştır."*
- ✓ *Marriott, Sheraton ile 120 milyar dolarlık bir birleşme anlaşması yaparak dünyanın en büyük otel zincirlerinden birini kurma yolunda önemli bir adım atmıştır.*
- ✓ *Almanya'nın en büyük pizza zinciri Joey, 86 milyon dolar karşılığında Domino's tarafından satın alınmıştır”* (M. Ü. Aslan, 2018).

Türkiye’de son 15 yıllık süreçte yapılan birleşmelerin %60’ı yatay birleşme şeklinde olmaktadır (O. N. Şahin, 2016). 2016 yılından sonraki süreçte rekabet kurumunun birleşmelerle ilgili verileri incelendiğinde birleşmelerin aynı sektörden firmalar tarafından devralma şeklinde birleşme işlemleri gerçekleştirildiği görülmektedir. Rekabet kurumunun sayfası incelendiğinde yatay birleşme sayılarının dikey birleşme sayısından daha fazla olduğu görülmektedir (Rekabet Kurumu, 2023).

3.1.4.2. Dikey büyüme (Vertical)

Şirketin kendi sektöründe imalat için gerekli hammadde temininden perakende satışa kadar bütün üretim ve hizmet sahasını kendi bünyesinde toplamak için yaptığı birleşmeler olarak tanımlanabilir (Okka, 2021). Bu tarz birleşme, malzeme temininden pazarlama ve dağıtım ağını kontrolünde bulundurarak hem maliyeti düşürmek hem de işlerin kendi kontrolü altında olmasını sağlayabilmek için tercih edilmektedir.

Dikey büyüme, aynı sektörde veya pazar türünde faaliyet gösteren yahut tedarik zinciri içinde bulunan işletmeler arasındaki birleşmeleri /satın almaları ifade etmektedir (M. Ü. Aslan, 2018). Dikey büyüme şeklinde şirketler ya kendisine hammadde temini yapan geri

hizmet tarafına ya da ürettiği ürünlerin pazarlaması, nakliyesi gibi işleri yapan sektöre doğru büyüme eğilimi gösterebileceği gibi her iki yönde de büyüme isteği gösterebilmektedir.

Dikey büyümeler, şirketler arasında hem alıcı-satıcı ilişkileri hem de aynı ürünün farklı aşamalarında faaliyet gösteren şirketleri bir araya getirmektedir. Örneğin, otomobil üreticileri ile çelik üreticileri arasında gerçekleşen birleşmeler bu tür bir iş birliği örneğini oluşturabilmektedir (Özçelik, 2008).

Dikey Birleşmenin tercih edilme nedenleri:

- ✓ Hammadde erişiminde ve maliyetindeki kârlılık,
- ✓ Üretim sonrası depolama ve nakliye maliyetinde kârlılık,
- ✓ Üretim makinelerinde tasarruf sağlamak,
- ✓ Sektörün her alanında söz sahibi olabilmek,

gibi sayılabilir. Bu nedenler şirketler için dikey birleşmeyi cazip hale getirmektedir. Dikey birleşmelerin rekabeti etkilemesi açısından iki farklı görüş sunulmaktadır. Birinci görüş, satıcı ve alıcının birleşmesinin ardından aynı sayıda şirketin, aynı pazar payı ve sıralamayla faaliyet göstermeye devam edeceğini ve dolayısıyla birleşen tarafların rekabet üzerinde bir etkisi olmayacağını savunmaktadır. İkinci görüş ise, iki farklı şirketin birleşmesinin, tarafların birbirlerini tamamlayarak üretim kaynaklarını ve ürünlerini güvence altına alacağını, bu durumun ise pazarda diğer rakiplere göre daha avantajlı bir konum elde etmelerini sağlayacağını öne sürmektedir. Bu nedenle, rekabet üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği ifade edilmektedir (E. Arslan, 2007).

3.1.4.3. Çapraz büyüme

Çapraz büyüme şirketlerin kendi sektörü dışında farklı sektörde faaliyet gösteren şirketlere iştirak etmeleri, kendi bünyelerine katmaları yahut ele geçirmeleri ve onlarla holdingleşmeye gitmeleri şeklinde olmaktadır (Okka, 2015).

"Rekabet hukuku çerçevesinde, farklı ürün pazarlarında faaliyet gösteren işletmeler arasında gerçekleşen birleşme ve devralmalar yatay olmayan birleşme ve devralmalar olarak tanımlanmaktadır" (Rekabet Kurumu, 2013).

Ekonomik çeşitlendirme, karma birleşme, çapraz olarak büyüme veya aykırı şekilde birleşme olarak da isimlendirilmektedir. Çapraz büyüme çeşidinde amaç, yatırımların birbirleriyle alâkasız sektörlerde yapılmasıyla riskin azaltılmasıdır (Korkmaz & Ceylan, 2006). Çapraz büyüme eğiliminde olan şirketler birbirlerinin rakibi olan şirketler değildirler ve birbirleriyle alâkasız sektörlerde faaliyet göstermektedirler. Böyle bir büyümenin tercih edilmesi kârı maksimize etmek zararı ise farklı sektörlere dağıtarak minimize edilmesi planlanmaktadır.

Çapraz birleşmelerde en etkili faktör olan

durum değerlendirmesi, sinerji etkisinden faydalanabilmek ve şirket yapısının uygunluğu başarı için gereklidir (Arı, 2010). Çapraz büyümenin bir başka nedeni ise, ekonominin birçok bölümünde pazar hâkimiyetini elde tutabilmek içindir (Muharrem, 1997).

Şirketlerin esas sektörleri dışında başka sektörlere kayarak gerçekleştirdikleri birleşmelerdir. Bu birleşmeler ürün çeşitlendirmesi, pazar genişlemesi ve karma model olarak üç gruba ayrılmaktadır (Ulusoy, 2004).

3.1.4.4. Benzer alanlarda büyüme

Faaliyet sektörü aynı olan fakat aynı ürünleri üretmeyen şirketlerin birleşmesi benzer alanlarda büyüme olarak tanımlanmaktadır (Okka, 2015). Alıcı ve satıcı ilişkisi içinde yer almayan, ancak birbirleriyle ilişkili ürün ve hizmetler üreten şirketlerin birleşmesi, benzer alanlarda büyüme olarak tanımlanmaktadır (H. B. Arslan, 2004).

Bu şekilde birleşmeler çoğunlukla benzer sektörlerde ürün veya hizmet üreten şirketler arasında gerçekleşmektedir ve şirketlerin birlikte daha güçlü olmalarını sağlayarak rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olmaktadır. İnşaat sektöründe faaliyet gösteren pencere firması ile mobilya firmasının birleşmeleri gibi (Okka, 2015). Bu birleşme şekliyle nakliye ve depolama gibi giderleri minimize edilmesi planlanmaktadır.

3.1.5. Şirketlerin Birleşme Şekilleri

Şirket birleşmeleri üç başlık altında incelenmektedir:

- Şirketlerin hukuki yapılarını etkileyen birleşmeler,
- Şirketlerde gevşek birleşmeler,

- Şirket faaliyetlerinin birleştirilmesi.

Tablo 16. Birleşme türlerinin farklı yönlerden özellikler

Hukuki Yapı	Çeşidi	Sektör	Hukuki Yapı	Ekonomik Bağımsızlık
Biçimsel Birleşmeler	Konsorsiyum	Aynı Sektör	Değişmez	Değişmez
	Tröst	Aynı Sektör	Değişmez	Taraflardan İkisinin de Sona Erer
	Holding	Farklı Sektör Olabilir	Değişmez	Değişmez
	Devralma	Farklı Sektör Olabilir	Taraflardan Birinin Sona Erer	Taraflardan Birinin Sona Erer
	Satın Alma	Farklı Sektör Olabilir	Değişmez	Taraflardan Birinin Sona Erer
	Konsolidasyon	Sektörel benzerlik olan veya birbirini tamamlayan şirketler arasında	Tarafların İkisinin de Sona Erer	Tarafların İkisinin de Sona Erer
	Ele Geçirme	Farklı Sektör Olabilir	Taraflardan Birinin Bozulmaz	Taraflardan Birinin Sona Erer
	Ortak Girişim	Aynı Sektör	Değişmez	Değişmez
Biçimsel Olmayan Birleşmeler	Kartel	Aynı Sektör	Değişmez	Değişmez
	Centilmenlik Anlaşmaları	Aynı Sektör	Değişmez	Değişmez
	Havuzlama	Aynı Sektör	Değişmez	Değişmez
	Çıkar Grupları	Farklı Sektör Olabilir	Değişmez	Değişmez

Kaynak: O. N. Şahin (2016'a)

Tablo 16'da verilen tabloda, birleşme şekilleri hukuki yapı, sektör türü ve ekonomik bağımsızlık açısından sınıflandırmak suretiyle incelemiştir.. Yatay birleşmeler (aynı sektörde) genellikle hukuki yapıyı bozmazken, ekonomik bağımsızlık bazı durumlarda sona erer (tröst, kartel, ortak girişim gibi). Dikey birleşmeler veya sektörler arası birleşmelerde (devralma, satın alma, ele geçirme), hukuki yapıda ekonomik bağımsızlıkta bozulmamaktadır. Konsolidasyon gibi bazı birleşme türlerinde ise iki tarafın da hukuki ve ekonomik bağımsızlığı sona ermektedir.

3.1.5.1. Şirketlerin hukuki varlıkları etkileyen birleşmeler

Şirket birleşmeleri, işletmelerin hukuki varlıklarını doğrudan etkileyen önemli süreçlerdir ve bu birleşmeler, şirketlerin yapısal dönüşümünü, sermaye ilişkilerini ve hukuki statülerini değiştirebilmektedir.

a. Merger (Birleşme)

Şirketlerin birleşmesi anlamında İngilizce kökenli bir sözcük olan merger kavramı genellikle iki şirketin birleşip tek bir şirketin çatısı altında faaliyetlerine devam etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Genel kanıya göre gönüllülük esasına dayanan şirket birleşmeleri merger kavramı ile tanımlanmaktadır. Merger tipi birleşmede birleşen şirketlerin hukuki yapıları tamamen değişime uğramaktadır (Okka, 2015). Türk ticaret kanununa göre merger şeklinde birleşmelerde külli halefiyet kuralı geçerlidir. Külli halefiyet birleşen şirketlerin alacak ve borçlarından yeni kurulan şirketin sorumlu olması demektir. Şirket ortaklarının ortaklık durumları yeni şirket şartlarında ortaya konulmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

Şirket birleşmelerinde aşağıdaki unsurlar mevcuttur (Ülgen ve Mirze, 2004);

- ✓ Birleşen şirketlerin tüzel kişilikleri sonlandırılır ve önceki kimlikleri feshedilerek sektöre yeni, bağımsız bir şirket olarak giriş yapılır,
- ✓ Şirket birleşmeleri çoğunlukla rızaya dayalı olarak gerçekleştirilmektedir,
- ✓ Şirket birleşmesinden sonra ortaklık şartları taraflarca yeniden oluşturulabilmektedir.

b. Konsolidasyon (Yeni Şirket Kurulması)

Birden fazla şirket, tüzel kişiliklerini feshedip yeni bir şirket tüzel kişiliği altında birleşerek faaliyet gösterdiğinde bu durum konsolidasyon olarak tanımlanır. Bu birleşme şeklinde şirketler bütün varlıklarını beraberlerinde getirdiklerinden dolayı tasfiye işlemine gerek duyulmamaktadır (Okka ve Kazak, 2021). Türk ticaret kanununda bu çeşit birleşme tam birleşme olarak adlandırılmaktadır (Yücebaş, 2005).

c. Devralma

Bir şirketin başka bir şirketi tüzel kişiliğini bitirerek kendi tüzel kişiliğine katması şeklinde tanımlanabilmektedir. Devredilen şirket devir alan şirketin tüzel kişiliği içinde

eritilmektedir (Yücebaş, 2005). Devralma şeklinde birleşmelerde tasfiyeye gerek kalmamaktadır çünkü alacak ve borçlarıyla birlikte alım işlemi gerçekleştirilmektedir (Okka ve Kazak, 2021). Devir alınan şirketin hissedarlarının durumu devir alan şirkette korunarak ve şartlar yeniden belirlenebilmektedir (Okka, 2015).

Devir alma şeklinde büyümede (İ. E. Şahin, 2011);

- ✓ Devir işleminde alınan şirketin varlıklarından yararlanma ve şirket hisselerinin değer kazanması sağlanarak piyasa değerini yükseltmek,
- ✓ Üretim hattı eksiklerini tamamlamak,
- ✓ Sektörde rakip şirket sayısını azaltmayı amaçlamak,
- ✓ Şirket için hammadde ve dağıtım ağını rahatlatmayı amaçlamak,
- ✓ Devir alınan şirket zararda olduğunu açıklamış ise vergi matrahını azaltmayı amaçlamak,
- ✓ Birleşmenin sonucunda beklenen sinerji etkisiyle kârlılığın artırılması için şirketleri devir almak yoluyla büyüme stratejisi tercih edilmektedir.

Merger (birleşme) ve Devir Alma aynı işlemmiş gibi görünmesine karşın aralarında önemli farklar bulunmaktadır. Bu farkları şöyle sıralayabiliriz (H. B. Arslan, 2004):

- ✓ "Şirket birleşmelerinde ortaya yeni bir şirket çıkarken, şirket satın almalarında, yeni bir şirket ortaya çıkmamaktadır,
- ✓ Şirket birleşmelerinde alan ve alınan şeklinde taraflar yerine birleşen taraflar bulunmaktadır,
- ✓ Şirket birleşmelerinde, yeni kurulan şirket yönetimini birleşmenin tarafları ortaklaşa yürütmektedir (H. B. Arslan, 2004).

d. Takeover (Ele geçirme)

Büyüme isteği olan şirketin birleşme veya devralma isteğinin olumlu karşılık görmediği durumlarda büyüme isteğindeki şirketin diğer şirketi ele geçirmesi durumuna denir. Bu ele geçirme durumu ortakların ve hissedarların rızası olmadan zorla düşmanca ele geçirme (hostile takeover) olabileceği gibi şirket ortaklarının ve hissedarlarının ikna edilmesiyle dostça ele geçirme (friendly takeover) şeklinde de tamamlanabilmektedir (İ.

E. Şahin, 2011). Ele geçirme sonrasında ele geçirilen şirket tüzel kişiliğini kaybeder (Arı, 2010).

Takeover, literatürde 'hileli ele geçirme' olarak da anılmakta olup, bu tür bir ele geçirme, meşru olmayan yollarla kazanç sağlama durumunu içermektedir (Akay, 1997). Bir şirket ele geçirmenin nedenleri: Ele geçirilecek şirketin kaliteli bir ekibi, Ar-Ge çalışmaları, sektöre dair bilgi birikimi, ekonomik hakları, her türlü kaynağa sahip olması, sektörde iyi bir yerinin olması gibi özelliklerinin bulunması, şirketleri; hedef şirket konumuna getirmektedir (İ. E. Şahin, 2011).

Tablo 17. Merger, Takeover, Satın Almanın Finansal Amaçları ve Etkileri

Birleşme Nedeni	Birleşmenin Etkileri
Büyüme	Büyüme hedeflerine daha etkin bir şekilde ulaşılabilir ve risk seviyesi azalır. Birleşen şirketin mevcut kaynakları, yapılandırılması, pazar bilgisi ve yasal avantajları kullanılarak fayda sağlanır..
Faaliyet Sinerjisi	Ölçek ekonomileri, her birim ürün başına sabit maliyetlerin düşmesine katkı sağlar. Alan ekonomileri, yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesini teşvik eder.
Finansal Sinerji	Nakit akışlarının dengelenmesi, iflas ve finansal zorluk yaşama riskini azaltır. Ortak borç sigortası, daha düşük bir risk algısı yaratır. Daha düşük maliyetlerle dış finansman sağlama imkânı doğar. Vergi avantajlarından daha fazla tasarruf sağlanır. Finansal ölçek ekonomileri sayesinde maliyetler düşer. Fazla kaynaklarla yatırım fırsatlarının uyumlu hale getirilmesi sağlanır.
Çeşitlendirme	İkame değeri, piyasa değerinden yüksek olan bir şirketle birleşme, yeni üretim birimleri kurmaktan daha düşük maliyetle yapılabilir
Düşük Değerlenmiş Varlıklar	İkame değeri, piyasa değerinden yüksek olan bir şirketle birleşme, yeni üretim birimleri kurmaktan daha düşük maliyetli olabilir.
Temsil Maliyeti	Yöneticilerin hisse senedi fiyatlarını artırmaya yönelik çabaları teşvik etmek, yöneticiler ile hissedarlar arasındaki çıkar çatışmalarını azaltabilir

Kaynak: İ. E. Şahin (2011)

3.1.5.2. Şirketlerde gevşek birleşme

Gevşek birleşme, şirketler arasında her yönden tam bir birleşme veya satın alma olmaksızın, belirli yönlerden bir iş birliği veya ortak faaliyet gerçekleştirme bağlamında yapılan anlaşmalar bu isimle adlandırılmaktadır. Gevşek birleşmelerde şirketlerin, hukuki ve ekonomik bağımsızlıkları devam ederken, ortak bir hedef doğrultusunda müşterek hareket ederler (Şahin, 2016).

a. Protokoller ile birleşme

Şirketlerin kendi aralarında belli amaç ve menfaatleri doğrultusunda yazılı veya sözlü antlaşmayla birleşerek hareket etmelerine denilmektedir. Sektörde tekelleşmeye dair bir antlaşma yapılıyorsa sözlü olarak yapılması tercih edilmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

Protokollerin yasal yapılabileceği gibi yasal olmayan konularda da yapılmaktadır. Örneğin, aynı ürünü üreten firmalar, üretim bantlarını değiştirmek yerine, üretim sürecini bölüşerek (A ürününü sen üret, B ürününü ben üreteyim) zaman kaybını önlemek amacıyla yasal protokoller oluşturabilir. Ancak, bazı durumlarda piyasaya ürün tedarikini kısıtlamak amacıyla yasal olmayan protokoller de yapılabilmektedir..

b. Tröst şeklinde birleşme

Şirketlerin tüzel kişiliklerini kaybetmeden ekonomik olarak birleşmeye gittikleri sistemlere tröst adı verilmektedir (Okka, 2015). Tröstlerin amacı birden çok şirketin ekonomik olarak yönetimini bir çatı altında birleştirmek ve toplamak suretiyle sektör liderliğini sağlamaktır (Okka ve Kazak, 2021). Tröst bünyesinde birleşen şirketlerin hisse senetleri, tröstün hisse senetleriyle takas edilir (Özdemir, 1999).

Tröst şeklinde birleşmelerde de birleşmek istemeyen şirketlerin olası durumunda; şirketlerin pay senetlerinin ele geçirilmesiyle şirket yönetiminin ele geçirilmesi sağlanmaktadır (Arı, 2010).

c. Holding şeklinde birleşme

Birden fazla şirketin yönetimini ele geçirmek için pay senetlerini ele geçirdikten sonra yönetimlerini yapan ana şirkette holding şirket olarak adlandırılmaktadır (Okka, 2015).

Holding şirketler, bir ana şirketin yönetimsel olarak kontrolü altında bulunan bir dizi küçük şirketten oluşmaktadır ve ana şirket, bu küçük şirketlerin hisselerinin çoğunluğuna

sahip olduğundan yönetimlerini kontrol edebilmektedir (M. Ü. Aslan, 2018). Holding şirketler iki grupta incelenebilmektedir (Okka ve diğerleri, 2021):

- ✓ Saf holding şirketler, kendileri üretim yapmazlar sadece diğer şirketlere yatırım yapıp gelir elde etmektedirler,
- ✓ Karışık holding şirketler ise hem kendi bünyelerinde üretim faaliyetleri yapmakta, hem de diğer şirketlerin sermayelerine yatırım yapmaktadırlar (Okka ve Kazak, 2021).

Holding şirketler Türk ticaret kanununda anonim şirketlere ait kanunlar doğrultusunda işlemler yapmakta ve anonim şirketler gibi kurulmaktadır.

3.1.5.3. Şirket faaliyetlerinin birleştirilmesi

a. Kartelleşme (Centilmenlik Anlaşmaları)

Şirketler arasında en fazla kurulan iş birliği şekillerindendir. Aynı mamulü üreten şirketler arasında rekabeti azaltmak veya bitirmek için hukuki varlıklarını dokunulmadan oluşturdukları birleşme şekillerine denilmektedir. Bu birleşmeler tekelleşmekte ve piyasada istenilen kârlılığı sağlamakta işe yaramaktadır. Kartelleşme üretim bazında, belli bölgeye sınırlı ürün temin etmede, fiyatta sınır belirleme gibi şekillerde görülmektedir. Günümüzde en belirgin kartelleşme Okka ve Kazak; "OPEC'in ham petrol üretim ve fiyat kartelidir." diye belirtmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

b. Şirketler topluluğu (Çıkar grupları)

Bu tip topluluk oluşturmak aile şirketleri arasında farklı bir birleşme tercih edilmediği durumlarda kullanılan bir sistemdir (Okka, 2015). Aile şirketlerinin kendi menfaatlerini korumak amacıyla kurdukları topluluğu ifade etmektedir.

c. Konsorsiyum

Belirli bir işi veya işler bütünü yapabilmek için bir araya gelmeleri ve o işi bitirmek üzere bir antlaşma yapmalarına verilen ad olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin Köprü yapımı, baraj yapımı gibi büyük yatırımları tek şirketin tamamlamasının mümkün olmadığı

durumlarda başvurulan bir birleşme şeklidir (M. Ü. Aslan, 2018). Her şirket kendi payına düşen yapması gereken işten sorumludur.

d. Önemli iş birlikleri

Türk hukukunda, ticaret şirketi olarak tanımlanmayan iş birlikleri, Borçlar Kanunu'ndaki adi şirket düzenlemelerine tabi olarak şekillendirilir (Yücebaş, 2005). Birden fazla şirketin yönetim kurulları aynı kişilerden meydana gelmekte ise bu şirketler arasında belli konularda iş birliği meydana gelmektedir (M. Ü. Aslan, 2018). Bu iş birlikleri şirketler açısından bazı faydalar sağlayabilmektedir.

3.1.6. Şirketlerde Birleşme Süreci

Şirket birleşmeleri, üzerinde iyi düşünülerek karar verilmesi gereken riskli bir süreçtir. Birleşmenin kârlılık getireceğinin garantisi yoktur, hatta devir alan şirketi zor duruma sokabilecek kadar ağır sonuçlar doğurabilecek bir işlemdir. Birleşmenin sağlıklı ilerleyebilmesi için sürecin iyi planlanması gerekmektedir. Aday şirket seçimi, bu şirketlerle görüşmelerin dikkatli yapılması, sürecin düzgün yürütülmesi gibi işlemlerin güzel planlanması gerekmektedir.

Birleşmeye taraf olan şirketlerin sürecin düzgün ilerlemesi ve birleşme sonucu meydana gelen yeni şirketin kârlılığını maksimize etmek için süreci doğru değerlendirmeleri gerekmektedir.

Şirket birleşmesinde, öncelikle aday şirketleri belirlemek, adaylar arasından eleme yapmak, elenen adaylardan biri üzerinde mutabakata varmak, Türk ticaret yasalarına uygun bir şekilde süreci sürdürmek, görüşmeleri devam ettirmek, birleşme isteğini karşı tarafa bildirir bir mektup yazmak, ayrıntılı incelemeyi başlatmak, finansal müzakere toplantılarını başlatmak, birleşme çalışmalarının sonucunu ilan etmek, birleşme sözleşmelerini imzalayıp sözleşme şartlarını yerine getirerek birleşmeyi tamamlamak gibi aşamaları bulunmaktadır (Çelik, 1999).

Okka şirket birleşme sürecini dört aşamada gerçekleştiğini belirtmiştir (2015):

- Hedef şirketin veya şirketlerin belirlenmesi,
- Hedef şirketin değerlendirilmesi, satın alma ya da birleşme kararının verilmesi,

- Hedef Şirket ile görüşmeler ve şartların belirlenmesi,
- Hedef şirket ile birleşme ve satın almayla ilgili kanuni işlemlerin tamamlanması.

Büyüme isteği olan şirketin öncelikle ne yönde büyümek istediğini belirlemesi gerekmektedir. İçsel büyüme veya dışsal büyüme şekillerinden hangisiyle büyümek istediğini belirlemesi gerekmektedir. Şayet içsel büyüme tercih edecekse aşağıdaki süreçleri takip etmesine gerek kalmamaktadır, çünkü hedef şirket belirlenmesi, hedef şirketle görüşme ve antlaşma süreçleri gibi işlemler dışsal büyüme için takip edilmesi gereken yöntemler için gereklilik arz etmektedir. Şayet firmalar dışsal büyümeyi istiyorlarsa hedef şirketi belirlemeliler, sorasında inceleyip hedef şirketle görüşmeler yapmaları ve yasal süreçte gerekli olan işlemleri takip etmeleri gerekmektedir.

Şirketlerin birleşme ve satın alma süreçleri üç aşamada gerçekleşmektedir (Arı, 2010):

1. Şirketlerin Genel Yapısının İncelenmesi: Birleşme sürecinde, birleşen şirketlerin organizasyon yapılarının ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu inceleme, şirketlerin finansal durumu, operasyonel yapıları, yönetim kadroları ve diğer kritik unsurları kapsamaktadır.
2. Hedef Şirketin Değerinin Hesaplanması: Birleşme veya satın alama sürecinde, hedef şirketin değerlemesinin düzgün yapılması gerekmektedir. Bu değerlemede, hedef şirketin finansal durumu, varlıkları, borçları ve potansiyelinin dikkate alınması ile gerçekleştirilmektedir.
3. Yasal Prosedürün İncelenmesi: Şirketlerin birleşme ve satın alma işlemleri belli prosedürleri olan yasal süreçler gerektirir. Bu aşamada, ilgili yasal düzenlemelerin ve gerekliliklerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve uygun yasal prosedürlerin uygulanması gerekmektedir.

Şirket birleşmesinde kullanılacak işlemler genellikle aşağıdaki sıraya göre yapılmaktadır (Güneş, 2012):

- "Şirket birleşme sözleşmesinin hazırlanması (TTK m.145)"
- "Şirket birleşme raporunun hazırlanması (TTK m.147)"
- "Birleşme sözleşmesi ve raporunun denetlenmesi (TTK m.148)"
- "Birleşme belgelerinin ilgililerin incelemesine sunulması (TTK m.149)"

- “Birleşme sözleşmesinin genel kurul onayına sunulması (TTK m.151)”
- “Birleşme kararının ticaret siciline kaydedilmesi (TTK m.152)”
- “Birleşme kararının Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayımlanması (TTK m.154).”

3.1.6.1. Hedef (Aday) şirketin belirlenmesi

Birleşmenin ilk aşamasında öncelikle birleşilmek istenilen şirketle ilgili kriterler belirlenmelidir. Sonrasında ise belirlenen kriterler doğrultusunda beklentileri karşılaması muhtemel şirketler üzerinde araştırmalar yapılması gerekmektedir.

Okka ve Kazak büyüme hedeflerinde dışsal büyüme tercih edilecekse bir ön çalışma yapılması ve bu ön çalışmada şu soruların cevaplanması gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

- “Şirketimizin hedefleri nelerdir? Dışsal büyüme isteğinin nedenleri nelerdir?
- Şirketimizin bu birleşmede zayıf ve güçlü yanları nelerdir?
- Şirketimizin güçlendirilmesi gereken yönleri nelerdir?
- Hedef şirketin hangi özellikleri bulunmalıdır? Hangi şirketler hedef firma kabul edilebilir?
- Hedef şirketin zayıf ve güçlü yanları nelerdir? Hedef şirkete birleşme ve satın almanın katkısı olacak mıdır? Şirkete kazanç ve zarar durumu nelerdir? Finansal durumu etkiler mi?
- Şirketlerin birleşmesinde başarısız olması durumunda ne tür risklerle karşılaşılması muhtemeldir?
- Şirketlerin birleşme veya satın alma işlemlerinde finansal kaynaklarımız ne durumdadır? Tahvil veya Sukuk ihracı yahut başka ortaklıkların da yapılması gerekmekte midir?
- Finansal değişimin ortaya çıkması muhtemel midir? Bu değişim risk arz etmekte midir? Şirketin faizli kredi kullanması zorunluluğu gerekecek midir?

- Şirketlerin birleşme süreci nasıl yürütülmelidir? Birleşmeden ne gibi sonuçlar beklenmektedir?
- Şirketlerin birleşme sürecinde karşılaşılan olumsuzluklar nasıl aşılacaktır?"

Gibi soruların cevaplanması hedef şirket ile ilgili beklentileri ve karşılaşılacak durumlar için ön hazırlık yapılmasını sağlayacaktır.

Okka, şirket birleşmelerinde hedef şirket hakkında detaylı inceleme ve değerlendirme yapabilmek için ilaveten şu sorularında sorulması gerektiğini belirtmektedir (Okka, 2015, s. 893):

- ✓ *"Sektörde etkinliği olmayan, düşük verimliliğe sahip, yönetimi zayıf, defter değeri piyasa değerinden yüksek olan, yavaş büyüyen ve önemli mal varlığına sahip ancak nakit akışı sorunu yaşayan şirketler, potansiyel aday firmalar olabilir,*
- *Piyasa değeri yetersiz, az temettü ödeyen, önemli yatırımlar yapmış ancak bu yatırımlarından yeterince yararlanamayan şirketler hedef alınabilir. Ayrıca, pazar organizasyonu güçlü ama ölçek açısından küçük olan etkin firmalar da sinerji yaratabileceğinden tercih edilebilir,*
- *Likidite durumu güçlü, düşük finansal kaldıraç oranına sahip, büyüme ile kaynaklar arasında denge kuramayan ve henüz tam olarak değerlendirilememiş yatırımlara sahip firmalar potansiyel hedefler olabilir,*
- *Hisse senetleri dağılmış olan ve düşük bir yatırımla yönetiminde etkinlik sağlanabilecek şirketler, hedef firmalar olarak değerlendirilebilir."*
- *Önemli teknolojik know-how veya sanayi haklarına sahip olan firmalar, değerli hedefler arasında yer alabilir,*
- *Önemli tesislere veya gelir getiren gayrimenkullere sahip işletmeler, gizli değerleri nedeniyle potansiyel hedef firmalar olarak görülmektedir,*
- *Pazar değeri yerine konma değeri daha yüksek olan firmalar, iyi yönetildiklerinde hızlı bir büyüme yakalayarak alıcı firmaya sinerjik fayda sağlayabileceği için cazip hedeflerdir,*
- *Geniş bir pazar ağına sahip firmalar, alıcı şirketler için bütün pazarlara erişim sağlayan önemli araçlar olabilir,*
- *Sektörde özel bir konuma sahip olan ve alıcı firmaların sektördeki etkinliğini artırmak için bu pozisyona ulaşmayı hedefleyebileceği firmalar, büyük şerefiye ödemeleri yapılabilecek değerli hedeflerdir" (Okka, 2015, s. 893).*

Hedef şirket belirlendikten sonra şirketlerin hukuki yapılarını etkileyen birleşme şekillerinden (merger, konsolidasyon, devralma, ele geçirme) birisi ile birleşme süreci

devam ettirilmektedir. Şirketin büyütülmesi amacı ile bir şirketle birleşmesi planlandığında aday şirketi bulmak ayrıca uğraş gerektiren bir durumdur.

Birleşme için aday bulmada yararlanılacak kaynaklar (Arı, 2010):

- Finansal yayın yapan dergi ve gazeteler,
- Finansal alanda yapılan yayınlar; alan hakimiyetinden dolayı güvenilir ve fayda sağlayabilirler,
- Finansal danışmanlar,
- Kâr amacı güden bankalar,
- Sermaye piyasası bankaları vb. kurumlar.

Hedef şirketin belirlenmesi sürecinde ana şirketin amaçları, sektördeki hedefleri ve rakip şirketlerle durumlarının belirlenmesi gerekmektedir. Birleşme uluslararası ise yukarıdaki durumlara ilaveten hedef şirketin sosyal ve kültürel durumunun da göz ardı edilmemesi gerekmektedir (İ. E. Şahin, 2011). Bu ince ayrıntılara dikkat edildikten sonra birleşmede bir diğer aşamaya geçilebilir.

3.1.6.2. Hedef şirketin incelenmesi, araştırılması ve değerlemesi

Hedef şirketin değerlendirmeler sonucu belirlenebilmesi için birtakım şartları sağlaması gerekmektedir. Bu kriterleri Okka şöyle belirtmektedir (Okka, 2015):

- Şirketin büyüklüğü, varlık ve yükümlülük yapısı, likidite durumu ve borçların mevcut durumu,
- Firmanın pazar değeri, defter değeri, operasyonel değeri ve iflas durumuna ilişkin değerlemeleri,
- Hisse senetlerinin piyasa fiyatları, son beş yılın finansal göstergeleri, temettü politikası ve fiyat-kazanç oranlarının durumu,
- Şirketin büyüme oranı, birleşme sonrası tahmin edilen fiyat-kazanç oranı, hisse başına kârlılık düzeyi ve önceki kârlılıkla karşılaştırıldığında hedeflenen iyileşmeler,
- Yakalanılacak sinerji etkisinin durumu,

- Hedef şirketin verimsiz personel politikası ve mevcut personelin nasıl değerleneceğinin belirlenmesi,
- Şirket birleşmelerinin gerçekleşme durumu, aracı kurum veya kurumlardan ihtiyaç duyulabilme durumu,
- Şirketlerin birleşmesi halinde vergilerin durumu,
- Ana şirketin menfaatine olacak birleşme şeklinin belirlenmesi durumu,
- Şirket birleşmelerinin finansmanı durumunun belirlenmesi gibi…

Yukarıda belirtilen kriterlerle incelenen şirketin uygun görülmesi sonrasında şirketler arası görüşmelere geçilmesi gerekmektedir.

Şirketler arası birleşme ve satın almada değer tespitinde kullanılan yöntemler (Okka ve Kazak, 2021):

- Defter değeri: Şirketin varlıklarından borçlarının çıkarılmasıyla,
- Piyasa değeri: Şirketin hisse senedi fiyatının toplam hisse sayısıyla çarpılmasıyla,
- Defter değeri/piyasa değeri: Piyasa değeri / defter değeri ile bölünmesiyle,
- İşleyen firma değeri: Firma değeri / faiz amortisman vergi öncesi kar oranıyla,
- Fiyat/kazanç değeri: Hisse senedi fiyatı / hisse başına kâr oranıyla,
- Emsal değeri: Şirketle aynı sektörde faaliyet gösteren firmaların değerine göre,
- Yeniden kurulma değeri: Şirketin şimdi yeniden kurulursa kaç liraya mal olacaksa,
- Hisse değeri: Şirketin öz sermayesi hisse sayısına bölünerek,
- Gerçek değer: Şirketin gelecekte tüm varlıklarıyla elde edebileceği nakitlerin akışı ile yatırımcının beklediği getiri oranıyla iskonto edilmesiyle,
- Tasfiye değeri: Şirketin feshinden sonra tüm varlıklarının pazarda satılıp, borçlarının ve giderlerinin çıkarılmasıyla bulunan rakamın hisse senedi sayısına bölünmesiyle hesaplanır.
- NBD (Net bugünkü değer) değeri: Şirketin nakit girişlerinin ve çıkışlarının bugünkü değerleri arasındaki farka eşittir.

Yukarıdaki kriterlere göre şirketlerin durumlarını tespit etmek mümkün olmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda yola nasıl devam edileceğinin kararını vermek daha sağlıklı olmaktadır. Yukarıdaki analizler sonucunda birleşme ve satın alma işlemlerinin kâr ve zarar durumunu görmek, bu işlemin faydalı olup olmadığını veya şirkete zarar getirebileceği risklerini görmek açısından yapılması zorunlu analizler olmaktadır. Bu araştırmalar sonucunda birleşmeye karar verilmesi halinde hedef şirkete şartların sunulması işlemine geçilmektedir.

3.1.6.3. Hedef Şirketle görüşmeler

Ana şirket, hedef şirket hakkında detaylı inceleme yaptıktan ve kendisi ile ilgili ödeme planlarını da oluşturduktan sonra hedef şirketle iletişime geçerek durum bildirimi yapılır ve hedef şirketle görüşme talep edilir. Görüşmede şirketle ilgili düşünceler ve birleşme veya satın alma planları (birden çok alternatifi olan) ve finansman durumları hedef firmaya bildirilir. Hedef şirkete ödemelerin nakit, pay senedi, pay senedi değişimi veya karma sistemle mi yapılacağı şeklinde bir ödeme planı da sunulmaktadır (Okka, 2015).

Görüşmeler sonucunda hedef şirket birleşmeye sıcak bakmıyorsa, ana şirkette birleşmeye kararlı ise zorla birleşme (hostile merger) yolları denenmeye başlanmaktadır (Okka ve Kazak, 2021). Zorla birleşmelerde hedef şirket yöneticileri muhataplıktan çıkarılıp şirket ortaklarıyla görüşmelere başlanır ve onlar ikna edilmeye çalışılır.

Bu ikna çalışmalarında ortakların pay senetlerinin değerleri üzerinden alım yapılması teklifleri vb. taktiklerle şirket yönetimi ele geçirilmeye çalışılmaktadır.

Hedef şirket tarafında ise verilen teklif kabul edilebilir, teklifte değişiklik istenilebilir veya teklif tamamen reddedilebilir. Hedef firmanın şartları kabul etmediği durumlarda, ana firma ya birleşme işleminden vaz geçer yahut da şirketi ele geçirmek için farklı taktikler deneyebilir (İ. E. Şahin, 2011). Ana şirketin reddedilme karşısında saldırganlaştığı durumlarda, hedef şirketi ele geçirilmeyi önlemek için bazı taktikler (piyasadaki pay senetlerine müdahale, başka bir şirketle birleşme gibi…) uygulayabilir.

3.1.6.4. Hedef şirketin birleşmeyi istediği durumlarda yasal prosedürler

Türkiye'de ticari şirketler birleşme süreçlerinde işlemlerini Türk Ticaret Kanunu'na (TTK) göre gerçekleştirirler. Standart bir şirket birleşmesinin yasal süreçleri şöyle olmalıdır:

- Hazırlık Aşaması: Şirket birleşmesi süreci, ana şirketin birleşme amacını ve finansman şeklini belirlemesi ve birleşme için gerekli şartları değerlendirmesiyle başlar. Bu aşamada birleşme için antlaşma taslağı ve birleşme planı oluşturulmaktadır.
- Genel Kurul Kararları: Her şirket birleşme sürecinde, birleşmeyi gerçekleştirecek şirketlerin genel kurullarında birleşme kararını onaylamalıdırlar. Bu kararların, çoğunluk kararıyla ve noter huzurunda alınması gerekmektedir.
- Bilgilendirme ve İlan Süreci: Şirketlerin birleşme sürecine girmesiyle birlikte, birleşmeye katılan şirketlerin alacaklıları ve diğer ilgili tarafların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, şirketlerin birleşme talebinin Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayınlanması gerekmektedir.
- Ticaret Sicili Başvurusu ve Sicil Kaydı: Birleşme sürecine girip birleşen şirketlerin Ticaret Sicili Müdürlüğü'ne başvuru yaparak birleşme işlemlerini kaydettirmeleri gerekmektedir. Sicil kaydı için gerekli belgeler sunularak sicil kaydı işlemi tamamlanmalıdır.
- Alacaklıların Haklarının Korunması: Birleşme sürecinde, şirketler alacaklılarının haklarını korumalıdır. Alacaklılar, şirketlerin birleşme kararları hakkında bilgilendirilmeli ve alacaklıların bu karara itiraz etme hakları bulunmaktadır.
- Rekabet Kurulu İncelemesi (Gerekiyorsa): Rekabet Kurulu, şirketlerin birleşme kararlarının rekabet hukuku açısından sorun teşkil edip etmediğinin incelenmesini gerektiren durumlarda işlemin uygunluğunun değerlendirildiği mercidir. Bu kurul, rekabet hukukunun ihlal edilip edilmediğini incelemektedir.
- Mahkeme Onayı: Bazı şirket birleşmelerinde, birleşme işlemi mahkeme onayına bağlı olmaktadır.

- Sona Erişme ve Sicil Kaydının Güncellenmesi: Bütün yasal işlemler tamamlandıktan sonra, şirketlerin birleşme işlemleri tamamlanmakta ve Türk Ticaret Sicilinde kaydı güncellenmektedir. Bu işlemlerden sonra birleşen şirketler, birleşme şekillerine göre faaliyet gösterebilmektedirler.

Her şirketin birleşme süreci o şirketlerin kendi şartlarına özel durumlar ve farklı detaylar barındırmaktadır. Bundan dolayı, şirketlerin birleşme sürecinin detayları ve gereklilikleri her durumda farklılık gösterebilir.

Ana şirketin teklifi ve hedef şirketin istekleri doğrultusunda antlaşma sağlandığı durumlarda aşağıdaki uygulamalardan uygun olanlar yapılabilmektedir (İ. E. Şahin, 2011):

- Şirketler birleşme işlemlerinden sonra işletme ile ilgili önemli stratejik kararlar alınabilir; işletmenin halka arz edilmesi ile sermaye piyasasından fon sağlanabilir,
- Şirket birleşmesi ile bir araya gelen şirketler tekrar ayrılabilir veya bölünerek farklı işler yapabilir,
- Birleşen şirkette yeni kurulan şirket yönetimi faaliyet alanlarında ve işlem yapan departmanlarda değişikliler yapabilir,
- Birleşen şirkette yeni kurulan şirket yönetimi elemanların istihdamı ve hangi alanda istihdam edilecekleri konusunda değişiklik yapabileceği gibi bazılarının işlerine de son verebilir.

3.1.6.5. Hedef şirketin birleşmeyi istemediği durumlar

Ana şirketin sunduğu teklifleri veya finansman stratejilerini beğenmeyen hedef şirket birleşmeye veya satın alınma işlemine karşı çıkabilmektedir. Bu karşı çıkışta uygulayabilecekleri bazı yöntemler bulunmaktadır.

Okka ve Kazak ele geçirilme karşısında uygulanacak taktikleri şöyle özetlemişlerdir (2021):

- Ele geçirilmenin şirket ortaklarına zarar vereceği, süreçte teklif edilen değerin gerçek fiyattan düşük olduğu ve uzun vadede yarardan çok zarar edileceği bilgisinin ortaklara ulaştırılması ve ortakların savunmaya geçmelerinin sağlanması gerekmektedir,

- Hedef şirketin karar yeter sayısını değiştirmek üzere sözleşmelerini değiştirmeleri gerekmektedir,
- Hedef firma ele geçirilmeye engel olabilmek için daha iyi şartlar sunabilecek alternatif bir şirket (beyaz şövalye) bulma eğilimine girebilmektedir. Bu alternatif şirket ile birleşme isteğinde bulunan ana şirket rekabete sokularak birleşme şartlarının iyileştirilmesi hedeflenebilmektedir,
- Hedef şirket birleşme karşılığında özel imtiyazlar ve özel haklar (zehir hapı), gibi ağır isteklerde bulunması ana şirket için hedef şirketin cazipliğini ortadan kaldırarak birleşmeden vazgeçirmesini sağlayabilmektedir,
- Hedef şirket kendi pay senetlerini şirket ortaklarından toplu halde geri satın almaktadır (yeşil mektup) ve bu sayede dostça olmayan ele geçirme girişimleri engellenebilmektedir,
- Hedef şirketin büyük miktarlarda borçlanarak şirket ortaklarına nakit olarak temettü ödemesi (kaldıraçlı yeniden yapılandırma) hedef şirketin finansal kaldıraç derecesini yükselteceğinden ele geçirilmek istenilen şirketin cazip olmasını ortadan kaldırmaktadır,
- Hedef şirket ele geçirilerek yönetimin değişmesi durumunda, yöneticiler ve çalışanlar için yüksek miktarda tazminat ödeneceğine dair sözleşmeler (altın paraşüt) yapılarak hedef şirketin cazipliği ortadan kaldırılmaktadır,
- Hedef şirket yöneticileri şirketin ele geçirilmesi durumunda devir işlerini zorlaştıracak bir takım antlaşma maddeleri ekleyerek (köpek balığı uzaklatırıcılığı) hedef şirketin cazipliğini ortadan kaldırılmaktadır,
- Hedef şirket, çalışanlarına yönelik bir strateji olarak, şirketin fonlarını çalışanlara sunarak şirketin fonlarının çoğunluğunun çalışanların elinde bulunması hedef şirketin cazipliğini ortadan kaldırmaktadır (Okka ve Kazak, 2021).

Ana şirketle birleşme şartlarını uygun bulmayan hedef şirket, yöneticileri yukarıda anlatılan stratejilerden uygun olanı kullanabilmektedir.

3.2. Konvansiyonel Şirketlerde Birleşmelerin İslâmi şirketlere Uyarlanması

Konvansiyonel şirketlerin yaptıkları ticari işlemlerde İslâmi finansa uygunluk bağlamında; niyet boyutuna ve şirketlerin yapmasının yasak olduğu faaliyetlere değindikten sonra şirket çeşitleri tek tek incelenecektir. Konvansiyonel şirketlerin İslâmi finans bağlamında faaliyetlerini düzenlemesi için oluşturulan AAOIFI'nin standartları uygulanacak ve bu çerçevede yorumlamalar yapılacaktır. AAOIFI, İslâmi finans sektöründe, fıkhi hükümler, muhasebe, denetim, etik ilkeler ve kurumsal yönetim ile ilgili standartlar oluşturan bir kuruluştur. İslâmi finans kuruluşları için gerekli olan, faizsiz finansal ürünleri, ticaretin İslâmi ilkelerle uyumlu hale getirilmesi ve diğer konularla ilgili standartları yayınlamaktadır.

3.2.1. İslâmi Şirket Birleşmelerinde Sarf Akdine Göre Varlıkları ve Durumu

Günümüzde iş dünyası için döviz işlemleri vazgeçilemez işlemler arasında yer almaktadır. Globalleşen dünya sisteminde ihracat ve ithalat faaliyetleri döviz üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ayrıca şirketlerin ellerinde bulunan fazla nakitlerin değerini koruması amacıyla dövize çevrilmesi ve ihtiyaç halinde bozdurulması işlemleri için döviz alım-satım işlemlerine başvurulmaktadır. Yapılan bu döviz alım-satım işlemleri İslâm hukukunda "sarf akdi" kapsamında incelenmektedir. Sarf akdi; altın, gümüş veya nakit paraların, aynı ya da farklı cinslerin birbirleri ile değiştirilmesi işlemine denilmektedir. Sarf akdi kapsamında sarraflar ve döviz büroları; altını altınla, gümüşü gümüşle, altını gümüşle veya altın, gümüş ve tedavüldeki para birimlerinin birbirleriyle takas edilmesi işlemlerini gerçekleştirmektedir.

İslâm Hukukuna göre sarf akdinin geçerliliği için taşıması gereken şartlar dört başlık altında ele alınmaktadır (Döndüren, 2024):

1. İki Bedelin Peşin Olarak Ödenmesi: Tarafların bir sözleşme ile sarf akdi yapacakları durumlarda taraflardan her birinin işlem bedellerini akit meclisi ayrılmadan fiili olarak teslim almış olmaları gerekmektedir. Böyle yapılmadığı takdirde "nesie ribası" meydana gelmektedir. Peygamber efendimiz hadisinde bu konuyla ilgili şöyle buyurmuştur "Altın, altın ile misli misline ve peşin olarak, gümüş ise gümüş ile misli misline ve peşin olarak satılmalıdır" ve "Altın ve gümüşten peşin olmayanı, peşin olan karşılığında satmayınız" (Buhârî, Büyû' 78;

Müslim, Müsâkât 75-76). Yani sarf akdinin İslâm hukuku kurallarına uygun olarak gerçekleşebilmesi için yapılan işlem bedellerini her iki tarafında eksiksiz teslim alması gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021). Bu konu şöyle örneklendirilebilir, bir kişi 20 gr. altın almak istiyor fakat elindeki parası yalnızca 16 gr. almaya yetmektedir. Bu kişi kalan 4 gr. Altını borçlanır ve sonra bu borcunu 4 gr. altın bedelinden ödemesi gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

2. Cins Birliğinde Eşit Miktarların Mübadelesi: Aynı cins mallar takas edilerek yapılan sarf akdinde işlem yapılan miktarın eşit olması şartı bulunmaktadır. Cins birliği bulunan mallarda; altının altın ile, gümüşün gümüş ile, dövizin döviz ile, Türk lirasının Türk lirası ile değiştirilmesi ve değişimin eşit miktarlarda yapılması gerekmektedir. Fakat cins birliği olmayan mallarda takas yapılacak ise bu varlıkların önce para cinsine çevrilerek işlem yapılması gerekmektedir. Bu konu şöyle örneklendirilebilir, 14 ayar 5 gr. Altın 22 ayar altına çevrileceğinde iki altın bedelinin de önce Türk lirasına çevrilmesi sonra yeni alım şeklinde yapılması İslâm hukukuna göre uygun olmaktadır. Döviz işlemlerinin de aynı şekilde yapılması gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021).
3. Şart Muhayyerliğinin Bulunmaması: Sarf akdine konu olan malın karşılıklı teslim şartı bulunmaktadır. Anlaşma taraflarından birinin "şart muhayyerliği" veya "görme muhayyerliği talep ettiğinde; İslâm hukukuna göre şart muhayyerliği caiz olmadığından dolayı akdin geçerliliğini ortadan kaldırır fakat görme muhayyerliği caizdir ve akitle ilgili bir sorun teşkil etmemektedir. Bu konu şöyle örneklendirilebilir, sarraftan alınan bileziğin kola küçük veya büyük gelmesi durumunda bilezik değiştirilebilir veya iade edilebilir (Okka ve Kazak, 2021).
4. Vadeli Satışın Yapılmaması: Sarf akdine konu olan işlemlerde iki tarafın vadeli işlem yapmaması gerekmektedir (Döndüren, 2024). "Riba ancak nesîede geçerli olur" (Buhârî, Büyu', 79; Müslim, Müsâkât, 86, 102, 103, 105). Veresiye yapılan alışveriş işlemlerinden doğan bir riba çeşididir (Şola, 2023). Kişi yaptığı vadeli antlaşmayı akit toplantısı bitmeden peşin olarak ödeme yaptığı takdirde sözleşme geçerli olur, aksi takdirde sözleşmesi fasit bir sözleşme durumuna düşmektedir (Döndüren, 2024).

Sarf akdinin yukarıdaki şartlara göre uygulanması ile İslâmi finansın ana ilkelerinden biri olan faizin (ribâ) önlenmesi ve ticari işlemlerde şeffaflığın sağlanması amaçlanmaktadır. Bu şartlar ile, taraflar arasındaki değişim işlemleri adil ve güvenilir bir çerçevede gerçekleştirilebilmektedir.

Sarf akdi her dönemde çokça kullanılan akitlerden birisidir. Sarf akdinin faiz ile yakinen ilgisi bulunmaktadır. Bundan dolayı İslâm hukukuna uygun işlem yapmak isteyen şirketlerin dikkatli olması gerekmektedir. İslâmi şirketlerin dikkat etmesi gereken konuları Okka ve Kazak şöyle sıralamaktadırlar:

- Altın, gümüş ve dolaşımda olan paraların değiştirilmesinde, eğer değişim aynı türden yapılırsa (yani her iki taraf da altın veya gümüş kullanıyorsa), miktarların eşit olması ve işlemin peşin olarak gerçekleşmesi durumunda faiz doğmaz. Ancak bir tarafın peşin diğer tarafın veresiye olarak işlem yapması caiz değildir; bu durumda "nesie ribası" devreye girer. Altın ve gümüş paralar tedavülden kalktığı için artık kullanılmamaktadır. Şayet tekrar kullanıma girerlerse eşit miktarlarda ve peşin olarak değiştirilmeleri gerekmektedir. Miktarları farklı veya veresiye yapılacak değişimlerde faiz meydana gelmektedir.
- Tedavülde bulunan kâğıt paralar altın ve gümüş paralar gibidir, bu nedenle kâğıt paralar da altın ve gümüş paraların hükmüne tâbidir.
- Devletlere ait paraların değiştirilmesinde paraların farklı cinslerde olduğu için para birimlerinin (dövizlerin) cari kur üzerinden peşin ve hemen teslim edildiği durumlarda faiz oluşmaz, güncel cari kurdan dolayı oluşan fazlalık caizdir. Örnek verilecek olursa 1 ABD doları 34 TL ile takas edilirken 1 Suudi Arabistan riyali 9 Türk lirası ile takas edilebilmektedir.
- Firma banka hesabındaki parasını, farklı bir para birimiyle değiştirmek isterse; bu işlem için, fiziki para teslimi yapılmaz. Paralar banka hesapları arasında transfer edildiğinden ve bu işlem bir belge ile resmileştirildiğinden, peşin ve anında teslim şartı yerine getirilmiş olmaktadır. Dolayısıyla, işlemde herhangi bir faiz unsuru bulunmadığından yapılan işlem caiz kabul edilmektedir.
- Bir firma, bankada bulunan hesabındaki parasını dövize çevirip bu dövizi yurt içinde ya da yurt dışında kendi hesabında tutmak yahut başka bir şahsın veya firmanın hesabına aktarmak istemektedir. Bu işlemde banka bir para birimini başka bir para

birimiyle değiştirip bu işlemi belgeleyerek resmi hale getirmektedir. Böylece, iki para birimi de peşin ve anında teslim edildiğinden bu işlemde herhangi bir faiz unsuru bulunmamaktadır. İkinci durumda ise firma, hesabında bulunan parasını kendi şehrinde bulunan bankadan farklı bir şehirde veya ülkedeki bir hesaba aktarmayı talep etmektedir. Bu talep doğrultusunda banka, müşteri adına vekil olarak hareket ederek transfer işlemini gerçekleştirmektedir. Banka bu hizmet karşılığında bir ücret almaktadır, bu durum ise faize yol açamamaktadır.

- Kur dalgalanmalarından etkilenmek istemeyen bir firma, belirli bir para birimini başka bir para birimine çevirmek amacıyla bir bankayla anlaşma yapar. Bu anlaşma, iki para birimi arasındaki değişimin belirlenen vadede gerçekleşmesini öngörmektedir. Yani firma, peşin ödeme yerine, bir veya iki ay gibi vadeli bir ödeme yaparak döviz almayı veya satmayı taahhüt etmektedir. Ancak bu işlemde, farklı para birimlerinin anında teslim edilmemesi, işlemde şüpheli unsurlara yol açmakta ve faiz niteliği taşıdığından dolayı bu işlem caiz olmamaktadır. Firmanın bu işlemi yapması uygun olmamaktadır.
- İki para biriminin değiştirilmesi vaadini içeren bu sarf işleminde, doğrudan bir sarf akidi yapılmamaktadır; fakat taraflar arasında akit yapma taahhüdü bulunmaktadır. Özellikle ithalat ve ihracat işlemlerinde sıklıkla tercih edilen bu yöntem, bazı İslâm hukukçuları tarafından caiz kabul edilen bir sözleşme niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla, bu tür bir işlem, sarf akdinin sıhhatine ve verilen sözleşmenin gerçekleşmesine bağlı bulunmaktadır. Her iki unsurun da usulüne uygun ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi durumunda, bu işlemde faiz gerçekleşmediğinden dolayı caiz sayılmaktadır. Ancak taraflardan biri verdiği sözden cayarsa, işlem gerçekleşmez ve bu durumda karşı taraf için bir talep hakkı doğmamaktadır.
- Firmanın finansal yöneticisinin, şirketi adına yapılacak sarf işlemlerinde altın, gümüş, döviz ve nakit mübadelelerini peşin olarak gerçekleştirmesi gerekmektedir. Sarf işlemleriyle ilgili altı madde hadisinde (Müslim, Müsakât 82); altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuzun kendi türleriyle değişiminde peşin ve eşit miktarda işlem yapılması, farklı cinsler arasında ise peşin mübadele yapılması şartı bulunmaktadır. Bu hadislere istinaden şirket finans yöneticisinin şirket adına alması gereken altın, gümüş veya döviz için yeterli nakdi bulunmadığı durumlarda döviz ofisi şayet

esneklik tanıyorsa, eksik miktar faizsiz bir borç (karz-ı hasen) olarak alınabilir veya borç alınacak miktarın aynı döviz cinsinden geri ödenmesi gerekmektedir. Şirkete belirli miktarda altın veya gümüş ihtiyacı hasıl olduğunda, örneğin 300 gram altın alımında 250 gramın bedeli nakit ödenerek 50 gramlık kısmın ödemesi yapılamamışsa, bu eksik tutar TL veya döviz cinsinden borçlanılamaz. Kalan miktar, 50 gram altın olarak satıcıya borçlanır ve vadesinde, altının gram fiyatı o günkü değeri üzerinden ödenmesi gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

Tablo 18. Sarf Akdiyle İlgili Özel Durumlar

1. *"Döviz ticareti haram ve mekruh olduğunu gerektiren bir işlem olmadıkça mubahtır, firmalar her türlü döviz ve altın ticaretini yapabilirler. Firmaların nakit fazlası olduğunda kısa ve uzun dönemli olarak dövize ve altına yatırarak enflasyona karşı bir kalkan olarak dövizi kullanabilirler.*
2. *Altın ve dövizin sarf akdi yapıldığında karşılıklı teslimi şart olduğu gibi, hükmü teslimat yöntemleri de gerçek anlamda teslim alma ile benzer bir kategoride değerlendirilir. Mesela banka kartıyla hesabımızdan ödeme yapıp ödeme fişinin satıcıya teslimi ile mülkiyet karşı akde geçtiği için bu işlem muteberdir.*
3. *Döviz ticareti için vekâlet verilmesi fıkhî açıdan geçerlidir.. Bu durumda firma altın ve döviz ticaretini bizzat yapabileceği gibi, başka birine vekâlet vererek yapması da caizdir ve vekil de sarf akdi kurallarına uymakla sorumludur.*
4. *Döviz ticaretinde faks, internet gibi modern iletişim araçlarının kullanılması caizdir. Çünkü para anında satıcıya gönderilebildiği gibi, döviz de alınabilmektedir ve bu an akit meclisi sayılmaktadır.*
5. *Döviz alım satımına dair, tarafları bağlayan vaatleşmeler, çoğunlukla fakihler tarafından haram kabul edilmiştir. Ancak, tek taraflı vaatler döviz alım satım işlemi için bir sakınca oluşturmaz.*
6. *Zimmetteki borçlar, mübadele yoluyla düşürülebilir ve bu işlem, akit meclisi dağılmadan yapılmalıdır. Bazen bu mübadele, takas yöntemiyle de gerçekleşebilir ve bu işlemde caizdir.*
7. *Sarf akdi içeren havale işlemleri, hükmi teslimat gerektirdiğinden caizdir. Eğer müşteri, belirli bir para biriminin yerine başka bir para biriminin havalesini talep ediyorsa, bu işlem sarf akdi ve havale işlemi olarak kabul edilir ve geçerlidir.*
8. *Kurumun müşteriye kaldıraç etkisiyle işlem yapma fırsatı sunduğu durumlarda, müşterinin kendi parasından fazla döviz alıp satma imkânı doğar. Ancak, bu işlem, mülkiyetinde bulunmayan bir mal ile işlem yapmak anlamına gelir ve*

mülkiyetinde olmayan bir malın satışı fıkhî açıdan geçerli değildir; dolayısıyla bu tür bir işlem fasittir.

9. *Sarf akdinde ilk yapılan muamelede belirlenen ödeme şeklinde bir değişiklik olursa, mesela dolar yerine TL verilmek istenirse bu caiz olmaz. Böyle bir durumda taraflar yeni bir sarf akdi yaparak mesela dolar yerine TL ile anlaşabilirler ve bu caizdir.*
10. *Firmanın başka firmalardan borç ve alacakları bulunur. Bunların elinde çekler, senetler, açık hesaplar vardır. Bunların şartları uyanlar ve vadeleri gelenler, karşılıklı rıza ile İslâmi yasak yoksa birbirleriyle mahsup veya takas edilebilirler ve bu caizdir. Farklı para birimlerinin bulunması durumunda o günün kurlarından değiştirilmeleri ve mahsup edilmeleri de caizdir. Teslim anında kurlar değişmişse takas yeni kurlar üzerinden yapılır çünkü kabz o anda gerçekleşmektedir. Nesîe ribâsı olmaması için ribevi malların (altın, gümüş, vd.) değerinin önce paraya çevrilmesi ve sonra takas yapılması daha uygundur."*

Kaynak: Okka ve Kazak (2021, s. 215-216)

Sarf akdi, İslâm hukukunda özellikle altın, gümüş ve para değerindeki şeylerin karşılıklı değişim işlemlerini düzenleyen sözleşme türü olarak tanımlanabilir. Bu sözleşme ile farklı türden malların (altın, gümüş gibi para nevinden sayılacak şeyler) veya paraların karşılıklı değişimi düzenlenirken, ribâ (faiz), garar (belirsizlik) ve diğer Şer'i ilkelere uygunluğu titizlikle ele alınması gereklidir. Sadece bireysel ticari işlemler için değil, aynı zamanda kurumsal ticari işlemlerin düzenlenmesinde ve şirket birleşme süreçlerinde de sarf akdi büyük bir öneme arz etmektedir (Döndüren, 2024).

Şirket birleşmeleri bağlamında sarf akdi, birleşen şirketlerin sahip olduğu şirket varlıklarının niteliği ve bu varlıkların değişim sürecindeki durumlarından dolayı önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle, birleşme sürecinde nakdi varlıkların, kıymetli madenlerin veya diğer mübadeleye konu değerlerin İslâm hukukuna uygun bir şekilde aktarılması ve değerlemesinin yapılması hem hukuki hem de finansal açıdan büyük önem arz etmektedir (Yazıcı, 2018). Bu çerçevede, sarf akdi kurallarının İslâm hukukuna uygun şekilde uygulanması taraflar arasındaki hak ve yükümlülüklerin adil bir şekilde düzenlenmesini sağlamaktadır.

Sarf akdinin temel prensiplerinin şirket birleşmelerindeki etkilerinin analiz edilmesi hem İslâm hukukunun hem de İslâmi finans sistemlerinin teorik ve pratik uygulamaları açısından önemli bir yer tutmaktadır. Sarf akdi ile ilgili yapılacak düzenlemeler, birleşme

süreçlerinde ortaya çıkacak olan hukuki ve etik sorunlara yönelik kapsamlı bir çerçeve çizerek, işlemlerin meşru, şeffaf ve adil bir şekilde gerçekleşmesine imkân sağlayacaktır.

AAOIFI 'nin Faizsiz Finans Standartlarında sarf akdi ile ilgili 21. Standartta şöyle bahsedilmektedir (AAOIFI, 2015):

> *"Eğer bir şirketin varlıkları, mal, menfaat, para ve alacaklardan oluşuyorsa, bu şirketin hisse senetlerinin alım satımına ilişkin hükümler, şirketin faaliyet alanı ve kuruluş amacına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Şirketin kuruluş amacı ve faaliyet alanı, mallar, menfaatler ve haklarla ilgiliyse, hisse senetlerinin alım satımı, sarf (döviz alım satımı) veya alacaklar üzerindeki tasarruf kurallarına uyulmasına gerek olmaksızın caiz sayılabilir. Bununla birlikte, şirketin toplam varlıklarının %30'unun mal, menfaat, hak ve para gibi değerlerle desteklenmesi gerektiği şartı vardır. Bu koşul sağlandığında, nakit ve alacakların miktarı dikkate alınmaz, çünkü bunlar doğal olarak kabul edilir. Eğer şirketin faaliyet alanı ve amacı altın, gümüş veya para ticareti ise, hisse senetlerinin alım satımı için sarf hükümlerine uygun hareket edilmesi gerekmektedir. Şirketin faaliyet alanı ve amacı kredi veya finansman gibi alacaklarla ilgiliyse, hisse senetlerinin alım satımında alacaklarla ilgili hükümlere uyulması zorunludur" (AAOIFI,2015: s.559).*

AAOIFI'nın 21. Standardına göre, bir şirketin varlık yapısı, hisse senetlerinin alım satımına ilişkin fıkhi hükümlerin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Şirketin varlıkları; mal, menfaat, para ve alacaklardan oluşuyorsa, hisse senetlerinin ticareti, şirketin faaliyet alanı ve kuruluş amacına bağlı olarak farklı kurallara tabi tutulmaktadır.

Eğer bir şirketin faaliyet alanı fiziksel mallar, menfaatler ve haklar gibi unsurlar üzerine kurulmuşsa, hisse senetlerinin alım satımı sarf (döviz ve kıymetli maden alım satımı) veya alacak tasarrufu hükümlerine tabi olmadan gerçekleştirilebilir. Ancak, şirketin toplam varlıklarının en az %30'unun bu tür fiziksel varlıklarla desteklenmeli ve bu oran sağlanırsa, şirketin elindeki nakit ve alacaklar doğal bir yapı olarak kabul edilmekte ve bunlara özel bir sınırlama getirilmemektedir.

Diğer taraftan, şirketin faaliyet alanı altın, gümüş veya para ticareti üzerine kuruluysa, hisse senetlerinin alım satımı sırasında sarf hükümlerine uygun hareket edilmesi, şirketin faaliyet alanı kredi ve finansman gibi alacaklarla ilgiliyse, bu durumda alacaklara ilişkin fıkhi hükümlerin uygulanması gerekmektedir.

İslami finans ilkeleri AAOIFI'nın 21. ilkesinde şirketlerin hisse senedi ticaretine ilişkin sınırları net bir şekilde belirlemekte ve faizsiz finans sistemine uygun bir yapının oluşturulmasına imkân sağlamaktadır.

İslami finans kuralları çerçevesinde sarraflık işi (altın ve döviz ticareti) yapan bir şirket ile gıda toptancılığı yapan diğer bir şirketin birleşmesinde sarf akdi, faiz yasağı(riba), garar ve şirket türlerinin uygunluğu açısından bir değerlendirilme yapılırsa;

1. Sarrafın Gıda Toptancılığı Yapan Şirketi Alması Durumunda;

Sarraflık yapan şirketin faaliyet alanı çoğunlukla altın, döviz gibi faizin çabuk karışacağı malların ticaretidir. Bu tür malların İslami kurallara uygun olarak alımı, satımı ve değişim işlemi yapılması halinde bedeller peşin olarak karşılıklı ödenir.

Eğer sarraf, gıda toptancılığı yapan şirket ile birleşir veya satın alırsa;

- Gıda toptancılığı yapan şirketin faaliyetleri helal ticaret (tablo 5'te belirtilen haram işleri yapmamış olması) üzerineyse, birleşme yapmalarında sakınca bulunmamaktadır.
- Ancak gıda toptancılığı yapan şirketin faizli borçları, vadeli satış sözleşmeleri veya haram mallardan bir kısım mal ticareti varsa, sarraf şirketinin birleşmeden önce bunları İslami finans ilkelerine uygun şekilde temizlemesi gerekmektedir.
- Gıda toptancılığı yapan şirketin satışlarında vadeli işlemler varsa, sarraf şirketiyle birleştiğinde bu vadeli işlemlerin altın veya döviz gibi malları içerip içermediğinin de ayrıca değerlendirilmesi gereklidir.

Sonuç olarak, sarrafın gıda toptancılığı yapan şirketle birleşmesi veya satın alması ancak bu işlemlerin faizli ve haram işleri içermeyecek şekilde düzenlenmesi şartıyla mümkündür. Birleşilen şirket vadeli altın/döviz ticareti gibi yasak işlemler yapıyorsa birleşme öncesi bunların nakit işlemlere çevrilerek düzeltilmeden birleşilmesi sakıncalı olur.

2. Gıda Toptancılığı Yapan Şirketin Sarrafı Alması Durumu;

Gıda toptancılığı yapan şirket, farklı sektörlerde faaliyet gösteriyor olabilir. Eğer sarrafı almak ile birleşmek veya satın almak istiyorsa:

- Sarrafın işlemleri yalnızca nakit altın ve döviz ticareti üzerineyse, satın alma parasını peşin ödemek şartıyla İslami açıdan bir problem oluşturmaz.
- Ancak sarrafın vadeli altın veya döviz satışı gibi İslâmi açıdan sakıncalı veya ribevi işlemler yapması durumunda, toptancı şirketin bu faaliyetleri gözden geçirmesi ve İslami finans kurallarına uygun hale getirdikten sonra satın alması gerekir.
- Sarraflık yapan şirketin faizli borçları veya faiz getirisi elde eden yatırımları varsa, İslami finans ilkelerine uyumu açısından bu borç ve yatırımların İslâmi şartlara göre temizlenmesi ve düzenlemesi gerekir.

Sonuç olarak gıda toptancılığı yapan şirketin sarrafı alması halinde eğer vadeli altın veya döviz işlemleri varsa, birleşme öncesinde bu faaliyetlerin durdurulması veya uygun hale getirilmesi gerekir.

Şirket birleşmelerinde taraflar İslami finans danışmanları tarafından dikkatlice incelenerek şirket varlıklarının faizli ve haram işlemlerden arındırıldıktan sonra gerçek değerleriyle birleşmeler ve satın almalar gerçekleştirilmelidir.

3.2.2. İslâmi Şirket Birleşmelerinde Haram Sermaye Unsurlarının Bulunması

Şirket veya kişilerin sahip oldukları servetlerine faiz veya farklı bir neviden haram karışmış ise ve servete karışan haram kısım tespit edilip hak sahibine geri iade edilmesi gerekmektedir. Şayet hak sahibi bulunamıyor veya hak sahibine erişilemiyorsa, şirketin elinde bulunan haram olan kısım hak sahibi adına sadaka olarak uygun yerlere verilebilmektedir. Servetteki helal haram birbirine karışmış ve ayrılamayacak bir vaziyet almış ise; servet sahibinin içinde "Malımda hala haram var mıdır?" şüphesini kaldıracak kadar miktarı servet sahibi hak sahiplerine vermesi gereklidir. Bu hak sahipleri bulunamıyor, hak sahiplerine erişilemiyor ve hak sahiplerine ulaşmanın mümkün olmadığı hallerde elinde bulunan haram olan kısım hak sahipleri adına sadaka olarak uygun yerlere verilebilmektedir (Okka ve Kazak, 2021). “Faiz, servetin bereketini yok eder. Helal kazanç, zekât ve sadakalar ise malın artmasına vesile olur. Bu nedenle mümin, ticari ve ekonomik sorunlarını inancı doğrultusunda çözmeye gayret ettiğinde, Yüce Allah ona uygun çözümler ve kolaylıklar sunar. Zorlandığı anlarda, beklemediği yerlerden ferahlık ve yardımlara kavuşur” (Okka ve Kazak, 2021: s.186).

3.2.3. Şirketlerin Birleşmelerinin İslâmi Finansa Göre İncelenmesi

3.2.3.1. Birleşme Yöntemleri Açısından

İslâmi bir şirket içsel bir büyüme gerçekleştirmek istiyorsa yapması veya uyması gereken özel bir kural olmayacaktır. Şöyle ki şirket zaten İslâmi bir sistemle yönetildiğinden dolayı ilave bir çalışma ve araştırma konusuna gerek kalmayacaktır, bütün işlemleri zaten İslâmi sisteme göre oturtulmuş durumda bulunmaktadır.

İslâmi bir şirket içsel değil dışsal bir büyüme tercih edecek ise, o zaman birleşme sürecini dikkatli bir şekilde yürütmesi gerekmektedir. Bu birleşmelerin dikey, yatay, çapraz veya benzer alanda büyüme isteği göstermesi durumundan çok birleşirken hukuki yapıyı etkileyen alanlardaki birleşmelerin incelenmesi önem arz etmektedir.

Şirket Birleşme şekillerine göre;

a. Merger birleşme

Konvansiyonel finans sisteminin birleşme şekillerinden olan merger İslâmi finans bağlamında incelendiğinde aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir:

İki ve ikiden fazla şirketin birleşerek tek şirket çatısı altında yollarına devam etmesine imkân tanıyan merger ile İslâmi şirketlerde İslâm hukuku kuralları çerçevesinde işlemler gerçekleştirebilir. Bu sistemde faizsiz ve helal dairesi içerisinde, ortakların haklarının yeni kurulan şirkette korunması ve birleşme öncesinde ortakların rızasının olması gerekmektedir.

TTK'ye göre merger şeklinde yapılan birleşmelerde külli halefiyet ilkesi geçerliliği vardır. İslâmi finans şartlarında da bu ilkenin geçerli olması İslâm'ın adalet ilkesiyle bağdaşmaktadır. Külli halefiyet ilkesi, birleşen şirketlerin alacak ve borçlarının birleşme sonrasında ana şirkete devredilmesini ifade etmektedir. Bu ilke, birleşme sürecinde taraflar arasında adaleti ve dengeyi sağlar. Merger şeklinde birleşmeler İslâm hukuku kurallarına uyularak yapılabilecek birleşme şekillerinden olmaktadır.

İslâmi finans uygulamalarında, merger şeklinde birleşmelerde, özellikle sarf akdine konu olan varlıkların (altın, gümüş, para ve döviz gibi) transferi hususunda ribaya düşülmemesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Sarf akdi, İslâm hukukunda para ve

benzeri varlıkların alım satımını düzenleyen bir akittir (Döndüren, 2024). Dikkat edilmesi gereken belirli şartları bulunmaktadır. Bu konu ayrıntılı olarak 6.2.1. ve 6.2.2. başlıklarında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

1. Sarf akdine göre, birleşmeye konu olan sermayenin (altın, gümüş, döviz veya para) her iki taraf için sözleşme toplantısı bitmeden peşin olarak teslim edilmesi gereklidir (Döndüren, 2024). Eğer bedellerden biri veya her ikisi vadeli olacak şekilde düzenlenirse, "nesîe ribası" meydana gelir ve akit geçersiz olur (Buhârî, Büyu, 78; Müslim, Müsâkât, 75-76). Birleşme işlemlerinde, sarf akdine konu varlıklar için bedellerin hemen teslim edilmesi sağlanması ve tarafların bu işlemler sırasında sözleşme toplantısından ayrılmaması gerekmektedir. Bir şirket, birleşme sırasında diğer şirkete 100.000 dolar sermaye aktarmayı taahhüt ediyor ve bu bedeli sözleşme anında peşin olarak teslim etmelidir, fakat şirket, bu bedeli üç ay sonra ödeyeceğini bildirirse işlem şer'î açıdan geçersiz olmaktadır.
2. Aynı cinsten olan varlıkların (örneğin altın-altın veya döviz-döviz) değişiminde, miktarların eşit olması şarttı bulunmaktadır (Döndüren, 2024). Merger şeklinde bir birleşme sırasında kullanılacak kıymetlerin birbirine denk bir şekilde düzenlenmesini zorunluluğu bulunmaktadır. Örneğin, aynı cins dövizlerin değişimi yapılacaksa, her iki tarafın da eşit miktarda kıymeti teslim etmesi gerekir. Eğer altın veya gümüşte ayar farkları var ise taraflar arasında net bir değerleme yapılmalı ve şer'î prensipler ihlal edilmesi gerekmektedir.
3. Merger şeklinde birleşmede sarf akdi kuralları gereği taraflardan birinin işlemlerden birinde muhayyerlik (seçim hakkı) talep etmesi, akdi geçersiz kılar (Döndüren, 2024). Birleşme işlemlerinde, sarf akdine konu varlıkların transferi sırasında taraflar arasında herhangi bir ek şartın öne sürülmesi (örneğin, belirli bir süre içinde karar değiştirme hakkı) işlem geçerliliğini zedelemektedir. Birleşme sözleşmesine taraflardan biri şöyle bir ayrıntı ekletirse "Eğer piyasa koşulları değişirse, altı ay içinde birleşme şartlarını revize edebiliriz" bu şart şer'î açıdan uygun olmaz. Çünkü tarafların birleşme sırasında kesin bir karar alması ve değişiklik hakkı talep etmemesi gerekir.
4. Merger şeklinde birleşme işlemlerinde sarf akdine konu olan hiçbir varlık vadeli olarak satılmamalıdır (Döndüren, 2024). Aksi takdirde, "nesie ribası" ortaya çıkar ve akit fasit olur (Buhârî, Büyu, 79; Müslim, Müsâkât, 86). Bu şart birleşme

sözleşmesinde yer alabilecek tüm vadeli ödeme seçeneklerini kapsamaktadır. Şirketler, merger şeklinde birleşme sürecinde bu kuralı ihlal etmeyecek şekilde ödeme planları hazırlaması gerekmektedir. Şirketler birleşirken taraf birisi diğerine 500.000 dolar ödeme yapmayı taahhüt ediyorsa, bu ödemenin birleşme sözleşmesi imzalandığında tamamlanmış olmalıdır. Fakat bu ödeme bir yıl içinde taksitlerle ödenecek şekilde düzenlenmesi durumunda, bu işlem faiz yasağına aykırı olmasından dolayı geçersiz sayılır.

İslâmi bir şirket yapısında merger tipi birleşmeler gerçekleştirilirken:

- Birleşmeye konu olan varlıkların detaylı bir şekilde sınıflandırılması,
- Sarf akdi şartlarına uygun olarak, bedellerin peşin ödenmesi ve cins birliği prensiplerinin gözetilmesi,
- Vadeli ödeme yöntemlerinden kaçınılması ve tüm işlemlerin akit meclisinde tamamlanması,
- Merger şeklinde birleşmelerde, İslâmi finans ilkelerine uygunluğu sağlamak adına Şer'i danışmanlar tarafından incelenmesidir.

Belirtilen hususlara dikkat edilmesi birleşme işleminin İslâm hukuk kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmesinde önem arz etmektedir

b. Konsolidasyon şeklinde birleşme

Konvansiyonel finans sisteminin birleşme şekillerinden konsolidasyon birden fazla şirketin yeni bir tüzel kişilik altında birleşmelerini ifade etmektedir. İslâmi şirketlerin konsolidasyon şeklinde birleşme yapmak istediklerinde dikkat etmesi gereken bazı gereklilikler bulunmaktadır.

Öncelikle İslâm hukukunun koyduğu Şer'i kurallar çerçevesinde işlem yapmaları gerekmektedir. Faizli işlemlerden uzak durularak, adil ve şeffaf olunarak, birleşme sonrası ortakların haklarının korunması ve sosyal dengeyi bozacak (tekelleşmeye giderek Pazar dengesini bozulması) işlemlerden uzak durularak İslâm'ın helal dairesinde kalınarak konsolidasyon şeklinde birleşme yapılabilmektedir.

Sarf akdi, altın, gümüş, para ve döviz gibi kıymetlerin alım satımına ilişkin özel düzenlemeler içeren bir akit türüdür. Konsolidasyon birleşmelerinde, şirketlerin finansal

varlıklarının (örneğin, nakit, döviz veya altın gibi) devri söz konusu olduğunda, sarf akdi şartlarına uygunluk sağlanmalıdır. Sarf akdi 6.2.1. ve 6.2.2. ‘de daha ayrıntılı incelenmiştir.

Sarf akdinin konsolidasyon şeklinde birleşmelere getirmiş olduğu sınırlılıkları şöyle sıralanabilmektedir:

1. Sarf akdine göre, birleşmeye konu olan sermayenin (altın, gümüş, döviz veya para) her iki taraf için sözleşme toplantısında peşin olarak ödenmesi gerekmektedir (Döndüren, 2024). Konsolidasyon sürecinde, devredilen nakit veya kıymetli varlıkların fiilen teslimi sağlanması gerekmektedir. İslâm hukukuna göre, ödenmesi gereken bedellerin tarafların sözleşme toplantısından ayrılmadan önce peşin olarak (kabz edilmesi) ödenmesi gerekmektedir.
2. Aynı cinsten olan varlıkların (örneğin altın-altın veya döviz-döviz) değişiminde, miktarların eşit olması şartı bulunmaktadır (Döndüren, 2024). Konsolidasyon şeklinde bir birleşme sırasında kullanılacak kıymetlerin birbirine denk bir şekilde düzenlenmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Konsolidasyon birleşmelerinde, bir şirketin döviz rezervlerinin diğerine aktarılması durumunda, bu rezervlerin miktar açısından eşit olması ve herhangi bir fazlalığın eklenmemesi sağlanmaktadır. Bu ilke, birleşme işlemlerinde varlıkların doğru bir şekilde değerlenmesini taraflar arasında haksız kazanca meydan vermemektedir.
3. Konsolidasyon şeklinde birleşmelerde sarf akdi gereği taraflardan birinin şart muhayyerliği (seçim hakkı) talep etmesi sözleşmeyi geçersiz kılmaktadır (Döndüren, 2024). Konsolidasyon birleşmelerinde, devredilen finansal varlıkların teslimi sırasında herhangi bir şarta bağlılık veya belirsizlik bulunmamalıdır. Örneğin, tarafların birleşme sonrası varlıkların değerine ilişkin belirsizliği giderecek düzenlemeler yapmaları gereklidir.
4. Sarf akdine göre, vadeli satış veya transfer işlemlerine ‘nesie ribası’ oluşturacağı gerekçesiyle izin verilmemektedir. Konsolidasyon şeklinde birleşme sırasında, birleşmeye konu olan finansal varlıklar vadeli bir ödeme planına bağlanmamalıdır. Vadeli işlemlerin ribaya sebebiyet vermesi nedeni ile, konsolidasyon şeklinde birleşme sözleşmelerinde vadeli ödeme veya taksitli devir hükümleri yer almamalıdır.

İslâmi bir şirket yapısında konsolidasyon tipi birleşmeler gerçekleştirilirken:

- Finansal varlıkların transferi peşin yapılmalı ve mülkiyetin hemen devri sağlanmalıdır.
- Aynı cinsten varlıkların mübadelesi yapılacaksa, eşitlik ilkesi gözetilmelidir.
- Vadeli ödeme ve belirsizliğe yol açabilecek hükümlerden kaçınılmalıdır.
- Konsolidasyon şeklinde birleşmelerde, İşlemler İslâmi finans ilkelerine uygunluğunun sağlamak adına Şer'i danışmanlar tarafından incelenmelidir.

Bu düzenlemeler, birleşmenin İslâm hukuku kurallarına uygun şekilde tamamlanmasını sağlar ve faize yol açabilecek risklerin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunur.

c. Devralma şeklinde birleşme

Devralma şeklinde olan birleşmeler şirket yönetimi ve ortakları tarafından rızaları dahilinde ve İslâmi finansın helal dairesindeki şartlara bağlı olarak yapıldığı durumlarda sakınca oluşturmamaktadır. Fakat işlemler, yönetim ve ortakların rızasının olmadığı durumlarda İslâma göre hoş karşılanmamakta ve onaylanmamaktadır.

Sarf akdinin devralma şeklinde birleşmelere getirmiş olduğu sınırlılıklar şöyle sıralanabilmektedir:

- Sarf akdi devralma şeklindeki birleşmelerde ödeme yapacak tarafın sözleşme toplantısında finansal varlıklarını peşin olarak teslim etmeleri gerekmektedir (Döndüren, 2024). Bu kural gereği, devralma süreçlerinde tarafların finansal varlıklarını, kıymetli madenlerini döviz rezervlerini, altın veya benzeri kıymetli varlıklarını devralıyorsa, bu varlıkların tam olarak ve peşin şekilde teslim edilmesi gerekmektedir.
- Sarf akdi, aynı cins varlıkların mübadelesinde eşit miktarların değişimini zorunlu kılar (Döndüren, 2024). Devralma yoluyla birleşmelerde, bir şirketin finansal varlıkları, örneğin döviz veya kıymetli madenleri, diğerine devrediliyorsa bu işlemler cins birliği şartına uygun olması gerekmektedir. Aynı cinsten varlıklar arasında bir fark olması halinde, fazlalık faizine yol açacağından dolayı tüm finansal varlıkların eşit değerler üzerinden devredilmesinin sağlanması gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

- Sarf akdinde şart muhayyerliği ve belirsizlik içeren işlemler akdi geçersiz kılmaktadır (Döndüren, 2024). Devralma sürecinde, devir alınacak varlıkların miktarı, türü ve teslim şekli net bir şekilde belirlenmesi taraflar arasında belirsizlikten kaynaklanan uyuşmazlıkların önlenmesi için önem arz etmektedir (Okka ve Kazak, 2021).
- Sarf akdi kapsamında vadeli işlemler "nesie ribası" meydana geleceğinden dolayı uygun görülmemektedir (Döndüren, 2024). Devralma sürecinde, şirketlerin finansal varlıkları veya yükümlülükleri vadeli olarak devralınması uygun görülmemektedir. Bu nedenle, devralma işlemleri sırasında tüm varlıkların ve yükümlülüklerin teslimi sözleşme toplantısında gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İslâmi bir şirket yapısında devralma şeklinde birleşmeler gerçekleştirilirken:

1. Devralma işlemlerinde finansal varlıkların vadeli değil peşin olarak teslim edilmesi zorunludur.
2. Aynı cinsten varlıkların devrinde eşit miktarların değişimi sağlanmalıdır.
3. Devralma sürecinde, varlıkların türü, miktarı ve teslim şekli belirsizliği ortadan kaldıracak şekilde açıkça belirtilmelidir.
4. Tarafların sözleşmeye belli şartlı ve belirsizlik meydana getirecek şartları devralma süreçlerinde kullanılmamalıdır.
5. Devralma anlaşmaları, İslâmi finans ilkelerine uygunluğu sağlamak adına Şer'i danışmanlar tarafından incelenmelidir.

Belirtilen hususların dikkate alınması, şirket birleşmelerinin İslâm hukukuna uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

d. Takeover (Ele geçirme) şeklinde birleşme

Konvansiyonel finansın birleşme çeşitlerinden ele geçirmenin iki çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan dostça ele geçirme İslâmi finansın helal haram dairesinde yapılması şartıyla yapılabileceği gibi, bir diğer şekli olan düşmanca ele geçirme İslâmi finans bağlamında sakıncalı durum arz etmektedir

İslâmi finans bağlamında, bir şirketin hedefe konularak şirket yönetimi ve ortakların rızası dışında düşmanca ele geçirilmesi, İslâm'ın helal dairesi dışına çıkmak demektir ve

uygun değildir ve kabul edilmemektedir. Ancak halka açık bir şirketin hisselerini satın alarak ve bazı ortaklarla anlaşarak, iyi niyetlerle firmanın yönetimini ele geçirmekte bir sakınca bulunmamaktadır. Buradaki amaç, ortakların çıkarlarını birleştirerek daha üst seviyelere taşımak ve şirket kârını maksimize edilmesi gerekmektedir.

Takeover (Ele geçirme) şeklindeki birleşmelerde hedef şirketin, yeni ortaklıktan ayrılmak isteyen pay sahiplerinin hisselerini gerçek değerleriyle kendilerine ödenmesi gerekmektedir.

e. Protokol, tröst, kartel, holding şeklinde birleşmeler

Konvansiyonel finansın tüzel kişiliklerini koruyarak topluca eylem gerçekleştirmek ve bir üst yönetimin kontrolüne girmek şeklinde yapılan birleşmelerde İslâmi finansa göre birleşme sağlanabilmesi için belli şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. İslâmi finansta kartelleşme, karaborsacılık (ihtikâr), sektörün tamamını kontrol altına almak şeklinde yapılacak birleşmelere izin verilmemektedir. Fakat, kötü niyetli olmayan ve İslâmi helal dairesinde yapılan birleşmelerin İslâmi olarak bir sakıncası bulunmamaktadır.

3.2.3.2. Sermaye Yönünden

Sermaye yönünden inceleme yapılırken öncelikle finansman giderlerinin hangi kalemlerden oluştuğunu incelemek gerekmektedir. Bankalardan alınan krediler, finans kurumlarından ve borç temin edilen kurumlara yapılan ödemeler, vergiler, harçlar, fon giderleri, çalışan maaşları, ikramiye ve tazminatları gibi giderler finansman giderleri arasında sayılmaktadır (Habergetiren, 2015).

Şirket birleşmelerinin sermaye yönünden incelenmesinde sermayelerin kâr amaçlı mı yoksa kâr amacı güdülmeden mi birleşmenin hedeflendiği ayrımının yapılması gerekmektedir. Kâr amacı olmayan birleşmeler genellikle devlet eliyle veya dernek tipi kurumlar tarafından yapılmaktadır. Kâr amacı olan sermaye birleşmeleri ise yatay, dikey ve çapraz birleşme alanlarında yapılmaktadır (Habergetiren, 2015).

Yatay birleşmeler, aynı iş kolundaki şirketlerin pazarda lider olmak veya pazarı rekabet ortamından çıkarıp tekelleşmeye götürmesi amacı ile yapılmaktadır. İslâmi ekonomi sisteminde iş yapan kişinin kâr etmesi ve kazancını maksimize etmesi gibi gereklilikler

yanında toplumun menfaatini koruyan bir yapısı olduğundan toplum zararına olan hiçbir işlemi mübah saymaz ve haram işler kategorisine koyar.

Dikey birleşme belli bir sektörde iş yapan şirketin hammadde temini yapmak veya ürünlerini satacak pazarı bulmak için yaptığı birleşmelerdir. Bu birleşmeler şirketin kârlılığını artırmak amacı ile yapılıyor ve fayda sağlıyor ise İslâmi bağlamda bir sakınca teşkil etmez. Fakat yapılan birleşme şirketlerin sektörü ele geçirmek, başka şirketlerin hammadde teminini zora sokmak veya ürünlerini satacak pazar bulamasını engellemek için yapılıyorsa İslâmi anlayışa ters düşmekte ve böyle bir birleşme hoş (mübah sayılmaz) karşılanmamaktadır.

Çapraz birleşmeler, farklı iş kollarında faaliyet gösteren şirketlerin riski paylaştırmak amacıyla yaptıkları birleşmelerdir. Bu birleşmeler şirketlerin risk durumunu azaltmak ve kârlılığı artırmak amacıyla yapıldıkları durumlarda İslâmi açıdan bir sıkıntı doğurmamaktadır. Ancak yukarıdaki getirilere ilaveten sektörde tekelleşme eğilimi göstermek pazarı ele geçirmek amacı ile yapılıyorsa İslâmi anlayış bu tarz birleşmeleri onaylamamaktadır. İslâm ahlaki ve etik ilkeleri fayda sağlamayı sadece şirketler için değil toplumun her kademesi için gerekli görmektedir.

Sermaye yönünden şirket birleşmelerin, şirketlerin kârlılığını, sinerji etkisini, iş yapabilme gücünü artırma gibi faydaları sağlarken, tekelleşmek, piyasayı ele geçirerek diğer şirketleri zora sokmak gibi diğer şirketlere ve topluma zarar vermemeleri gerekmektedir.

Konvansiyonel şirket birleşmelerinde, şirketlerin sermaye yapıları ve varlıkları genellikle finansal değerleri üzerinden değerlendirme yapılırken, İslâmi şirketlerde sermayenin niteliği ve varlıkların şeriata uygunluğu gibi konular önem kazanmaktadır. Özellikle sarf akdi kapsamındaki altın, para gibi varlıklar birleşme sürecinde İslâm hukuk kurallarına uygunluk gereği dikkatle değerlendirilmeleri gerekmektedir.

İslâmi şirket birleşmelerinde, sarf akdi kapsamındaki varlıkların sınırlandırılması aşağıdaki maddelerde ele alınabilmektedir (Döndüren, 2024):

- Şirketlerin birleşmelerde sarf akdine konu olan şirket varlıkların bedelleri para ya da para hükmündeki varlıklardan olması zorunluluğu bulunmaktadır (Aybakan, 2009).

- Şirket birleşmelerinde sarf akdine konu olan şirket varlıklarının peşin olarak teslim edilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca aynı cins varlıklarda eşitlik şartı bulunmaktadır. Faiz riskinin (nesie ribası) ortadan kaldırmak maksadı ile böyle bir zorunluluk bulunmaktadır (Aybakan, 2009).
- Şirket birleşmelerinde sarf akdine konu olan varlıkların teslim edilebilir olması şartı bulunmaktadır. Teslimi mümkün olmayan veya belirsizlik bulunan mallar sarf akdine konu olamamaktadır (Aybakan, 2009).

Günümüzde, elektronik para transferleri ve dijital ödeme sistemleri ve modern finansal araçlar ile yapılan ödemeler sarf akdi hükümleri çerçevesinde değerlendirildiğinde bu işlemler Şer'i hukuka göre geçerli sayılmaktadır (Döndüren, 2024). Banka kartlarıyla yapılan döviz, altın ve gümüş alımları, bedelin anında satıcının hesabına geçmesi nedeniyle peşin işlem hükmünde kabul edilmektedir (Döndüren, 2024).

İslâmi finans literatüründe, karz-ı hasen (faizsiz ve menfaatsiz borç verme) gibi uygulamaların kurumsallaştırılması üzerine çalışmalardan yola çıkarak bu sistemin aktive edilmesi gerekmektedir (Fatih, 2019).

3.2.3.3. Yönetimsel açıdan

Konvansiyonel şirket yönetiminde İslâmi şirket yönetiminden kârın maksimizasyonu, maliyet kontrolü, likit kontrolü gibi temel ilkeler bağlamında büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Fakat ahlak etiği ve ana değerler kısmında farklılıklar bulunmaktadır.

İslâmi şirket yönetiminde şirket yöneticilerinin, İslâm ahlak etiğine göre şirketin politikalarını belirlemeleri gerekmektedir. Konvansiyonel şirketlerde amaç sadece şirket kârlılığı iken İslâmi şirketlerde amaç şirket kârlılığı yanında insanların çıkarlarının da gözetilmesi gerekliliğini barındırmaktadır (Kamacı &Öz, 2022).

İslâmi şirket yönetim anlayışında şirket yöneticileri yetkilerini, Kur'an-ı Kerim ve Hz. peygamberin hadislerinde belirtilen İslâmi kurallara dayanarak helal haram dairesinde belirler ve o doğrultuda kullanırlar (Okka ve Kazak, 2021)

İslâmi şirket yönetimi konvansiyonel şirket yönetimden hedef ve amaçlar kapsamında daha çok izleyeceği ekonomik politikalar ve pazar stratejileri yönünden de farklılıklar göstermektedir.

İslâmi bir şirket yönetimi (Metwally, 1994):

5. İslâmi karakterli bir şirketin yapmasının yasak olduğu işlerden uzak durmalıdır. Örnek olarak, alkollü içecek yapımı için üzüm satışı yapmaktan, domuz ve domuz ürünleri imalatı ya da satışı yapmaktan, ihtikâr, kumar, tefecilik ve faizle borç alıp verme işlerinden uzak durması gibi.
6. Tekelleşme yaratma potansiyeli taşıyan pazar stratejilerinden kaçınılmaktadır.
7. Sektörde rakiplerinin önüne geçebilmek için alıcıları aldatacak reklamlardan ve pazarlama stratejilerinden uzak durulmalıdır.
8. Tüm muhataplarını sömürmeye götüren, ayrımcılığa ve kısıtlayıcı ticaret uygulamalarına neden olacak çalışmalardan uzak durulmalıdır. Bu tarz davranışların hepsi İslâm dinince yasaklanmış ve kerih (kötü) görülmektedir.

Şirket hissedarları, şirketlerini İslâmi kurallara göre yönetilmesini istedikleri durumlarda şirketi yönetecek yöneticilerde bulunması gereken önemli özellikler bulunmaktadır. Bu özellikleri Okka ve Kazak İslâmi işlem yapan insan tipi ile ekonomik işlem yapan insan tipi (homo economicus) şeklinde tanımlamakta ve bu insan tipler arasında belirgin özellik farklarının bulunduğunu şu ifadelerle belirtmektedirler (2021):

1. İslâmi insan tipi onu yaratan Rabbine karşı sorumlu olduğu bilincinde iken, ekonomik insan tipi agnostiktir, seküler/laikidir ve dini inanç sistemleri ile bir alâkası yoktur.
2. Ekonomik insan tipi, sadece kendi çıkarlarını düşünür ve diğer çıkar gruplarını umursamaz. İslâmi insan tipi ise hem kendi çıkarlarını hem de diğer çıkar grupların menfaatlerini dikkate alır ve bu şartlarda kârın maksimizasyonunu değerlendirir.

3. İslâmi insan tipi, Allah'ın yasakladığı İslâm dininde yapılması yasak olan işlerden (faiz, içki ve kumar, domuz ticareti, seks ticareti vb.) uzak durur, ekonomik insan tipi için böyle bir hassasiyet bulunmamaktadır.
4. İslâmi insan tipi şirket kaynakları israf edemez ve kaynakları etkin bir şekilde kullanmak ve bu kaynakları gelecek nesillere de fayda sağlayabileceği bilinci ile hareket etmek durumundadır, ekonomik insan tipinin böyle bir sorumluluğu bulunmamaktadır.
5. Ekonomik insan tipi sömürgeci politika gütmekten ve onların kaynaklarını kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmakta sakınca görmemektedirler. İslâmi insan tipi sömürgeci davranışlar sergileyemez ve toplum yararını gözetmek ve haklarını kuruma zorunlulukları bulunmaktadır.
6. İslâmi insan tipi bütün faaliyetlerinde İslâmi kurallar ve helal dairesinde davranmakla sorumludur, ekonomik insan tipinin böyle bir kurallara uyma zorunluluğu bulunmamaktadır.
7. İslâmi insan tipi kazançlarından fakirlere harcanmak üzere bir vergi diye adlandırabileceğimiz zekât adı altında belli bir miktarı toplum yararı için ödemek zorundadırlar, ekonomik insan tipinin böyle bir ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır.
8. İslâmi insan tipi, ekonomik ve toplumsal alanda gelişmeler konusunda sorumlu olmaktadır, ekonomik insan tipinin böyle bir sorumluluğu bulunmamaktadır.
9. İslâmi insan tipinde, İslâm dinin ahiret inancından dolayı davranışlarından dolayı kendini sorumlu hissetmektedir, ekonomik insan tipi sadece dünya hayatındaki çıkarları doğrultusunda davranış sergilenmektedir.
10. Ekonomik insan tipi sadece dünyevi hayat için çalışmaktadır, İslâmi insan tipi ise nihai amacı ahiret hayatı olan insanların refahı ve toplumsal yararlılıklardan dolayı sadaka-infak gibi uygulamaları önemsemektedirler.

İslâmi kurumsal yönetim yaklaşımı; şirketlerin tüm ticari faaliyetlerinde İslâm dininin esaslarına uygun olarak din temelli bir yapı bulunmaktadır (Bal ve Umut, 2023). Bu yaklaşımda kâr elde etmeyi yasaklayan bir sistem bulunmamaktadır. İslâm dinin de bilginin kaynağı selim akıl, salim duyular ve doğru haberdir. Buradaki doğru haberden

kasıt Allah'tan gelen vahiy ve Resulullah'ın sünnetidir. Dolayısıyla, İslâmi yönetimdeki kurumsallık anlayışı İslâm'ın ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetine uygun olarak hareket etmek şeklinde anlaşılması gerekmektedir (Güney, 2015).

İslâm Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB), şer'i yönetimle ilgili olarak 36 standart ve ilke geliştirmiştir. Bu standartlar, şer'i yönetim ve idari süreçlerle ilgili kurumsal yönetim faaliyetlerini açıklamak için birbiriyle uyumlu şekilde düzenlenmiştir. Bu standartlar 3. standart kurumsal yönetimin özelliklerini ve İslâm dinine göre nasıl olması gerektiğiyle ilgili şartları ortaya koymuştur.

İslâmi kurumsal yaklaşımda iki çeşit yaklaşımdan bahsedilebilmektedir (Bal & Umut, 2023):

- Tevhit ve Şûra: Tevhit yaklaşımı ve şûra yaklaşımı model alındığında kurumsal bir yönetim şeklinde karar alınmasında iki yöntemden bahsedilebilir. Öncelikle tevhit inancına uygun bir yönetim sergilenmesi ve fıkıh alanında bir kurulun olması yönetim esaslarını değerlendirmesi gerekmektedir.
- İslâmi paydaş yaklaşımı: İslâmi değerler ışığında paydaş yaklaşımı, kurumsal yönetim şirket hissedarları ve ortaklar dahil tüm paydaşların haklarını ve çıkarlarını korumak esasını benimsemektedir. Bu yaklaşım İslâm'ın ahlak etiğiyle alâkalıdır.

Yönetimsel alanda alınan kararların İslâmi kurallara uygunluğu bağlamında denetimin yapılabilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı İslâmi şirketlerde yönetimle alâkalı olarak şirket bünyesinde şeri danışma kurullarının bulunması veya şerri danışmanlık veren kurumlardan danışmanlık hizmeti alınması gerekmektedir.

Alhammadi, İslâmi bankacılık ve finans sisteminde, kurumsal yönetim ve risk yönetimi alanlarında, İslâmi finans ilkelerinin uygulanabilirliğinde karşılaşılan zorlukları şöyle sıralamaktadır (Alhammadi, Archer ve Asutay, 2020):

- İslâmi yönetimler Şer'i Gözetim Kurulları ile çalışmaktadır. Bu kurulların etkili bir denetim mekanizmasının olup olmadığı İslâmi yönetimler için önemli bir problem teşkil etmektedir.
- İslâmi yönetim anlayışında emanet, adalet ve şeffaflık gibi etik değerler önem arz etmektedir. Kurumsal yönetim sistemlerine ilişkin başarısızlıkların en önemli nedeni iç denetim sistemlerinin zayıflığından dolayı ortaya çıkmaktadır.

- İslâmi yönetimler şeriat uyumlu risk paylaşım modellerini kullanmaktadırlar. Bu modeller uygulamada yetersiz kalarak risk yönetiminde boşluklar oluşturabilmektedir.
- İslâmi yönetimlerde iç ve dış denetim mekanizmalarının güçlü olması gerekmektedir. İç ve dış denetim mekanizmalarının uyumsuzluğu yönetimsel sorunların raporlanamamasını ortaya çıkartmaktadır.

İslâmi yönetimsel açıdan Şer'i kurallara uygun olarak düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu, sadece Şeriat uyumlu ürünler sunmakla değil, aynı zamanda topluma fayda sağlayacak etik bir yönetim anlayışının benimsenmesi gerekmektedir (Mergaliyev, Asutay, Avdukic ve Karbhari, 2021).

3.2.3.4. Şirket Tüzel Kişiliği Açısından

Modern hukukta tüzel kişilik, hukuki düzen tarafından belirli bir işi gerçekleştirmek için yetkilendirilmiş, hak ve yükümlülüklere sahip ayrı bir varlık olarak tanınan, genellikle bir kişi veya mal varlığı topluluğuna denilmektedir (Gökmen, 2022).

İslâmi hukukta ise tüzel kişilik konusu klasik dönem İslâm hukuku konuları içerisinde böyle bir terime yer verilmemiştir. Böyle bir konunun olmaması İslâm'da tüzel kişilik konusunun olmadığı anlamına gelmemektedir (Köse, 1998). Modern İslâmi hukukta ise (19. yy.'da) finansal alanda çok karşılaşılmaya başlandığından böyle bir tanımlamaya ihtiyaç hasıl olmuştur. İslâm'daki bazı kurumlarda tüzel kişilik benzeri oluşumlardan hareketle (vakıflar, beytül mal, devlet gibi kavramlar tüzel kişilik gösteren kavramlardır) tüzel kişiliğin İslâm'da da bulunduğu yargısına varılmıştır (Gökmen, 2022).

Zimmetin (kişilik) vasıf olarak düşünülmesi durumunda insanda bulunması, hak ve zorunluluk ehliyeti sebebi ile olduğu göz önüne getirildiğinde, insandan başka şeylere de hak ve zorunluluk atfedileceğinden dolayı onlara da kişiliğin tanınabileceğinde bir engel olmadığı, son dönem İslâm hukukçuları tarafından düşünülmüş ve tüzel kişilik, İslâm hukuk kurallarına aykırı olmadığı, dile getirilmektedir (A. Yılmaz, 1997)

Balta makalesinde tüzel kişilik konusunu irdelemiş ve tüzel kişilikle ilgili teorilerin temelinin, farklı yönlerin öne çıkarılmasına dayandığını belirtmiştir (2021). Ayrıca tüzel

kişilik ile gerçek kişilik arasında belirleyici bazı farklar bulunduğunu vurgulamıştır (Köse, 1998; Balta, 2021).

Bu farkları şöyle sıralanabilir:

> a. *"Tüzel kişilik, hukuki bir varlık olup somut bir biçimde gözlemlenemez ve elle tutulamaz; değeri ve saygınlığı üzerinden şekillenir. Oysa gerçek şahıs, somut bir varlık olup maddi olarak hissedilebilir.*
>
> *b. Tüzel kişilikler, gerçek şahıslar ve onların mallarına dayalı olarak varlıklarını sürdürürler. Ancak gerçek şahıs hem hakikatte hem de itibarda bağımsız bir varlığa sahiptir.*
>
> *c. Tüzel kişiliklerin, evlenme, boşanma, miras gibi insana özgü haklarla ilişkisi bulunmaz. Bunun dışında kalan haklar ve yükümlülükler, tüzel kişilik tarafından yerine getirilebilir.*
>
> *d. Tüzel kişiliklerin temsilcilerinin ölmesi ya da değişmesi, tüzel kişiliğin varlığını etkilemez. Ancak gerçek şahısların hayatı sınırlıdır ve ölüm durumunda hukuken varlıkları sona erer.*
>
> *e. Tüzel kişilikler, bedeni cezaya çarptırılamazlar; ancak medeni ve idari cezalarla cezalandırılabilirler.*
>
> *f. Gerçek şahısların hukuki ehliyetleri, zamanla maddi ve manevi gelişmelere bağlı olarak artarken, tüzel kişiliklerin hukuki ehliyeti, kuruluşları ve organlarının oluşturulmasıyla belirlenir ve sabit kalır.*
>
> *g. Gerçek şahısların tasarruf, hak edinme ve yükümlülük kabul etme ehliyetleri sınırsızdır; yalnızca bazı durumlarda kısıtlanabilir. Tüzel kişiliklerin bu tür ehliyetleri hem kanunlarla hem de amaçlarıyla sınırlıdır"*
>
> (Köse, 1998), (Balta, 2021).

Günümüz ekonomik toplum yapısında tüzel kişilik ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda, tüzel kişilik kavramı, "manevi kişilik" olarak kabul edilip, "gerçek kişilik" olarak değerlendirilen insan anlayışıyla birlikte düzenlenmiştir (Gökmen, 2022).

Ticari hayatın genişlemesi ve büyümesi ile şirketlerde tüzel kişiliğin gerekliliği artmıştır. İslâm hukukunda da vakıfla, devlet gibi bazı kurumlara ilk dönem İslâm hukukunda yer verilmiştir. Buradan hareketle gereklilik arz ettiği durumlarda yeni içtihatlar ile tüzel kişiliğe izin verilmesi konusu hasıl olmaktadır. Yukarıda ayrıntılı olarak incelenen tüzel kişilik yapısının toplumun maslahatı ve güncel gereklilik doğrultusunda mahsuru olmadığı kanısına varılmaktadır.

3.2.3.5. Menkul Değerler Açısından

İslâmi finans, İslâm hukukuna uygun finansal araçların kullanıldığı bir finans sistemdir. Ülkemizde menkul kıymetlerin değerlemesiyle ilgili BDDK kurumu belli standartlar getirmiştir Bundan dolayı, İslâmi finansa göre şirket birleşmelerinde menkul değerlerin durumu, konvansiyonel finansal sistemdeki birleşmelerden farklılık göstermektedir.

İslâmi finansta şirket birleşmelerinde, menkul değerlerin durumu genellikle faizsiz ve İslâmi hukukuna uygun olması gerekmektedir. Bu bağlamda, İslâmi şirketler faiz içermeyen finansal araçların kullanımının tercih edilmesi önem kazanmaktadır.

İslâmi Finansal Enstrümanlar;

1. Sukuk,
2. İslâmi Yatırım ve Katılım Fonları,
3. Pay Senetleri ve Katılım Endeksleri,
4. Faizsiz Bankacılık (Katılım Bankaları),
5. Tekafül (Sigortacılık),
6. "Diğer Finansal Araçlar,
    a) Kira Sertifikaları,
    b) Kâr Zarar Ortaklığı,
    c) Gelire Endeksli Senetler,
    d) Gelir Ortaklığı Senetleri,
    e) Bireysel Emeklilik Fonları" (Karaca, 2019).

Örneğin, konvansiyonel finansal araçlardan faiz içeren tahvil gibi geleneksel finansal araçlarının yerine sukuk veya kâr payı ortaklığı gibi İslâmi hukuka uygun finansal araçların tercih edilmesi gerekmektedir (Halitoğlu, 2020).

Konvansiyonel finansta kullanılan menkul kıymetlerin değerlemesi ülkemizde BDDK tarafından bazı kurallara göre değerlendirilmektir (Aktaş, 2016). İslâmi finans açısından menkul kıymetleştirme süreci, şeriat ilkelerine uygun şekilde yapılandırılmalıdır. İslâmi

hassasiyetler doğrultusunda menkul kıymetlerin değerlemesinde uyulması gereken temel unsurlar aşağıda sayılmıştır:

- Gerçek Ekonomik Değer ve Mal Varlığına Dayalı Olma

İslâmi finansta menkul kıymetlerin değerleme işlemlerinde, gerçek mal ve ekonomik faaliyetlere göre değerleme yapılmaktadır. Değerlemeye konu olan malın somut ve ekonomik değeri olmalı, nakit akışlarının ve mal varlığının ticareti veya kiralamasının yapılması ayrıca bu malların helal yollardan kazanılmış olması gerekmektedir (Camgöz, 2018).

- Riba (Faiz) İçermemesi

Menkul kıymetlerin değerleme işlemlerine konu olan malın, faizsiz bir ticaretten elde edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda işlem yapılan malların her yönden faizden uzak ve kar paylaşımı veya kiralama temelli sistemlerle işlem yapılıyor olması gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

- Garar (Aşırı Belirsizlik) ve Meysir (Şans Oyunu) Olmaması

Alacakların ve menkul kıymetlerin özellikleri, riskleri ayrıntılı bir şekilde belirtilmeli ve net bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Değerlemesi yapılacak malın aşırı garar (belirsizlik) içermemesi gerekmektedir(Yiğiter, Sarı, Karabulut ve Başakın, 2018) .

- Kredi Riskinin Transferi

İslâmi finansta riskin tek tarafa yüklenmesi durumu Şer'i kurallara uymadığından kredilerle ilgili risk değerleme işlemlerinde riskin ve getirinin eşit dağıtılması gerekmektedir (Öz ve Badem, 2021).

- Sukuk (İslâmi Tahvil) Kullanımı

Menkul kıymetlerin değerlenmesi işlemlerinde sukuk ihracı mülkiyet ve kiralama şeklinde yapıldığı ve İslâmi finans kriterlerine uyduğun olduğundan dolayı sukuk ihracında sıkıntı görülmemektedir (Yiğiter ve diğerleri, 2018).

- Sosyal ve Etik Yönelim

İslâmi finans, sosyal adalet, sürdürülebilir ekonomi gibi konuları teşvik etmektedir. Menkul kıymetlerin değerleme süreçlerinde de İslâma göre helal olmayan gelirlerin

kullanılması uygun görülmemektedir. Değerleme işlemlerinin İslâmi etiğe uygun, şeffaf ve topluma faydalı hale getirilmesi gerekmektedir (Okka ve Kazak, 2021).

İslâmi kurallara göre faaliyet gösteren bir şirket konvansiyonel finansal sisteme göre faaliyet gösteren bir şirketle birleşmek isterse, İslâmi hukuk kurallarına göre yasak olan işlerden elde edilen kazançlarının hesaplamalarını yaptırıp ona göre işlem yapılması ve menkul kıymetlerin değerlemesinin İslâm'ın öngördüğü şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Bu işlemlerin AAOIFI'nın 21. Standardına göre yapılması gerekmektedir.

3.2.3.6. Ticari Alacaklar Açısından

İslâmi bir şirketin konvansiyonel bir şirketle birleşmesinde, ticari alacaklar açısından dikkate alınması gereken birkaç önemli husus bulunmaktadır. İslâmi finans prensiplerine uygun bir birleşme gerçekleştirilmesi için aşağıdaki noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir:

- Faiz İçermemesi: İslami finans prensiplerine göre, borç olarak verilen paranın belirli bir fazlalıkla geri ödenmesine dayanan sistem faiz sistemi olarak adlandırılmakta olup, İslam hukukunda haram kabul edilmektedir (Karahan ve Ersoy, 2016). İslâmi bir şirket birleşme sürecinde borçlar ve ticari alacaklar konusunda faizli sistemlerden uzak durması gerekmektedir. Ticari alacaklar faizsiz bir sistemde yapılması gerekmektedir. Finansal araçlar konusunda da İslâma uygun finans araçları tercih edilmesi gerekmektedir.
- Adil ve Helal Ticaret İlkeleri: İslâm hukukunda, ticari işlerde adalet ve helal kazanç ilkesi önem arz etmektedir. Bu nedenle, birleşme sürecinde ticari alacakların ve borçların hesaplamaları adalet ilkesine uygun şekilde hesaplanması ve helal dairesi içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- Risk Kâr ve Zarar Paylaşımı: İslâmi finans prensiplerine göre, ticari ilişkilerde yapılan yatırımın riskinin paylaşılması ayrıca bu yatırımdan elde edilecek kârın aralarındaki antlaşmaya göre zararın ise ortakların hissesi oranında olması gerekmektedir. Bu sebeple, birleşme sürecinde ticari alacaklar ve borçlar

konusunda şeffaf olunmalı ve taraflar arasında güven ilişkisinin sağlanması gerekmektedir.

- Belirsizliğin (Garar) Yasak Olması: İslâmi finans prensiplerine göre, ticari alacaklar konusunda nicelik, nitelik, zaman, mekân ve miktarda vb. belirsizlik olması sözleşmeleri geçersiz hale getirmektedir. Birleşme sürecinde, ticari alacakların ödeme koşullarının ve süresinin ve miktarının adil bir şekilde belirlenmesi ve taraflar arasında anlaşmazlık çıkmasına mahal vermeyecek şekilde hazırlanması gerekmektedir.
- İslâm Şer'i Kuralların Uygunluğu: İslâmi bir şirketin konvansiyonel bir şirketle birleşmesinde, ticari alacaklar ve borçlar konusunda ve şirketin kazançlarının İslâm hukuk kurallarına uygun olması gerekmektedir. Bu nedenle, birleşme sürecinde İslâmi finans danışmanlarından ve alanın uzmanlarından danışmanlık alınması gerekmektedir.

İslâmi bir şirketin konvansiyonel bir şirketle birleşmesinde, ticari alacaklar açısından dikkat edilmesi gereken en önemli hususlar, faizin karışmadığı bir kazanç, adil ve helal ticaret ilkelerine uygunluk, risk (kâr-zarar) paylaşımı, belirsizliğin (garar) olmaması ve İslâmi ticaret hukukuna uygunluğun sağlanmasıdır. Bu prensiplere uygun olarak yapılan bir birleşme, hem İslâmi finans prensiplerine uygun olacaktır.

3.2.3.7. Stoklar bağlamında

Bu tasarrufların İslâm'ın helal dairesinde kazanılması ve bunlardan kâr marjını artırmak için yapılan işlemlerin İslâmi hukuk kuralarına uygun olarak yapılması gerekmektedir. İslâm'da yatırımın amacı, tasarrufların değer kazanmasına ve ekonomik büyümeyenin sağlanmasına katkıda bulunmaktır (Habergetiren, 2015).

İslâmi şirketler bağlamında stoklar konusuna bakıldığında, üretilen ürünlerin piyasaya sunulmayıp piyasadaki bulunan ürünleri de toparlayarak pazarda sahte ürün sıkıntısı çıkarıp daha fazla kâr elde etmek için stokçuluk yapmak İslâmi hukuk kurallarına göre helal dairesinde sayılmamaktadır. Böyle bir ticaret sağlamak için şirket birleşmeleri İslâm'ın ahlak etiğine uymamaktadır.

İslâm'a göre, yatırımın helal dairesinde yapılması, toplumun refah seviyesini artırırken, haksız kazançtan kaçınılmasını sağlamakta ve adaletin tesis edilmesine imkân tanımaktadır (Habergetiren, 2015).

3.2.3.8. Krediler Açısından

İslâmi şirketlerde birleşme işleminde kredi alınmasının gerekli olduğu durumlarda bu kredinin İslâm finansının prensiplerine uygun olması gerekmektedir. İslâmi finansta, kredi kullanımı kredinin faizsiz olması ve helal dairesinde kalması esaslarına dayanır. Kredi kullanımının da bu şartlara göre düzenlenmesi gerekmektedir.

İslâmi finans prensiplerine göre, faiz haram kabul edilir. Dolayısıyla, İslâmi şirketlerin birleşmelerinde kullanılacak kredilerin faizsiz olması gerekmektedir. İslâmi finans prensiplerine uygun olmayan kaynaklardan kredi kullanımından kaçınılmalıdır. Kredinin kaynağının helal ve şeffaf olması önemlidir. Kredinin temin edildiği kaynağının ve kazançlarını İslâm'ın meşru saydığı meşru yollardan elde edilmesi gerekmektedir. İslami şirket birleşmelerinde kredi alınması durumunda; İslami şirketlerde, kâr taraflar arasındaki anlaşmaya göre, zarar ise ortakların hisseleri oranında paylaşılır ilkesi doğrultusunda hareket edilmelidir. Bu ilke, İslami finansın temel değerlerini yansıtmakta olup, birleşme süreçlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi açısından büyük önem taşımaktadır.

3.2.3.9. İslâmi Finansa Göre Şirket Değerlemesi

Konvansiyonel şirket değerlemelerinde 14 farklı yaklaşım kullanılmaktadır (Okka ve Kazak, 2021). İslâmi şirketlerde de bu değerleme kriterleri uygulanabilmektedir. Bu şirket değerleme kriterlerine bir ilave olarak şirketin faaliyetlerinin ve finansal yapısının İslâmi kurallara uygun olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Konvansiyonel şirket değerlemesinde kullanılan yöntemler:

1. Nakit akımlarına göre değeri;
2. Piyasa katma değeri,
3. Ekonomik değeri,
4. İşleyen teşebbüs değeri,

5. Net aktif değeri,
6. İnşa değeri,
7. Tasfiye değeri,
8. Gerçek değeri,
9. Ekspertiz değeri,
10. Vergi değeri,
11. Piyasa değeri/defter değeri yöntemine göre değeri,
12. Kâra göre değer,
13. Fiyat/ Kazanç Oranı yöntemine göre değeri,
14. Emsal değeri (Okka ve Kazak, 2021),
15. İslâmi kurallara uygunluk değeri,

İslâmi bir şirket değerlemesinde 14 tane değere ilaveten İslâmi kurallara uygunluk değerinin eklenmesi gerekmektedir.

Şirketlerin bu değerleme işlemini yapmaları şirketin içinde bulunduğu durumu ve sektördeki durumu hakkında şirket yöneticilerine önemli bilgiler vermektedir. Bu değerlemeleri yaptırmak İslâmi şirketler bağlamında da önemlidir şirketin kâr, zarar ve haram işlere bulaşmışlar ise bunun miktarı gibi önemli bilgilere sahip olmalıdırlar. Şirket birleşmelerinde bu sonuçlar hem İslâmi hem de konvansiyonel şirketlerin karar vermelerine katkı sağlamaktadır.

İslâmi ve konvansiyonel şirketlerin birleşme işlemlerinde gerçek değer tespitinin yapılması daha adaletli olacaktır. İslâmi şirket birleşmelerinde gerçek değer tanımı AAOIFI 12 no.lu standardın 3/1/5/9 ve 10. maddesinde aşağıdaki gibi açıklanmıştır;

> *"Şirketin varlıklarının gerçeğe uygun değerinin tespiti…. Bu değerleme sürecinde, şirketin alacakları ile tahsil edilmesi beklenen nakit değerler karşılaştırılır ve tahsili şüpheli alacaklar düşülür. Alacakların değerlemesi yapılırken, alacaklara zaman değeri (faiz oranı) atfedilmez ve mevcut bulunan rayiç değere iskonto (borcun erken ödenmesi durumunda alacaktan yapılan indirim) kuralı uygulanmaz"*

İslâmi şirket birleşmelerinde, şirket değerlemesi işlemlerinde AAOIFI'nın standardında kullanılan gerçek değere göre yapılması uygun olacaktır. Birleşme süreçlerinde,

varlıkların doğru, adil ve İslâmi kriterlere uygun bir şekilde değerlemesinin yapılması hem tarafların haklarının korunması hem de yapılacak birleşme işlemlerinin meşruiyetinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarih boyunca dini argümanlar; insan yaşamını derinden etkilemiş ve bireylerin davranışları, yaşam tarzları, evlilikleri ve iş hayatı gibi hayatın çeşitli alanlarında belirli düzenlemeler getirmiştir. İslâm dini de inananları için, hayatın her alanında belirli ilkeler koymuştur. Ahlaki prensiplerden, evlilik, boşanma, ticaret ve yatırıma kadar pek çok konuda temel kurallar; Kur'an-ı Kerim ve hadislerde açıkça belirtilmiştir. İslâm'ın bu ana kaynaklarının rehberliğinde Müslümanlar, ekonomi ve finans sistemlerini geliştirmişlerdir ve bu gelişim günümüzde de devam etmektedir. İslâmi finans sistemi, yalnızca İslâmi ekonomik sistem içinde tam anlamıyla uygulanabilmektedir; dolayısıyla İslâmi finansın gelişimi, İslâm ekonomisinin yapısına ve ilkelerine bağlıdır.

Bununla birlikte günümüzde konvansiyonel ekonomilerde faaliyet gösteren şirketler; çeşitli zorluklara ve kısıtlamalara rağmen, İslâmi finans ilkelerini uygulama kapasitesine sahiptir denilebilir. Özellikle Türkiye gibi İslâm ülkelerinde, genellikle düalist bir sistemin varlığı dikkat çekmektedir. Bu sistemde, İslâmi şirketler hem bulundukları ülkenin ticaret yasalarına uymakla yükümlüdürler hem de dini hassasiyetler doğrultusunda İslâm şer'i hukuk kurallarına riayet ederek faaliyetlerini yürütmek durumundadırlar.

İslâm'da bireyin ve toplumun refaha ulaşması ve sosyal adaletin sağlanması esastır. Bu bağlamda her Müslümanın gerçekleştirdiği her eyleminde üstün çaba göstermesi, gücünü ve imkânlarını sonuna kadar kullanarak işinin en iyisini yapması bir zorunluluktur. Bu; Müslüman kimliğinin temel bir gereği olarak, bireyin etik ve profesyonel davranışlarını şekillendiren bir sorumluluk anlayışını ifade eder. İslâm, servetin yalnızca belli bir zümrenin elinde dolaşan bir meta haline gelmesini hoş karşılamaz; bu nedenle mülkiyetin daha geniş kesimlere yayılmasını sağlayan yapısal düzenlemeler öngörmüştür. İslâm ekonomisi, toplum içindeki ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla zekât ve sadaka gibi mekanizmaları kullanarak refahın adil dağılımını teşvik eder. Zekât ve sadaka finans sektörünün önemli unsurlarındandır.

Aynı sektörde faaliyet gösteren birbirine denk iki şirketten birisinin yöneticisi, gayet güzel hamleler yaparak firmasının kârlılık oranını, diğer şirketin şirketinin önüne geçirmişse; ikinci şirketin yöneticisinin sorumluluğu bu konuda büyük olur. Yönetici, kendine emanet edilen şirketi iyi yönetememiş ve şirketini finansal yönden olması

gereken yere getirememiştir. Bu davranışından dolayı hem şirketine hem devletine hem de toplumuna karşı sorumludur.

İslâmi finans, günümüzde hem dini hassasiyetlere sahip bireylerin hem de İslâmi ilkeler doğrultusunda ticaretin daha kârlı olduğunu düşünen kişilerin tercih ettiği bir sistem olarak öne çıkmaktadır. İslâm'da bireyin haram/helâl ekseninde çalışarak mal ve servet edinmesi önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Kişiler, ticaret yaparken kişisel faaliyet gösterebilecekleri gibi belirli şartlar altında ortaklıklar kurarak işlerini birlikte yürütme ve büyütme imkânına da sahiptirler. Bu sebeple İslâmi sistemde bireysel şirketlerin yanı sıra çok ortaklı şirketlerin kurulması da mümkündür. Burada önemli olan İslâm'ın yasakladığı faaliyetlerden uzak durmak ve helal haram dairesi içinde ticari işlemler gerçekleştirmektir.

Ülkemizdeki ticari faaliyetler yürüten şirketler modern hukuk standartlarına göre şekillendirilmiş olup bu yasal çerçevede kurulan şirketler, yönetmelikler ve yasalar dışında herhangi bir ek kısıtlamaya tabi tutulmamışlardır. Bu sistem çerçevesinde şirketlerin İslâmi veya konvansiyonel olarak sınıflandırılması; faaliyet gösterdikleri ülkenin hukuk kurallarının yanı sıra, faizsiz finans sistemini benimseyen, İslâm'a göre haram sayılan iş kollarından uzak duran ve İslâm'ın helal-haram dairesinde faaliyetlerini gerçekleştiren şirketlere İslâmi şirket denilmektedir. İslâmi kurallara uymadan faaliyetlerini yürüten şirketlerse konvansiyonel şirketlerdir. Ancak bu sınıflandırmanın yasal bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Şirketlerin İslâmi ilkelere göre faaliyet göstermesi şirket sahiplerinin tercih ve iradelerine bağlıdır.

İslâmi finans, hem dini hassasiyetleri gözeten bireyler hem de İslâmi prensiplere uygun ticaretin daha rasyonel olduğunu düşünen girişimciler tarafından tercih edilen bir sistem olarak günümüzde önem kazanmaktadır. İslâm, bireylerin çalışarak mal ve servet edinmelerine izin vermekte ve bu süreçte herhangi bir engel öngörmemektedir. Bireyler, ticari faaliyetlerini kendi adlarına sürdürebilecekleri gibi, belirli şartlar altında ortaklıklar oluşturarak işletmelerini genişletebilirler. İslâmi finans sistemi, anonim şirketler de olduğu gibi tekil şirketlerin yanı sıra çok ortaklı şirketlerin kurulmasını esas almıştır. Anonim şirketlerin bir kişi ile dahi kurulabilmesi sistemde bir istisnadır ve bu şirketler de İslâmi kurallara uyduklarında inan şirketinin bir versiyonu olarak İslâmi şirket sayılırlar.

Bir şirketin İslâmi şirket olmasındaki ölçü; şirketin İslâm'ın yasakladığı faaliyetlerden kaçınılması ve helal haram dairesinde ticari faaliyetlerini yürütmesi esasıdır.

İslâmi şirketlerin birleşmeleri ile birleşip büyüyen şirketlerde kârlılığı artırmak, şer'i kurallar gereği olsa da bunu "Rızâ-i İlâhi" anlayışını bir kenara bırakarak salt mal hırsı ile yapmak İslâm'da kınanan bir durumdur. Ayrıca tekelleşmeye gitmek İslâm dininin ruhuna uymamaktadır. İslâm ekonomisinde serbest pazar ekonomisi tercih edilmiştir. Tekelleşme serbest pazar ekonomisinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca halkın uygun fiyatlı ürünlere erişimini zorlaştırmaktadır. Şirketler, birleşme eylemini gerçekleştirirken İslâm'ın helal haram dairesinde kalmaya dikkat göstermelidirler.

İslâm ekonomisi, serbest piyasa mekanizmasına dayanan bir sistemi benimsemekle birlikte, zorunlu haller dışında ticari, faaliyetlere dışarıdan müdahale edilmesini öngörmez. İslâmi finans araçları piyasa şartlarının ağırlaştığı kriz dönemlerindeki sağlamlığı sebebiyle günümüzde daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Ticareti desteklerken toplumsal faydayı koruyan yapısı gereği İslâmi finans ve finansal araçlar güncel dönemde önemli gelişmeler göstermiştir ve bu gelişmeler devam etmektedir.

Bu tez çalışmasının amacı; İslâmi finans siteminin var olduğu ekonomiler ile var olmadığı halde İslâmi şirketlerin faaliyetlerine imkân tanıyan karma ekonomilerde İslâmi finans sistemine göre dizayn edilmiş şirketlerin kendi aralarında veya İslâmi kurallarla faaliyet göstermek şartıyla, konvansiyonel yapıda dizayn edilmiş şirketlerle birleşme planlarında izlemesi gereken politikalar hakkında bilgilendirme yapmaktır. Ayrıca, bu çalışmada İslâmi şirket yapılarının şirketlere sağlayacağı üstünlük ve faydalarda ortaya konulmuştur. İslâmi finans ilkelerine göre tasarlanmış bir şirketin, konvansiyonel bir yapıda faaliyet gösteren bir şirketle birleşme sürecinde dikkate alması gereken etik, finansal ve hukuki unsurlar detaylı bir şekilde ele alınarak birleşme haritası çizilmiştir. Bunun yanı sıra, İslâmi şirket yapılarına özgü avantajların ve bu yapının kriz dönemlerindeki dayanıklılığının ve şirketlere sağlayacağı artıların ve nasıl daha verimli, adil bir iş dünyası inşa etmede rol oynayabileceğinin vurgulanması yapılmıştır.

Bu çalışmada, önce kısaca şirketler tarihi ve şirket birleşmelerinin tarihi incelenerek başlanmıştır. Sonrasında konvansiyonel şirket yapılanmaları üzerinde durulduktan sonra İslâm'daki şirket yapılanmaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. İslâm'da şirketler, kâr amacı güden ve gütmeyen olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Kâr amacı

gütmeyen şirketler genellikle miras, hibe gibi yollarla kurulur ve toplumsal faydayı hedefler. Ancak, bu çalışmada yalnızca kâr amacı güden İslâmi şirketler ele alınmış ve bu şirketlerin özellikleri, işleyişleri belirtilmiş, konvansiyonel şirketlerle İslâmi şirketlerin karşılaştırılması yapılmış ve şirketlerin birleşme süreçleri üzerinde durulmuştur.

İslâmi şirket birleşmeleri ile konvansiyonel şirket birleşmeleri arasındaki temel farklar çalışmada ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle İslâm'ın yasakladığı faizli (riba) işlemler, belirsizlik (garar) ve tekelleşme gibi unsurlar, birleşme süreçlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu kurallara uygun olarak yapılan birleşmeler, İslâmi finans prensipleri ile şekillenmekte ve şirketlerin birleşme sözleşmesi, yatırım stratejileri gibi unsurlar bu doğrultuda yeniden yapılandırılmaktadır. Ayrıca, birleşme süreçlerinde sosyal ve çevresel sorumlulukların da göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır. İslâmi şirketler, sadece finansal büyüme ve kâr elde etme amacı taşımamakta, aynı zamanda toplumsal yarar sağlamayı hedeflemektedir. İslâmi şirketlerin birleşmeleriyle ilgili AAOIFI, belli standartlar yayınlamıştır. Bu standartlar şirket birleşmelerinde bir yol gösterici olarak kullanılmaktadır.

Birleşme sürecinin hukuki yapısı da önemli bir yer tutmaktadır. İslâmi şirket birleşmeleri, İslâm ticaret hukukuna uygun bir çerçeve içinde düzenlenmektedir. Bu çerçeve, birleşme süreçlerinin İslâm hukuku ile uyumlu bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla danışmanlık hizmetlerine duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. İslâmi şirketlerin birleşme süreçlerinde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus, konvansiyonel şirketlerle birleşme durumunda ortaya çıkan etik, finansal ve hukuki farklılıklardır. İslâmi şirketlerde adalet duygusu ve hakkın geçmemesi kuralı önemlidir. Şirketlerin birleşmesinde bütün işlemler taraflara zarar vermemek için adalet üzere yapılmalıdır.

Konvansiyonel şirketlerin İslâmi şirketlerle birleşmesinde öncelikle şirketlerin faaliyet gösterdiği alanların İslâm hukuku çerçevesinde değerlendirilmesi ve helal haram dairesinde kalınması esastır. Ayrıca, faiz gelirleri gibi İslâm tarafından yasaklanan haram unsurların şirkete sermaye olarak konulması yasaktır.

Yönetim felsefesinde de şeffaflık, hesap verebilirlik, adalet ve ahlaki etik ilkeler bağlamında değişiklikler yapılmalıdır. Bu süreçte, sadece şirketlerin finansal operasyonlarını değil, aynı zamanda etik ve sosyal sorumluluk anlayışlarını da yeniden

şekillendirerek, İslâmi değerlerle uyumlu bir iş modelinin nasıl oluşturulacağı görülmektedir. Bu bağlamda, İslâmi şirket birleşmelerinin daha sürdürülebilir ve etik bir model sunduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, İslâmî şirket birleşmeleri, konvansiyonel şirket birleşmelerinden yapısal, yasal düzenlemeler ve felsefi temeller açısından çeşitli önemli farklılıklar göstermektedir. İslâmî şirket birleşmelerinin etkinliğinin artırılması, bu birleşmelerin uzun vadeli kârlılık üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi ve bu konuların daha derinlemesine incelenmesi, gelecekteki araştırmalar için değerli bir zemin oluşturacaktır. Ayrıca, bu tür araştırmaların, İslâmî finans sisteminin şirket birleşmelerindeki rolünü daha ayrıntılı bir şekilde ele alarak, literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu tez, İslâmî şirket birleşmeleri konusunda daha fazla bilgi edinmek isteyen araştırmacılar ve uygulayıcılar için önemli bir referans kaynağı niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

Abduh, M. ve Azmi Omar, M. (2012). Islamic Banking And Economic Growth: The Indonesian Experience. *International Journal of Islamic and middle eastern finance and management*, *5*(1), 35-47.

Acar, S. (2020). Yoğun Rekabet İçindeki İşletmeler İçin Rekabet Stratejileri: Konumlandırma Okulunun Avantajları. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*(19), 18-34.

Akay, H. (1997). *İşletme Birleşmeleri ve Muhasebesi*. Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Egĭtim Vakfı.

Akgüç, Ö. (1998). *Finansal yönetim*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü.

Akıncı, Ş. (1996). Roma Hukuku'nda Şirket (Societas) Akdi ve Bunun Türk Hukuku'na Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *5*(1-2 (Prof. Dr. M. Şakir Berki'ye Armağan)), 137-151.

Aksoy, G. (2024), "Sürdürülebilir Finans ve Yeşil Finans Teknolojisi", Erişim Adresi: https://blog.param.com.tr/surdurulebilir-finans-ve-yesil-finans-teknolojisi/?utm_source Erişim Tarihi: 25 Ocak 2025

Aktaş, M. M. (2016). Ticari İşletme Menkul Kıymetleştirmesi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *7*(1), 25-64.

Aladağ, Ö. F. (2023). International Strategies of Islamic Financial Institutions: Current Challenges and Future Trends. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, *6*(Özel Sayı), 202-216. doi:10.52637/kiid.1352334

Alhammadi, S., Archer, S. ve Asutay, M. (2020). Risk management and corporate governance failures in Islamic banks: a case study. *Journal of Islamic Accounting and Business Research, 11*(10), 1921-1939.

Ali, M. ve Zada, N. (2019). *The Islamic Finance Trading Framework: Legitimizing Profit Making*. Springer Nature.

Anayasa Mahkemesi, 13/9/2023 Tarihli, 2021/47 Esas Sayısı, 2023/151Kârar Sayılı kanun. Erişim Adresi: https://normkârarlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kârarlar/ DilekcePDF/2023-151-nrmd.pdf Erişim Tarihi 8 Mart 2024

Ar, L. ve Sakur, R. (2021). Modern sermaye yapısı teorilerinin geçerliliğinin test edilmesi: BİST 30 endeksi firmaları üzerine bir araştırma. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, *6*(3), 748-773.

Arı, B. (2010). *Şirket Birleşmeleri ve Bir Örnek Çalışma: Arçelik A.Ş. ile Grundig Elektronik A.Ş. Birleşmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arslan, E. (2007). Türk ve ABD Hukukunda Şirket Birleşmeleri. *Yayınlanmamış YL Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara*.

Arslan, H. B. (2004). *Bulmacanın Eksik Parçası: Birleşme ve Satın Almalarda İnsan Kaynakları*. Siyasal Kitabevi.

Aslan, İ. Y. ve Ergün, M. (2010). *Ticaret Hukuku*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Aslan, M. Ü. (2018). *Şirket Birleşme ve Satın Alma Kararlarını Etkileyen Finansal Faktörlerin Belirlenmesi ve Sektörlere Göre Performanslarının Değerlendirilmesi.*

Asmawi, Z. (2023). Exploring The Philosophy of Salam, Murabahah, and Istishna Agreements in Sharia Economic Law: Producer Protection and Economic Growth. *Jurnal Ilmu Hukum Tambun Bungai*, *8*(2), 356-370.

Asutay, M. (2007). Conceptualisation Of The Second Best Solution İn Overcoming The Social Failure Of Islamic Finance: Examining The Overpowering Of Homoislamicus By Homoeconomicus. *IIUM Journal in Economics and Management*, *15*(2), 167-195.

Aybakan, B. (2009), "SARF", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Adresi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/sarf--fikih Erişim Tarihi: 27 Ekim 2024

Bal, Ç. ve Umut, M. (2023). Uluslararası Standartlar (AAOIFI ve IFSB) Çerçevesinde Kurumsal Yönetim. *Journal of Banking and Financial Research*, *10*(2), 84-99.

Balta, Y. (2021). Modern ve İslam Hukuku Açısından Tarihi Süreçte Tüzel Kişilik. *Amasya İlahiyat Dergisi*, (17), 465-500.

Baysa, H. (2023). Vergiyi Zekâta Saydırmada 'Uşûr Tahsilatını Bir Dayanak Olarak Kullanma İmkânı. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, *9*(2), 288-309.

Beyyur, M. ve Parıltı, N. (2018). Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankalar Arasında Ürün Analizi. *III. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bölgesel Kalkınma ve Sosyo-kültürel Yapı*, 3-5.

Bilmen, Ö. N. (1969). *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu I-VIII. V-VI, Bilmen Yayınevi, İstanbul* (C. 1970).

Büyükakın, F. ve Bilal, E. (2016). Finansal Krizlere Karşi Sukukun Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *8*(14), 33-55.

Camgöz, M. (2018). Sermaye Piyasasında İslami İlkeler: Seçilmiş Finansal Varlıklar ve Operasyonel İşlemler Üzerine Bir İnceleme. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), 1-11.

Çaldağ, Y. (2003). *Şirketler Muhasebe ve Vergi Uygulamaları*. *TÜRMOB Yayınları, Yayın*.

Çeker, O. (1999). *Fıkıh Dersleri 1*. Seha Neşriyat ve Tic.

Çelik, İ. (2017). Meşru'bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(3), 381-396.

Çelik, O. (1999). *Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi*. Turhan Kitabevi.

Çemberlitaş, İ. (2022). İslami Finansal Kurumlar Üzerine Güncel Teorik ve Uygulamalı Çalışmalar.

Çiftçi, C. ve Aykaç, G. (2011). İçsel Büyüme Modelleri ve Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerin Konumları. *Sosyoekonomi*, *14*(14).

Deloitte.com.tr/pages. 2020 Yılı Birleşme ve Satın Almalar Raporu. Erişim Adresi: https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/mergers-and-acquisitions/articles/annual-turkish-ma-review-2020.html Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2024

Deloitte.com.tr/pages. 2021 Yılı Birleşme ve Satın Almalar Raporu. Erişim Adresi: https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/mergers-and-acquisitions/articles/annual-turkish-ma-review-2021.html Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2024

Deloitte.com.tr/pages. 2022 Yılı Birleşme ve Satın Almalar Raporu. Erişim Adresi: https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/mergers-and-acquisitions/articles/annual-turkish-ma-review-2022.html Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2024

Deloitte.com.tr/pages. 2023 Yılı Birleşme ve Satın Almalar Raporu. Erişim Adresi: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/mergers-acqisitions/ Annual-Turkish-MA-Review-2023.pdf?nc=42 Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2024

Demirbağ, C. (2020) "Hammurabi Kanunları". Erişim adresi: https://www.cihatdemirbag.com.tr/tarihte-hukuk-ve-insan-haklari/hammurabi-kanunlari Erişim tarihi: 23 Temmuz 2024

Deryal, Y. (1994). *Kooperatiflerde Ortak Sıfatının Kazanılması, Kaybedilmesi ve Hukuki Sonuçları*. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Deryal, Y. (2005). *Ticaret Hukuku*. Derya kitabevi.

Diyanet Kur'an Portalı (ty.) Ayet Tefsiri. Erişim Adresi: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/S%C3%A2d-suresi/3994/24-ayet-tefsiri Erişim Tarihi: 01 Nisan 2024

Doğan, A. A. (1999). *Sermaye Şirketleri Kuruluş ve Genel Kurul Rehberi: Holding A. Ş., Anonim Şirketler, Limited Şirketler, Yabancı Sermayeli Şirketler*. Turhan Yayınevi.

Döndüren, H. (2024). İslam Hukukuna Göre Sarf Akdi ve Güncel Değerlendirmesi. *Karatay İslam İktisadı ve Finans Dergisi*, *2*(1), 1-17.

Duman, A. (2011). İslam Hukuku II. *İnönü Üniversitesi, İnuzem, Uzaktan eğitim Yayınları* içinde.

Dursun, D. (2001) "*İslâm Konferansı Teşkilâtı"*, TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim Adresi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/İslâm-konferansi-teskilati Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2024

Ersoy, E. (2015). Reel Sektörün Finansmanında Sermaye Piyasalarının Rolü. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 0*(39), 69-91. https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/5896/77951 adresinden erişildi.

Faizsiz Finans Standartları (2015). Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu. Erişim Adresi: https://www.izu.edu.tr/docs/default-source/default-document-library/ faizsiz-finans-standartlari.pdf?sfvrsn=968bc0e9_0 Erişim Tarihi 3 Mart 2024

Fatih, C. M. (2019). İslâmi finans aracı olarak karz-ı hasen ve katılım bankaları için bir model önerisi.

Fayda, M. (1981). Hz. Ömer ve Ticaret Mallan Vergisi veya Uşûr. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *25*(3-4), 169-178.

Gökmen, E. (2022). İslam Hukukunda Tüzel Kişilik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12*(2), 1349-1366.

Göktaş, A. (2001). Dünyada ve Türkiye'de Şirket Birleşmeleri ve Hukuksal Boyutu. *Yaklaşım Dergisi, Y, 9*.

Gözübenli, B. (2010), "ŞİRKET", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Adresi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/sirket Erişim Tarihi: 10 Ekim 2024

Güçlü, F. ve Kılıç, M. (2019). İslami finansin Türkiye, Abd, ingiltere ve malezya'da gelişimi. *Journal of Management and Economics Research, 17*(3), 271-293.

Güçlü, F. ve Kılıç, M. (2020). İslami Finansin Dünyadaki Gelişimi ve İslami Finansa Yön Veren Uluslararasi Kuruluşlar Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası yönetim iktisat ve işletme dergisi*, *16*(1), 75-91.

Güneş, K. C. (2012). *İşletmelerde Birleşme İşleminin TTK ve Vergi Mevzuatı Açısından İncelenmesi*.

Güney, N. (2015). İslami Finansta Şer'i Yönetim Uygulamaları ve Konuyla İlgili Tartışmalara Genel Bir Bakış. *Turkish Journal of Islamic Economics, 2*(2), 45-69.

Habergetiren, Ö. F. (2015). İslam Hukukunda Sermaye ve Sermaye Hareketleri (Sermayenin Oluşumu, Birleşmesi ve Bütünleşmesi).

Halitoğlu, İ. (2020). Menkul Kıymet İhracı ve Tedavülünün Meşruiyeti (Hisse Senetleri, Sukûk, Yatırım Fonları). *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *7*(1), 351-387.

Haydar, H. E. A., Gündoğdu, R. ve Erdem, O. (2005). *Dürerü'l Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. *(No Title)*.

Huysal, A. S. (2016). Limited Şirketlerde Nama Yazılı Pay Senedinin Hukuki Niteliği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, *22*(1), 317-346.

Imam, P. ve Kpodar, K. (2016). Islamic banking: good for growth? *Economic Modelling*, *59*, 387-401.

Kaan, E. O. (2016). İslam Hukukunda şirket yapısı ve sürekliliği sorunu.

Kadioglu, E. (2021). Kurumsal yönetim: gelişimi, teorileri ve uygulamaları.

Kallek, C. (2020), "MUDÂREBE", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Adresi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/Mudârebe Erişim Tarihi: 16 Kasım 2024

Kamacı, K. ve Öz, M. (2022). İslami yönetim ile konvansiyonel yönetimin iş ahlakı temelinde karşılaştırılması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *24*(43), 857-872.

Kpmg.com.tr/home. KPMG Perspektifinden Birleşme ve Satın Alma Trendleri, 2023. Erişim Adresi: https: https://kpmg.com/tr/tr/home/gorusler/2024/01/ kpmg-perspektifinden-birlesme-ve-satin-alma-trendleri-2023.html Erişim Tarihi: 9 Mart 2024

Kpmg.com.tr/home. KPMG Perspektifinden Birleşme ve Satın Alma Trendleri 2024. Erişim Adresi: https://kpmg.com/tr/tr/home/insights/2024/01/kpmg-perspektifinden-birlesme-ve-satin-alma-trendleri- Erişim Tarihi: 10 Eylül 2024

Karaca, A. (2019). *İslami Finans Araçları ve Bunların Muhasebeleştirilmesi*. Sosyal bilimler Enstitüsü, Pamukkale üniversitesi.

Kazak, H. (2021). *İslami Finansın Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Barış Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye İçin Bir Model Önerisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Karatay Üniversitesi, Lisans Üstü Enstitüsü, Konya.

Kazak, H. (2023). Kitle Fonlaması Yöntemi ile Zekât Uygulaması: Bir Model Önerisi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *15*(28), 42-72.

Kazak, H. ve Alim, H. B. (2022). Qard Al-Hassan Model as an Institutionalised Method of Islamic Finance. *Islamiyyat*, *44*(1).

Kazak, H. ve Okka, O. (2022). İslami Finans Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Barış.

Kazak, H., Uluyol, B., Akcan, A. T. ve Iyibildiren, M. (2023). The impacts of conventional and Islamic banking sectors on real sector growth: Evidence from time-varying causality analysis for Turkiye. *Borsa Istanbul Review*, *23*, S15-S29.

Kendigelen, A. ve Kırca, İ. (2021). *Şirketler hukuku*. On İki Levha Yayıncılık.

Koçak, E. (2018). İslami finans ve ekonomik büyüme: Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (51), 67-91.

Korkmaz, T. ve Ceylan, A. (2006). İşletmelerde Finansal Yönetim. *Bursa: Ekin Kitabevi*.

Köse, M. (1998). İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Tüzel Kişilik. *Ekev Akademi Dergisi*, *1*(2), 221-230.

Kurtaran, N. A. ve Aslan, M. B. (2024). Türkiye'de İslami Bankacılık Sistemi ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 261-283. doi:10.29029/busbed.1522014

Küçük, C. (1988), "ABDÜLAZİZ", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Adresi: https://İslâmansiklopedisi.org.tr/abdulaziz Erişim Tarihi: 15 Nisan 2024

M Ali, A. K. (2018). İslam Hukukuna Göre Şirketlerde Zekât Muhasebesi.

Mergaliyev, A., Asutay, M., Avdukic, A. ve Karbhari, Y. (2021). Higher ethical objective (Maqasid al-Shari'ah) augmented framework for Islamic banks: Assessing ethical performance and exploring its determinants. *Journal of business ethics*, *170*(4), 797-834.

Metwally, M. (1994). İslami Bir Firmanın Davranışsal Modeli. *İş Hayatında İslam İnsanı (Homo Islamicus)*, 133-143.

Muharrem, Ö. (1997). Finansal Yönetim. *Ankara: Gazi Kitabevi*.

Nurcan, T., Barış, B., H. Cem, S., Fiğen, D., Mesut, K., Özlem, S., … Senem, B. (2016). *İşletme İlkeleri*. Anadolu Üniv.

Okka, O. (1998). "Şirketlerde Büyüme, Füzyon ve Holdingleşme", Finansal Yönetim Seminer Notları, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya.

Okka, O. (2015). *Analitik Finansal Yönetim: Teori ve Problemler*. Nobel.

Okka, O. (2021). *Finansal yönetim: teori ve çözümlü problemler*. Nobel.

Okka, O. ve Kazak, H. (2021). *İslâmî Finansal Yönetim-Sistem ve Uygulama (Konvansiyonel Finansla Mukayeseli)*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Okka, O., Kazak, H. ve Alım, H. B. (2021). *İslâmî Finansal Yönetim Örnek Olayları ve Örnek Çözümleri (Vaka Analizleri) (B-2)*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Öz, A. ve Badem, M. (2021). İslâmî Sermaye Piyasası. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (37), 127-165.

Özçelik, K. (2008). *Türkiye Finansal Raporlama Standartları Açısından Holding Şirketlerde Birleşme ve Devir*. *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,*.

Özdemir, M. (1999). *Finansal Yönetim*. Türkmen Kitabevi.

Özdemirci, F. (2024). *İslami Bankacılığa Stratejik Bir Bakış: Sosyal Bankacılık Önerisi*.

Paroje Küresel Şirket Birleşme ve Satın Alma (M&A) İşlemleri (2019). Erişim Adresi: https://paroje.com.tr/tr/n/kuresel-sirket-birlesme-ve-satin-alma-ma-islemleri-kovid19dan-nasil-etkilendi-yatirimcilari-bekleyen-yeni-firsatlar-neler.html Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2024

Rehber, E. (2020). Firma Teorisi, Bursa. www.erekonomi.com, adresinden erişildi.

Rekabetin Korunması Kanunu (1994). T. C. Resmî Gazete, 22140, 13 Aralık 1994 Erişim Adresi: https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Mevzuat/4054-sayili-kanun Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2024.

Rekabet Kurumu, 04.06.2013 Tarihli, 13-33/448-RM(7) Kârar Sayılı, Yatay Birleşme ve Devralmaların Değerlendirilmesi Hakkında Kılavuz. Erişim Adresi: https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/kilavuzlar/yatay-birlesme-ve-devralmalarin-degerlendirilmesi-hakkinda-kilavuz1.pdf Erişim Tarihi 8 Mart 2024.

Rekabet Kurumu Yıllık Raporları (2022). Erişim Adresi: https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/yillik-rapor-2022-20230823135917546.pdf Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2024

Rekabet Kurumu Yıllık Raporu (2023). Erişim Adresi: https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/bd-gorunum-raporu-2023.pdf Erişim Tarihi: 15 Ekim 2024.

Sevgi, I. (2022). *İslâm Ticaret Hukukunda Emek-Sermaye Şirketi: Mudâraba*. İksad Yayınevi.

Sırım, V. (2018). Arz Yönlü Bir Ekonomi Olan İslâm Ekonomisinde Zekât'in Yeri. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 111-122. doi:10.25272/j.2149-8407.2018.4.1.07

Siddiqi, M. N. (2006). Islamic Banking And Finance İn Theory And Practice: A Survey Of State Of The Art. *Islamic economic studies*, *13*(2).

Soydemir, S. (2001). Türk Sermaye Piyasasının Yapısı. *Perşembe Konferansları, Rekabet Kurumu, Yayın*, (71).

Şahin. (2016). Türkiye'deki Şirket Birleşmeleri Verilerinin Yıllar İtibariyle Analizi ve Dünya Geneli, Abd, Ab ve Asya-Pasifik Verileri ile Karşılaştırması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, *8*(15), 229-255.

Şahin, İ. E. (2011). *Şirket Birleşmelerinin Etkinlik Açısından Değerlendirilmesi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*.

Şahin, İ. E. ve Yılmaz, B. (2010). Şirket Birleşmeleri, Birleşmelerde Tarihsel Gelişim Süreci ve Uygulanan Ödeme Yöntemleri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *10*(19), 63-74.

Şahin, O. N. (2016). Türkiye'deki Şirket Birleşmeleri Verilerinin Yıllar İtibariyle Analizi ve Dünya Geneli, ABD, AB ve Asya-Pasifik Verileri ile Karşılaştırması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, *8*(15), 229-255.

Şekerci, O. (1997). İslam Şirketler Hukuku Açısından Anonim Şirketleri. *Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, ed. Mehmet Bayyiğit, Konya, Kombad Yayınları*.

Şimşek, R. (1982). İslâmda Ticaret Âdâbı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *25*(3-4), 477-484.

Şola, H. (2023). İmâm Mâtürîdî'nin Ribâyla İlgili Ayetlere Yaklaşımı. *Rize İlahiyat Dergisi*, (24), 229-244.

Tiftik, C. (2022). Türkiye'deki İşletmelerin Rekabet Kazanımlarında Kullandıkları Stratejik Yönetim Anlayışlarının Etkileri: Sistematik Bir İnceleme. *İzlek Akademik Dergi*, *4*(1), 45-55. doi:10.53804/izlek.1036980

Tunay, B. (2016). İslami Bankacılık ile Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkileri (Causality Relations Between Islamic Banking and Economic Growth). *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *23*(2), 485-502.

Turan, N. (1998). Kooperatif İşletmelerde İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Ilo Coopnet Programı. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(1), 143-162.

Türk, H. S. (1986). *Ticaret Ortaklıklarının Birleşmesi, Ankara, Banka ve Ticaret Araştırma Enstitüsü Yayınları* (Banka ve Tic. Arş..).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (2023) Faizsiz Finans Ürünleri-99 Erişim Adresi: https://tkbb egitim.org.tr/tr/sayfa/faizsiz-finans-urunleri-99 Erişim Tarihi: 01 Haziran 2024

Türk Ticaret Kanunun (2011) T. C. Resmî Gazete , 6102, 14/Şubat 2011. Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf Erişim Tarihi: 04 Mart 2024

Türk Ticaret Kanunu. (1956). T. C. Resmî Gazete, 6762, 9 Temmuz 1956. Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9353.pdf Erişim Tarihi: 05 Mart 2024

Türk Ticaret Kanunu. (2011). T. C. Resmî Gazete, 27846, 14 Şubat 2011. Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110214-1-1.htm Erişim Tarihi: 1 Mart 2024

Ulusoy, M. (2004). Birleşme, Devir, Bölünme, Hisse Değişimi ve İştirak Yoluyla Şirketlerin Yeniden Yapılandırılması. *Ankara: Yaklaşım Yayıncılık*.

Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim. *Literatür Yayıncılık, İstanbul*, 71-79.

Varlik, L. (1989). *Şirket Evlilikleri*. *İktisat İşletme ve Finans*.

Vural, M. F. ve Kök, D. (2022). Katılım bankacılığı ve ekonomik büyümede nedensellik ilişkisi. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, *9*(1), 183-210.

Wells, H. (2009). The Birth Of Corporate Governance. *Seattle UL Rev.*, *33*, 1247.

Yacoub, S. B. (2022). Yeşil İslami Finans ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *8*(3), 11-26.

Yanpar, A. (2015). *İslami Finans: İlkeler, Araçlar ve Kurumlar*. Scala Yayıncılık.

Yazıcı, A. (2018). Konvansiyonel Bankaların İslami Bankalara Dönüşümü ve Dönüşüm Süreci Üzerine Bir Değerlendirme. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, *4*(2), 119-138.

Yazıcıoğlu, İ. E. ve Kazak, H. (2019). İslami Finansal Enstrümanlardan Birisi Olarak Sukuk: Hibrid Sukuk İçerisinde Yer Alan Murabaha Sözleşmelerinin İslami Hükümlere Uygunluk Yönünden İncelenmesi. *Journal of Life Economics*, *6*(1), 91-118.

Yılmaz. (2015). İstanbul'un İktisadi Tarihi Cumhuriyet Dönemi: Sanayi-Ticaret-Finans. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, C*, 6.

Yılmaz, A. (1997). Anonim Şirketi ve İslam Hukuku. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 301-316.

Yıldız, H.D (1988), "ABBÂSÎLER", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Adresi: https:// İslâmansiklopedisi. org.tr/abbasiler Erişim Tarihi: 08 Nisan 2024

Yılmaz, F. (2002). Piyasa-Firma Ayırımı Tartışmaları Çerçevesinde Firma Teorisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 67-82.

Yiğit, İ. (1985), "EMEVÎLER", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Adresi: https:// İslâmansiklopedisi.org.tr/emeviler Erişim Tarihi: 08 Nisan 2024

Yiğiter, Ş. Y., Sarı, S. S., Karabulut, T. ve Başakın, E. E. (2018). Kira Sertifikası Fiyat Değerlerinin Makine Öğrenmesi Metodu ile Tahmini. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, *4*(3), 74-82.

Yurtseven, M. (2023). Katılım Finans Sistemine Yönelik Şer'i/Fıkhi Yönetişimle Yapılandırılmış Kurumsal Model Önerisi. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, *6*(Özel Sayı), 92-119.

Yurttadur, M. (2021). İslami Finans Araçlarının Kullanım Oranlarının Artırılması İçin Katılım Bankalarının Yaklaşımlarının İncelenmesi. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(2), 250-284.

Yücebaş, Ö. (2005). *Şirket Birleşmeleri ve Türkiye Uygulaması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara., Ankara.

Zaim, S. (2013) "İslâm Ekonomisinin Temelleri", İZÜ İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi. Erişim Adresi: https://www.izu.edu.tr/docs/default-source/kitaplar/iz%C3%BC-yay% C4 %B1n-no-06---İslâm-ekonomisinin-temelleri---pdf.pdf Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2024

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : **Hayriye OKUTAN**

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : ***2012, İnönü Üniversitesi, ilahiyat Fakültesi***

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Bildiği Yabancı Diller : ***Arapça, İngilizce***

Bilimsel Faaliyetleri : Tübitak ***4007 Proje Çalışması, Artuklu Kongresi***

İŞ DENEYİMİ

Stajlar : ***2012, Stajyer Öğretmen, Meb.***

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : ***2013, Öğretmen, Meb.***

Tarih: **03 Şubat 2025**